

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΧΑΤΖΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1964

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ανα.

27
21

41
79

12.12
05

Handwritten signature or mark.

Handwritten signature or mark.

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ — Δ. ΧΑΤΖΗ

Βιβλίο παιδαγωγικού

46077

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α ΕΛΛΗΝΙΚΗ - ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ι' ΤΑΞΙΝ
ΤΩΝ ΕΞΕΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1964

ΠΡΩΤΗ Α ΕΚΔΟΣΗ

ΑΙΘΡΙΑ

ΗΛΙΑΝ-ΡΩΜΑΙΝ

ΤΟΥΤΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ
ΤΟΥΤΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥΤΟΥ ΤΟΥΤΟΥ
ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥΤΟΥ ΤΟΥΤΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ὁ κόσμος δὲν εἶχε συνέλθει ἀπὸ τὴν κατάπληξιν διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁπότε ἐγνώσθη ἡ ἀπίστευτος ἀγγελία τοῦ προώρου θανάτου του. Τί θὰ ἐγίνετο μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐξαφάνισιν τοῦ δημιουργοῦ τόσοις κολοσσιαίου καὶ πολυσυνθέτου οἰκοδομήματος ;

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα παρασύρει καὶ ἐξαφανίζει ὁ θάνατος ἑνὸς προσώπου. Μὲ τὴν κατὰ κτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰς συνεπειάς, αἱ ὁποῖαι τὴν ἠκολούθησαν, ἤρχισε νέα φάσις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ μία ἀπὸ τὰς ἐνδοξότερας περιόδους τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ τιμὴ τῆς διαδόσεως καὶ ἐξαπλώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐφώτισε τὴν κατοπινὴν ἀνθρωπότητα, ἀνήκει ἐν πολλοῖς εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδον, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξετάσωμεν.

Ὁ *ἐξελληνισμὸς τῆς Οἰκουμένης* εἶχεν ἀρχίσει βεβαίως ἐνωρίτερα. Αἱ ἀποικίαι μετέδωσαν ἐλληνικὰ ἦθη καὶ ἐλληνικὴν παιδείαν εἰς ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας. Καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰῶνος οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαυσαν νὰ διεισδύουν διαρκῶς πολυαριθμότεροι μεταξὺ τῶν ξένων καὶ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων λαῶν. Ἐμποροὶ, μισθοφόροι, πολιτικοὶ πρόσφυγες, διπλωμάται, ἰατροί, καλλιτέχναι καὶ αἰχμάλωτοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Φοινίκην συναντῶμεν φιλελληνικὰς δυναστείας. Εἰς τὴν *Γάζαν* κόπτουν τετράδραχμα, τὰ ὁποῖα ἀπομιμοῦνται τὰ ἀττικά.

Αἱ νῆκαι ὅμως τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέρριψαν τοὺς φραγμούς, οἱ ὁποῖοι ἐχώριζον τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Μεγάλαι ἐκτάσεις γῆς διανοίγονται τότε εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ζωογοοῦνται ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα. Οἱ κάτοι-

κοί των προσαρμόζονται εις τὰ ἑλληνικά ἤθη, ἐξελληνίζονται εις μεγαλύτερον ἢ μικρότερον βαθμόν. Διὰ τοῦτο τὴν περίοδον τῶν τριῶν αἰώνων μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν 3ον, 2ον καὶ 1ον π.Χ. αἰῶνα, οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνος ὠνόμασαν ἑλληνιστικούς χρόνους.

Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηντλήθησαν μετὰ τὸν καιρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος δὲν κατῴρθωσαν ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὴν δύναμιν ἐνὸς νεαροῦ λαοῦ τῆς Ἰταλίας, τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι, λαὸς Ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς, ὁρμώμενοι ἀπὸ τὴν μικρὰν κατ' ἀρχὰς πρωτεύουσάν των *Ρώμην*, ἰδρύουν τὴν μεγαλυτέραν αὐτοκρατορίαν τῆς ἀρχαιότητος, ὑποτάσσουν τὴν Ἑλλάδα, Μ. Ἀσίαν, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον. Εἰσέρχονται δηλαδὴ εἰς τὴν περιοχὴν, εἰς τὴν ὅποιαν εἶχεν ἀκμάσει ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός.

Δέχονται τὴν ἐνεργητικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, διαμορφώνουν νέον τύπον αὐτῆς, τὸν λεγόμενον ἑλληνορωμαϊκὸν πολιτισμόν, καὶ κυβερνήσαντες ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας διαδίδουν αὐτὸν μετὰ ὄργανον τὴν ἰδικήν των γλῶσσαν, τὴν λατινικὴν, εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας των, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν, δηλαδὴ τὴν Ἰσπανίαν, Γαλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν.

Ἀπὸ τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἐβλάστησεν ὁ πολιτισμὸς τῶν νεωτέρων λαῶν.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου μας θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους, εἰς τὸ δεύτερον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ

Ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐδημιούργησε μεγάλην ἀναστάτῳσιν εἰς τὸ κράτος του, διότι ὁ περίφημος κατακτητὴς δὲν εἶχε φροντίσει διὰ τὸν διάδοχόν του. Δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ ἀδελφός του Φίλιππος Ἀρριδαῖος, ἀπὸ ἄλλην μητέρα, ἄνθρωπος ἀδύνατος πνευματικῶς, καὶ τὸ ἀναμενόμενον τέκνον τῆς Ρωξάνης.

Ἡ δύναμις περιῆλθε κατ' οὐσίαν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποκτήσει φήμην καὶ πλοῦτον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ὁ Περδίκκας (συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, διακριθεὶς διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν, ἔμπιστος τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὸν ὅποιον ἀποθνήσκων ὁ βασιλεὺς παρέδωκε τὸν δακτύλιόν του, δηλαδὴ τὴν σφραγίδα του), ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Λεοννᾶτος (ἀνήκοντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως), ὁ Ἀντίγονος, ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Εὐμένης. Μεγάλην ἰσχὺν εἶχεν ἐπίσης ὁ διοικητὴς τῆς Μακεδονίας Ἀντίπατρος καὶ ὁ υἱός του Κάσσανδρος.

Ὅλοι ἐνεπνέοντο ἀπὸ ἀπεριόριστον φιλοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπικρατήσουν. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν ἦλθον εἰς φῶς τὰ κακῶς μέχρι τότε κρυπτόμενα πάθη καὶ ἀντιζηλῖαι καὶ ἡ σύγκρουσις ἤρχισεν ἤδη πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. Ἀλλὰ πρὸς στιγμὴν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ὁ Φίλιππος Ἀρριδαῖος ἀνεκρύνθη βασιλεὺς μὲ τὸν ὅρον νὰ συμβασιλεύσῃ μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Ρωξάνης. Πλησίον του ἐτέθη ὡς ἐπίτροπος ὁ Περδίκκας μὲ τὸν τίτλον τοῦ χιλιάρχου. Μετὰ τρεῖς μῆνας ἡ Ρωξάνη ἐγέννησεν υἱόν.

Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οί Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἤδη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐξυπνοῦσαν μὲ τὸ ἐρώτημα εἰς τὰ χεῖλη «τέθηκεν Φίλιππος;», ἦτο ἀδύνατον ν' ἀκούσουν τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ μείνουν ἡσυχοί. Κατ' ἀρχὰς ἐδυσκολεύθησαν νὰ πιστεῦσουν εἰς τὴν εἶδσιν. Ὁ περιβόητος μάλιστα δημαγωγὸς Δημάδης ἐφώνησεν: «Ἡ οἰκουμένη θὰ ἐγέμιζεν ἀπὸ τὴν ὁσμὴν του, ἂν ἀπέθνησκεν ὁ Ἀλέξανδρος!».

Ὁ Δημοσθένης ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐξόριστος. Ἀλλ' ἕως ὅτου φθάσῃ, ὑπῆρχεν ὁ φίλος του Ὑπερείδης. Μάτην ὁ γηραιὸς Φωκίων συνεβούλευσεν εἰς τὴν ἀμέσως συγκροτηθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σύνεσιν.

Ἡ φιλοπόλεμος μερίς ὑπερίσχυσεν. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του ἐτέθησαν εἰς κίνησιν. Οἱ Αἰτωλοὶ καὶ πολλαὶ πόλεις ἤκουσαν τὴν πρόσκλησιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τὸν δραστήριον καὶ ἱκανὸν ἀρχηγὸν μισθοφόρων Λεωσθένην, τὸν ὅποιον εἶχον ὑποστηρίξει κρυφίως οἱ δημοκρατικοὶ νὰ διατηρῇ μισθοφόρους εἰς τὸ Ταῖναρον.

Ὁ Λεωσθένης κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀντίπατρος, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του μὲ 13.000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππεις, ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Λαμίαν, ὅπου ἐπολιορκήθη. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος ὠνομάσθη Λαμιακὸς πόλεμος. Σχεδὸν ὅλη ἡ μέση Ἑλλάς καὶ πολλαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἀλλ' ὁ Λεωσθένης ἐφρονεῦθη εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Λαμίας καὶ ἡ συνοχὴ τῶν συμμάχων ἤρχισε νὰ χαλαροῦται, ἐνῶ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ἔσπευδον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ὁ Λεωννάτος καὶ ὁ Κρατερός.

Πρῶτος ἐφθασεν ὁ Λεωννάτος. Οἱ Ἕλληνες ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας, διὰ νὰ συναντήσουν αὐτόν. Εἰς πεισματώδη σύγκρουσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἔπescen ὁ Λεωννάτος καὶ τὸ ἱππικόν του ὑπεχώρησε· τὸ πεζικόν του ὅμως ἐκράτησε τὴν θέσιν του καὶ τὴν ἐπομένῃ ἡνῶθη μετὰ τοῦ ἐξεληθόντος ἀπὸ τὴν Λαμίαν Ἀντιπάτρου.

Ὁ πόλεμος ἔλαβε κακὴν τροπὴν διὰ τοὺς Ἀθηναίους, ἰδίως εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ στόλος των ὑπέστη δεινὴν ἥτταν πρῶτον εἰς τὴν Ἀβυδὸν ὕστερον παρὰ τὴν Ἀμοργόν, κατὰ τὴν μεγαλυτέραν ναυμαχίαν, ἣ ὁποία ἐδόθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα μετὰ τὴν Σαλα-

μίνα (ἀνοίξεις τοῦ 322). Μὲ τὸ κτύπημα αὐτὸ « ἔσβησε διὰ παντὸς ἡ ναυτικὴ ὑπεροχὴ καὶ μετ' αὐτῆς τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀθηναίων », ὅπως ἔγραψεν ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Μπέλοχ.

Τὸ θέρος ἔφθασεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ὁ Κρατερὸς καὶ αἱ δυνάμεις τῶν Μακεδόνων ἀνῆλθον εἰς 50 περίπου χιλιάδας, ἐξ ὧν 5.000 ἵππεις. Εἰς μάχην παρὰ τὴν Κρανῶνα τῆς Θεσσαλίας οἱ Ἕλληνες 25 χιλιάδες πεζοὶ καὶ 3.500 ἵππεις ἠττήθησαν (5 Σεπτεμβρίου 322).

Αἱ πόλεις ἐδέχθησαν κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Ἀντιπάτρου νὰ συνθηκολογήσουν χωριστά. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ἀπόρθητα ὄρη των. Ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ εὐρέθησαν πρὸ ἐσχάτου κινδύνου. Ὁ Ἀντίπατρος ἔφθασε πρὸ τῆς πόλεως, ἐνῶ ὁ μακεδονικὸς στόλος ἔκαμεν ἀπόβασιν εἰς τὰ περίχωρα. Ὑπεχρεώθησαν νὰ δεχθοῦν μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Δημάδου τοὺς σκληροὺς ὅρους τοῦ νικητοῦ: φρουρὰ μακεδονικὴ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Μουνυχίαν, νὰ πληρώσουν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, νὰ παραδώσουν τοὺς ἐχθροὺς τῶν Μακεδόνων, νὰ περιορίσουν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Σάμον. Ὁ Ἀντίπατρος ἐσχεδίαζε μάλιστα ἐν συν-ενοήσει μὲ τοὺς μακεδονίζοντας νὰ ἐκτοπίσῃ εἰς τὴν Θράκην ἢ εἰς τὸν Πόντον « ὁλόκληρον τὸν δημοκρατικὸν ὄχλον τῶν Ἀθηναίων ».

Ὁ Ὑπερείδης, παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ἐφονεύθη. Ὁ Δημοσθένης, καταφυγὼν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (Πόρῳ) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἀπειλούμενος ν' ἀποσπασθῇ ἐκεῖθεν ἀπὸ καταφθάσαντας « φυγαδοθήρας » τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔπιε τὸ δηλητήριον, τὸ ὁποῖον εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, διὰ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης.

Ὁ Ἀντίπατρος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐγκατέστησε φιλικὰ πρὸς αὐτὸν καθεστῶτα καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους (322) ἐπέτεθῃ μετὰ τοῦ Κρατεροῦ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ εἶχον γίνεи σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἠπέλουν τὰ πλευρὰ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους. Ἀλλ' εἰδήσεις ἐξ Ἀσίας ὑπεχρέωσαν τοὺς δύο στρατηγοὺς νὰ διακόψουν τὴν ἐπιχείρησιν, διὰ νὰ ἐτοιμασθοῦν κατὰ τῶν παλαιῶν ἐν ὅπλοις συναδέλφων των. Ἡρχιζεν ὁ ἐξοντωτικὸς ἀγὼν μετὰξὺ τῶν διαδόχων.

ΑΓΩΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΝ

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου χρόνων εἶναι οἱ πεισματώδεις καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι

μεταξύ τῶν στρατηγῶν του διὰ τὴν ἐπικράτησιν. Ἡ Μ. Ἀσία καὶ ἡ Ἑλλάς ἀνεστατώθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφὰς ἀπὸ τοὺς πολέμους. Ἐδημιουργήθη ἀστάθεια καὶ χάος, ἀπὸ τὸ ὅποιον οὐδεὶς ἐγνώριζε τί θὰ προκύψῃ. Αἱ συμμαχίαι ἀντεστρέφοντο διαρκῶς, τολμηροὶ ἄνδρες ἀνεπήδων ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ ἐνεφανίζοντο μὲ νέαν δύναμιν καὶ νέας διεκδικήσεις.

Παριστάμεθα ἐπανεπιλημμένως πρὸ τοῦ ἐξῆς φαινομένου: Εἰς τῶν ἀρχηγῶν ἀποκτᾷ μεγάλην δύναμιν καὶ προσπαθεῖ νὰ γίνῃ μόνος κύριος εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος, ὑποτάσσωσιν τοὺς ἄλλους. Κατ' αὐτοῦ συνασπίζονται οἱ ἄλλοι καὶ συντρίβουν τὴν δύναμιν του. Τοῦτο ἐπεχείρησε κατ' ἀρχὰς ὁ *Περδίκκας*, ἀργότερον μετὰ περισσοτέρας πιθανότητος ὁ *Ἀντίγονος*.

Οἱ χρόνοι αὐτοὶ εἶναι περίοδος ἀναστατώσεως, ἀναρχίας καὶ θλιβερῶν καταστροφῶν. Μαρτυροῦν ὅμως καὶ καταπληκτικὴν ζωτικότητα, παράτολμον σθένος, ἐφευρετικότητα καὶ ἀντοχὴν τῶν Μακεδόνων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ὑπερβαίνουσιν τὰ συνήθη μέτρα. Ἡ παρουσία προσωπικοτήτων μὲ ἀκαμπτὸν φιλοδοξίαν καὶ φλογερὰν ὁρμὴν διὰ κυριαρχίαν χαρακτηρίζει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους. Ζωηρότατον μέρος ἔλαβον εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἀντεκδικήσεις καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Μακεδόνων ἀρχηγῶν.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΔΙΚΚΑ

Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι τὸ κράτος εἶχεν ὑπερνικήσει τὴν κρίσιν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν ἐβασίλευσεν ἡσυχία μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Εὐμένης μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Περδίκκα ὑπέταξε τὴν πρὸς τὸν Πόντον Καππαδοκίαν, ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἀρμενίας ἐβραβεύετο ὁμαλῶς, ὁ *Πτολεμαῖος* εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέλαβε καὶ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν Κυρηναϊκὴν. Αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἀρχηγῶν ἐφαίνοντο ἐξομαλυνόμεναι διὰ τῶν μεταξὺ αὐτῶν συνοικεσιῶν. Ὁ Περδίκκας, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Κρατερὸς συνεζεύχθησαν τρεῖς ἀδελφάς, θυγατέρας τοῦ γηραιοῦ Ἀντιπάτρου.

Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ φανοῦν τὰ προμηνύοντα τὴν θύελλαν νέφη. Ὁ Περδίκκας ἐδείκνυε καθ' ἐκάστην περισσώτερον τὰς μοναρχικὰς του διαθέσεις.

Ἐπωφεληθεὶς τῆς συμφιλιώσεως ἐφόνευσεν ὑπούλως τοὺς ἀρχηγούς τοῦ πεζικοῦ, οἱ ὅποιοι ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὸ κίνημα κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πεζικοῦ Μελέαγρον, καταφυγόντα εἰς ναόν. Ἀπαλλαγείς τῶρα τῶν ἀντιπάλων του, ἔγινε πραγματικὸς κύριος τοῦ κράτους, ἔχων ἄβουλον ὄργανον τὸν βασιλεῖα Ἀρριδαῖον. Οὕτω, ὡς ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ αὐτοκράτωρ ἐπιμελητής, εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχάς, ἔφερε τὴν βασιλικὴν σφραγίδα καὶ ἀπέβη παντοδύναμος κυβερνήτης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐμπιστον συνεργάτην εἶχε τὸν Εὐμένην τὸν Καρδιανόν (ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Θράκης Καρδιαν), τὸν μόνον μὴ Μακεδόνα ἀπὸ τοὺς ἐπιτελεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, γραμματέα τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ ὁ ὅποιος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὰς πολιτικὰς καὶ στρατηγικὰς ἱκανότητας κατὰ τὴν θυελλώδη αὐτὴν ἐποχὴν. Μετὰ τοῦ Περδίκκα συνειργάζετο καὶ ἡ αὐταρχικὴ καὶ φιλόδοξος μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάς. Ὁ Περδίκκας ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Κλεοπάτραν καὶ ἀπέπεμψε κατ' ἀξίωσιν τῆς μητρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου Νίκαιαν.

Ὅταν ὁμως ἐπεχείρησε νὰ συλλάβῃ τὸν σατράπην τῆς Φρυγίας Ἀντίγονον, ἐναντίον του συνησπίσθησαν ὁ Ἀντίγονος, ὁ υἱὸς του Δημήτριος (ὁ μετὰ ταῦτα περίφημος ὑπὸ τὸ ὄνομα Πολιορκητής), ὁ Ἀντίπατρος, ὁ Κρατερός καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν προσεχώρησαν ὁ Ἀνσίμαχος τῆς Θράκης καὶ ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου.

Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Περδίκκας ἀνέθεσεν εἰς τὸν Εὐμένην καὶ ὁ ἴδιος ἀνέλαβε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου.

Ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ πολυαριθμοῦ στρατοῦ, τὸν ὅποιον συνώδεον καὶ οἱ βασιλεῖς Ἀρριδαῖος καὶ Ἀλέξανδρος (υἱὸς τῆς Ρωξάνης), ἔφθασε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 321 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ σύνορα τῆς σατραπείας τῆς Αἰγύπτου. Ἐκεῖ ἠθέλησε κατὰ τὰ μακεδονικὰ ἔθιμα νὰ δικασθῇ καὶ νὰ καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ Πτολεμαῖος διὰ τὴν ἀπείθειάν του εἰς τὰς βασιλικὰς διαταγὰς. Ὁ στρατὸς ὁμως ἠθώωσε τὸν Πτολεμαῖον.

Ὅταν παρὰ ταῦτα ἐπέμεινε νὰ διαβῇ ὁ στρατὸς τὸν Νεῖλον καὶ εἰς τὴν ἀποτυχούσαν ἀπόπειραν ἐπνίγησαν πολλοὶ στρατιῶται—γενόμενοι βορὰ τῶν κροκοδείλων—οἱ ἀξιωματικοὶ ἐξήγειρον τὸν στρατὸν καὶ ὁ Σέλευκος, εἰσελθὼν μετ' ἄλλων εἰς τὴν σκηνὴν του,

ἐφόνευσαν τὸν Περδίκκαν (321). Εἰς τὴν Ἀσίαν ὅμως ὁ μεγαλοφυῆς στρατηγὸς Εὐμένης, μένων πιστὸς εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τὸν Περδίκκαν, ἀπέκρουσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν. Εἰς τὴν μάχην ἐφονεύθη ὁ Κρατερός.

ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

Ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ Περδίκκα ὠφελήθη πρωτίστως ὁ Ἀντίγονος. Οὗτος εἶλκε τὸ γένος ἀπὸ βασιλικὴν οἰκογένειαν, ὀνομαζόμενος Μονόφθαλμος καὶ Κύκλωψ ἕνεκα τῆς παθήσεως τοῦ ἑνὸς ὀφθαλμοῦ του. Ἐγένετο ὁ γενάρχης τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀντιγονιδῶν, ὁ ὁποῖος βραδύτερον—ἀπὸ τοῦ 277—ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Μακεδониαν. Ἀνεδείχθη ἐκ τῶν δραστηριωτέρων διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀντίγονος (382 - 301) εἶχε διακριθῇ ὡς εἰς ἐκ τῶν ἱκανωτέρων στρατηγῶν τῆς Μακεδονίας, ἤδη ἐπὶ Φιλίππου Β' πατρός τοῦ Ἀλεξάνδρου. Προσέφερεν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν καὶ διωρίσθη μετὰ τὴν ἐν ἄρχῃ τοῦ 333 κατάληψιν τῆς Μεγάλης Φρυγίας σατράπης αὐτῆς, κριθεὶς ὡς ὁ καταλληλότερος διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς περιτοχιζομένης ἀπὸ ληστρικὰς ὀρεινὰς φυλὰς χώρας.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Περδίκκα οἱ Μακεδόνες στρατηγοὶ συγκρότησαν τὸ 321 συνέλευσιν εἰς τὸν Τριπαραδείσον, πόλιν τῆς Κοίλης Συρίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου, πρὸς νέαν διανομὴν τῶν ἀξιωμάτων καὶ σατραπειῶν, ἀφοῦ εἶχεν ἐκλείψει καὶ ὁ Κρατερός. Ἡ συνέλευσις ὑπῆρξε θορυβώδης. Ἠπειλήθη πάλιν σύγκρουσις τῶν ἱππέων καὶ τοῦ πεζικοῦ. Ὁ συνετὸς Πτολεμαῖος ἡρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιμελητοῦ.

Εἰς τὴν διανομὴν τοῦ Τριπαραδείσου τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ ἐδόθη εἰς τὸν πρεσβύτερον ἐκ τῶν στρατηγῶν Ἀντίπατρον. Ὁ δολοφόνος τοῦ Περδίκκα Σέλευκος ἔλαβε τὴν σατραπείαν τῆς Βαβυλωνος. Ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ πραγματικοῦ ὑπευθύνου τῆς στάσεως κατὰ τοῦ Περδίκκα, αὐξάνεται. Εἰς αὐτὸν ἀνατίθεται ἡ τιμωρία τοῦ Εὐμένου. Οἱ παλαιοὶ ἐν ὅπλοις σύντροφοὶ τοῦ κατακτητοῦ κηρύττουν ἔνοχον καὶ ἐκτὸς νόμου τὸν μόνον, ὁ ὁποῖος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον του.

ΕΥΜΕΝΗΣ

Τὰ ἐπόμενα τέσσαρα ἔτη (320 - 316) ἐπληρώθησαν ἀπὸ τοὺς πεισματώδεις ἀγῶνας μεταξὺ Ἀντιγόνου καὶ Εὐμένους, οἱ ὅποιοι κατέληξαν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ τελευταίου.

Ὁ Εὐμένης εἰς τὰς μάχας αὐτὰς ἀπέκτησε τὴν φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀλλ' εἶχεν εἰς βάρος του τὴν καταγωγὴν του. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν οἱ Μακεδόνες ἀξιοματικοὶ τὸν ἐγκατέλειψαν, διὰ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του. Αὐτὸ ἐγένετο εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ὅταν ὁ Εὐμένης μετὰ καταπληκτικὴν ἄμυναν ἐστράφη εἰς τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα χώρας, ὅπου ὠργάνωσε στρατὸν καὶ ἐνίκησε τὸν ἐλθόντα κατ' αὐτοῦ κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Σέλευκου Ἀντίγονον. Ἀλλ' εἰς νέαν σύγκρουσιν ὁ Πευκέστας μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν 10.000 Πέρσας ἠτύμολησεν εἰς τὸν Ἀντίγονον καὶ οἱ ἀργυράσιδες συνέλαβον τὸν Εὐμένην καὶ παρέδωσαν αὐτὸν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐφόνευσεν.

Ὁ Ἀντίγονος κατεδίωξε καὶ ἐξώντωσεν ἀκόμη καὶ τοὺς βοηθήσαντας αὐτόν, ὅσοι ἦτο δυνατόν νὰ διεκδικήσουν πρὸς αὐτὸν τὴν ἀρχήν. Κινδυνεύσας καὶ ὁ Σέλευκος, ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὴν σατραπείαν του, τὴν Βαβυλῶνα.

ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο κύριος τῆς Ἀσίας πλουσιώτατος, διότι κατέλαβε τοὺς θησαυροὺς εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὰ Ἐκβάτανα. Οἱ πόροι του ἀνῆρχοντο εἰς 11.000 τάλαντα τὸ ἔτος καὶ εἶχεν ἀπόθεμα 40.000 ταλάντων. Διετήρει ἐμπειροπόλεμον στρατὸν, ὁ ὁποῖος ἀνῆρχετο εἰς 70.000. Δικαίως λοιπὸν ἀπέβλεπεν εἰς ἀποκλειστικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ κατ' αὐτοῦ συνασπισμὸς ἦτο ἀναπόφευκτος. Κάσσανδρος, Λυσίμαχος, Πτολεμαῖος, Σέλευκος συνηνώθησαν. Εἰς τὸν ἐπακολουθήσαντα τετραετῇ πόλεμον (315 - 311) ὁ Ἀντίγονος ἀναπτύσσει θαυμαστὴν στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν ἰκανότητα. Ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος τοῦ ἀφαίρει τὴν μεσημβρινὴν Συρίαν, ὁ δὲ Σέλευκος μὲ 800 πεζοὺς καὶ 200 ἵππους—τοὺς ὁποῖους δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖον—σπεύδει εἰς τὴν σατραπείαν του τῆς Βαβυλῶνος, βασιζόμενος εἰς τὴν ἀγάπην τῶν κατοίκων.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ο ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΗΣ (337 - 283)

Ἡ τύχη φαίνεται στρεφόμενη κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Ὁ Πτολεμαῖος ἐδημιούργησε σπουδαίαν ναυτικήν δύναμιν. Τὸ 309 ἐμφανίζεται εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας, τὸ 308 διασχίζει τὰς Κυκλάδας καὶ καταλαμβάνει τὴν Κόρινθον καὶ τὰ Μέγαρα. Ὁ Κίσσανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ

Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς (337 - 283)
Ἐπὶ νομίσματός. Φορεῖ τὸ βασιλικὸν
στέμμα.

Ἀντιπάτρου, γενόμενος κύριος ἔπειτα ἀπὸ περιπετειᾶς τοῦ πατρικοῦ θρόνου, ἔχει ἐγκαταστήσει φρουρὰς εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Εἰς τὰς Ἀθήνας διώρισε κυβερνήτην τὸν Δημήτριον Φαληρέα, ὁπαδὸν τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς, μαθητὴν τοῦ Θεοφράστου, μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἐπιμελητοῦ, ἐφοδιάσας αὐτὸν μὲ φρουρὰν μακεδονικὴν. Τύραννος κατ' οὐσίαν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος, μὲ τὰς ωραίας

φράσεις οἰκονομίας καὶ περισυλλογῆς εἰς τὰ χεῖλη, κατασπαταλᾷ τοὺς πενιχροὺς πόρους τῆς πόλεως, ἡ ὁποία τότε ἀριθμεῖ μόλις 21 χιλιάδας πολίτας.

Τότε ἀπεκαλύφθη ἡ ἐξαιρετικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου Δ η μ η τ ρ ί ο υ, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγον ἔλαβε τὸν τίτλον Πολιορκητῆς (πορθητῆς πόλεων) καὶ κατὰ τὴν πολυτάραχον εἰκοσιπενταετῇ δρᾶσιν του ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτερος τῶν Ἐπιγόνων, ὅπως ὠνόμασαν τοὺς υἱοὺς τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐξῆσεν εἰς στρατόπεδα καὶ μάχας. Τὴν στρατιωτικὴν του προπαιδείαν ἔκαμεν εἰς τοὺς πολέμους τοῦ πατρὸς του κατὰ τοῦ Εὐμένους. Μόλις εἰκοσαετῆς ἔλαβε μέρος εἰς μάχην ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐταίρων καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (316) ὠδήγησε τὸ δεξιὸν κέρας. Ρωμαλέος, σοβαρὸς καὶ μὲ παράστημα μεγαλοπρεπές, ἐγοήτευε μὲ τὴν γλυκεῖαν μορφήν του καὶ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος. Παρουσίαζε μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον. Πολλοὶ

μάλιστα ἰσχυρίσθησαν ὅτι εἰς μερικά χαρίσματα ἦτο ἀνώτερος ἐκείνου. Παρὰ τὴν ὀρμητικὴν φύσιν καὶ τὸν βίαιον χαρακτῆρα ἦτο φιλόμουςος καὶ συνεπάθει τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην.

Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ὁ Δημήτριος τὸ 307 ἐδέχθη μ' ἐνθουσιασμόν τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρός του νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κασσάνδρου, ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ νὰ ἐξυμνηθῇ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐλευθερωτὴς καὶ σωτὴρ. Τὴν δόξαν αὐτὴν ἐπρότιμα ἀπὸ τὰς δάφνας νικῶν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν. Μόλις ὁ στόλος του ἐφάνη πρὸ τοῦ Πειραιῶς, ἡ πόλις παρεδόθη.

Ὁ Δημήτριος ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου μὲ 250 πλοῖα, ἔφθασεν εἰς τὸ Σούνιον καὶ μὲ 20 μόνον ἐκλεκτὰς τριῆρεις κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὁποῖον εὔρεν ἀκλειστον. Ἐπεφάνη τότε ἐν ὅλῃ τῇ λάμπει τῆς πανοπλίας του ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ναυαρχίδος, ἀνεκοίνωσε διὰ κήρυκος ὅτι ἤρχετο ν' ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ πάτριον πολίτευμα. Ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐδραπέτευσεν εἰς Θήβας καὶ ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὸν Πτολεμαῖον, ἀντίπαλον τοῦ Πολιορκητοῦ. Ἡ εἰσοδος τοῦ Δημητρίου εἰς Ἀθήνας ἐγένετο ἐν μέσῳ ἀπεράντων ἐπευφημιῶν. Ἀπενεμήθησαν εἰς αὐτὸν θεῖαι τιμαί. Ὁ δῆμος ἐψήφισε νὰ στηθῶσι χρυσᾶ ἄρματα μετὰ τῶν εἰκόνων τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ πατρός του Ἀντιγόνου παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τῶν τυραννοκτόνων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος καὶ νὰ ἰδρυθῇ βωμὸς εἰς αὐτοὺς μετὰ τῆς προσηγορίας τῶν « Σωτῆρων » καὶ νὰ διορίζεται κατ' ἔτος ἱερεὺς πρὸς λατρείαν αὐτῶν. Ἀλλὰ μὲ τὰς παρεκτροπὰς καὶ τὴν ἀσυγχώρητον διαγωγὴν του ὁ Δημήτριος ἀπεγοήτευσεν τοὺς θαυμαστάς του. (Πλούταρχος, « Βίος Δημητρίου »).

Τὸ 306 ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην τὰς δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου, πρῶτον εἰς τὴν ξηρὰν τὸν ἀδελφόν του Μενέλαον καὶ ἔπειτα τὸν ἴδιον εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν μετὰ τοῦ στόλου ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὸ ὄνομα τοῦ Δημητρίου ἐγένετο ἔνδοξον καὶ ἀπὸ τότε ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν « Πολιορκητὴς » διὰ τὴν τεχνικὴν ἱκανότητα καὶ ἐφευρετικότητα εἰς τὴν πολιορκίαν.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΣΤΕΜΜΑ

Ἡ εἰδησις τῆς μεγάλης νίκης ἔφθασεν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ἐνῶ

έκτιζε παρά τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὁρόντου ποταμοῦ τῆς Συρίας τὴν πόλιν Ἀντιγόνειαν, καὶ ἐπανηγυρίσθη μὲ ζωηρὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ Ἀντίγονος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἐστέφθη μὲ τὸ διάδημα.

Ὁ γέρον βασιλεὺς ἠὲ χαρίσθη τὸν νικητὴν υἱὸν δι' ἐπιστολῆς, ἣ ὅποια ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν « τῷ βασιλεῖ Δημητρίῳ » καὶ ἔστειλε μετ' αὐτῆς διάδημα βασιλικὸν (Πλούταρχος, « Δημήτριος », ΙΗ'). Ἐνθύμια τῆς νίκης εἶναι τὰ λαμπρὰ τετράδραχμα, τὰ ὅποια φέρουν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψέως τὴν ἐπιγραφὴν « Δημητρίου Βασιλέως » καὶ τὸν Ποσειδῶνα μαχόμενον, ἐπὶ τῆς ἄλλης τὴν Νίκην ὀρθίαν ἐπὶ τῆς πρῶρας τριήρους σαλπίζουσαν καὶ ὁρῶσαν πρὸς τὰ ἔμπροσ. Τὴν νίκην αὐτὴν παρέστησαν καὶ ὡς μαρμάρινον ἄγαλμα. Αὐτοῦ, ὅπως θὰ ἴδωμεν, σώζεται ἀντίγραφον, ἣ περίφημος Νίκη τῆς Σαμοθράκης.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀντιγόνου ἠκολούθησαν τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί. Ὁ Κάσσανδρος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Σέλευκος, καὶ ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἀρριδαῖος καὶ ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶχον ἐξοντωθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αἵματηρᾶς πάλης τῶν διαδόχων. Ἡ διάσπασις τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο πλέον ὀριστική.

(Η ΕΝ ΨΩ ΜΑΧΗ (301 π.Χ.))

Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦ Δημητρίου, ὁ Ἀντίγονος ἐπίστευσεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταβάλῃ ὀριστικῶς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς *Αἰγύπτου* ἐκστρατεία, ἐπιχειρηθεῖσα μετὰ σημαντικῶν δυνάμεων, ἀπέτυχεν, ὅπως πρὸ 16 ἐτῶν καὶ ἡ τοῦ Περδίκκα. Ὁ δὲ Δημήτριος ἐσπατάλησε τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν ἄδικον καὶ ἄσκοπον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς οὐδετέρας *Ρόδου* (τὸ 305). Ἡ πολιορκία τῆς ἀκμαίας τότε ἐμπορικῆς πόλεως ἐγένεν ὀνομαστή, διότι ἀπέδειξε τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πολιορκητοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν ὑπερασπιστῶν.

Μετὰ τὰς ἀποτυχίας αὐτὰς οἱ σύμμαχοι ἀπεφάσισαν νὰ πληξοῦν τὸν Ἀντίγονον εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὰς σημαντικὰς δυνάμεις τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Λυσιμάχου προσετέθησαν καὶ αἱ τοῦ Κάσσανδρου, ἀποσταλεῖσαι ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν. Τότε ὁ Ἀντίγονος ἐκάλεσεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸν Δημήτριον, ὁ ὅποιος εἶχε περισφίξει τὸν Κάσσανδρον. Αἱ δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰσέβαλον εἰς τὴν Συρίαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὑπολογισμὸν δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Ἰψὸν τῆς Φρυγίας τὸ 301. Οἱ ἠνωμένοι στρατοὶ τοῦ Σελεύκου, τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοῦ Κασσάνδρου ἐνίκησαν κατὰ κράτος. Ὁ Ἀντίγονος, γέρον ὀγδοηκοντούτης, ἐφονεύθη. Ὁ Δημήτριος μόλις διεσώθη μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ του. Τὴν νίκην ἔδωσαν κυρίως οἱ 400 ἐλέφαντες, τοὺς ὁποίους εἶχε κομίσει ὁ Σέλευκος ἀπὸ τὴν Βαβυλωνίαν.

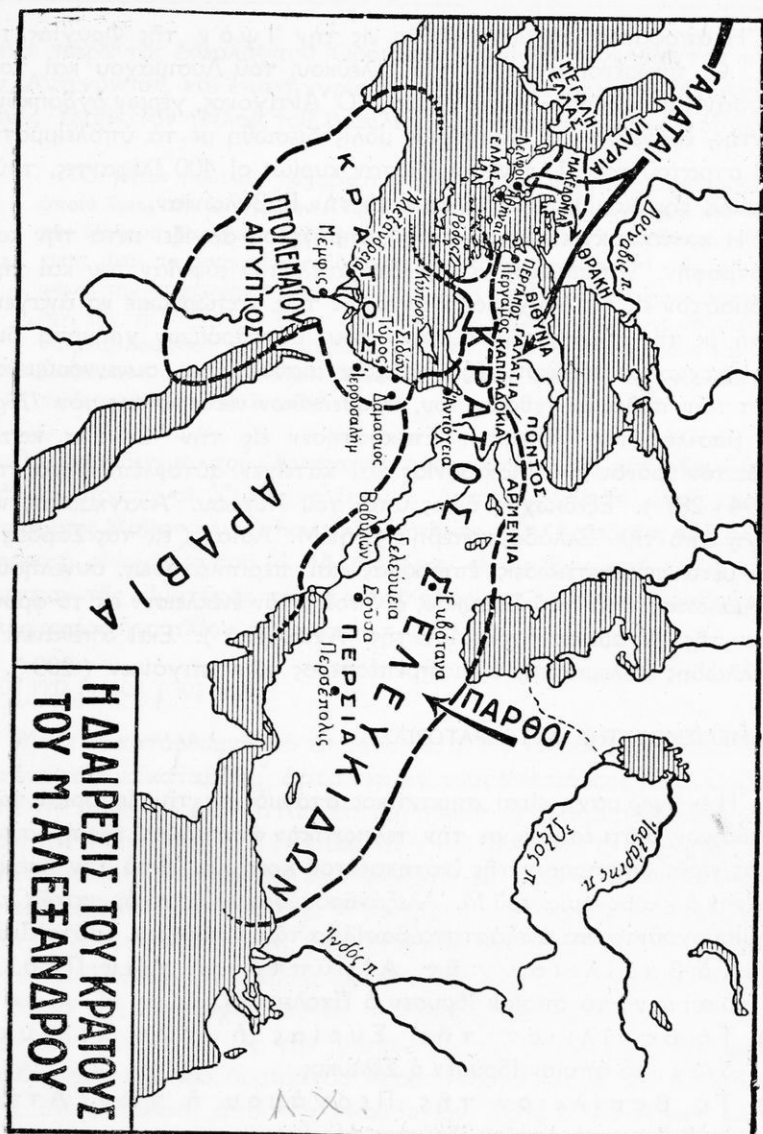
Ἡ καταπληκτικὴ ἱστορία τοῦ Δημητρίου ἀρχίζει μετὰ τὴν καταστροφὴν. Ὡπλισμένος μὲ τὴν ἀνεξάντλητον εὐφυΐαν του καὶ τὴν ἀδάμαστον εἰς τὰ ἀτυχήματα ἀντοχὴν του, κατώρθωσε νὰ ἀναγεννήσῃ ἐκ τῆς τέφρας τὴν δυνάμιν του, συναθροίζων χρήματα διὰ λαφυραγωγίας πόλεων, ἐξαγοράζων μισθοφόρους, συνεννοούμενος μετὰ τῶν παλαιῶν ἐχθρῶν του, προσελκύων νέους, ὅπως τὸν Πύρρον βασιλέα τῆς Ἡπείρου. Ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καὶ κατεῖχεν αὐτὸν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (294 - 287). Ἐξεδιώχθη ὅμως ὑπὸ τοῦ Πύρρου. Ἀναγκασθεὶς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, κατέβη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν (εἰς τὰς Σάρδεις) καὶ μετὰ περιπετειώδεις ἐπιδρομὰς καὶ περιπλανήσεις, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ὁ ὅποιος τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀπαμείας (πλησίον τῆς Ἀντιοχείας). Ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ θυελλώδης πολεμιστής, ὁ διαπρεπέστερος τῶν ἐπιγόνων (283).

ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων, διότι ἐσημείωσε τὴν τελειωτικὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ κληρονομία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διαμελίζεται ὀριστικῶς καὶ δημιουργοῦνται τὰ ἀνεξάρτητα βασίλεια τῶν διαδόχων. Ταῦτα εἶναι:

- 1) Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἡ τῶν Πτολεμαίων, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος.
- 2) Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας ἡ τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Σέλευκος.
- 3) Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου ἡ τῶν Ἀτταλιδῶν, τὸ ὁποῖον ἱδρύεται ἀργότερον.
- 4) Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Πλὴν τούτων δημιουργοῦνται ἐθνικὰ κράτη — ἱδρυθέντα

ἀπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας — τὰ λεγόμενα βαρβαρικά βασίλεια: τὸ βασίλειον τῆς Βακτριανῆς, τὸ βασίλειον τῶν Πάρθων (εἰς τὴν ἐνδοτέραν Ἀσίαν) καὶ τὰ μικρότερα βασίλεια τῆς Μ. Ἀσίας: ὅπως τῆς Ἀρμενίας, τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας, τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Γαλατίας.

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἰδρύθησαν εἰς ξένας χώρας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διοικητικῶς ὀργανώθησαν κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ὑπῆρχε ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν βασιλείων τούτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ τὸ κράτος ἦτο ἐθνικόν, ἐστηρίζετο ἐπὶ ἐνὸς λαοῦ, τοῦ μακεδονικοῦ, ὁ ὅποιος ἐθεώρει ἰδικόν του τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ἀντιθέτως, εἰς τὰ κράτη τῶν διαδόχων ὁ λαὸς ἦτο ξένος καὶ οἱ Μακεδόνες μικρὰ μειοψηφία, ἣ ὅποια ἐκράτει τὴν ἐξουσίαν μὲ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Οἱ Ἕλληνες ἐπεβλήθησαν μὲ τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην, τὴν ἀνωτέραν εὐφυίαν των, ἀνέπτυξαν τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου καὶ ἐδημιούργησαν τὴν οἰκονομικὴν εὐεξίαν τοῦ τόπου. Ἀλλὰ δὲν ἐπῆλθε στενωτέρα ψυχικὴ ἐπαφὴ μεταξὺ τῆς κυριάρχου τάξεως καὶ τῶν ὑποτελῶν, μολονότι οἱ Μακεδόνες ἐφάνησαν ἐπιδέξιοι διπλωμάται καὶ περιεποιήθησαν τοὺς ἐγχωρίους σεβασθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὰ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἰδρυθέντα ὑπὸ τῶν διαδόχων κράτη δὲν εἶχον στερεὰς βάσεις, ὅπως τὰ καθαρῶς ἐθνικά.

Ἐν τούτοις διετηρήθησαν περίπου τρεῖς αἰῶνας καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἐξελληνισμὸς δηλαδὴ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησεν ἐντονώτερον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων ἐλληνιστικούς χρόνους ἢ χρόνους τῶν διαδόχων καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων ἐλληνιστικὰ κράτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

1. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἡ εὐδαίμων χώρα τοῦ Νείλου περιῆλθεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον, τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον υἱὸν τοῦ Λάγου. Ἐνεκα τούτου οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ὀνομάζονται Λαγίδαι. Ὀνομάζονται καὶ Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι φέρουν αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων περιελάμβανε πλὴν τῆς Αἰγύπτου τὴν Κυρηναϊκὴν καὶ κατὰ καιροὺς τὴν νότιον Συρίαν καὶ τὴν νῆσον Κύπρον, ἡ ὁποία ἦτο ἡ βάσις τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῶν.

Οὐδὲν ἐκ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα προῆλθον ἀπὸ τὴν κληρονομίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν συνοχὴν καὶ στερεότητα. Τὸ κράτος ἀπετέλει σύνολον κλειστὸν μὲ καθωρισμένα σύνορα. Οἱ ἴδιοι οἱ Πτολεμαῖοι εἶχον τὴν διορατικότητα νὰ μὴ ἐπιδιώξουν σχέδια μονοκρατορίας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν κτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Περιωρίσθησαν κατ' οὐσίαν εἰς τὸ νὰ στερεώσουν καὶ νὰ προαγάγουν τὸ μερίδιόν των. Ὅλοι σχεδὸν οἱ πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους περιεπλάκησαν, ἦσαν ἀμυντικοί.

Οἱ γάτοικοι τῆς Αἰγύπτου μὲ τὸν πανάρχαιον πολιτισμὸν των, τὸν σχεδὸν μυθικὸν καὶ ὀλίγον μεταβληθέντα διὰ τῶν αἰώνων, ἀπετέλουν μᾶζαν πειθαρχικὴν καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ θεοποίησις τοῦ προσώπου τοῦ ἄρχοντος ἦσαν βαθέως ριζωμέναι εἰς τὴν παράδοσιν των. Οἱ Πτολεμαῖοι περιεποιήθησαν μὲ πᾶν μέσον τοὺς ἐντοπίους, ἐσεβάσθησαν τὴν θρησκείαν των, ἐτίμησαν τοὺς ἱερεῖς των.

Τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὁ πρώτος Πτολεμαῖος ἐστήριξεν ἐπὶ καλῶς

ὠργανωμένου στρατοῦ καὶ στόλου. Ἡ στρατολογία ξένων, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Ἀλέξανδρος, ἐσυνεχίσθη. Ἀλλὰ οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν κυρίως εἰς τοὺς Μακεδόνas καὶ τοὺς ἐλαφρῶς ὠπλισμένους Θρακας καὶ Κρήτας, τοὺς ὁποίους ἐπολιτογράφησαν καὶ ἐφωδίασαν κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα μὲ κληρὸν γῆς, διὰ νὰ ζήσουν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ τὸν ἀφήσουν εἰς τοὺς ἀπογόνους των, τοὺς ἐπιγόνους, ὅπως ὠνόμασαν καὶ αὐτούς.

Ἡ πολιτικὴ τῆς συγχωνεύσεως Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων δὲν ἦτο συμπαθὴς εἰς τοὺς Πτολεμαίους, οὔτε ἦτο ἐφαρμόσιμος εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν εἰς τὸ μακεδονικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ ἔδειξαν μεγάλην ἀνεξιθρησκίαν ἀπέναντι τῶν ξένων, ὅπως λ.χ. ἀπέναντι τῶν Ἑβραίων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν ἀκμαῖον στοιχεῖον τῆς χώρας.

Ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς χώρας, ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ συνετὴ πολιτικὴ τῶν ἡγεμόνων καὶ τὰ μακρὰ ἔτη εἰρήνης, ἔκαμαν τὴν Αἴγυπτον τῶν Πτολεμαίων γῆν τῆς ἐπαγγελίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔρριψε βαθείας ρίζας καὶ ἡνθήσεν ὁ ἑλληνιστικὸς πολιτισμός.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας μέχρι σχεδὸν τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ (31 π.Χ.).

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Πτολεμαῖος Α' ὁ Λάγου ἢ Σωτήρ (323 - 285), στενὸς συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας, θεωρούμενος νόθος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐμεγάλωσεν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Φιλίππου καὶ ἐξεπαιδεύθη μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου σοφοῦ ἐκαρποφόρησεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον περισσότερο, διότι εἶχε μακροτέραν ζωὴν.

Ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος, ἂν δὲν ἦτο ὁ μεγαλοφνέστερος τῶν διαδόχων, ἦτο ὅμως ὁ ψυχραιμότερος καὶ συνετώτερος, ἄνθρωπος μὲ πρακτικὸν νοῦν καὶ ὀργανωτικὴν ἱκανότητα. Μόλις ἔγινε κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας. Ἐτακτοποίησε τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, ἐξετέλεσε μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, διώρυγας πρὸς συγκοινωνίαν καὶ ἄρδευσιν, κα-

Πτολεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη

σιμοποίησαν αὐτὸ ὡς τὴν σοβαρωτέραν πηγήν.

Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάδελφος (285 - 247), ὁ διάδοχος του, κατέστησε τὴν Ἀλεξάνδρειαν κέντρον τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ. Αὐτός, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε τὴν ἔμπνευσιν νὰ μεταφρασθῇ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Ἑβραίων, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη ὁ περίφημος *Φάρος*. Ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀκμὴν, τὴν ὁποίαν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐπέδωξε κατακτήσεις ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου. Διὰ τοῦτο περιεπλάκη εἰς μακροὺς πολέμους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον τὸν Β'. Κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην, τὰ νότια παράλια

τῆρτισε μόνιμον καὶ ἄριστα ὠργανωμένον στρατὸν ἐκ μισθοφόρων Ἑλλήνων, πολιτοφυλακὴν ἐξ ἐντοπίων καὶ ἐναυπήγησε πλοῖα πολεμικά, μεταγωγικά καὶ φορτηγίδας. Φιλομουσότης, ἱδρυσε τὸ *Μουσεῖον*, ἐκάλεσε σοφοὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφιλοξένησεν αὐτοὺς ἡγεμονικῶς, συνομιλῶν καὶ συντρώγων μὲ αὐτοὺς. Ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀξιόλογον ἱστορίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἔργον δὲν διεσώθη, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι τοῦ μεγάλου Μακεδόνα ἐχρη-

Ἀρσινόη Β'

Θυγάτηρ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, σύζυγος τοῦ Λυσιμάχου. (Ἐπὶ νομίσματος).

τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Κιλικίαν, τὴν Παμφυλίαν, βραδύτερον τὴν Λυκίαν καὶ Καρίαν, τὴν Ἐφεσον καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου. Μετὰ πρόσκαιρον διακοπὴν ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος οἱ δύο βασιλεῖς εἰρήνευσαν, ἀφοῦ ὁ Ἀντίοχος Β' συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Βερενίκην. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου διετήρησε μέρος τῶν κατακτησέων του. Ἡ Αἴγυπτος εἶδε τότε ἡμέρας λαμπράς. Ἡ Ἀλεξάνδρεια κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῶν χρόνων αὐτῶν — τῆς Ρόδου, τῆς Κυζίκου, τοῦ Βυζαντίου — καὶ ἀνμειγνύετο εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος, κατέχουσα ναυτικά στηρίγματα εἰς τὸ Αἶγαϊον. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μάλιστα νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Δύσεως, τὰς Συρακούσας, τὴν Καρχηδόνα καὶ ἰδίως τὴν Ρώμην.

Πτολεμαῖος Γ' ὁ Εὐεργέτης (247 - 222) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του καὶ ἤρchiσε νέον πόλεμον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφορμὴν λαβὼν τὴν δολοφονίαν τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 240 ἐκράτησε τὴν Παλαιστίνην, τὴν Κοίλην Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ ἀξιολόγους θέσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Θράκης.

Ἐπὶ μακρὸν ἡ Αἴγυπτος διετήρησε τὴν πλεονεκτικὴν αὐτὴν θέσιν. Ἀλλ' ἤδη ὁ **Πτολεμαῖος Δ' ὁ Φιλοπάτωρ (221 - 205)** δέν κατορθῶναι νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς τὴν αἰγυπτιακὴν δύναμιν. Ἐπὶ τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου τοῦ **Πτολεμαίου Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς (205 - 181)** παρέλυσεν ἡ διοίκησις καὶ ἐπεκράτησαν οἱ αὐλοκόλακες. Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν συνεμάχησαν ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ' καὶ ὁ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας διὰ νὰ διαμοιράσουν τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος. Τὸ 200 π.Χ. ὁ Ἀντίοχος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Τὰ παράλια τῆς Συρίας, ἡ Ἰουδαία μετὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ μέχρι τῆς Γάζης περιῆλθον εἰς τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰς μικρασιατικὰς κτήσεις τῶν Πτολεμαίων κατελάμβανεν ὁ Φίλιππος.

Βραδύτερον, ἡγεμόνες ἀνίκανοι, σκληροὶ καὶ αἰμοχαρεῖς, ἐκάθισαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἐξησθένησε καὶ φιλονεικίαι ἐτάραξαν τὸ κράτος. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε πολλάκις θέατρον βιαιῶν στάσεων. Τέλος ἡ Ρώμη ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον τὸ 31 π.Χ.

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Ο πρώτος Πτολεμαῖος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης στηρίξας αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἐπιτυχοῦς φορολογικοῦ συστήματος. Ὁ βασιλεὺς ἐχρειάζετο ἰδίως χρήματα, διότι δι' αὐτῶν μόνον κατῴρθωνε νὰ εὕρισκε στρατιώτας καὶ νὰ κατασκευάζῃ πλοῖα. Ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἡτο νὰ αὐξάνουν τὰς πηγὰς καὶ ὄχι νὰ τὰς ἐξαντλήσουν. Τὸ ταμεῖον τῶν ἐγέμιζεν ἰδίως ἀπὸ τὴν φορολογίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐνῶ ἀπέφευγον νὰ βαρύνουν πολὺ μὲ φόρους τὸν ἐγχώριον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἦτο κυρίως γεωργικός. Διὰ τοῦτο οἱ Πτολεμαῖοι ὑπεστήριξαν μὲ ὅλα τὰ μέσα τὸ ἐμπόριον. Ἐπ' αὐτῶν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε κέντρον παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἥλλαξαν τὸ παλαιὸν διοικητικὸν σύστημα· ἐξηκολούθησαν νὰ διορίζουν εἰς τὰς περισσοτέρας θέσεις ἐγχωρίους, καὶ μόνον τὰς ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις ἔδιδον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐσεβάσθησαν ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῆς χώρας. Ἐπεσκεύασαν τοὺς παλαιούς αἰγυπτιακοὺς ναοὺς καὶ ἔκτισαν νέους.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικὴ πόλις. Ὁ Ἀλέξανδρος, μὲ ἀπαράμιλλον ὀξυδέρκειαν, εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν της. Προτοῦ παρέλθῃ αἰὼν ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἡ πόλις ἀπέβαινε ὁ μεγαλύτερος λιμὴν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, πρὸς μεγάλην ζημίαν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας. Ἡ κοιλάς τοῦ Νείλου ἦτο τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον συνηντῶντο οἱ δρόμοι τῶν τριῶν ἡπείρων τῆς ἀρχαιότητος, Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης. Πολλὰι μεγάλαι ἐμπορικαὶ ὁδοὶ κατέληγον ἐκεῖ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν συνεκέντρωνε μόνον τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν συνέρρεον, ὅπως εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῆς ἀρχαιότητος, τὰ προϊόντα τῶν πλέον μακρινῶν χωρῶν, διότι ἐκεῖ εὕρισκον ἀγοραστάς. Τὸ ἐμπόριον ἔδωσε κυρίως τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἦτο ἡ σταθερὰ βᾶσις τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων.

2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ πραγματικὸς διάδοχος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν. ἔχει τὰς διαστάσεις ἐκείνης, τὴν τάσιν νὰ ἐξαπλώνεται εἰς τὸ βάθος τῆς Ἀσίας, νὰ ἐπιδρῷ ἐπὶ ποικίλων πληθυσμῶν καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν συγχώνευσιν ἢ συνεννόησιν αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὅπως ἐκείνη, δὲν ἔχει σύνορα καθωρισμένα μὲ ἀκρίβειαν. Εἰς πολλὰς περιφερείας τῆς ἡ κρατικῆ ἐπιρροῇ εἶναι χαλαρὰ ἢ μηδαμινή.

Τὸ εὐρύτερον αὐτὸ κράτος τῶν διαδόχων, τὸ Βασίλειον τῆς Ἀσίας, ὅπως ἔλεγον κατ' ἀρχάς, ἢ Βασίλειον τῆς Συρίας, ὅπως τὸ εἶπον ἀργότερον, διότι κέντρον αὐτοῦ ἦτο ἡ Συρία, τὸ ἱδρυσεν ὁ κυριώτερος νικητὴς τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης Σέλευκος. Οἱ βασιλεῖς τοῦ κράτους ὀνομάζονται Σελευκίδαι ἀπὸ τὸν γενάρχην των καὶ φέρουν συνήθως τὸ ὄνομα Σέλευκος ἢ Ἀντίοχος.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον. Ἐξηπλοῦτο ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἀλλὰ τὸ εὐρύτατον αὐτὸ κράτος παρουσίαζε τὰ μειονεκτήματα τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Δὲν εἶχεν ἐσωτερικὴν συνοχὴν οὔτε πόλιν, ἢ ὁποία νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτεύουσα τῶν ποικιλομόρφων περιφερειῶν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τοῦ κράτους ἔμειναν πάντοτε ἀκαθόριστα. Πολὺ ἐνωρὶς οἱ Σελευκίδαι ἔχασαν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ οἱ Σελευκίδαι, ἱδρυσαν σειρὰν πόλεων. Ὁ ἱστορικὸς Ἀππιανὸς λέγει ὅτι ὁ Σέλευκος ἔκτισε 16 Ἀντιοχείας, τὰς ὁποίας ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς του· 5 Λαοδικείας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς του· 9 Σελευκείας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωκε τὸ ὄνομά του· τέλος 3 Ἀπαμείας καὶ 1 Στρατονίκειαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν γυναικῶν του. Κατ' ἀρχάς πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Σελεύκεια ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Ἀλλ' οἱ Σελευκίδαι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ πλησιάσουν τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ποτα-

μοῦ ἰδρῦθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἢ Ἀντιόχεια, ἡ ὁποία ἀργότερον ἐγένεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Ἡ πολιτικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἦτο, καθὼς εἵπομεν, τεχνητὴ καὶ πρόσκαιρος· ἐπὶ τινὰ χρόνον ὁμως ἀπέκτησε τοῦτο μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς πλουτοπαραγωγούς πηγὰς του. Πολλὰ ἀπὸ τὰς χώρας τῶν Σελευκιδῶν ἦσαν πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι, ὅσον δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ φαντασθῶμεν. Ἡ γεωργία ἀνεπτύχθη εἰς ἀπίστευτον σημεῖον. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν ἡ γῆ ἀπέβη εὐφορωτάτῃ μὲ τοὺς ὕδατοφράκτας, τὰς διώρυγας καὶ ἄλλα ὕδραυλικά ἔργα, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα εὗρέθησαν σήμερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, διήρχοντο ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικὸι δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἐχρησίμευσε δὲ τοῦτο ὡς σύνδεσμος τῆς Ἀπω Ἀνατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Σέλευκος Α' ὁ Νικάτωρ (321 - 281), υἱὸς τοῦ Ἀντίοχου, στρατηγοῦ τοῦ Φιλίππου, ἐκ τῶν νεωτάτων στρατηγῶν, ὁμηλικὸς περίπου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, διεκρίθη κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ τῶν Ἰνδιῶν Ὑδάσπου (326). Ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Περδίκκα κατὰ τὴν πρώτην ἐξέγερσιν, ὁ ὁποῖος τὸν προήγαγεν εἰς διοικητὴν τῶν ἱππέων τῶν ἐταίρων, μέγα ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον κατεῖχε ὁ Ἡφαιστίων καὶ ὁ ἴδιος ὁ Περδίκκας. Ἦτο τότε 30 ἐτῶν, μὲ ὠραῖον καὶ ἐπιβλητικὸν παράστημα, ψυχραῖμος, ὀλιγόλογος καὶ πολὺ ρωμαλέος.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ νίκην, τῆς ὁποίας ἦτο ὁ πρωτεργάτης, ἔγινε κύριος ἀπεράντου κράτους. Ἐχων βάσιν τὴν Βαβυλῶνα, ἐκυρίευσεν ὀλίγον κατ'ὀλίγον ὅλην τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰαξάρτου. Ἐπεχείρησεν ἐκστρατείαν εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐπροχώρησεν ἴσως μέχρι τοῦ Γάγγου. Μετ' ὀλίγον ἐγκατέλειπε τὸ βάρος τῆς κατοχῆς τῶν Ἰνδικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐξηκολούθησεν ὁμως τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἰνδίας. Ἔστειλε τὸν γραμματέα του Μεγασθένην εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Γάγγου αὐλὴν τοῦ Ἰνδοῦ βασιλέως Τσαντρακούπτα, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον Σανδράκοτον. Ὁ Μεγασθένης ἔγραψε τὴν ἀφήγησιν τοῦ ταξιδίου του καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας πρώτην φορὰν ἀκριβεῖς πληροφορίες διὰ τὰς Ἰνδίας.

Ὁ Σέλευκος ἵδρυσεν ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ μεγάλην πόλιν, τὴν Σελεύκειαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσάν του.

Ἡ πόλις ἔγινεν ἀγορὰ ἐμπορίου μὲ τὸν Εὐφρατινὸν Πόντον. Τὰ ἀκάτια κατήρχοντο ἐκεῖ διὰ τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν, ἐκόμιζον τὰ προϊόντα τῶν μεταλλείων τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὰ σιτηρὰ τῶν μεγάλων πεδιάδων τῆς Ρωσίας.

Μία ὁδὸς καρabanίων ἔφερεν εἰς τὸν λεγόμενον Λίθινον Πύργον ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἰαξάρτου ποταμοῦ τοῦ Τουρκεστάν, τοῦ σημερινοῦ Σὺρ - Ντάρια. Ἐκεῖ ἐπήγαιναν οἱ ἔμποροι ν' ἀγοράσουν τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα τῆς Κίνας, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο διὰ μέσου τῆς Ἀσίας.

Συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν ἀνήσυχον καὶ ἀπειλοῦντα τὸ κράτος του Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν. Ὄταν δὲ τὸ 281 ἐνίκησε τὸν Λυσίμαχον (εἰς τὸ *Κουροπέδιον*, ὅπου ἐφονεύθη ὁ Λυσίμαχος), ἔγινε πρὸς στιγμήν κύριος ὅλων τῶν κτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου, πλὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθη τὸ 281 ὑπὸ τοῦ *Πτολεμαίου τοῦ Κεραννοῦ*, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Μακεδονίας.

Ὁ Σέλευκος διετήρησε τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως τῶν βασιλείων τῆς Περσίας. Διήρσεν ὅμως τὸ κράτος εἰς πολὺ μικροτέρας σατραπείας, ἐν ὧν 72. Ἡ Συρία μόνη εἶχεν 8 σατραπείας. Ἐκάστη σατραπεία ὅμως ἔζη τὴν ἰδιαιτέραν ζωὴν της. Μεταξὺ τῶν ποικιλωτάτων λαῶν, ὁ μόνος δεσμὸς ἦτο ὁ στρατὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἡ ὁποία βραδέως διεδίδετο εἰς τὰ ἐνδότερα. Ὁ στρατὸς τοῦ Σελεύκου ἀποτελεῖτο ἀπὸ Μακεδόνας, Ἕλληνας καὶ πολλοὺς Ἀσιάτας, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπῆρχουν.

Ὁ Σέλευκος ζῶν ἀκόμη παρεχώρησε τὴν διοίκησιν τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Τίγρητος σατραπειῶν εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον.

Ἀντίοχος Α' ὁ Σωτὴρ (281 - 260) ἐξηκολούθησε τὴν πολιτικὴν τοῦ προκατόχου του ἰδρύων νέας πόλεις. Ἐκρίνεν ὅμως φρόνιμον νὰ πλησιάσῃ τὴν Μεσόγειον. Μετέφερε τὴν ἑδραν του εἰς τὴν *Ἀντιόχειαν*, εἰς τὴν βόρειον Συρίαν (ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου), ἡ ὁποία ἔκτοτε ἔγινεν ἡ λαμπρὰ πρωτεύουσα τῶν Σελευκιδῶν. Εὗρεθεις πρὸ συνασπισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων Ἡρακλείας (τοῦ Πόντου), Βυζαντίου καὶ Χαλκηδόνας μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου, ἀπέδωκεν εἰς τὰς πόλεις τὴν αὐτονομίαν,

τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἀναγνωρίσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Ἡ πρᾶξις ὁμως ἡ ὁποία ἐδόξασε τὸν Ἀντίοχον εἶναι ἡ *νίκη του κατὰ τῶν Γαλατῶν*, οἱ ὁποῖοι διαπεραιωθέντες ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐλεηλάτουν τὴν Μ. Ἀσίαν. Δι' αὐτὴν ἔλαβε τὸν τίτλον *Σωτήρ*.

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σελεύκου ἐβασίλευσαν δύο καὶ ἡμισυν αἰῶνας. Τὸ κράτος τῶν ἔχανε διαρκῶς ἑκτασιν. Αἱ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος περιοχαί, κατοικοῦμεναι ἀπὸ λαοὺς διατηρήσαντας τὴν περσικὴν θρησκείαν, ἀπεσπᾶσθησαν ἑνωρίς. Ἔχασαν ἐπίσης σχεδὸν καὶ ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν. Τὸ κράτος τῶν περιωρίσθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς δὲν ἦτο στερεὰ ἡ ἐξουσία τῶν. Αἱ παράλαιοι πόλεις τῆς Φοινίκης ὑπήκουον δυσκόλως. Οἱ Ἑβραῖοι ἐπίσης, ἀποτελέσαντες πάλιν ἔθνος ὑπὸ τὸν Ἀρχιερέα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐζήτουν ἀνεξαρτησίαν. Οἱ Σελευκίδαι ὁμως διετήρησαν τὰς μακεδονικὰς ἀρετάς. Ἦσαν πολεμικοὶ καὶ ὀργανωταὶ στρατῶν.

Ὁ Ἀντίοχος Β' (260 - 246), ὁ ἐπιλεγόμενος Θεός, ἦτο μέθυσος καὶ παίγιον τῶν εὐνοουμένων του.

Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος Γ', ὁ ὀνομασθεὶς Μέγας (223 - 187), ἦτο σημαντικὸς ἡγεμὼν. Ἐφιλοξένησε τὸν Ἀννίβαν καταφυγόντα εἰς τὴν αὐλήν του καὶ κατὰ παρακίνησιν αὐτοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Σημαντικωτάτη ὁμως ἦτο ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ τοῦ βασιλείου. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ ἐκαλλιεργήθη ἰδίως ἡ Συρία καὶ εἶχεν ἱστορικῆς σημασίας ἀπόδοσιν βραδύτερον, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Ὀλίγον βραδύτερον ἀπὸ τὰ μεγάλα βασίλεια ἰδρύθη τὸ μικρὸν κράτος τῆς Περγάμου εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ ὁποῖον προωρίζετο νὰ λάβῃ ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν τῶν χρόνων αὐτῶν. Ἰδρυτὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Φιλέταιρος, ἀνθρώπος ταπεινῆς καταγωγῆς. Οὗτος ἦτο ὑπηρέτης τοῦ Λυσιμάχου, ἀρχοντος τῆς Θράκης, ὁ ὁποῖος εἶχε διορίσει αὐτὸν φρούραρχον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου (βορείως τῆς Σμύρνης) καὶ φύλακα τοῦ

σημαντικοῦ θησαυροῦ (9.000 τάλαντα) τὸν ὁποῖον εἶχε κρύψει ἐκεῖ. Μετὰ τὴν πτώσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του ἐγένεν ἀνεξάρτητος καὶ στηριζόμενος εἰς τὰ χρήματά του ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν χώ-
ραν ἰδρύσας τοιοῦτοτρόπως μικρὰν ἡγεμονίαν (281), τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὁ Εὐμένης Α' (263 - 241). Ἄλλ' ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ περγαμινικοῦ κράτους εἶναι ὁ Ἄτταλος Α' (241 - 197), ὁ ὁποῖος νικήσας τοὺς Γαλάτας ἐστερέωσε τὸ κράτος του καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸ εἰς βασιλείον. Ἀπ' αὐτὸν οἱ βασιλεῖς τῆς Περγᾶμου ὀνομάζονται Ἀτταλίδαι καὶ φέρουν τὸ ὄνομα Ἄτταλος ἢ Εὐμένης.

Ἄτταλος ὁ Α' τῆς Περγᾶμου.
(Βερολίνον. Κρατικὸν Μουσεῖον)

Υἱὸς τοῦ Ἀττάλου ἦτο ὁ Εὐμένης Β' (197 - 159), ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων.

Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀττάλου Β' (159 - 138) ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου Ἄτταλος Γ' ἀφήνει κληρονόμους τοῦ κράτους του τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι γίνονται κύριοι αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του (133).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ κυρίως Ἑλλάς ἔχει πάντοτε ἀξιόλογον θέσιν καὶ μεγάλην ἐπιβολήν. Διατηρεῖ ἐπίσης ἀρκετὴν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ πάσχει ἀπὸ τὴν παλαιάν πληγὴν, ἀπὸ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν κομμάτων.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα σύγχυσις καὶ ἀναρχία. Ὁ θρόνος τῆς Μακεδονίας εἶχε πολλοὺς ἀπαιτητάς, οἱ ὅποιοι περιῆλθον εἰς πόλεμον καὶ ἐδημιούργησαν μεγάλην ταραχὴν, καὶ ἡ ἀτυχὴς χώρα ὑπέφερε πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου.

Μεγίστην ἀναστάτῳσιν ἐπροκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἀνησύχου καὶ πολυμηχάνου υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ περιφήμου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγίνε πρὸς στιγμὴν κύριος τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Πύρρου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐκλονίσθη ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ πολλοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δημοσθένους μέχρι τῆς κατακτίσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, δηλαδὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας (322 - 146), ἡ Ἑλλάς ἔκαμε πολλὰς προσπαθείας, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλὰ καμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἐπέτυχε, διότι — ἐκτὸς ὀλίγων ἰδεολόγων ἢ δημαγωγῶν — ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος καὶ αἱ πόλεις δὲν κατῴρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν.

Η ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ

Ὅταν τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας εἶχε καταλάβει ὁ υἱὸς τοῦ Πτο-

λεμαίου Α' τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, τότε ἀκριβῶς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἐτάραξεν ἡ αἰφνιδία ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.

Οἱ Γαλάται ἀνῆκον εἰς τὴν μεγάλην κελτικὴν φυλὴν, ἡ ὁποία κατεῖχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν βορειοδυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, καὶ ἦτο διηρημένη εἰς πολλοὺς λαοὺς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰῶνος ἐγίνε μεγάλη κίνησις γαλατικῶν φυλῶν. Οἱ Γαλάται προσέβαλον ἐπανειλημμένως τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως.

Ἀπ' ἐκεῖ κατῆλθον πολυάριθμα στίφη τὸ 280 νοτιώτερον καὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Πύρρος ἀπουσίαζεν εἰς τὴν Ἰταλίαν προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ταραντίνων κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτοῦ μέρος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ Κεραυνοῦ συνεντρίβησαν, ὁ ἴδιος ἐφονεύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἐπλημύρησαν τὴν χώραν.

Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη, ὅταν οἱ Γαλάται εἰσέβαλον εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Οἴτης. Ὄταν ὅμως ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐπεχείρησε νὰ λαφυραγωγῇ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Φωκέων, Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ὑπέστη καταστροφὴν. Οἱ Γαλάται ὑποχωροῦντες ἐπροξένησαν μεγάλας ζημίας. Τότε ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, υἱὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν (277).

Οἱ Γαλάται μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐλεηλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἠπείλησαν τὸ κράτος τῆς Περγάμου. Ἀλλ', ἀφοῦ ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀγκυραν χώραν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀπ' αὐτοὺς Γαλατία. Πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνει τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ο ΠΥΡΡΟΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀποκτᾷ σπουδαιότητα τὸ κράτος τῆς Ἠπείρου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς βασιλείας ἰδίως τοῦ Πύρρου ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἠπειρος ἀπὸ παλαιωτάτους χρόνους εἶχε κατοικηθῇ ἀπὸ ἑλληνι-

κός φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν μικρά κράτη καὶ διετήρησαν τὴν πατρικὴν βασιλείαν. Τὸ ἰσχυρότερον κράτος ἦτο τῶν Μολοσσῶν, τῶν ὁποίων οἱ βασιλεῖς ἀνῆγον τὴν καταγωγὴν των εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτὸ κατήγετο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπίας. Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν εἶχον κατορθώσει νὰ συνενώσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον των ὅλην σχεδὸν τὴν Ἠπειρον. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἠπειρος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Ὁ Πύρρος (318 - 272) ἔζησε κατὰ τοὺς παραχῶδεις χρόνους τῆς συγκρούσεως τῶν διαδόχων. Ἐπανειλημμένως ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸ κράτος του καὶ συνέδεσε τὴν τύχην του μὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱόν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν. Εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρόν των καὶ ἔδειξεν ἐξαιρετὰ στρατιωτικὰ προσόντα. Μετὰ πολλὰς περιπετείας συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Α' καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξίν του ἀνέκτησε τὸν θρόνον καὶ τὸ βασίλειόν του. Ἀπὸ τότε ὁ Πύρρος ἀναμειγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, διεξάγει διαρκεῖς πολέμους καὶ ἀποκτᾷ φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Μολοντί τὸ κράτος του δὲν ἔδιδε περισσοτέρους ἀπὸ 10 χιλ. στρατιώτας, ὁ Πύρρος ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον.

Ἀφοῦ ἐξέτεινε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ πρὸς νότον εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Μακεδονίαν. Προτοῦ ὅμως φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο, δέχεται τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων καὶ μὲ ἀξιόλογον δύναμιν ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν (280) ὀνειρευόμενος νὰ ἰδρύσῃ μεγάλην αὐτοκρατορίαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας του, δὲν κατάρθωσε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Ρώμην. Διακόπτει τὸ ἔργον του καὶ μεταφέρει τὸν στρατόν του εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ Συρακούσιοι κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ αἱ ἐπιτυχίαι του ἦσαν προσωριναὶ καὶ χωρὶς σοβαρὸν ἀποτέλεσμα. Μετ' ὀλίγον ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ σύμμαχοι πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Τέλος μετὰ περιπέτειαν πέντε ἐτῶν, ἀφοῦ ἀπέτυχεν ὀριστικῶς νὰ κάμῃ τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Ρώμης, ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἠπειρον (275).

‘Αλλ’ ἡ ἀνήσυχος φύσις του τὸν ρίπτει εἰς νέας περιπετείας. Φαντάζεται ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ ἐξουσιάσῃ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ‘Ελλάδος, ἀλλὰ ἀποτυγχάνει καὶ τέλος εὕρισκε ἄδοξον θάνατον εἰς τὸ Ἄργος (272).

Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία

Ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς (277 - 239) μετὰ τὴν νίκην του κατὰ τῶν Γαλατῶν ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀντιγονίδαι ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα (μέχρι τοῦ 168), δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο σοβαρὸς ἡγεμὼν, ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὴν χώραν του, διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν δύο πολιτικῶν ὁργανώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦς, δηλαδὴ τῆς Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀχαΐα, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον μείνει γεωργικαὶ καὶ καθυστερημέναι κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ δὲν ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 4ου καὶ ἰδίως τὸν 3ον αἰῶνα προώδευσαν οἰκονομικῶς, ὁ πληθυσμὸς ἠῤῥήθη, ἐδημιούργησαν πόλεις καὶ γενικῶς παρουσίασαν σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καθὼς καὶ τῆς Ἀχαΐας ἠνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἀπετέλεσαν δύο ὁμοσπονδίας ἢ δύο συμπολιτείας, ὅπως ἔλεγον τότε. Ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία εἶχον σχεδὸν τὴν ἰδίαν ὁργάνωσιν.

Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἔχει ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, εἰς τὴν ὁποίαν λαμβάνουν μέρος οἱ πολῖται ὅλων τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις συνέρχεται μίαν ἢ δύο φορὰς τὸ ἔτος καὶ ἐκλέγει ἓνα διαρκὲς συμβούλιον ἀπὸ 10 μέλη, ἓνα στρατηγὸν καὶ ἓνα γραμματέα. Τὸ συμβούλιον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κυβερνᾷ τὴν συμπολιτείαν. Μεγάλην ἐξουσίαν ἔχει ἰδίως ὁ στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶναι πρόεδρος τοῦ συμβουλίου καὶ ἀνώτερος ἀρχηγὸς τῆς συμπολιτείας. Εἰς τὰς συνελεύσεις ἐκάστη πόλις ἔχει ψῆφον καὶ ὅλαι ἴσα δικαιώματα· δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ πόλις ἡγε-

μονεύουσα, όπως η Σπάρτη και αἱ Ἀθηναίαι τὸν παλαιότερον καιρὸν. Αἱ πόλεις τῆς συμπολιτείας ἐδέχθησαν τὰ ἴδια μέτρα καὶ σταθμὰ καθῶς καὶ νομίσματα, ἀλλὰ διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς μόνον πρὸς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἔφθασεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέ-

ρου κράτους καὶ ἀνεκάλυψε πολιτικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐφηρμόζετο ἐγκαίρως, θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὴν παρακμὴν.

Κατ' ἀρχὰς ἰσχυροτέρα ἦτο ἡ *Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία*. Ἐξουσίαζε τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ μερικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἦτο κυρία τῶν Δελφῶν καὶ τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ Συνεδρίου καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔφθανεν ἕως τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ σημαντικώτερον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἡ *Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία*, ἡ ὁποία εἶχεν

ἀνωτέρους ἀνθρώπους ὡς ἀρχηγούς καὶ ἔφθασεν εἰς μεγαλυτέραν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ Ἀρχαϊκὴ Συμπολιτεία, ἰδρυθεῖσα τὸ 280 π.Χ., περιέλαβε σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔγινεν αἰσθητὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο Συμπολιτεῖαι εἶχον ἰδρυθῆ κυρίως, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων καὶ ἐπὶ τινα καιρὸν κατῴρθωσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ περιέλθουν εἰς ἔριδας καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Ο ΑΡΑΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἡ Ἀρχαϊκὴ Συμπολιτεία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολήν, ἰδίᾳ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, ὅποτε τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Ἀρατος ὁ Σικυῶνιος.

Ὁ Ἀρατος (272 - 213) κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, τὴν παλαιὰν ναυτικὴν πόλιν, ἡ ὁποία εἶχε δώσει ἀξιολόγους καλλιτέχνας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατῴρθωσε νεώτατος ν' ἀπαλλάξη τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν τύραννον, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπίεζεν, εἰσέγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν Συμπολιτείαν, τῆς ὁποίας ἐξελέγη στρατηγός (245) καὶ ἔγινεν ἡ ψυχὴ της ἐπὶ πολὺν καιρὸν. Ὁ Ἀρατος ἦτο τολμηρός, φρόνιμος, πολὺ ἐπιδέξιος εἰς παρασκηνακὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ στρατηγὸς μέτριος, ἐμπισθὴς πολλάκις καὶ στενῆς ἀντιλήψεως διπλωμάτης. Εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἂν δὲν ἦτο ἡνωμένη. Προσεπάθησε λοιπὸν νὰ ὑπαγάγῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν. Εἶχε τάσεις ὀλιγαρχικάς, ὅπως ὅλη ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἂν κατῴρθωνε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δημοκρατίας καὶ τοὺς τυράννους, νὰ ἐκδιώξῃ τὰς μακεδονικὰς φρουράς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὡς τὸ μόνον σωτήριον διὰ τὰς τότε περιστάσεις.

Ὁ Ἀρατος διηύθυνεν ἐπὶ μακρὸν τὴν Συμπολιτείαν, ἐξελέγη 16 φορές στρατηγὸς καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐπιβολήν της. Μὲ τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις κατῴρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς τυράννους ἢ τὰς μακεδονικὰς φρουράς ἀπὸ πολλὰς πόλεις, ὅπως ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ βραδύτερον ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Ἡ Κόρινθος, τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδau-

ρος, ἡ Μεγαλόπολις, τὸ Ἄργος καὶ ἡ Τροιζήν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, ἡ ὁποία ἐγίνε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματικὴ ὁμοσπονδία τῆς Πελοποννήσου.

ΑΓΙΣ ΚΑΙ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει καὶ ἡ προσπάθεια τῶν δύο βασιλέων τῆς Σπάρτης Ἀγιδος καὶ Κλεομένου, νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα τῆς πατρίδος των.

Ἀπὸ μακροῦ ἡ Σπάρτη εἶχε παύσει νὰ εἶναι σημαίνουσα πόλις. Ἡ παλαιὰ πληγὴ της, ἡ ὀλιγανθρωπία, ἐπροχώρησε βαθύτερον καὶ οἱ μακροὶ πόλεμοι εἶχον ἐξαντλήσει αὐτὴν τελείως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Πτωχὴ μὲ διαρκῶς ἐλαττούμενον πληθυσμόν, ἀποκλεισμένη εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα ἐτρέφετο μὲ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος. Πολίται μὲ πλήρη δικαιώματα ἔμειναν 700 καὶ ἀπ' αὐτοὺς 100 μόνον ἦσαν οἱ ἔχοντες γῆν καὶ περιουσίαν. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀλίγων αὐτῶν εἶχον περιέλθει ὅλα τὰ κτήματα καὶ ὅλη ἡ ἐξουσία, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Σπαρτιάται ἔζων πτωχοὶ καὶ ταπεινοί, ὄνειρευόμενοι ἀνατροπὰς καὶ πολιτικὴν μεταβολήν. Εὐνόητον διατὶ ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς εὐρῆκαν εἰσοδὸν εἰς τὴν Σπάρτην αἱ ἰδέαι περὶ βαθυτέρας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, αἱ ὁποῖαι ἐκυκλοφόρουν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι αἰτία τῆς κακοδαιμονίας ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανεύρῃ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον, ἐὰν ἐγίνετο παραγραφὴ τῶν χρεῶν καὶ νέα δικαιοτέρα κατανομή τῆς γῆς καὶ τῆς περιουσίας.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς Ἀγίς (ἀπὸ τοῦ 245 περίπου) ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῇ τῆς κινήσεως. Ἐπρότεινε κατάργησιν τῶν χρεῶν καὶ νέαν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ συγχρόνως, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπέτρεψε νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τοὺς πολίτας οἱ ἀκμαότεροι ἀπὸ τοὺς περιοίκους. Ὁ Ἀγίς μὲ ζέσιν νεανικὴν ἐπέδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του. Ἀλλ' οἱ ἔφοροι συνησπίσθησαν μετὰ τῶν πλουσίων καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτώσιν του. Ὁ Ἀγίς συλληφθεὶς διὰ δόλου ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἄλλου βασιλέως, τοῦ Λεωνίδου.

Μετ' ὀλίγα ἔτη τὸ ἔργον τοῦ Ἀγιδος ἐπανελάβεν ὁ Κλεομένης, υἱὸς τοῦ Λεωνίδου. Συζευχθεὶς μετὰ τῆς χήρας τοῦ Ἀγιδος, κατηχήθη ὑπ' αὐτῆς εἰς τὰς πολιτικὰς ιδέας ἐκείνου. Πολιτικώτερος τοῦ προ-

κατόχου του παρεσκεύασε στρατὸν ἀφωσιωμένον εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ ὠνειρεύετο νὰ ἐπιβάλη τὰς μεταρρυθμίσεις του καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ γόητρον τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Ἄρατον, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀνησυχοῦν τὰ σχέδιά του. Ἄλλ' ὁ Κλεομένης ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς (227), ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐφόνευσε τοὺς ἐφόρους, ἐξώρισε τοὺς ἀντιδραστικούς καὶ ἐπέβαλε τὴν μεταρρύθμισιν, ἣ ὁποία ἐσήμαινε πραγματικὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπανάφερε τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, τὰ συσσίτια, τὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν βίον, ἐδέχθη μέγαν ἀριθμὸν περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καὶ προέβη εἰς νέαν διανομὴν τῆς γῆς. Ἐγινε τότε κάτι περιέργον. Ἡ παλαιὰ ὀλιγαρχικὴ Σπάρτη ἐφάνη τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὡς ἡ δημοκρατικωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς αὐτὴν ἐστράφησαν αἱ συμπάθειαι τῶν πτωχοτέρων εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἐνῶ οἱ πλουσιώτεροι, περίτρομοι ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῆς Σπάρτης, ἐζήτησαν στήριγμα εἰς τὸν Ἄρατον καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν.

Ἀνήσυχος ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Κλεομένου καὶ ἀνίκανος νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἄρατος ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα (229 - 220). Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὴν Σελλασίαν παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώπα, ὁ Κλεομένης ὑπέστη θλιβεράν ἡτταν (222) καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη μετὰ δύο ἔτη ἐπιχειρήσας νὰ ἐξεγερῇ εἰς ἐπανάστασιν τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Σπάρτην καὶ ἀποκατέστησε τὴν ὀλιγαρχίαν.

Ἡ νίκη εἰς τὴν Σελλασίαν εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ κυριαρχήσουν πάλιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κόρινθος κατελήφθη ἀπὸ μακεδονικὴν φρουράν. Ἡ ἀντιζηλία τῶν Ἑλλήνων ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς. Ὁ Ἄρατος ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν Κλεομένην κατέστρεψεν ἰδιοχείρως τὸ ἔργον του προκαλέσας ὁ ἴδιος τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ διάδοχός του, εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του, ἐφρόντισε νὰ τὸν δηλητηριάσουν (213). Ὁ Δώσων ἀπέθανεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Φίλιππος ὁ Ε' (220 - 179), ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἀρχίζει ἡ ἐνεργὸς ἀνάμειξις τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ο ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

Μετά τον Ἄρατον, ὁ ἀξιολογώτερος στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης (253 - 183).

Ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἶχε γίνει σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φιλοποίμην, συνετώτερος, ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν Ρωμαίων, ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ προσεπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διωργάνωσε τὰς δυνάμεις τῆς Συμπολιτείας καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀκόμη καὶ τὴν Σπάρτην.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Φιλοποίμην ἔδωσε τὴν τελευταίαν λάμψιν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, τὸν σημαντικώτερον συνασπισμὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους του, καὶ ἀπέκτησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του. Πραγματικῶς ὁ Φιλοποίμην ἦτο ἐξαιρετικὸς ἄνθρωπος. Εἶχε λάβει ὡς ὑπόδειγμα τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ προσεπάθησε νὰ ὁμοιάσῃ πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διετήρει ζωηρὰν εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ εἰργάσθη μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τὸν ὠνόμασαν τὸν τελευταῖον Ἑλληνα (ἔσχατον τῶν Ἑλλήνων).

Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἤθελον διηρημένην τὴν Ἑλλάδα, ὑπέκίνησαν τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Προσπαθῶν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐξέγερσιν ὁ Φιλοποίμην συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον (183). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐτίμησαν αὐτόν, τοῦ ἔκαμαν μεγαλοπρεπῆ κηδεῖαν καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς Μεσσηνίους. Ἀλλ' ἡ Συμπολιτεία δὲν ἐπανέκτησε πλέον τὴν προηγουμένην ἀκμὴν.

Ὁ Πλούταρχος περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποιμένους :

Ὅταν ἐφθασεν ἡ εἰδησις τοῦ θανάτου του εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, ἐπεκράτησε παντοῦ γενικὴ κατήφεια καὶ πένθος..

Ἐξέλεξαν στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἔβλαπταν τὴν χώραν. . . Ἀφοῦ ἔκαυσαν τὸ σῶμα του καὶ συνέλεξαν τὰ λείψανα εἰς μίαν ὑδρίαν, ἤρχισαν νὰ προχωροῦν ὄχι κατὰ τὴν συνήθειαν, ὅπως τύχη ὁ καθείς, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐσχημάτισαν πομπὴν ἐπινίκειον μαζί καὶ ἐπικήδειον. Καὶ τοὺς ἔβλεπες νὰ φοροῦν στεφάνια καὶ μαζί νὰ δακρύουν. Τὴν ὑδρίαν, ἣ ὁποία μόλις ἐφαίνετο ἀπὸ τὰς ταινίας καὶ τοὺς στεφάνους, τὴν ἐβάσταζεν ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Πολύβιος* καὶ γύρω του ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς. Οἱ στρατιῶται ὠπλισμένοι καὶ με στολισμένους ἵππους ἠκολούθουν οὔτε κατηφείς, ὅπως ἔπρεπεν εἰς τόσο μεγάλο πένθος οὔτε χαρούμενοι, ὅπως ἔπρεπε διὰ τὴν νίκην των. Ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, ἀπ' ὅπου διήρχοντο, ἔτρεχον εἰς προὔπαντησιν, ὥσάν νὰ ἐγύριζεν ἀπὸ ἐκστρατείας, ἔψαυαν τὴν ὑδρίαν καὶ τὴν συνώδευσαν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. Ὅταν δὲ ἀνεμείχθησαν με αὐτοὺς οἱ γεροντότεροι, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ, ἐξεχύθη θρῆνος ἀπὸ ὅλον τὸ στρατόπεδον εἰς τὴν πόλιν, ἣ ὁποία ἐπόθει τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως ἔφερε τὴν στέρησίν του, διότι ἐνόμιζεν ὅτι μαζί του ἔχασε τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ἀχαιάν.

(Πλούταρχος « Βίος Φιλοποίμενος », κεφ. ΚΑ')

Ἡ Ἑλλὰς καὶ μετὰ τὸν Φιλοποίμενα δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται με τὰς ἀσθενεῖς δυνάμεις της διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἦτο ἄνισος καὶ μετ' ὀλίγας δεκαετίαις ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους (146).

* Ὁ κατόπιν περίφημος ἱστορικός, ὁ ὅποιος ἦτο τότε μόλις 22 ἐτῶν.

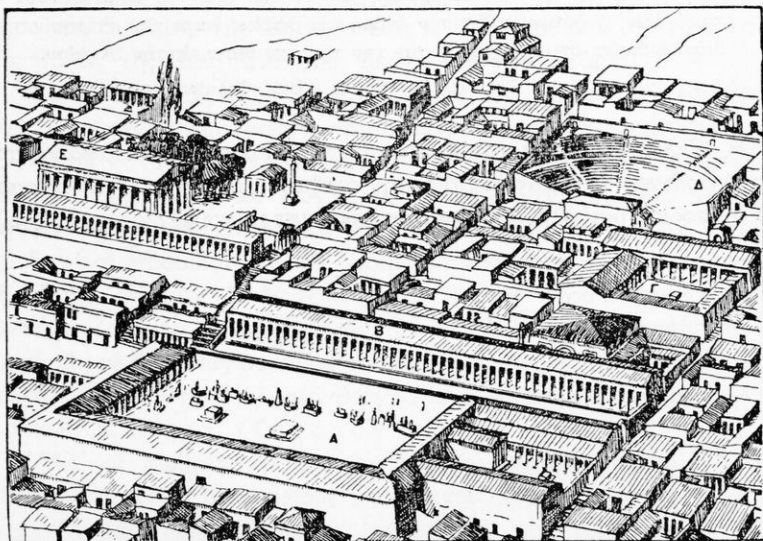
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Α΄ ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

↓ Τὴν περίοδον τῶν 300 περίπου ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Ρω-

Πόλεις τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων : ἡ Πρίηνη. (Ἀναπαράστασις).

Ἀρχαία πόλις τῆς Ἰωνίας, ἀκμάσασα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος ἔφερον εἰς φῶς ὁλόκληρον τὴν ἐλληνιστικὴν πόλιν, κτισμένην κατὰ τὴν νέαν πολεοδομικὴν : πλατεῖς δρόμοι τεμνόμενοι καθέτως, ὕδρευσις, φωτισμὸς τὴν νύχτα. Α) Ἀγορά, Β) Μεγάλῃ στοᾷ (τόπος συναλλαγῶν), Γ) Γυμναστήριον, Δ) Θέατρον καὶ Ε) Ναὸς Ἀθηνᾶς.

μαίους (323 - 31 π. Χ.) ὀνομάζουσιν ἐλληνιστικοὺς ἢ ἀλεξανδρινοὺς χρόνους.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι συνέχεια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔπρεσεν ὁ φραγμὸς, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, καὶ ἡ Μ. Ἀσία, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Συρία καὶ ἡ Μεσοποταμία μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἀνοίγονται εἰς τὸν ἑλληνισμόν. Οἱ Ἕλληνες μεταφέρουν εἰς τὰς χώρας αὐτάς τὸν πολιτισμόν των. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀφυπνίζονται καὶ ἀρχίζουν νέαν ζωὴν.

Ἀλλὰ συγχρόνως οἱ Ἕλληνες ὑφίστανται μοιραίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον περιφρονήσει ἕως τότε ὡς βαρβάρους. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, τὰ ἔθιμα καὶ αἱ περὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀναμειγνύονται μὲ τὰς ἰδέας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἀκμάζουν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ Μεσόγειος ἀποτελεῖ μίαν οἰκονομικὴν ἐνότητα, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν συναλλαγὴν.

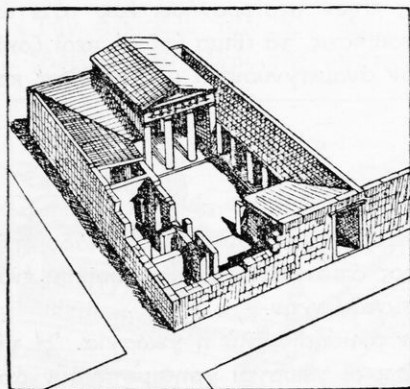
Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν ἀκμάζει πολὺ ἡ γεωργία. Ἡ γῆ καλλιεργεῖται μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, οἱ γεωργοὶ χρησιμοποιοῦν ἀρδευτικὰ ἔργα καὶ λιπάσματα καὶ παράγουν ἀφθονα δημητριακά. Ἐπίσης εὐδοκιμοῦν ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία. Ἐκ παραλλήλου προοδεύουν ἡ *κτηνοτροφία* καὶ ἡ *βιομηχανία*.

Πρὸ πάντων ἀκμάζει τὸ *ἐμπόριον*. Ἡ *συνκοινωνία* εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηρὰν. Οἱ κυριώτεροι *λιμένες*—ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας—εἶναι ἡ Ρόδος, ἡ ὁποία εἶχε λάβει τὴν σπουδαιότητα τοῦ Πειραιῶς. Οἱ λιμένες τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρήκμασαν καὶ μόνον ἡ Κόρινθος διατηρεῖ ἀξιόλογον κίνησιν, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δρόμων. Εἰς τὴν ξηρὰν ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀσία ἔχουν πολλοὺς καὶ καλοὺς δρόμους.

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς εἶναι ἡ δημιουργία *μεγάλων πόλεων*. Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, καὶ ἡ Σελεύκεια ἔχουν περισσοτέρους ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους ἑκάστη. Ἐχουν δρόμους μεγάλους καὶ εὐθεῖς καὶ οἰκίας πολυωρόφους μὲ ὑδραυλικὰς ἐγκαταστάσεις, ὑπονόμους καὶ λουτρὰ καὶ εἶναι ἐπιπλωμένοι μὲ πολυτέλειαν ἄγνωστον ἕως

τότε. Ὁ κόσμος ἀγαπᾷ πολὺ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πόλεων καὶ δι' αὐτὸ συγκεντρώνεται εἰς αὐτάς. Ἡ ἀστυφιλία, ὅπως λέγουν, ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπαίθρος ἐρημώνεται, ἐνῶ γιγαντώνονται αἱ πόλεις.

ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ

Οἰκία Πριήνης.

Εἰς τὴν Πριήνην εὐρέθησαν πολλὰ ἰδιωτικὰ κατοικίαι εἰς καλὴν κατάστασιν. Εἶναι κτισμέναι ἐπὶ εὐρέος οἰκοπέδου, σχήματος ὀρθογώνιου τετραγώνου, μήκους 47 μ., πλάτους 35 μ. Ἀποτελοῦν σύμπλεγμα οἰκοδομῶν, ἀλλὰ χωρίζονται ἀπὸ δρομίσκους. Εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς μεσημβρίαν, ὥστε νὰ εἶναι εὐήλιοι τὸν χειμῶνα καὶ εὐσκυοὶ τὸ θέρος. Ὅπως ὅλαι αἱ οἰκίαι τῆς ἀρχαιότητος δὲν εἶχον παράθυρα πρὸς τὸν δρόμον. Εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πλευρὰν εἶναι ἡ θύρα τοῦ στενοῦ διαδρόμου, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ καθαντὸ θύρα τῆς οἰκίας. Ἐξ αὐτῆς εἰσέρχεται τις εἰς ὑπαίθριον αὐλὴν, ἐκ τῆς ὁποίας φωτίζονται καὶ ἀερίζονται τὰ δωμάτια. Εἰς αὐτὴν εἶναι τὰ παράθυρα. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν, εἶναι στοά, βασταζομένη ἀπὸ τρεῖς μαρμαρίνους κίονας. Εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας πλευράς εἶναι τὰ δωμάτια, ἄλλα διὰ τοὺς ἄνδρας (ἀνδρωνίτης), ἄλλα διὰ τὰς γυναῖκας (γυναικωνίτης).

πολιτισμοῦ ὁμοιότητα πρὸς τὴν πρὸ τῶν Μηδικῶν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ὑπάρχει μία πνευματικῶς δεσπόζουσα πόλις, ὅπως αἱ Ἀθῆναι τὸν 5ον καὶ 4ον αἰῶνα. Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ δραστηριότης εἶναι κατεσπαρμένη εἰς πολλὰ κέντρα, ἀπομεμακρυσμένα τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ διαρκῶς ἀνακύπτουν νέα. Ἐπανήλθομεν — κατ' ἄλλον ἐννοεῖται τρόπον — εἰς τὸ σύστημα τοῦ ἀποικισμοῦ. Ὅπως τότε ἀπὸ τῆς μικρασιατικῆς Μιλήτου μέχρι τῆς Ἰταλικῆς Κύμης εἶχομεν τὴν ἄνθησιν εἰς πολυάριθμα κέντρα — Χαλκίδα, Αἴγινα, Κόρινθος, Συρακούσας, Σύβαριν, Κρότων, Κυρήνην — οὕτω καὶ τώρα ἡ βάσις ἐπλατύνθη ἀκόμη περισσότερον. Ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Συρία ἠννοίχθησαν εἰς τὴν ἁμεσον ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ἀντιόχεια, τὰ κτίσματα τοῦ Ἀλε-

ξάνδρου καὶ τῶν Σελευκιδῶν εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῶν ἐλληνιστικῶν κρατῶν, καθὼς καὶ αἱ ἄλλαι Ἀλεξανδρεῖαι καὶ αἱ Σελεύκειαι, (μία ἐκ τῶν ὁποίων εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ) ἀκόμη δὲ καὶ αἱ πρωτεύουσαι τῶν βαρβαρικῶν κρατῶν—Βιθυνία, Καισάρεια, Σινώπη—εἶναι ἐστία ἑλληνισμοῦ.

Β' ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Η ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΙΣ

Τὰ μεγάλα ἀτυχήματα ἐπλήγωσαν τὴν εὐγενεστέραν πόλιν τοῦ κόσμου. Ἔχασε πολὺ αἷμα εἰς τοὺς πολέμους καὶ εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ἐξεγέρσεις, διὰ τὰ ἀνακτῆσαι τὸ πάτριον πολίτευμα. Ὁ *Πειραιεύς*, μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ρόδου καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας ἔχασε τὴν σημασίαν του. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως φθίνει. Ὀλόκληροι συνοικίαι ἐγκαταλελειμμέναι, ἰδίως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰῶνος, καταπίπτουν.

Ἄλλ' ὁ ἐξαιρέτος λαὸς τῆς δεικνύει ἀντοχὴν. Αἱ *Ἀθηναί* ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι πάντοτε ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἐστία τῆς λεπτοτέρας τέχνης καὶ τῆς λεπτοτέρας ἀγωγῆς. Μολονότι κατέχεται ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρῇ τὸν τύπον τῆς αὐτοδιοικήσεως. Ἡ ἐκκλησία συνέρχεται τακτικά, ἐκλέγει ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ὅμως φροντίζουν κυρίως διὰ τὰ κοινοτικά. Αἱ ἑορταὶ τελοῦνται κανονικῶς, τὸ θέατρον συγκεντρώνει λαόν, ὁ ὅποῖος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι φιλόμουσος καὶ λεπτὸς ἐκτιμητὴς τοῦ ὥραίου.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Ἔχουν ἀκόμη αἱ Ἀθηναί παραγωγικοὺς καὶ κομφοὺς δραματικοὺς συγγραφεῖς, κυρίως τῆς νέας κωμωδίας, τὸν Μένανδρον, τὸν Φιλήμονα κ. ἄ. Περί τὸν λεπτὸν καὶ εὐαίσθητον *Επίκουρον*, γνήσιον τέκνον τῆς Ἀττικῆς, συγκεντρώνονται ὅσοι διατηροῦν ζωηρὰν τὴν ἑλληνοαθηναϊκὴν παράδοσιν. Ἐξηντηλέμενοι καὶ αἰσθανόμενοι ὅτι δὲν ἔμπορουν νὰ ἀντιπαλαίσουν εἰς τὴν βανασότητα τῆς ἐποχῆς, ζητοῦν νὰ συνεχίσουν τὴν ζωὴν, τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὴν ἀττικὴν εὐαισθησίαν μακρὰν τῆς πολιτικῆς τύρβης καὶ τῶν ἀναστατώσεων. Τὸν κύκλον ἀποτελοῦν μόνον Ἕλληνες.

Ἄλλ' ἤδη εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀναμειγνύονται ξένοι, καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς αὐξάνει. Ὁ Ζήνων π.χ. εἶναι ἀπὸ τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου, φοινικικῆς καταγωγῆς. Ἡ πόλις τῆς Παλλάδος ὅμως παραμένει ἐστία φωτὸς καὶ παιδευτήριον πάσης τῆς Μεσογείου. Παρὰ τὴν οἰκονομικὴν παρακμὴν τῆς εἶναι ἡ πανεπιστημιούπολις, εἰς τὴν ὁποίαν συναντῶνται Ἕλληνες ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχάς: Σύροι, Καρχηδόνιοι καὶ Αἰθίοπες ἀκόμη. Τέσσαρες φιλοσοφικαὶ σχολαί, δηλαδὴ τέσσαρα πανεπιστήμια: ἡ *Πλατωνικὴ* Ἀκαδημία, τὸ *Λύκειον* ἢ ἡ Περιπατητικὴ Σχολή, ὁ *Κήπος* δηλαδὴ ἡ σχολὴ τοῦ Ἐπικούρου, ἡ *Στοὰ* τοῦ Ζήνωνος, ἐκτὸς ἄλλων μικροτέρων, εὐρίσκονται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων ἐν πλήρει λειτουργίᾳ ἡ ὁποία συνεχίζεται εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Ἐπίσης ἄλλα κέντρα τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναδεικνύουν σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας καὶ δύναται νὰ λεχθῇ γενικῶς ὅτι τὸ γνήσιον ἑλληνικὸν ἔχει πατρίδα τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔχουν δημιουργηθῇ κέντρα — ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Πέργαμος — τὰ ὁποῖα ὑπερτεροῦν πολὺ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς πλοῦτον καὶ λαμπρότητα.

Γ' Η ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Η ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Ἡ πρωτεύουσα τῶν Λαγιδῶν εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἐστία πολιτισμοῦ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Μ' ἐξαιρετικὴν διορατικότητα εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν ὁ Ἀλέξανδρος.

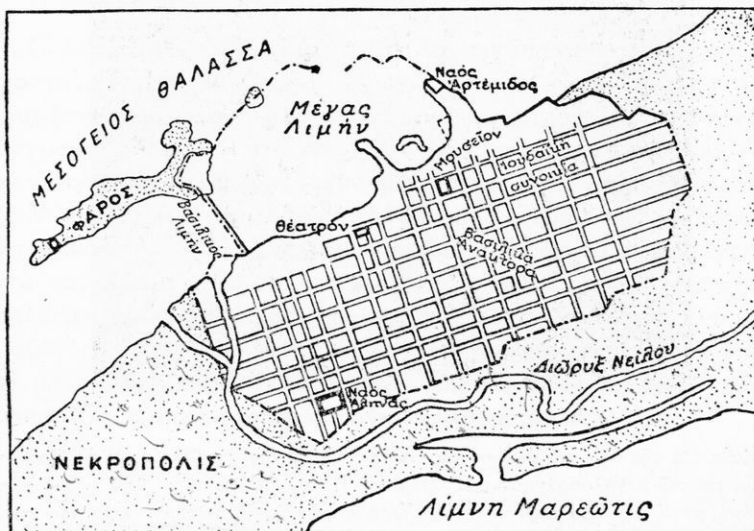
« Καὶ ἔδοξεν αὐτῷ », γράφει ὁ ἱστορικός Ἀρριανός, « ὁ χώρος κάλλιστος κτίσαι ἐπ' αὐτῷ πόλιν καὶ γενέσθαι ἂν εὐδαίμονα τὴν πόλιν. Πόθος οὖν λαμβάνει αὐτὸν τοῦ ἔργου, καὶ αὐτὸς τὰ σημεῖα τῇ πόλει ἔθηκεν, ἵνα τε (= ὅπου) ἀγορὰν ἐν αὐτῇ δεῖμασθαι ἔδει καὶ ἱερά. . . καὶ ἐπὶ τούτοις ἔθυετο καὶ τὰ ἱερά καλὰ ἐφαίνετο » (Ἀρριανός « Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις », Γ', 1 - 5).

Ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος μάλιστα διέγραψε μὲ ἀλφита (ζυμαρί) τὸ σχῆμα καὶ τὰ ὅρια τῆς πόλεως.

Ὑπὸ ἔποψιν στρατηγικὴν ἡ θέσις ἦτο ἀσφαλής, διότι δυσκόλως

τὴν ἐφθάνεν ὁ ἐχθρὸς· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ὑγιεινῆς ἦτο ἐξαιρετική, διότι οἱ ἄνεμοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἐμετρίαζον τὸν ἀφρικανικὸν καύσωνα.

« Καὶ τὸ εὐάερον ἄξιον σημειώσεώς ἐστιν. Τότε δὲ καὶ οἱ ἐτησῖαι πνέουσιν ἐκ τῶν βορείων καὶ τοσούτου πελάγους, ὥστε κάλλιστα τοῦ θέρους οἱ Ἀλεξανδρεῖς διάγουσιν », γράφει ὁ γεωγράφος Στράβων, ὁ ὁποῖος ἐξήσεν εἰς τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ καὶ συνέταξε διεξοδικήν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. (C. 793).

Σχεδιάγραμμα τῆς Ἀλεξανδρείας.

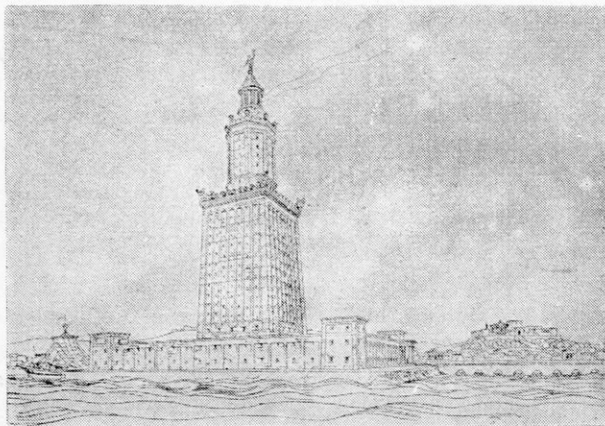
Μὲ ὅλην τὴν ἐπίσπευσιν τῶν ἐργασιῶν, μόλις ἐπὶ τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου (μέσα 3ου αἰῶνος) ἔλαβε μορφήν πόλεως, ἡ ὁποία ἠϋξήθη εἰς « μέγεθος καὶ εὐδαιμονίαν » (Παυσανίας Η', 33,3) καὶ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΛΙΣ

Ἐκτὸς τῆς ταχείας ἀνθήσεως ἔλαβε παγκόσμιον σημασίαν (ὅπως αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ρώμη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις), διότι ἐχρησίμευσε καὶ ὡς σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου κλασσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ βυζαντινοῦ, τῶν εἰδωλολατρικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων. Ἐπὶ δέκα

αἰῶνας μέχρι τῆς καταλήψεώς της ὑπὸ τῶν Ἀράβων (332 π.Χ. - 641 μ.Χ.) ἡ Ἀλεξανδρεῖα ἡ Μεγάλη εἶτε ἡ κατ' Αἰγυπτον, ὅπως ἐλέγετο, ὑπῆρξεν ἡ βασιλίσσα τῆς Μεσογείου, ἡ μεγάλη πόλις τοῦ φωτὸς καὶ τῆς χαρᾶς, κληρονόμος τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τῆς μυστηριώδους Αἰγύπτου τῶν Φαραώ.

Ἦτο κέντρον ἀνθοῦντος ἐμπορίου. Διετῆρει σχέσεις μὲ ὅλα τὰ

Ὁ Φάρος τῆς Ἀλεξανδρείας. (Ἀναπαράστασις).

Ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας νησίδος Φάρου, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἐπὶ τοῦ μεγαλοπράγμονος Πτολεμαίου Β' τοῦ Φιλαδέλφου (285 — 247) ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ Κνιδίου ἀρχιτέκτονος Σωστράτου « Θεοῖς σωτήρσι ὑπὲρ τῶν πλωιζομένων », ὅπως ἔλεγεν ἡ ἐπιγραφή. Ὁ πύργος ἦτο πολυώροφος, ὕψους 120 — 150 μ., καὶ ἐφώτιζεν ἀπόστασιν 300 σταδίων * ἀπὸ τὴν πυρὰν καιομένων ξύλων. Τὴν ἡμέραν διεκρίνεται ἀπὸ μεγαλυτέραν ἀπόστασιν ἐκ τοῦ καπνοῦ.

παράλια τῆς Μεσογείου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς μακρινὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς (τὴν Κεϋλάνην, τὰς Ἰνδίας, καὶ τὴν Κίαν) διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἐγίνεν ἡ πόλις τῆς πολυτελείας. Κομψὴ καὶ πλουσία, ἐξησε βίον εὐκόλον καὶ τρυφηλόν. Ἐγίνεν ὀνομαστὴ διὰ τὴν ἀνήκουστον χλιδὴν τῶν ἐορτῶν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρωτεύουσα τῆς σοφίας καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς τελειώσεως.

Ὡς πόλις ἦτο ἐπὶ αἰῶνας ἡ μεγίστη καὶ ὠραιότατη : « κορυφὴ τῶν πόλεων », « πολλὰ πόλεις εἰς μίαν », ὅπως τὴν χαρακτηρίζουν

* Δηλαδή τριάκοντα ναυτικῶν μιλίων ἢ 54 χιλιομέτρων.

οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Τὴν ἐστόλιζον ὁδοὶ μεγάλαι, πλατεῖαι ἀπέραντοι, στοαί, κολοσσιαῖα καὶ πολυτελῆ παλάτια, ναοί, ἵππόδρομοι, γυμνάσια καὶ μνημεῖα ἀπὸ μάρμαρον καὶ πορφυρίτην μὲ ἀμύθητον πλοῦτον καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐκεῖ συνέρρεον οἱ ἔμποροι ὅλου τοῦ κόσμου. Τὰ πλοῖα τῶν λαῶν τῆς Μεσογείου συνηνητῶντο εἰς τὸν λιμένα τῆς μὲ τὰ καραβάνια τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

ΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Οὐδεμία ἀπὸ τὰς ἀρχαίας πόλεις παρουσιάζει σήμερον τόσῃν πενιχρότητι εἰς μνημεῖα ὅσῃν ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἡ νέα ἀραβοφellaλaxικὴ πόλις ἔπνιξε καὶ ἐξηφάνισε κάθε παλαιὸν μεγαλεῖον. Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς διέσωσαν τὴν εἰκόνα τῆς λαμπρᾶς μεγαλοπόλεως. Ἀπὸ τὸν γεωγράφον Στράβωνα ἔχομεν μακρὰν καὶ ὀνομαστήν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. Πληροφορίας μᾶς ἔδωσεν καὶ ὁ Ψευδοκαλλισθένης εἰς τὸν Βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα, ἔργον τὸ ὁποῖον ἐγράφη κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα καὶ φέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ περιφήμου Καλλισθένου, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἱστοριογράφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Σύντομον ἄλλ' ὥραιαν περιγραφὴν θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἥρωός του ὁ μυθιστοριογράφος τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ. Ἀχιλλεὺς Τάτιος. Τὰς πληροφορίας αὐτὰς ἐπεκύρωσαν αἱ ἀνασκαφαί.

Κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ πόλις εἶχε μῆκος 5.500 μέτρα, κατὰ τὸν Διόδωρον ἔφθανε τὰ 7.400 μέτρα. Ὁ περίβολος ἐνισχυόμενος ἀπὸ πολλοὺς πύργους ἔφθανε τὰ 14.800, κατ' ἄλλους 22.000 μέτρα. « Μόλις δὲ διήλθον τὰς Πύλας τοῦ Ἥλιου », διηγεῖται ὁ ἥρωας τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου, « συνηνητᾶτο εὐθὺς τῆς πόλεως ἀστράπτων τὸ κάλλος, καὶ μοι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐγέμισεν ἡδονῆς ». (« Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα », Ε, 1).

Ἡ πόλις εἶχε κτισθῇ κατὰ τὸ τελειότερον σύστημα τῆς ἀρχαίας πολεοδομικῆς. Δύο μεγάλοι λεωφόροι, εὐθύτατοι καὶ πλατύτατοι, τεμνόμενοι καθέτως, ἐχώριζον τὴν πόλιν εἰς τέσσαρας συνοικίας. Τὸ πλάτος αὐτῶν ἦτο 31 μέτρα. Εἰς τὰς δύο πλευρὰς καὶ εἰς μακρὰν συνέχειαν εἶχον σειρὰν ἀπὸ στοᾶς καὶ κίονας, ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἕως τὴν Δύσιν : « ἐκ τῶν Ἥλιου πυλῶν εἰς Σελήνης πύλας », ὅπως λέγει ὁ Τάτιος. Εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δύο λεωφόρων ὑπῆρχε μεγάλη πλατεῖα. Αἱ οἰκαὶ λοιπὸν ἦσαν κτισμέναι εἰς κανονικὰ τετράγωνα, ὅπως εἰς τὰς σημερινὰς ἀμερικανικὰς πόλεις.

Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς πόλεως ἐπὶ λόφου ὑπῆρχεν ἄλσος, ἱερὸν τοῦ Πανὸς (δι' αὐτὸ Πάνειον ὀνομαζόμενον), εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέβαινε κανεὶς διὰ κοχλίου, δηλαδὴ ἐλικοειδοῦς ὁδοῦ. « Ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἔστιν ἐπιθεῖν ὅλην τὴν πόλιν ὑποκειμένην αὐτῷ πανταχόθεν », γράφει ὁ Στράβων.

Τὰ ἀνάκτορα, οἱ δημόσιοι κῆποι, οἱ μεταξὺ αὐτῶν τόποι ἀναφυχῆς καὶ τὰ ἄλλα κατελάμβανον σημαντικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ τέταρτον ἢ καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς: « Τεμένη τε κοινὰ κάλλιστα καὶ βασιλεία, τέταρτον ἢ καὶ τρίτον τοῦ παντὸς περιβόλου », λέγει ὁ Στράβων.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Ἡ σπουδαιότερα συνοικία εἶναι τὸ Βρύχιον, ἡ κυρίως ἐλληνικὴ συνοικία, ἐκτεινομένη μεταξὺ τοῦ Μεγάλου λιμένος καὶ τῆς παραλίας, καὶ περιλαμβάνουσα τὰ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα. Ἐκεῖ εἶναι τὰ βασιλεία, σύμπλεγμα πολλῶν οἰκοδομῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν « πολλὰς καὶ ποικίλας διαίτας (= τόπους διαμονῆς) καὶ ἄλσιν », κατὰ τὸν Στράβωνα. Ὑπάρχει ἐπίσης ὁ Ἰππόδρομος, τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Μουσεῖον.

Τὸ Μουσεῖον εἶναι μέρος ἢ συνέχεια τῶν πτολεμαϊκῶν ἀνακτόρων, πλατὺ μαρμάρινον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον οἱ Πτολεμαῖοι ἱδρυσαν πρὸς θεραπείαν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Εἶναι δηλαδὴ ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας « Μούσαις ἱερὸν », ὅπως ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία.

Τὸ Μουσεῖον περιελάμβανε πρὸς τούτοις Βοτανικὸν καὶ Ζωολογικὸν κῆπον, Ἀστεροσκοπεῖον, Ἀνατομεῖον, αἰθούσας συγκεντρώσεων καὶ καταλύματα διὰ τοὺς λογίους: « ἔχον περίπατον καὶ ἐξέδραν καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλολόγων ἀνδρῶν » (Στράβων C. 794).

Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βιβλιοθήκη ἦτο ἐντὸς τοῦ Μουσείου. Εἰς αὐτὴν ἐφιλοτιμήθησαν οἱ Πτολεμαῖοι νὰ συγκεντρώσουν τὰ βιβλία ὅλου τοῦ κόσμου, ἐλληνικὰ καὶ ξένα. Ὁ ἐκ παπύρου χάρτης παρεῖχε καλὸν ὑλικὸν διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ βιβλίου, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπέκτησε τὴν πρώτην μεγάλην βιβλιοθήκην τοῦ κόσμου, ἀριθμοῦσαν 700 χιλιάδας τόμους. Ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτὴν τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου σοφοῦ Ἀριστοτέλους. Τὴν ἰδέαν τῆς βιβλιοθήκης (κατὰ τὸ

ὑπόδειγμα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Λυκείου) ἔδωσεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, μαθητὴς τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς, φυγὰς εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Πολιορκητοῦ.

Τὸ Σεραπείον ἢ Σεράπειον ἦτο μέγας ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἑλληνοαιγυπτιακὸν θεὸν Σάραπιν. Ἐκτίσθη ἐπὶ ἀρχαιοτέρου ἱεροῦ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Α', ἴσως ἐπὶ σημείου ὀρισθέντος ἤδη ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀρριανὸς εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον παρεθέσαμεν, λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὥρισεν εἰς τὸ σχέδιον τῆς πόλεως τὰς θέσεις ναῶν διὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ αἰγυπτιακοὺς θεοὺς. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ἦτο ἀρχαῖον προσκύνημα αἰγυπτιακῆς θεότητος. Ὁ Πτολεμαῖος διετήρησε τὸν ὀβελίσκον καὶ τὸ ἀρχαῖον ξόανον. Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς αἰγυπτιακῆς θεότητος μετὰ τὸν ἑλληνικὸν Πλούτωνα προῆλθεν ὁ θεὸς Σάραπτις, γέννημα τῆς τάσεως, ἡ ὁποία ἐζήτει νὰ συμβιβάσῃ τὰς ξένας δοξασίας μετὰ τὰς ἑλληνικάς. Ἡ εἰσαχθεῖσα τοιουτοτρόπως νέα θεότης συνεδύαζε τὰς κυριωτέρας ιδιότητας τῶν ἑλληνικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν θεῶν καὶ ἡ λατρεία τῆς ἐγένεν εὐπρόσδεκτος καὶ κοινὴ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς παραστάσεις ἐπὶ νομισμάτων ὁ Σάραπτις φέρει ἐπὶ κεφαλῆς τὸν κάλαθον τῆς Δήμητρος, τὸ κέρας τοῦ Ἀμμωνος, τὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἡλίου, τὴν τρίαιναν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τὸ κέρας τῆς ἀφθονίας τοῦ Νεῖλου. Ἀρχαῖος συγγραφεὺς περιγράφων τὴν παράστασιν λέγει ὅτι ἐξέφραζεν ἰδιαίτους γλυκύντα μετὰ τινος μυστηριώδους ἐκφράσεως.

Δ' Η ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

Η ΚΤΙΣΙΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ

Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ἢ ἐπὶ Δάφνῃ ἦτο ἡ σημαντικωτέρα ἀπὸ τὰς 28 ὁμωνύμους πόλεις, τὰς ὁποίας ἔκτισαν ἢ μετωνόμασαν εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Σελευκίδαι, ἐκ τῶν ὁποίων τὰς 16 ἔκτισεν ὁ Σέλευκος Α'. Ἐκτίσθη τὸ 300 ἀκριβῶς εἰς μνήμην τῆς ἐν Ἰψῷ νίκης ὑπὸ τοῦ κυριωτέρου τῶν νικητῶν Σελεύκου Α' πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς του Ἀντιόχου, εἰς τὴν Ἀνω Συρίαν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου καὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέτας πρὸς Δαμασκόν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἀπέναντι τῆς Κύπρου. Σήμερον εἶναι μικρὰ κωμόπολις, μετὰ ἀνατολικὸν χρῶμα, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀντέκια.

Ἡ τύχη τῆς Ἀντιοχείας.

(Μαρμάρινον ἀντίγραφον. Ρώμη, Βατικανόν).

Τὸ πρωτότυπον ἦτο ἔργον τοῦ Εὐτυχίδου, μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου. Ἡ Ἀντιόχεια παριστάνεται ὡς νεαρὰ γυνὴ καθήμενὴ ἐπὶ βράχου. Κρατεῖ στάχεις, σύμβολον τῆς εὐτυχίας τῆς χώρας. Τὸ πυργωτὸν στέμμα συμβολίζει τὰ τείχη τῆς πόλεως, τὸ παιδάκι κάτω εἰς τοὺς πόδας τῆς τὸν ποταμὸν Ὀρόντην, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ πόλις.

ρείας. Ὠνομάσθη Ἀντιόχεια ἡ μεγάλη, ἡ καλή, orient-

περιοχὴν αὐτήν. Ταχέως ἀναπτυχθεῖσα ἡ Ἀντιόχεια ἔγινε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας καὶ ἐνδοξότερας πόλεις τῆς ἀρχαιότητος, μητρόπολις τοῦ ἑλληνισμοῦ μαζί μὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ ἑξ αἰῶνας, μέχρι τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330 μ. Χ.) καὶ ἐπὶ μίαν περίπου χιλιετηρίδα, μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων (638 μ. Χ.), ἔλαμψεν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἔριψε πολὺ μακρὰν τὴν λάμψιν τοῦ ἐξημερωμένου βίου, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ὀλίγον μικροτέρα ἴσως ἀπὸ τὸ παρὰ τὸν Νεῖλον κτίσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέβαλεν, ὅσον καὶ ἡ ἀντίζηλός της εἰς τὴν λάμψιν τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὴν διάδοσιν ἀνὰ τὸν κόσμον τοῦ κοινοπολιτικοῦ πνεύματος τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, τῆς κοινωνικῆς κομψότητος καὶ εὐμα-

tis apud pulcher (ὠραία μέλισσα τῆς Ἀνατολῆς) καὶ ἀργότερον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν *Θεούπολις*, διὰ τὴν σημασίαν της εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἡ « βασιλίςσα τῆς Ἀσίας ».

Τὸν πυρῆνα τῆς πόλεως ἀπετέλεσαν Ἕλληνες, Μακεδόνες, Κρήτες, Κύπριοι — ἀναφέρονται καὶ Ἀθηναῖοι — μετοικισθέντες ἀπὸ τὰ περίχωρα. Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν της ὁμως ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ ἐγχώριοι.

Η ΤΕΤΡΑΠΟΛΙΣ

Ἐκτίσθησαν τέσσαρες μεγάλαι συνοικίαι, αἱ ὅποια παρουσίαζον ὄψιν τεσσάρων χωριστῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀντιόχεια ὠνομάσθη *Τετραπολις*. Ὅταν δὲ βραδύτερον ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς (174 - 164) ὅλαι ὁμοῦ περιεβλήθησαν διὰ κοινοῦ μεγάλου περιβόλου, ἐχρειάζετο πορεία πέντε ὥρων, διὰ τὴν διαδρομὴν τῆς περιφερείας, ἡ ὅποια οὕτω μόνον τῆς Ρώμης ἦτο μικροτέρα.

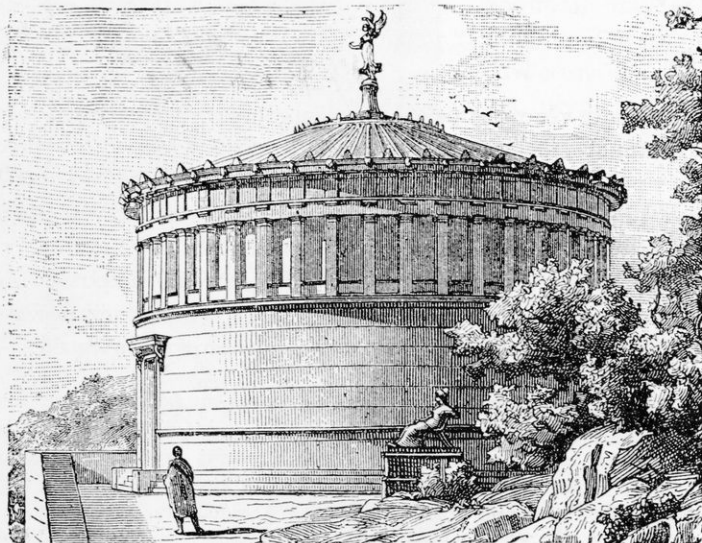
Ὁ Σέλευκος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξωραΐσαν τὴν πόλιν καὶ διεκόσμησαν αὐτὴν μὲ πολυάριθμα καὶ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα.

Ἡ πλέον πολυτελής ἀπὸ τὰς τέσσαρας πόλεις ἔκειτο ἐπὶ νησίδος τοῦ ποταμοῦ. Τὸ κέντρον αὐτῆς ἐκοσμεῖτο διὰ τετραγώνου στοᾶς μὲ τέσσαρας πύλας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξήρχοντο τέσσαρες μεγάλαι ὁδοὶ κεκοσμημέναι μὲ στοᾶς. Ἡ πρὸς βορρᾶν ὁδὸς ὠδήγει πρὸς τὰ παλάτια τῶν Σελευκιδῶν, τὰ ὅποια (ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν) κατεῖχον μεγάλην ἔκτασιν, σχεδὸν τὸ τέταρτον τῆς νήσου.

Διὰ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως ἐξετείνετο ὁδὸς ἐξαιρετικῆς μεγαλοπρεπείας, ἡ ὅποια ἐκοσμεῖτο ἀπὸ τέσσαρας σειρὰς κιόνων, τὴν λεγομένην *στοὰν τετραστήχον*, καὶ εἶχε μῆκος τριῶν χιλιομέτρων. Μὲ αὐτὴν δισταυροῦτο ἄλλη ἐγκαρσία ὁδός, κεκοσμημένη ἐπίσης μὲ στοᾶς. Αἱ τέσσαρες αὐταὶ ἀπέραντο μὲ στοᾶς ὁδοὶ ἐχώριζον τὰς τέσσαρας πόλεις. Αἱ μακραὶ στοαί, αἱ ὅποια ἐπλαίσωνον τὰς ὁδοὺς, εἶχον σπανίαν μεγαλοπρέπειαν. « Ἦσαν «πανευπρεπεῖς», ὅπως γράφει μεσαιωνικὸς συγγραφεὺς.

Ἐξαιρετικὴν χάριν ἔδιδον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὰ περίφημα προᾶστιά της, ὁ *Πλατάνων* ἢ *Πλάτανος*, (ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Κιλικίαν), καὶ ἡ *Ἡράκλεια*· κυρίως ὁμως ἡ *Δάφνη*.

Ἡ Δάφνη, τὸ ἐξαίσιον προάσιον, τὸ ὁποῖον μεγάλως διεφήμε-
σεν εἰς τὸν κόσμον τὴν καλλονὴν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς Ἀντιοχείας καὶ συν-
εδέθη μὲ τὸ ὄνομα τῆς (« Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ »), ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ
Σελεύκου τοῦ Νικατόρος μετὰ τῆς πόλεως. Ὁ τόπος περιερίετο ἀπὸ ἄ-
φθονα νερά. Ἄλση κυπαρίσσω καὶ δάφνης ἐσκίαζον αὐτὸν καὶ ἡ φύσις
ἦτο πλήρης θελγήτρων διὰ τὴν ὥραίαν καὶ πλουσίαν βλάστησιν. Ἀφι-
ερῶθη εἰς Ἀπόλλωνα τὸν Πύθιον, τὸν μυθολογούμενον πρόγονον τῶν
Σελευκιδῶν. Τὸ ὄνομα τῆς ἔλαβεν ἀπὸ τὴν νύμφην Δάφνην, ἡ ὁποία κατα-
διωκομένη ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἦλθεν ἐδῶ καὶ μετεβλήθη εἰς δένδρον.

Ἀρσινόειον τῆς Σαμοθράκης. (Ἀναπαράστασις).

Χαρακτηριστικὸν οἰκοδόμημα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῆς Ἀρ-
σινόης (θυγατρὸς τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Α') καὶ συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης
Λυσιμάχου μετὰ τῶν ἐτῶν 288 - 281. Τὸ σχέδιον συνεχίζει τὰς θολωτὰς οἰκοδο-
μὰς τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπὶ ὑψηλοῦ κυκλικοῦ τοίχου ἐπικάθηται 44 τετραγωνικαὶ
παραστάδες, αἱ ὁποῖαι ὑποβαστάζουν θριγκὸν δωρικοῦ ρυθμοῦ.

Εἰς τὸν ἐξαιρετικὸν αὐτὸν τόπον ἐκτίσθησαν περίφημοι ναοὶ διὰ τοὺς
ἐλληνικοὺς θεοὺς καὶ διὰ τὴν ἑλληνοαιγυπτιακὴν θεὰν Ἴσιδα, δημόσια
οἰκοδομήματα, καὶ θέρμαι. Ἐπίσης ἐτελοῦντο ὀνομαστοὶ ἀγῶνες καὶ
ποικίλοι ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, τῶν ὁποίων ἡ φήμη διετηρήθη
ἐπὶ αἰῶνας.

Η ΕΥΔΑΙΜΩΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

Ἡ Ἀντιόχεια ἔγινε ταχέως κοσμόπολις, μὲ πολυάριθμον καὶ σύμμεικτον πληθυσμόν, ὃ ὅποῖος ἔφθανε τὰς 500.000. Εἰς αὐτὴν εἶχον ἐγκατασταθῆ ἕξ ἀρχῆς πολλοὶ Ἑβραῖοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἰδρυτὴς Σέλευκος ἔδωκεν ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τὸ κυριαρχοῦν στοιχεῖον εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον ἦσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἡ πόλις εἶχεν ἔντονον ἑλληνικὸν χαρακτήρα.

Ἀντίοχος ὁ Φιλοπάτωρ (τέλος τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.) ἔκτισε Βιβλιοθήκην καὶ ἱερὸν τῶν Μουσῶν, ἀμιλλώμενον πρὸς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας. Τέλος ὁ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς Βουλευτήριον καὶ διάφορα ἱερά.

Ἡ πόλις προσωποποιεῖται ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τῆς Τύχης τῆς Ἀντιοχείας, ἔργον Εὐτυχίδου τοῦ Σικωνίου, μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου.

Ἀλλ' ἡ Ἀντιόχεια δὲν εἶναι κυρίως τόπος συναντήσεως σοφῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ κέντρον κατ' ἐξοχὴν πολυτελείας καὶ διασκεδάσεως. Μεγάλοι γεωκτῆμονες καὶ εὐκόλως πλουτίσαντες ἔμποροι ἐπεδείκνυν τὸν πλοῦτον των καὶ τὴν χλιδὴν, ποῦ ἐλάβαν μορφήν διαρκῶς ἀνατολικωτέραν. Οἱ Σύροι ἦσαν ἀνέκαθεν ἐξαιρετοὶ ἔμποροι ἡ δὲ σχετικὴ ἀσφάλεια τῆς συγκοινωνίας καὶ ἡ συντήρησις τῶν ὁδῶν εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἠσφάλιζε μεγάλα κέρδη. Ἡ ἐμπορικὴ κίνησις συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀξιολόγου βιομηχανίας.

Τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον ἦτο ζωηρότατον. Ἀρώματα, τάπητες, ἔργα ὑφαντουργίας καὶ μεταλλουργίας, πολῦτιμοι λίθοι, μπαχαρικά ἀπὸ τὴν μακρινὴν Ἀσίαν μετεκομίζοντο διὰ τῆς Ἀντιοχείας εἰς ὅλας τὰς ἀγορὰς τῆς Μεσογείου. Ἦσαν ὀνομαστά τὰ πορφυρὰ τῆς ὑφάσματα, τὰ εἶδη ὑφαντουργίας καὶ ἡ λεπτὴ βιομηχανία τῆς.

Η ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ

Ἡ Ἀντιόχεια δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξη κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ὀνόματα λογίων, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἀλλ' ἡ Συρία ἐδέχθη βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν καὶ διετήρησεν αὐτὴν μακρότερον. Ὁ πληθυσμὸς ἐδῶ ἦτο δραστηριώτερος καὶ δεκτικώτερος ἀπὸ τοὺς ἐγχωρίους τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Σύροι ἠγάπησαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν ἐλλήνων σοφῶν εἰς τὴν

γλώσσαν των καὶ τὰ μετέδωσαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ εἰς τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον. Τὸ λεγόμενον ἀραβικὸν κράτος εἶναι κυρίως συριακὸν καὶ ὁ λεγόμενος ἀραβικὸς πολιτισμὸς εἶναι κυρίως συριακός. Οἱ Σύροι ἐδέχθησαν τὴν ἰσλαμικὴν θρησκείαν καὶ ὠμίλησαν ἀραβικά· αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὸ κέντρον τῆς ἀραβικῆς δυνάμεως· αὐτοὶ μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀραβικὴν καὶ κατέστησαν αὐτὰ βάσιν τῆς μεσαιωνικῆς σοφίας καὶ τῆς ἀναγεννήσεως.

Ε' Η ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ Η ΡΟΔΟΣ

Η ΠΕΡΓΑΜΟΣ

Ἡ Πέργαμος ἦτο πρωτεύουσα μικροῦ κράτους, ἀλλ' ἀπὸ τὰς κομψότερας πόλεις τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Τὸ ὄνομα σημαίνει φρούριον ἢ ἀκρόπολις. Ἡ κυρίως ἱστορία τῆς Περγάμου ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 293, ὅτε ὁ βασιλεὺς Λυσίμαχος ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ὡς φρούραρχον καὶ ταμίαν τὸν στρατηγὸν *Φιλέταιρον*. Τὰ μνημεῖα κατεσκευάσθησαν βραδύτερον μετὰ τὰς νίκας τοῦ βασιλέως *Ἀττάλου τοῦ Α'* κατὰ τῶν Γαλατῶν (238 - 230).

Ἡ πόλις ἦτο κτισμένη ἐπὶ ὠχυρωμένου ὑψώματος. Ὁλόκληρος ὁ ἐπ' αὐτοῦ χῶρος εἶχε καλλωπισθῇ ὑπὸ τῶν Ἀτταλιδῶν διὰ πλήθους μνημείων. Ἡ ἀγορὰ ἦτο ὑποίθριος, περιβαλλομένη ἀπὸ διωρόφους στοάς. Τὸ *Γυμναστήριον* τῶν παίδων εἶχεν ἐπίσης μακρὰς στοάς καὶ συναφῇ δωματία. Ὑπεράνω αὐτοῦ εὕρισκετο τὸ *Γυμνάσιον* τῶν ἐφήβων καὶ τῶν νέων, τὸ μεγαλοπρεπέστερον πάντων. Ὅπισθεν τοῦ Γυμνασίου ἦτο τὸ *Θέατρον*, τοῦ ὁποίου ἡ σκηνὴ ἦτο ξυλινὴ φορητὴ. Ἀριστερόθεν τοῦ θεάτρου ὑψοῦτο ὁ *ναὸς τοῦ Ἡρακλέους*, ἀκόμη ἀριστερώτερον καὶ ὑψηλὰ τὸ μέγα *τέμενος τῆς Δήμητρος*, ὑψηλότερον δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ *ναὸς τῆς Ἡρας*.

Ο ΒΩΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΣ - Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἀλλὰ τὸ περικαλλέστερον μνημεῖον τῆς Περγάμου ἦτο ὁ μέγας *Βωμὸς τοῦ Διὸς Σωτήρος*, ἐν ἀπὸ τὰ ἐπτὰ θαύματα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀνεγερθεὶς ἐπὶ Εὐμένους Β' (197 - 159) εἰς ἐπιφανέστατον σημεῖον τῆς ἄνω ἀγορᾶς. Τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον κατεῖχε τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως.

Ὁ Βωμός ἐκτίσθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς περγαμηνῆς γλυπτικῆς. Πολλοὶ καλλιτέχνηαι εἰργάσθησαν διὰ νὰ συντελεσθῇ τὸ περίφημον ἄριστόν τούργημα, ὅπως μαρτυροῦν αἱ διασωθεῖσαι ἐπιγραφαί. Εἰς τὸ μεγαλειῶδες τοῦτο γλυπτικὸν σύμπλεγμα καταπλήσσει ἡ τόλμη, ἡ ζωηρότης τῶν κινήσεων καὶ ἡ συνταρακτικὴ ὁρμὴ τῶν μορφῶν.

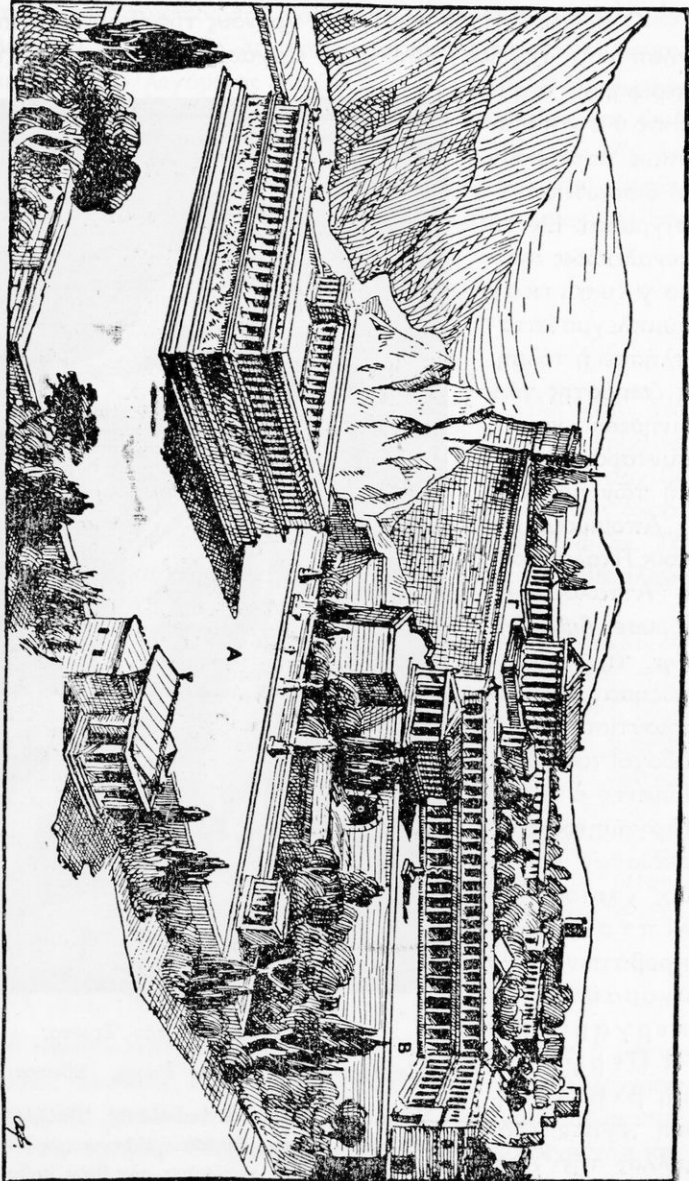
Ἀπομιμούμενος τοὺς Πτολεμαίους ὁ Ἀτταλὸς ὁ Α' ἱδρυσε βιβλιοθήκην, τὴν ὁποίαν ηὔξησαν καὶ ἐπλούτισαν οἱ διᾶδοχοί του, ἰδίως Εὐμένης ὁ Β'. Οἱ Περγαμηνοὶ κατεσκεύασαν νέον εἶδος χάρτου ἀπὸ λεπτὰ δέρματα προβάτων, τὴν ὀνομασθεῖσαν περγαμηνήν. Ἡ Περγαμηνὴ βιβλιοθήκη ἐγένεν ἐφάμιλλος τῆς Ἀλεξανδρινῆς. Κατὰ

Ὁ Ἄρης μετὸν Ἑρώτα.

(Μαρμαρίνον ἀντίγραφον. Ρώμη, Ἐθνικὸν Μουσεῖον).

Ἔργον τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπίδρασις τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Λυσίππου. Διασκευὴ ἑλληνιστικῇ. Ὁ Ἑρως πρόσθετος. Ἀρχικῶς παρίστανε τὸν θεὸν σοβαρὸν καὶ σύννον ἀναπαυόμενον μετὰ τὴν μάχην.

Ἀκρόπολις τῆς Περγᾶμου. (Ἀναπαράστασις).

Ἡ Πέργαμος εἶναι τὸ κόσμημα τῶν ἐλληνοστυγιῶν χρόνων. Οἱ Ἀττάλιδαι ἐστύλυσαν μὲ ὑπέροχα μνημεῖα τὴν πρωτεύουσάν, ἰδίως τὴν Ἀκρόπολιν. Εἰς τὴν εἰκόνα : Α) Ὁ Βασιλεὺς τοῦ Διός. Β) Τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ὁπίσω εἰς τὴν σειρὰν τῶν κτιρίων ἡ ὀνομαστή βιβλιοθήκη. Γ) Ναὸς τῶν ὑπῆλθον ἑταίρων ὁ Τροαῖκός.

τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς περιελάμβανε 200 χιλιάδας τόμους.

Ἡ Πέργαμος εἶχε τοὺς λογίους τῆς, σχολὴν γραμματικῶν καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς. Ἀπὸ τὴν Πέργαμον κατάγεται ὁ διάσημος ἱατρός *Γαληνός* (131 - 201 μ.Χ.), τὸν ὁποῖον θέτουν ἀμέσως μετὰ τὸν Ἱπποκράτην.

✓ Η ΡΟΔΟΣ

Ἡ νῆσος ἔχει πολὺ παλαιότεραν ἱστορίαν. Ἄλλ' ἢ πόλις προῆλθεν ἐκ συνοικισμοῦ (407 π.Χ.) καὶ ἐχαράχθη ἀμφιθεατρικῶς, με εὐρείας ὁδούς, ὑπὸ τοῦ περιφήρου πολεοδόμου *Ἰπποδάμου* τοῦ Μιλησίου. Τὸ τεῖχος τῆς εἶχε περιφέρειαν 15 περίπου χιλιομέτρων. Ταχέως αὐξηθεῖσα, ἀπέβη μία τῶν πλουσιωτέρων πόλεων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, κοσμουμένη ἀπὸ πλῆθος ναῶν, ἱερῶν μνημείων καὶ ἀνδριάντων.

Ἡ ἐπικρατοῦσα *γλῶσσα* ἦτο ἡ δωρική καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράφοντο τὰ ψηφίσματα. Ἡ πόλις εἶχε *πέντε λιμένας*, εἰς τοὺς ὁποίους ἐναυλόχουν αἱ νῆες ἑτοιμοὶ πρὸς ἐκπλουν. Ἡ μεγάλη ἀγάπη τῶν Ροδίων εἰς τὰ ναυτικά ἔγινε παροιμιώδης. « Δέκα Ρόδιοι, δέκα νῆες », ἔλεγον.

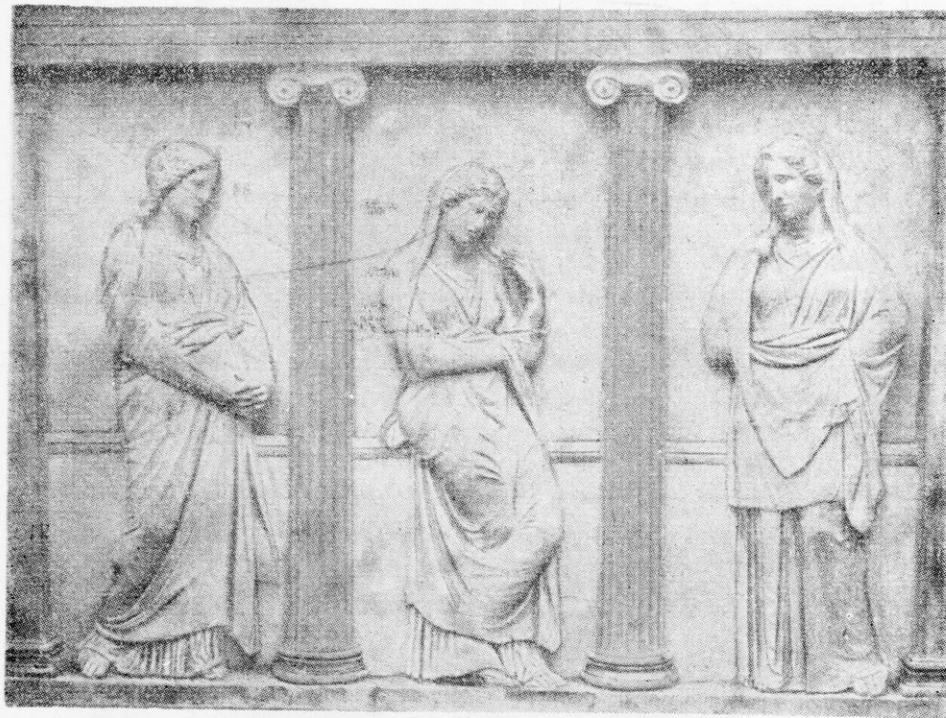
Εἰς τὴν διπλωματικὴν ἱστορίαν εἰσέρχεται ἡ Ρόδος μετὰ τὴν ὀνομαστήν ἄμυναν κατὰ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (305 - 304). Εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ἡ πόλις ἐπροχώρησε ταχέως, ὠφεληθεῖσα ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καταστροφῆν τῆς Τύρου, μεγάλου ἐμπορικοῦ λιμένος τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Ἡ Διοίκησις καὶ τὰ Πολιτικά

Ἡ Ρόδος κυβερνᾶται δημοκρατικῶς ὑπὸ μετριοπαθοῦς ἀριστοκρατίας ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν καὶ φθάνει τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς. Τὰ νομίσματά τῆς κυκλοφοροῦν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, διότι ἔχουν πραγματικὴν ἀξίαν.

Εἰς τὸ *ἐσωτερικόν* κἀκκουν λογικὰς παραχωρήσεις εἰς τὸν λαόν. Οἱ πλούσιοι δέχονται ἐνίοτε νὰ θρέψουν τοὺς πτωχοὺς καὶ δὲν γίνονται ποτὲ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Εἰς τὸ *ἐξωτερικόν* συνετὴ καὶ σοφὴ πολιτικὴ ἐπιτρέπει εἰς τοὺς Ροδίους νὰ παίζουσι πρόσωπον διαιτητοῦ εἰς τὰς συγκρούσεις Μακεδονίας, Αἰγύπτου καὶ Συρίας. Ἐπιδιώκει τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν μεσογειακῶν δυνάμεων, διότι εἰς αὐτὴν

βλέπει την ἐγγύησιν τῆς εἰρήνης καὶ εἰς τὴν εἰρήνην τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν. Εἶναι ἄρκετὰ πλουσία καὶ δυνατὴ, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησιν της. Τὰ 2 %, τὰ ὁποῖα εἰσπράττει ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα, τῆς ἀποφέρουν τὸ 170 π.Χ. 1 ἑκατομμύριον

Σαρκοφάγος τῶν πενθουσῶν γυναικῶν. (Μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως).

Εὐρέθη, ὅπως καὶ ἡ λεγομένη σαρκοφάγος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν Σιδῶνα. Τὸ μνημεῖον, εἶδος μονοπτέρου ἰωνικοῦ ναοῦ, περιβάλλεται ἀπὸ 18 πενθούσας γυναικείας μορφάς, αἱ ὁποῖαι ἐκπροσωποῦν τὴν γυναικωνίτιδα τοῦ θαμμένου εἰς τὴν σαρκοφάγον Ἀσιάτου. Ἡ θλίψις ἐκδηλοῦται μὲ σωφροσύνην καὶ μετριοπάθειαν, ὅπως εἰς τὰς ἀττικὰς ἐπιτυμβίους στήλας.

δραχμὰς περίπου. Δὲν διατηρεῖ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν συγχρόνως περισσότερα ἀπὸ 50 πλοῖα, ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι τοῦ πλέον συγχρονισμένου τύπου. Κατέχει ναυπηγεῖα νεωτάτου τύπου, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαγορεύει τὴν εἰσόδον ἐπὶ ποινῇ θανάτου εἰς ἐντοπίους καὶ ξένους.

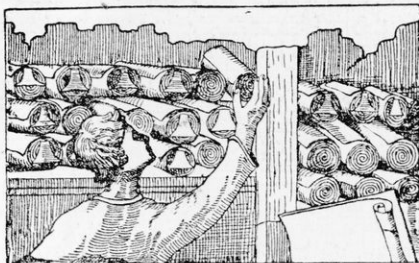
✓ Η Παιδεία

Ἡ Ρόδος ὅμως εἶναι συγχρόνως πόλις λογίων καὶ καλλιτεχνῶν. Εἰς τὴν νῆσον διέτριψε τὸν 4ον αἰῶνα (325 - 314) ἐξόριστος ὁ ἀθηναῖος ρήτωρ Αἰσχύνης καὶ ἵδρυσεν ἐν καταφύτῳ τόπῳ ἐκτὸς τῆς πόλεως ρητορικὴν σχολήν, ἣ ὁποία διτηρήθη καὶ εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους. Εἰς αὐτὴν ἐσπούδαζαν Ἕλληνες, Ἀσιᾶται καὶ Ρωμαῖοι. Οἱ ζωγράφοι Πρωτογένης καὶ Παρράσιος συνθέτουν εἰς τὴν Ρόδον μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα των. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν (τέλος 4ου αἰῶνος) κατασκευάζεται ὁ περίφημος κολοσσὸς τῆς Ρόδου, χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου, στημένον παρὰ τὸν λιμένα.

Πλάστης αὐτοῦ ἀναφέρεται ὁ Χάρης ὁ Λίνδιος, μαθητὴς τοῦ Λυσίππου, ἢ ὁ συμπολίτης αὐτοῦ Λάχης. Ὁ κολοσσὸς εἶχεν ὕψος 31 μέτρα περίπου. Ἡ κατασκευὴ του διήρκεσεν, ὡς λέγεται, 12 ἔτη. Δὲν ἦτο τοποθετημένος εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος μὲ ἀνοικτὰ τὰ σκέλη, ὥστε νὰ διέρχονται ὑπ' αὐτὸν τὰ πλοῖα, ὅπως ἐφαντάσθησαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Παρὰ τοὺς ὀγκολίθους, τοὺς ὁποίους ἔθεσαν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐκρημνίσθη τὸ 227 πιθανῶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ καὶ ἐκτοτε ἔκειτο κατὰ γῆς μέχρι τῆς κατακτῆσεως τῆς Ρόδου ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (651 μ. Χ.), οἱ ὅποιοι ἐτεμάχισαν καὶ ἐπώλησαν αὐτὸν ὡς μέταλλον.

Εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ἤκμασεν ὀνομαστὴ σχολὴ γλυπτῶν, τῆς ὁποίας ἡ παραγωγὴ μετέβαλε τὴν Ρόδον εἰς μουσεῖον ἀγαλμάτων ποὺ ἐπωλοῦντο μέχρι τῆς Μεσοποταμίας. Περίφημα ἀγάλματα θεῶν καὶ συμπλέγματα, τῶν ὁποίων ἀντίγραφα ἐσώθησαν, κατεσκευάζοντο εἰς τὴν Ρόδον. Ροδίων καλλιτεχνῶν ἔργον εἶναι τὸ σύμπλεγμα τοῦ *Λαοκόοντος* (1ος αἰών).

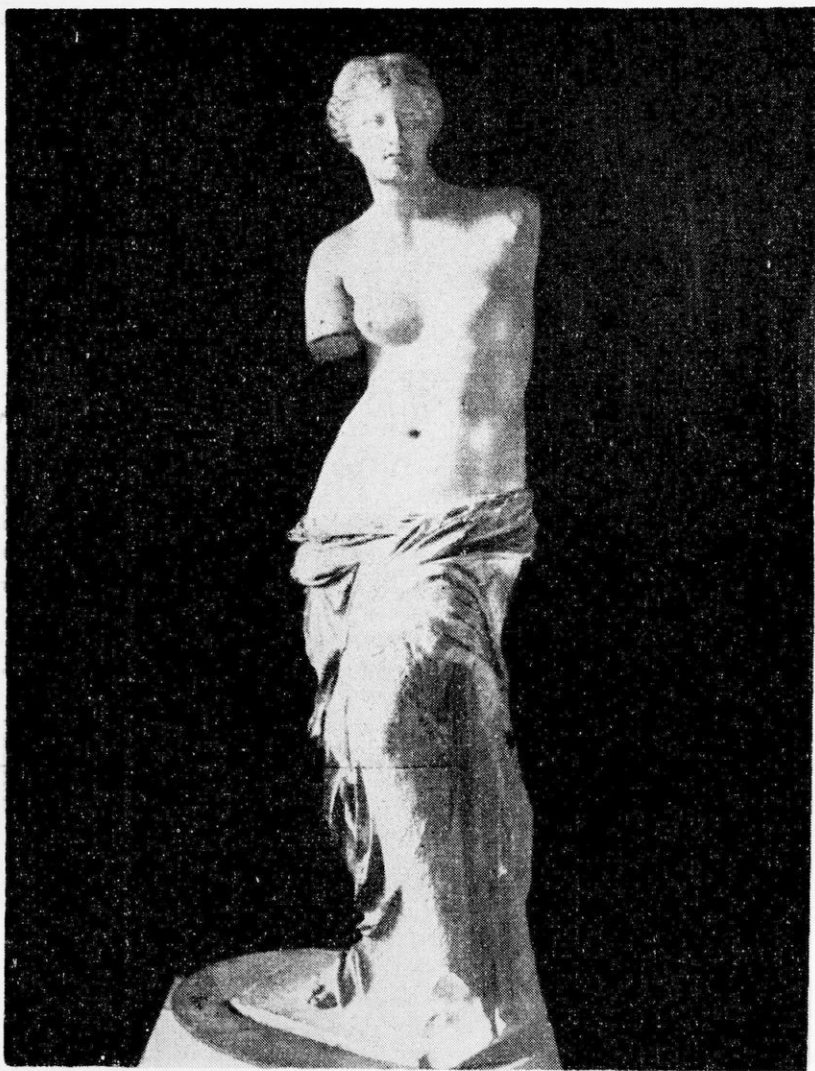
Ἡ Ρόδος εἶχε καὶ τὸ Πανεπιστήμιόν της. Εἰς αὐτὸ

Βιβλιοθήκη

Τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἦσαν κύλινδροι ἀπὸ πάπυρον ἢ περγαμινὴν, τοὺς ὁποίους ἔθετον εἰς ἰδιαιτέρας θήκας. Ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον τοῦ κυλίνδρου ἐκρέματο πινακίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔγραφον τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν εἰκόνα ὁ βιβλιοθηκᾶριος τακτοποιεῖ τὰ βιβλία.

διδάσκει τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα ὁ πο-

Ἀφροδίτη τῆς Μήλου. (Μαρμάρινον ἄγαλμα. Παρίσιοι, Λοῦβρον).

Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Εὗρέθη τὸ 1820 εἰς τὴν νῆσον Μῆλον.
Ὁ τεχνίτης εἶναι ἄγνωστος. Πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι τοῦ Σκόπα. Ἄλλοι
ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ἀντίγραφον ἔργου τοῦ τέλους τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων.
Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρίσθῃ πῶς παριστάνετο ἡ θεὰ καὶ τί ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας.
Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ μαρμάρου εἶναι ἀπαράμιλλος· τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς ἔχει
ἐξαιρετικὴν χάριν καὶ συγχρόνως θεῖκόν μεγαλεῖον.

λυμαθῆς φιλόσοφος καὶ ἱστορικός, ὁ *Ποσειδώνιος* (135 - 50 π.Χ.), τὸν ὁποῖον ἐπεσκέφθη ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Πομπήιος καὶ ἤκουσεν ὁ Κικέρων.

Εἰς τὴν Ρόδον ἐμορφώθησαν τὰ στοιχεῖα *Διεθνoῦς δικαίου*, τὰ ὁποῖα ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὰ ἐλεηλάτησαν οἱ Βενετοί.

Ὁ μαρασμὸς τῆς πόλεως ἐπῆλθεν, ὅταν αὐτὴ ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους (43 π.Χ.) ✓

Ὁ Μένανδρος
(Μαρμάρινον ἄγαλμα. 1ος π.Χ. αἰών, Βοστώνη).

Σ' ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

✓ ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους ἔγινε μεγάλη κίνησις εἰς τὰ γράμματα. Ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα ποσοῦ ἡ παραγωγή βιβλίων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα ἀπὸ τοὺς κλασσικούς χρόνους, διότι καὶ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν εἶναι πολυπληθέστερον καὶ ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων ἐτελειοποιήθη. Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς τοῦ 3ου καὶ

2ου π.Χ. αἰῶνος δὲν ἔχουν οὔτε τὴν πρωτοτυπίαν οὔτε τὴν λεπτὴν χάριν τῶν συγγραφέων τῶν Ἀθηναίων. Ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν γράφουν εἶναι ἡ ἄττική, τροποποιημένη ὀλίγον συμφῶνως μὲ τὰς

Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.
(Μαρμάρινον ἄγαλμα.
Παρίσιον, Λοῦβρον).

Ἡ θεὰ παρίσταται μὲ πλουσίαν ἐνδυμασίαν, μὲ τὰς ἀφρόνους καὶ κομψὰς πτυχώσεις, εἰς στάσιν ἐπιδεικτικὴν. Τὸ περίφημον ἄγαλμα εἶχε στήσῃ ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς εἰς τὴν πρύμνην πλοίου, διὰ τὴν σάλπισιν τὴν νίκην τοῦ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου. Παράβαλε τὴν παράστασιν ἐπὶ τοῦ νομίσματος.

ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προῆλθεν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ. Εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν γράφουν ὅχι μόνον οἱ Ἕλληνες ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγιοι ὅλων τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς Σικελίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ποικιλωνύμων λαῶν συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὰ νομίσματα τῶν φέρουν ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς.

Ἡ ΠΟΙΗΣΙΣ

Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ποιηταὶ Μένανδρος (342 - 290) καὶ Φιλήμων (361 - 262) κ.ἄ. σατιρίζουν εἰς τὰς κωμωδίας τῶν ἐλαττώματα καὶ ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων (τὸν φιλάργυρον πατέρα, τὸν ἄσωτον υἱόν, τὸν πονηρὸν δοῦλον κλπ.), ἀκολουθοῦντες τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη νέα ἄττικὴ κωμωδία, ἡ ὁποία ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τοὺς νεωτέρους κωμικούς, ἀπὸ τοῦ Πλάτου μέχρι τοῦ Μολιέρου.

Εἰς τὴν Ἀλεξανδρεῖαν ἐκαλλιεργήθη ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς αὐτῆς εἵδος λογίας ποιήσεως, ἡ ὁποία ἔχει ἀνάγκην σχολίων διὰ τὴν ἐννοηθῆ. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἀλεξανδρινισμόν καὶ ὁ χαρακτηριστικώτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς εἶναι ὁ Καλλίμαχος, ὁ ποιητὴς τῶν ὕμνων.

Μόνον ἡ νοσταλγία τῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη ἡ γενεὰ τῶν χρόνων αὐτῶν, ἡ ζῶσα εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν τύρβην τῶν

πόλεων, ἐγέννησε γνησίαν ποιητικὴν συγκίνησιν. Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς δηλαδὴ χρόνους ἀνεπτύχθη ἡ λεγομένη βουκολικὴ ποίησις, ἡ ὁποία περιγράφει τὸν βίον τῶν ποιμένων καὶ τῶν ἀγροτῶν καὶ ψάλλει τὰς ἀπολαύσεις τῆς ἀπλῆς ζωῆς εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ὁ τελειότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι ὁ Θεόκριτος, γεννηθεὶς περὶ τὸ 300 π.Χ. εἰς τὰς Συρακούσας ἢ εἰς τὴν νῆσον Κῶ, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ *Εἰδύλλια* του ἔχει πραγματικὴν ἔμπνευσιν καὶ ἀνύψωσε τὸ μικρὸν αὐτὸ εἶδος εἰς μεγάλην ποίησιν. ✓

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

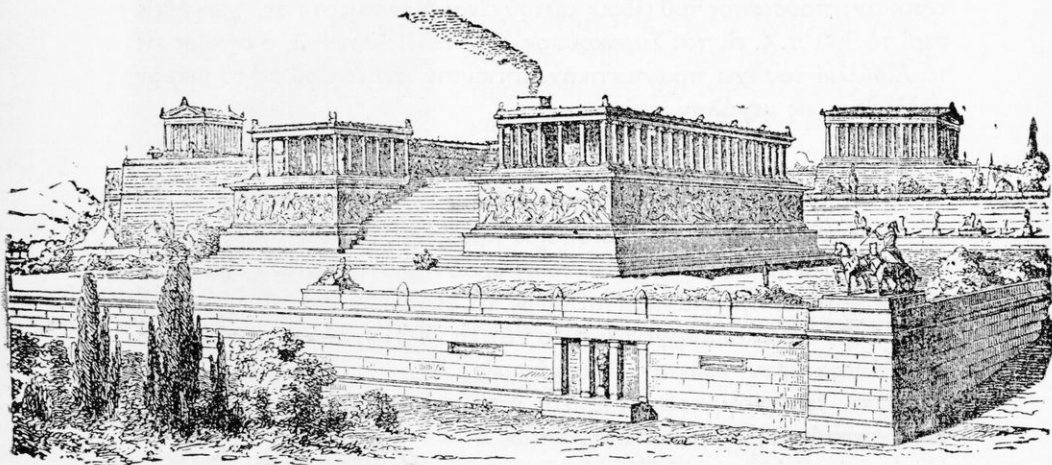
Τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ ὁποῖον προεξέχει, εἶναι ὁ πεζὸς λόγος. Ἡ ρητορικὴ, ὡς ὄπλον πολιτικῆς δραστηριότητος, δὲν ἔχει θέσιν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διατηρεῖται ὅμως τὸ δικανικὸν καὶ πανηγυρικὸν εἶδος. Εὐρύτατα καλλιεργεῖται ἡ ἱστορία. Τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς πλουσίαν ἱστοριογραφίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικούς, ὅπως ὁ *Πτολεμαῖος ὁ Λάγων* καὶ ὁ *Νέαρχος*, διηγήθησαν τὴν ἐκστρατείαν ἣ ἐπεισόδιά της. Ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν, τὰ ὁποῖα δὲν διεκρίνοντο διὰ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς, μόνον ἀποσπάσματα διεσώθησαν. Διὰ νὰ συναντήσωμεν ἱστοριογράφον δυνάμενον νὰ συγκριθῇ μὲ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ 5ου ἢ 4ου αἰῶνος, πρέπει νὰ κατέλθωμεν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας. Αὐτὸς εἶναι ὁ Πολύβιος ὁ Μεγαλοπόλιτης (205 - 125), ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους. Οὗτος συνέγραψε γενικὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων του, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του τοὺς λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων καὶ διὰ νὰ νουθετήσῃ αὐτοὺς ἐκθέτων τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα διέπραξαν.

Ἀλλ' οἱ ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι δὲν εἶναι κυρίως περίοδος παραγωγῆς πρωτοτύπων ἔργων, ὅσον περὶ σὺ λ λ ο γ ῆς ἐκείνου, τὸ ὁποῖον

Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης
(Ἐπὶ νομίσματος Δημητρίου
τοῦ Πολιορκητοῦ)

έδημιουργήθη εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους. Τὸ τιμητικὸν διὰ τοὺς λογίους καὶ ποιητὰς τῆς ἐποχῆς εἶναι ὅτι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι δὲν στεροῦνται ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ πολυπληθῶν θαυμαστῶν τῶν ἔργων τῶν, ἀναγνωρίζουν ἐν τούτοις τὴν ἀνωτέραν πνοὴν καὶ τελειότητα τῶν

Ὁ Μέγας Βωμὸς τοῦ Διός. (Ἀναπαράστασις).

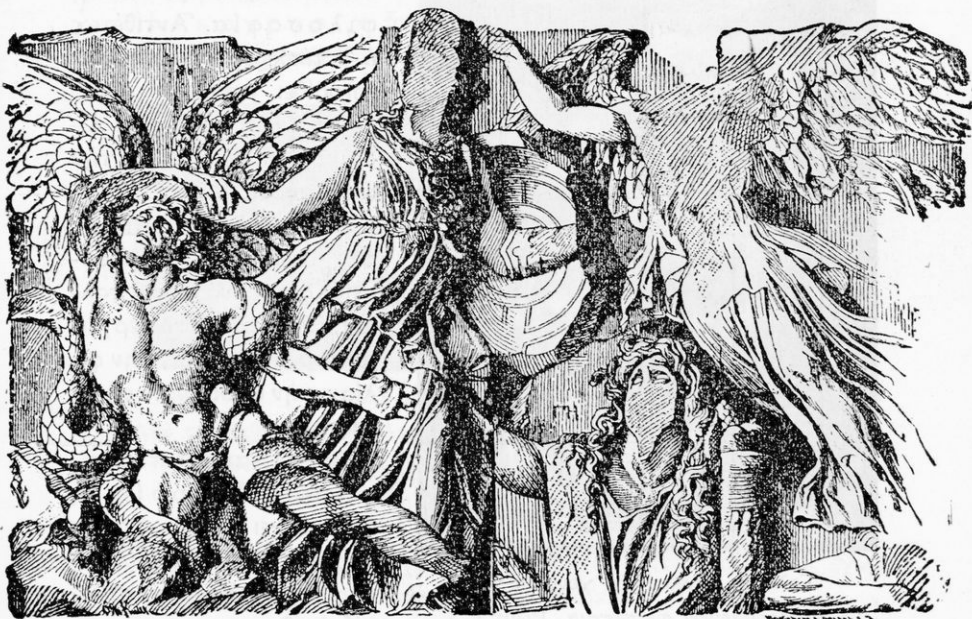
Τὸ περικαλλέστατον μνημεῖον τῆς Περγάμου, ὁ Βωμὸς τοῦ Διός, ἐν ἐκ τῶν ἐπτὰ θαυμάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀνηγέρθη εἰς ἐπιφανεστάτην θέσιν τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τοῦ Εὐμένους Β' περὶ τὸ 150 π.Χ. Τὸ ὅλον κτίριον ἦτο ὀρθογώνιον τετράπλευρον, ὕψους 9 μ., μήκους 36 μ. καὶ πλάτους 34 μ., ὁλόκληρον ἐκ μαρμάρου. Μεγαλοπρεπὴς κλῆμαξ 20 μ. πλάτους, ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἀνεβίβαζεν εἰς τὸν κυρίως βωμόν. Ἐστηρίζετο εἰς βάσιν ἢ κρηπιδώμα κοσμοῦμενον εἰς ὅλας τὰς πλευράς ἀπὸ παραστάσεις ἀναγλύφους, δηλαδὴ ἀπὸ μακρὰν συνεχιζομένην ζωφόρον ὕψους 1,67 μ., ἡ ὁποία παρίστανε τὴν Γίγαντομαχίαν συμβολίζουσαν τὰς κατὰ τὴν Γαλατῶν νίκας τῶν Ἀτταλιδῶν. Ἡ μεγαλειώδης γλυπτικὴ σύνθεσις, γενομένη τῇ συνεργασίᾳ πολλῶν καλλιτεχνῶν κατέπλησσε μὲ τὴν τόλμην καὶ τὴν βιαιότητα τῶν κινήσεων καὶ τὴν συνταρακτικὴν ὁρμὴν τῶν παραστάσεων. Ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος ὑψοῦτο στοὰ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, περιβάλλουσα ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευράς τὸν βωμόν.

ἔργων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν γραμματικοί, περισυλλέγουν μετὰ σεβασμοῦ καὶ ζήλου, ἀντιγράφουν καὶ σχολιάζουν τὰ ἔργα αὐτά. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἰδίως, χάρις εἰς τὴν γενναίαν ὑποστήριξιν τῶν Πτολεμαίων, προοδεύει ἡ ἐργασία αὐτή. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐζησαν οἱ

ἐξοχώτεροι τῶν Ἑλλήνων σχολιαστῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὀνομαστότερος εἶναι ὁ Ἀρίσταρχος, καὶ ἔγιναν ἀξιόλογα ἀντίγραφα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Οἱ σοφοὶ τῆς Περγᾶμου ἐμελέτησαν ἰδίως τοὺς ρήτορας.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον χρόνοι σημειώνουν νέαν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Προεξέχουν τῶρα τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, δηλαδή:

Τὸ σύμπλεγμα τῆς Ἀθηνᾶς

(Ἀπὸ τὴν Τιτανομαχίαν τοῦ βομοῦ τῆς Περγᾶμου)

Ἡ Ἀθηνᾶ βεβαίᾳ διὰ τὴν νίκην ἔχει ἀρπάσει εἰς ὀρμητικὴν τῆς κίνησιν ἐκ τῆς κόμης ἕνα νεαρὸν Τιτᾶνα. Ἡ μορφή κάτω εἶναι ἡ Γῆ, ἡ μήτηρ τῶν Τιτάνων, ἡ ὁποία ζητεῖ ἐπιείκειαν διὰ τὰ τέκνα τῆς

τί ἀξίαν ἔχει ἡ ζωὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι εὐτυχής; Ἡ φιλοσοφία γίνεται τῶρα πρακτικὴ καὶ ἠθικὴ. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ὁ 3ος αἰὼν ἔδωκε δύο ἀπαντήσεις: Ἡ μία ἀπὸ αὐ-

τὰς εἶναι ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει μικρὰν ἀξίαν καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι αὐτάρκης, νὰ ζητήσῃ δηλαδὴ τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν του μόνον καὶ νὰ μὴ τὴν ἐξαρτήσῃ ἀπὸ ἐπίγεια ἀγαθὰ: ἀπὸ πλοῦτον,

Γαλάτης φονεύει τὴν γυναῖκα του
(Μαρμαρίνον σύμπλεγμα. Ρώμη).

Ἀντίγραφον χαλκίνου συμπλέγματος ἀπὸ ἐκεῖ-
να τὰ ὁποῖα ἔστησεν ὁ Ἀττάλος εἰς τὴν ἀκρό-
πολιν τῆς Περγᾶμου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κα-
τὰ τῶν Γαλατῶν. Ὁ Γαλάτης κρατεῖ τὸ σῶμα
τῆς γυναίκας του, τὴν ὁποίαν ἐφόνευσεν διὰ νὰ
μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐνῶ βυθίζει
τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του.

φαγοπότητα, τὰ τραγοῦδια καὶ αἱ διασκεδάσεις, ἡ παραλυσία εἴτε ἡ ἀπό-
λαυσις ψαριῶν καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα σηκώνει πολυτελεῆς τράπεζα, ποῦ

δόξαν, ἀπολαύσεις. Ἡ τὰ-
σις αὕτῃ διδάσκει αὐστη-
ρὰν ἐγκράτειαν. Αὕτῃ εἶ-
ναι ἡ περίφημος διδασκα-
λία τοῦ *Ζήνωνος* (270), ἡ
ὁποία ὠνομάσθη στωικὴ
φιλοσοφία. Ἀντιθέτως
ὁ *Ἐπίκουρος* (341 - 270)
ἀποδίδει μεγάλην ἀξίαν
εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐ-
δαιμονίαν εὐρίσκει εἰς τὴν
ἀπόλαυσιν. Ἀλλὰ δὲν ἐν-
νοεῖ τὰς χυδαίας ἢ ἀπλῶς
τὰς σωματικὰς ἀπολαύ-
σεις, ὅπως ἐνόμισαν πολ-
λοί, ἀλλὰ τὴν καλλιέργει-
αν τοῦ πνεύματος, τὴν φι-
λίαν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ
καθῆκον.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐπικου-
ρειος φιλοσοφία, ἡ
ὁποία ἔχει ἑλληνικώτερον
χαρακτῆρα· ἀντιθέτως ἡ
στωικὴ προδίδει ἀνατολι-
κὴν ἐπίδρασιν.

«Ὅταν λέγωμεν σκοπὸς
τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἡδονή»,
γράφει ὁ Ἐπίκουρος, «δὲν
ἐννοοῦμεν τὰς ἡδονὰς τῶν
ἀσώτων ἢ ὅσας προέρχον-
ται ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν μόνον... Δὲν εἶναι τ' ἀτελείωτα

κάμνουν εὐχάριστον τὴν ζωὴν, ἀλλὰ ὁ νηφάλιος στοχασμός, ὁ ὁποῖος ἐρευνᾷ καὶ ἀνακαλύπτει τοὺς λόγους διατὶ προτιμῶμεν τοῦτο καὶ ἀποφεύγομεν τὸ ἄλλο, καὶ ἐκδιώκει τὰς πλανερὰς δοξασίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ψυχικῆς ταραχῆς ».

(Διογένης Λαέρτιος «Ἐπιστολὴ πρὸς Μενοικέα», Ι', 131).

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Οἱ χρόνοι τῶν διαδόχων εἶναι ἰδίως ἡ ἐποχὴ ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ Γεωγραφία ἦτο φυσικὸν νὰ κάμῃ μεγάλας προόδους. Ἡ κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους ἤνοιξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας

Ἡ πληγωμένη Ἀμαζὼν τῆς Περγᾶμου.

(Ἀπὸ τὰ ἀναθήματα τοῦ Ἀττάλου Α' ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγᾶμου).

Ἀπὸ τὰ ὀραιότερα ἔργα τῆς ἑλληνιστικῆς γλυπτικῆς, ποὺ εἰκονίζει θαυμασίως τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ρώμης καὶ τῆς σφυζούσης νεότητος.

τὸν δρόμον διὰ τὴν διερεύνησιν χωρῶν, τὰς ὁποίας οὐδόλως ἐγνώριζον ἢ ἐλάχιστα εἶχον ἀκούσει περὶ αὐτῶν.

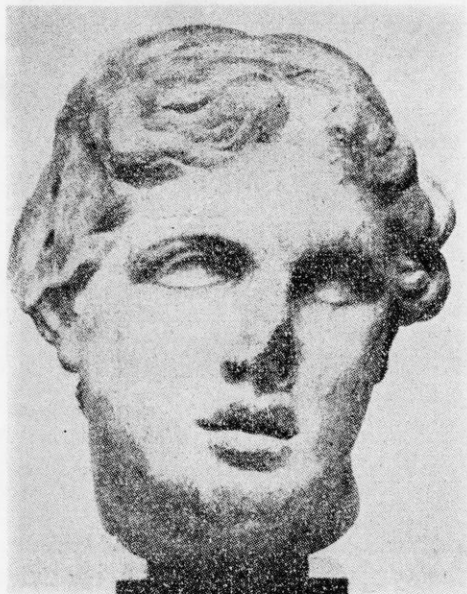
Κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ ναύαρχος *Νέαρχος* ἐξετέλεσε καὶ περιέγραψε τὸν περίπλου τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, μὲ σκοπὸν τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Ὁ *Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης*, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, πλέων κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Εὐρώπης ἐφθάσε μέχρι τῆς βορειοτέρας ἅκρας τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἑλβα. Αἱ πληροφορίαι του διὰ τὸ βόρειον σέλας καὶ τὸν παγωμένον ὠκεανὸν ἐθεωρήθησαν μᾶλλον φανταστικαὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του.

Χρησιμοποιῶν τὰς ἐργασίας ἄλλων ἐρευνητῶν καὶ τὰς ἰδικάς

του παρατηρήσεις ὁ γεωγράφος Ἐρατοσθένης συνέταξε παγκόσμιον χάρτην, μὲ πολλὰς ἀτελείας φυσικά, καὶ διὰ τὰς περισσότερον ἀκόμη γνωστὰς χώρας τῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου· ὅπως δὴποτε ὅμως κατόρθωμα διὰ τὴν ἐποχὴν του.

Τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῆς γῆς εἶναι διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πεποίθησις γενικὴ.

Ἡ Ἀστρονομία συμβαδίζει μὲ τὴν γεωγραφίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν γίνονται ἀκριβέστερον γνωστὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας αἱ

Κεφαλὴ γυναικὸς
(Βερολῖνον)

Μαρμαρίνη κεφαλὴ, προερχομένη
ἐκ Περγάμου

ἀστρονομικαὶ γνώσεις τῶν Χαλδαίων. Ὁ σπουδαιότερος τῶν ἀστρονόμων τῆς ἐποχῆς Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος διετύπωσε σαφῶς τὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἄξονά της καὶ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον. Ἀνεκάλυψε δηλαδὴ ὅσα ἀνεκαλύφθησαν μετὰ 18 αἰῶνας ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου καὶ ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τὸν Γαλιλαῖον καὶ τὸν Κέπλερ, ἀφοῦ εἶχον ταφῇ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὴν παρακμὴν τῆς ἐπιστήμης.

Τὰ Μαθηματικὰ καὶ ἡ Μηχανικὴ ὑπῆρξαν προϋπόθεσις διὰ τὰς ἀνακαλύψεις αὐτάς. Αἱ ἀστρονομικαὶ ἀνακαλύψεις θὰ ἦσαν ἀδύνατοι, χωρὶς τὰς λαμπρὰς προ-

όδους τῶν μαθηματικῶν. Κέντρον καὶ διὰ τὰς σπουδὰς αὐτάς ὑπῆρξεν ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ὁ Εὐκλείδης, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, ἔγραψε τὰ «Στοιχεῖα τῆς Γεωμετρίας», τὰ ὅποια καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα καὶ μετέπειτα ὑπῆρξαν τὸ μᾶλλον διαδεδομένον βιβλίον τῆς γεωμετρίας.

Ὁ Ἀρχιμήδης (287 - 212), γεννηθεὶς καὶ ἐργασθεὶς εἰς τὰς Συρακούσας, ἀνεδείχθη ὁ μεγαλύτερος μαθηματικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Ἀνεκάλυψε τὴν ὑδροστατικὴν ἀρχήν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά του καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ εἰδικοῦ βάρους τῶν σωμάτων.

Τὸ « δός μου ποῦ νὰ σταθῶ καὶ θὰ κινήσω τὴν γῆν » (δός μοι πᾶ στῶ καὶ τὰν γὰν κινάσω) εἶναι φράσις τὴν ὁποίαν λέγεται ὅτι εἶπεν, ὅταν ἀνεκάλυψε τὴν δύναμιν τῶν μοχλῶν· ἀλλὰ πιθανῶς δὲν εἶναι ἰδική του. Μαρτυρεῖ ὅμως τὸν θαυμασμόν, τὸν ὁποῖον προέκαλεσεν εἰς τοὺς συγχρόνους ἢ ἀνακάλυψις.

Εἰς τὴν μηχανικὴν ἐπετέλεσε σπουδαιότατας προόδους καὶ εἰς τὰς μηχανάς του ὀφείλεται ἡ μακρὰ ἀντίστασις τῶν Συρακουσῶν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ρωμαίων τὸ 213-212.

Εἰς τὴν Ἀλεξανδρεῖαν ἤκμασαν οἱ μηχανικοὶ Κτησίβιος καὶ Φίλων.

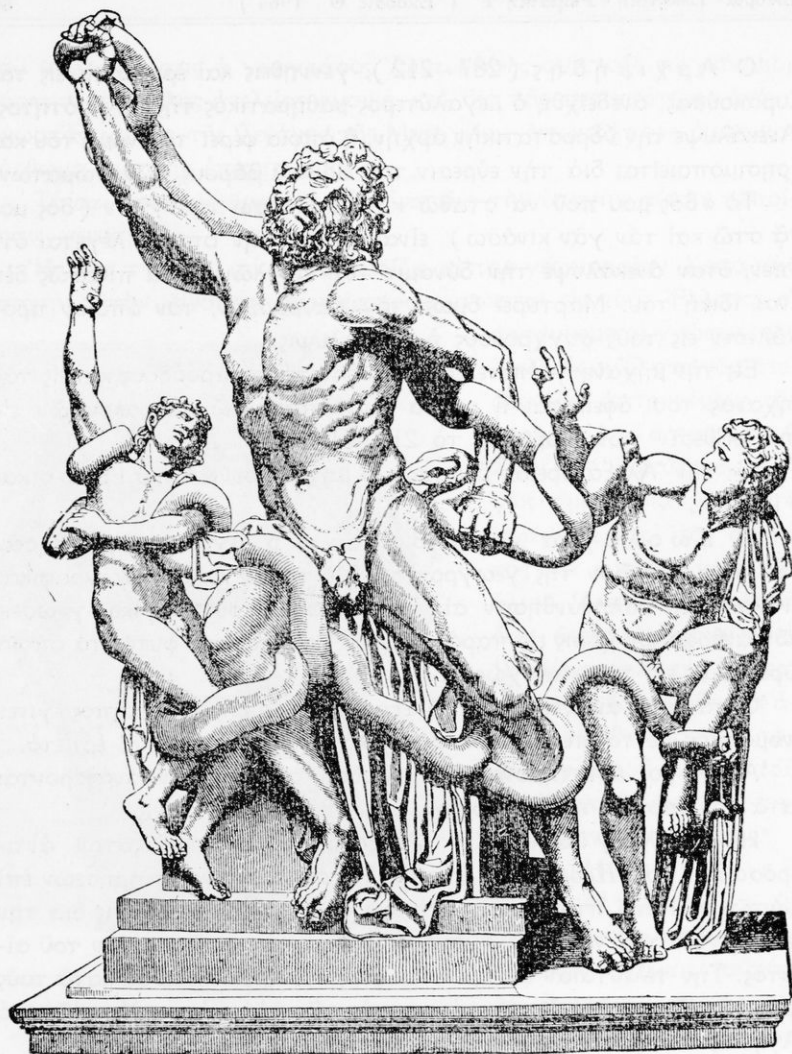
Ἡ Ζωολογία καὶ ἡ Βοτανικὴ μεγάλως ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς γεωγραφίας. Μὲ τὰς μεγάλας γεωγραφικὰς ἀνακαλύψεις ἐπληθύνθησαν αἱ ζωολογικαὶ καὶ φυτολογικαὶ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων χάρις εἰς παράξενα ζῶα καὶ ἐξωτικά φυτά, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὰς νέας χώρας.

Ὁ παρὰ τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλεξανδρείας ζωολογικὸς κῆπος ἔγινεν ὀνομαστὸς μὲ τὰ παντὸς εἶδους ἄγρια θηρία, πτηνὰ καὶ ἔρπετα.

Ἀξιόλογοι ἐπιστήμονες τῶν κλάδων τούτων δὲν ἀναφέρονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διαδόχων, ὅπως θὰ ἀνέμενε κανεῖς.

Ἡ Βιολογία ἔχει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σπουδαιότατον ἀντιπρόσωπον τὸν Ἡρόφιλον, ὁ ὁποῖος, διὰ συνεχῶν παρατηρήσεων ἐπὶ ζώντων καὶ ἐπὶ πτωμάτων, ἐπέτυχε σοβαρὰς ἀνακαλύψεις διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἀνακάλυψιν, λησμονηθεῖσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς, ἐπανεφέρεν εἰς φῶς τὸν 17ον μ.Χ. αἰῶνα ὁ Ἀγγλὸς Χάρβεϋ (Harvey) καὶ ἔγινεν ἔνδοξος.

Ἡ Ἱατρικὴ ἐπίσης σημειώνει ἀξιόλογον πρόοδον. Αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἱατρῶν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἑλληνικῆς ἱατρικῆς, τοῦ Ἱπποκράτους, ὁποῖος ἔζησε τὸν 5ον αἰῶνα. Τὰς νέας ἀντιλήψεις ἐσυστηματοποίησεν ἀργότερα ὁ δευτερος μεγάλος Ἑλληνὶς ἱατρός Γαληνὸς ὁ Περγαμηνός, ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους (131 - 201 μ. Χ.).

Ὁ Λαοκόων καὶ τὰ τέκνα του.

(Σύμπλεγμα τῶν Ρωδίων Ἀγγασάνδρου, Ἀθηνόδρου καὶ Πολυδώρου.
Ρώμη, Βατικανόν).

Ἔργον προχωρημένων ἑλληνιστικῶν χρόνων (μέσα τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος) ἀνακαλυφθὲν τὸ 1506 μ.Χ. Τὸ πάθος διαβαθμίζεται μετ' ἐξαιρετικὴν τέχνην. Τὸ δεῖγμα τοῦτο, ὀψίμου ρωδικῆς τέχνης, ἐθαυμάσθη παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων.

ΤΕΧΝΗ

Ἡ σημαντικωτέρα ὁμως παραγωγή τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων σημειώνεται εἰς τὴν τέχνην. Ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ παραγωγικότης τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν δὲν ἐξηντλήθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ ἡ ἑλληνιστικὴ τέχνη δὲν εἶναι παρακμὴ οὔτε μίμησης, ἀλλὰ νέα μορφή τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

Ἐστία τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης εἶναι πάντοτε ἡ κυρίως Ἑλλάς, ὅπου διατηροῦνται ἀκμαῖα ἔργα-στήρια καὶ οἱ καλλιτέχναι, οἱ ἐργασθέντες εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς, προέρχονται γενικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Πέργαμον ἀνεπτύχθη ἰθαγενὴς τέχνη.

Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου αἰῶ-νος εἶχον παραστήσει τὴν ἡρεμον ἰσχὺν καὶ τὴν σεμνὴν αὐτοπεποίθησιν (ὁ Πραξιτέλης τὴν συναισθηματικὴν ἀνησυχίαν, ὁ Σκόπας τὸ πάθος). Οἱ τεχνῖται τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν ἰσχυρὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς, τὸν φυσικὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν. Πρότυπον τοιοῦτου ἔργου εἶναι ὁ περίφημος Λαοκόων, ὁ θνήσκων Γαλάτης κλπ. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀνήκει ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης. Τὴν πρώτην θέσιν ἔχει πάντοτε ἡ γλυπτικὴ, ἀλλὰ κατασκευάζονται

Τὸ παιδί μετὰ τὴν χῆνα.
(Μαρμαρίνον ἀντίγραφον.
Ρώμη, Βατικανόν).

Ἡ ἑλληνιστικὴ τέχνη εὐχαριστεῖται νὰ παριστάνῃ ἀστεῖα ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὸ ἀνωτέρω παριστάνει μὲ πολλὴν χάριν παιδάκι ποῦ παλεύει μετὰ τὴν χῆνα. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδιοῦ μετὰ τὸ σοβαρὸν ὕφος προκαλεῖ θυμηδίαν.

καὶ ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς μεγάλα καὶ ἐπιβλητικά· ὅχι ὁμως πάντοτε καλαισθητικά, πρὸς στολισμὸν τῶν ἀνακτόρων τῶν βασιλέων. Ἐπίσης ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν.

Μερικά από τὰ καλύτερα γλυπτικά ἔργα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν Πέργαμον, ὅπου ὁ Ἀτταλὸς ἱδρυσε σειρὰν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεοὺς μετὰ τὴν νίκην του κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ἀπὸ αὐτὰ ἀνευρέθη ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διός. Τὸ γλυπτικὸν σύμ-

Τὸ ψηφιδωτὸν μετὰ τὰς περιστέρας.

(Ρώμη, Καπιτώλιον).

Λεκάνη μετὰ περιστέρας καθήμενας εἰς τὰ χεῖλη της. Εἶναι ἀντίγραφον ὀνομαστοῦ ἔργου τοῦ διασημοτέρου ψηφροθέτου τῆς ἀρχαιότητος Σώσου (2ος π.Χ. αἰών), ὁ ὅποιος ἐφιλοτέχνησεν εἰς δωμάτιον — πιθανώτατα τῆς κατοικίας τῶν βασιλέων τῆς Περγᾶμου — τὸν περίφημον «ἀσάρευτον οἶκον», δηλαδὴ ψηφιδωτὸν δάπεδον παριστάνον ἀπορριμματα δείπνου καὶ τὴν λεκάνην μετὰ τὰς περιστέρας. Ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκὰ ὀνομάζονται χρωματισταὶ εἰκόνες κεκαλυμμέναι μετὰ μικρὰ χρωματιστὰ πετράδια. Ἡ τέχνη ἐμφανίζεται πρὸς τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνος. Τὸν τρίτον αἰῶνα εἶναι τόσο διαδεδομένη, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν Ἰέρων Β' (266 — 245) ἐστόλισεν ὁλόκληρον τὸ δάπεδον πολυτελοῦς πλοίου μετὰ ψηφιδωτὰ, εἰς τὰ ὅποια εἰκονίζετο «πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος».

πλεγμα, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ τὸν βωμόν, παριστάνει συμβολικῶς τὸν πόλεμον τῶν θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα γλυπτικά συμπλέγματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπαράμιλλος ἐπίσης εἶναι ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος τοῦ λεγομένου τάφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

Ἡ ἱστορία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅπως καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι κυρίως ἱστορία τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον χωρῶν. Διὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπλάτυνεν ὁ χῶρος, ἀλλὰ πρὸς Ἀνατολὰς. Ἡ ἱστορία τῆς Ρώμης μᾶς φέρει δυτικώτερον. Εἰς τὴν Ἰταλίαν πρῶτον, ἡ ὁποία ἀνήκει ἀκόμη εἰς τὸν μεσογειακὸν χῶρον· ἀργότερον διαρκῶς δυτικώτερον, πρὸς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὰς Βρετανικὰς νήσους καὶ τὴν Γερμανίαν. Ὁ ὀρίζων αὐτὸς εὐρύνεται περισσότερον κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ περιλαμβάνει εἰς τὸν κύκλον του ἐκτάσεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, καθὼς καὶ τὴν Σκανδιναβικὴν χερσόνησον.

Ἐπὶ τῶν Ρωμαίων ἤδη ἡ ἱστορία γίνεται περισσότερον εὐρωπαϊκή. Λαοὶ τῆς Εὐρώπης ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰσέρχονται, ἀπὸ τοῦ τέλους ἰδίως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορίας καὶ διαδραματίζουν διαρκῶς σημαντικώτερον μέρος ὡς ἐργάται τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἡ Εὐρώπη εἶναι ἡ προνομιοῦχος ἡπειρος, ἡ ὁποία ἔχει κεντρικὴν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυσιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν της.

Οἱ λαοὶ τῆς δυτικώτερας πρὸς ἡμᾶς Εὐρώπης εἰσῆλθον εἰς τὴν ἱστορικὴν ζωὴν πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ προῖστορία των διήρκεσε πολὺ περισσότερον μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐτάραξαν τὴν πρωτόγονον γαλήνην των.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν παλαιότεραν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης, τὴν προῖστορίαν της, καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν λαῶν της.

ΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ ὀνομασία Εὐρώπη εἶναι τόσο παλαιά, ὅσον καὶ ἡ ἱστορία. Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐγνώριζον ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἡρόδοτος γνωρίζει μόνον ὅτι δὲν εἶναι νῆσος. Ἐξακόσια ἔτη βραδύτερον, τὸν καιρὸν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος (ὁ περίφημος ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος) εἰς τὸ ἔργον του «Γεωγραφικὴ ἀφήγησις» γνωρίζει ἐντελῶς ἀορίστως τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Σκανδιναβίας, τὴν ὁποίαν νομίζει νῆσον, καὶ τὴν Σαρματίαν διὰ τῆς ὁποίας ἡ Εὐρώπη ἠνοῦτο μετὰ τῆς Ἀσίας. Ὁ ἀξιόλογος Ρωμαῖος ἱστορικός Τάκιτος, ζήσας πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, περιέγραψε μὲ παρατηρητικότητα καὶ ἀκρίβειαν τὴν Γερμανίαν. Διὰ τοὺς ἀρχαίους ἡ Εὐρώπη ἐτελείωνεν εἰς τὸν ποταμὸν Τάναϊν, τὸν σημερινὸν Δόν, ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν. Ὁ εὐφρέστατος καὶ πολὺ μορφωμένος συγγραφεὺς Λουκιανός, ποὺ ἐζησε τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, γράφει ὅτι ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἶναι τὸ ὄριον τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Εὐρώπη ἤρχισε νὰ γνωρίζεται κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἦλθεν εἰς τὸ φῶς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Αἱ πληροφορίες λοιπὸν τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς Εὐρώπης εἶναι πενιχρόταται.

ΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΑΠΟ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ

Ἐπὶ μακρὸν οἱ Εὐρωπαῖοι περιορίσθησαν εἰς τὰς πληροφορίες τῶν ἀρχαίων συγγραφέων διὰ τὴν παλαιότεραν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τὸν περασμένον αἰῶνα ἐγίνε ζωηρὰ κίνησις διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἐδάφους τῆς Εὐρώπης μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀνακαλύψουν τὰ ἔχνη τῶν παλαιότερων κατοίκων τῆς. Αἱ ἀνακαλύψεις ἦσαν ἀξιόλογοι καὶ προεκάλεσαν ἐντύπωσιν. Οἱ ἐπιστήμονες ὑπέθεσαν ὅτι δι' αὐτῶν θὰ λύσουν πολλὰ προβλήματα σχετικὰ μὲ τὴν προέλευσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς διανοίας, τῆς τέχνης καὶ τῶν ἰδεῶν του.

Αἱ ἔρευναι ἐδείξαν ὅτι εἰς τὴν Εὐρώπην ἐζησαν ἄνθρωποι εἰς πολὺ παλαιότερους χρόνους καὶ ὅτι ἡ Εὐρώπη ἔχει πλουσίαν προϊστορίαν. Προϊστορίαν ἢ προϊστορικὴν ἀρχαιολογίαν

ὠνόμασαν, καθὼς γνωρίζομεν, τὴν ἐπιστήμην ἣ ὁποία μελετᾷ τὴν ἐμ-
φάνισιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Οἱ ἀρχαιολόγοι, ἀναλόγως τοῦ ὕλικου τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθησαν
οἱ ἄνθρωποι πρὸς κατασκευὴν ἐργαλείων, συνηθίζουν νὰ διαιροῦν τὴν
προϊστορίαν εἰς τρεῖς μεγάλας
περιοδούς: τὴν παλαιολιθι-
κὴν, τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τοῦ ἀ-
κατεργάστου λίθου· τὴν νεολι-
θικὴν, τὴν ἐποχὴν τοῦ κατερι-
γασμένου λίθου· καὶ τὴν ἐπο-
χὴν τῶν μετὰ τῶν. Ἐκάστη
ἀπ' αὐτὰς, ἰδίως αἱ δύο πρῶται,
διήρκεσαν πολλὰς χιλιετηρίδας.

Τάρανδος

(Σκαλισμένος εἰς κέρα).

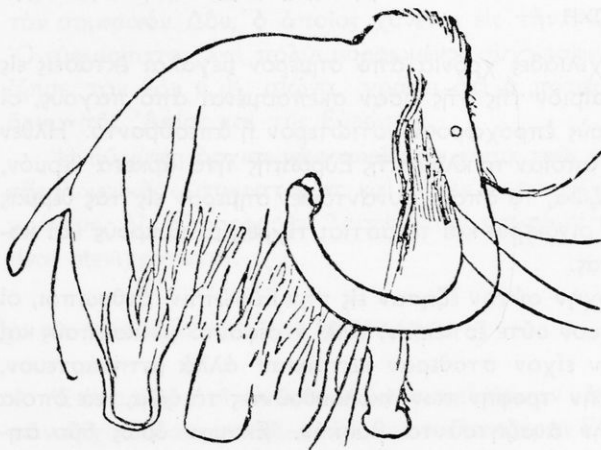
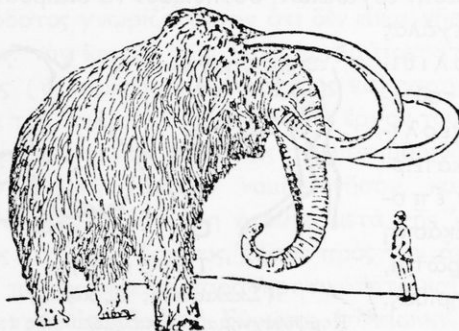
Κομψοτέχνημα τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς.

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἐκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερον μεγάλαι ἐκτάσεις εἰς
τὸ βόρειον ἡμισφαίριον τῆς γῆς ἦσαν σκεπασμέναι ἀπὸ πάγους, οἱ
ὁποῖοι κατὰ καιροὺς ἐπροχώρουν νοτιώτερον ἢ ἀπεσύρνοντο. Ἦλθεν
ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης ἦτο ἄρκετὰ θερμόν,
ὥστε ἔζησαν ἐκεῖ ζῶα, τὰ ὁποῖα συναντῶμεν σήμερον εἰς τὰς θερμὰς
χώρας: ἐλέφαντες, ρινόκεροι καὶ τεράστιαι τίγρεις μὲ μακροὺς καὶ κο-
πτεροὺς κυνόδοντας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔζησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄνθρωποι, οἱ
ὁποῖοι οὔτε ἐφύτευον οὔτε ἔσπειρον, ἀλλ' ἐτρέφοντο μὲ καρποὺς καὶ
μὲ ζῶα. Οὗτοι δὲν εἶχον σταθεράν κατοικίαν ἀλλὰ μετηνάστευον,
ὅταν ἐξήντλουν τὴν τροφήν των ἀκολουθοῦντες τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα
ἀλλάζουν διαμονὴν ἀναζητοῦντα βοσκήν. Ἐκαμαν ὅμως δύο ση-
μαντικὰς ἐφευρέσεις: ἐγνώριζον δηλαδὴ νὰ ἀνάπτουν φωτὶν καὶ
νὰ σπάζουν τὸν πυριτόλιθον, ὁ ὁποῖος χωρίζεται εὐκόλως
εἰς τεμάχια, καὶ τὸν μετεχειρίζοντο διὰ νὰ κατασκευάζουν ὅπλα καὶ
ἐργαλεῖα. Δὲν ἤξευραν ὅμως ἀκόμη νὰ τὸν κατεργάζωνται. Ἐπέρα-
σαν χιλιάδες χρόνια, τὸ κλίμα ἔγινε ψυχρότερον καὶ οἱ πάγοι κατέ-
βησαν εἰς τὰς πεδιάδας. Νέα εἶδη ζώων τῶν ψυχρῶν κλιμάτων (βό-
νασοι, μεγάλαι ἔλαφοι, ἵπποι, φαῖαι ἄρκτοι καὶ ἀγριοχοῖροι) ἐξη-
πλοῦντο εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ χαρακτηριστικώτερα ὅμως ζῶα τῆς ἐπο-
χῆς ἐκείνης εἶναι τὰ μαμούθ (εἶδος ὑψηλοῦ ἐλέφαντος μὲ παχὺ τρί-

χωμα) καὶ ὁ τάρανδος, εἶδος ἐλάφου, ὁ ὁποῖος ζῇ σήμερον εἰς τὰς πολικὰς χώρας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐζησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄνθρωποι περισσότερον ἀνεπτυγμένοι. Ἐπειδὴ ἔνεκα τοῦ ψύχους καὶ

Μαμούθ

Ἐπάνω: ὁ φυσικὸς ἀποκαλυφθεὶς ἐκ τῶν πάγων τῆς Σιβηρίας (Μουσεῖον Πετροπόλεως). Κάτω: ἰχνογράφημα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τοῖχον σπηλαίου τῆς Ν Γαλλίας.

τοῦ φόβου τῶν θηρίων κατοικοῦσαν εἰς σπηλαία, τοὺς ὠνόμασαν ἄνθρωπους τῶν σπηλαίων. Οἱ νέοι ἄνθρωποι εἶναι ἐξυπνότεροι καὶ διακρίνονται πρὸ πάντων διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἰδιοφυίαν. Σκαλίζουν ἐπάνω εἰς τὰ κόκκαλα τοῦ τάρανδου καὶ εἰς τὸν χαυλιόδοντα τοῦ μαμούθ ἄνθρωπους καὶ ζῶα καὶ σκεπάζουν τοὺς τοίχους καὶ τὴν ὀροφὴν τῶν σπηλαίων με εἰκόνας τῶν ζώων

τὰ ὁποῖα κυνηγοῦν. Τοιαῦτα σπηλαία εὗρέ-

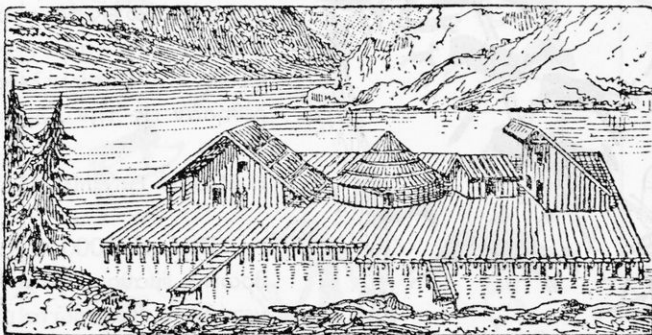
θησαν εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἰσπανίαν. Ἐξακολουθοῦν ὅμως καὶ αὐτοὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν ἀκατέργαστον λίθον πρὸς κατασκευὴν ἐργαλείων.

Ὅλην αὐτὴν τὴν μακρὰν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρω-

πος μεταχειρίζεται τὸν ἀκατέργαστον λίθον διὰ τὴν κατασκευὴν ὀπλων καὶ ἐργαλείων, τὴν ὠνόμασαν Παλαιολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ ἀκατεργάστου λίθου.

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἀργότερον οἱ πάγοι ἀποσύρονται εἰς τοὺς πόλους, ἡ Εὐρώπῃ ἀποκτᾷ τὸ εὐκρατον κλίμα τὸ ὁποῖον ἔχει σήμερον, ὁ μαμούθ καὶ οἱ ἄρκτοι ἐξαφανίζονται καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων ἐκλείπουν ἢ

Λιμναῖαι κατοικίαι. (Ἀναπαράστασις).

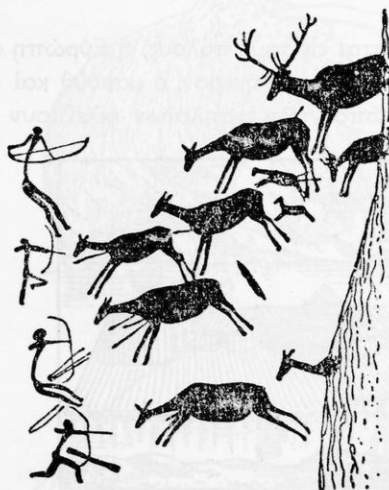
Ἀπὸ συνοικισμὸν τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς λίμνης τῆς Ἑλβετίας.

ὀλιγοστεύουν. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν ἄνθρωποι ὀλιγώτερον καλλιτεχνικοί, ἀλλὰ μὲ πρακτικώτερον νοῦν. Ἀνήκουν εἰς μίαν μεγάλην φυλὴν, ἢ ὁποία ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὰς γύρω ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν χώρας. Κυνηγοὶ κατ' ἀρχὰς καὶ νομάδες, ἐγκοθίστανται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ γίνονται γεωργοί. Ἐμαθαν νὰ ἀροτριοῦν τὴν γῆν, νὰ καλλιεργοῦν τὸ σιτάρι καὶ τὸ κριθάρι διὰ νὰ παράγουν ἀλεύρι, ὅπως καὶ τὸ λινάρι διὰ νὰ κατασκευάζουν ἐνδύματα. Ἐχουν ποίμνια ἀπὸ ἀγελάδας, αἰγας, πρόβατα καὶ χοίρους καὶ ἐξημέρωσαν τὸν ὄνον καὶ τὸν σκύλον. Κατεσκευάζον ἐργαλεῖα ἀπὸ ἄργιλον τὰ ὁποία ἔψηνον.

Τὸ χαρακτηριστικώτερον διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔμαθον νὰ κατεργάζωνται τὸν λίθον. Τὸν λειαίνουν, τὸν τρυποῦν καὶ κατασκευάζουν ἀξίνια, πριόνια, ἐγχειρίδια καὶ βέλη, τὰ ὁποία πολλὰκις κάμνουν ἐντύπωσιν διὰ τὴν ἐπιμελὴ ἐπεξεργασίαν. Διὰ

τοῦτο τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὠνόμασαν Νεολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ κατεργασμένου λίθου.

Εἰς τὴν Εὐρώπῃν συνήντησαν μεγάλας δυσκολίας, διότι ἡ χώρα ἦτο σκεπασμένη ἀκόμη ἀπὸ ἔλη καὶ λίμνας, τὰ ὅποια ἦσαν λείψανα τῶν

Οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων κυνηγοῦν τάρανδους.

(Τοιχογραφία εἰς σπήλαιον τῆς Ἰσπανίας)

Ἀμέσως κατόπιν ἔμαθον νὰ ἀναμειγνύουν τὸν χαλκὸν καὶ τὸν κασσίτερον καὶ κατεσκεύασαν τὸν ὀρειχάλκον, οὐσίαν πολὺ στερεωτέραν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ μετάλλου ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὀρειχάλκου.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὀρειχάλκου σημειώνει μεγάλην πρόοδον. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τώρα στερεώτερα ἐργαλεῖα, τὰ ὅποια τὸν βοηθοῦν νὰ καλλιεργῇ καλύτερα τὴν γῆν, νὰ ἀναπτύσῃ τὰ τεχνικὰ μέσα καὶ συνεχῶς νὰ καλλιετερεύῃ τὴν ζωὴν του. Ἐπίσης ἔχει στερεώτερα ὅπλα, τὰ ὅποια ἐπιτρέπουν εἰς μερικοὺς λαοὺς νὰ ὑπερισχύσουν. Μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ ὀρειχάλκου καὶ τὴν ἐπικράτησιν ὠρισμένων λαῶν ἀρχίζουν οἱ ἱστορικοὶ χρόνοι (5000 π. Χ.).

Πολὺ ἀργότερα κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους καὶ εἰς χώρας τῆς Β. Εὐρώπης (2000 π. Χ.) ἀνεκάλυψαν τὸν σίδηρον, ὁ ὁποῖος ἔφερεν

πάγων· ἐπίσης, διότι τὰ ἀπέραντα δάση ἔκαμνον τὸ κλίμα ὑγρὸν. Εἰς πολλὰ μέρη, ἡναγκάζοντο νὰ στήνουν τὰς κατοικίας τῶν εἰς τὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν ἐπάνω εἰς τὰ νερά. Αὗται εἶναι αἱ λιμναῖαι κατοικίαι, τῶν ὁποίων λείψανα εὐρέθησαν εἰς τὴν Ἑλβετίαν.

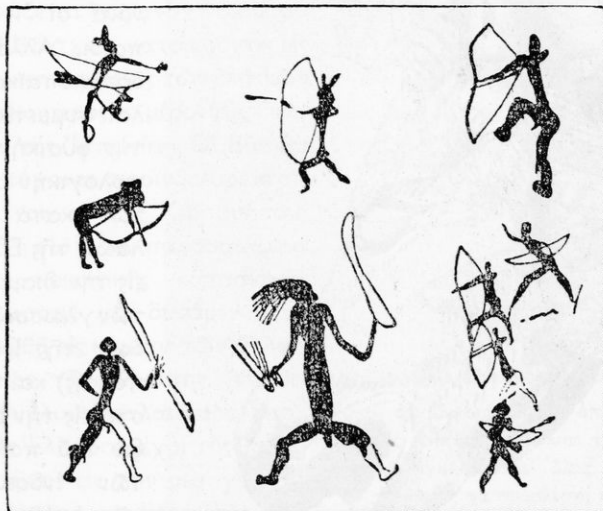
Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ

Περὶ τὸ 5000 π. Χ. οἱ ἄνθρωποι ἔμαθον τὴν χρῆσιν τοῦ μετάλλου. Τὰ πρῶτα μέταλλα, τὰ ὅποια ἀνεκάλυψαν, ἦσαν ὁ χαλκὸς καὶ ὁ χρυσός, τὰ ὅποια πολλάκις εὕρισκονται πρόχειρα εἰς τὴν φύσιν.

ἀληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τὴν συγκοινωνίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην.

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Ἡ ἐπιστήμη δὲν γνωρίζει τὴν ἀρχικὴν κοιτίδα τοῦ ἀνθρώπου· ἔχει ὅμως πρὸ αὐτῆς τὴν ἐμφανῆ κοιτίδα τῆς ἀνωτέρας διαμορφώσεως τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν Εὐρώπην. Φυλαὶ ἀνώτεραι καὶ κατώτεραι ἐκ

Τοξόται.

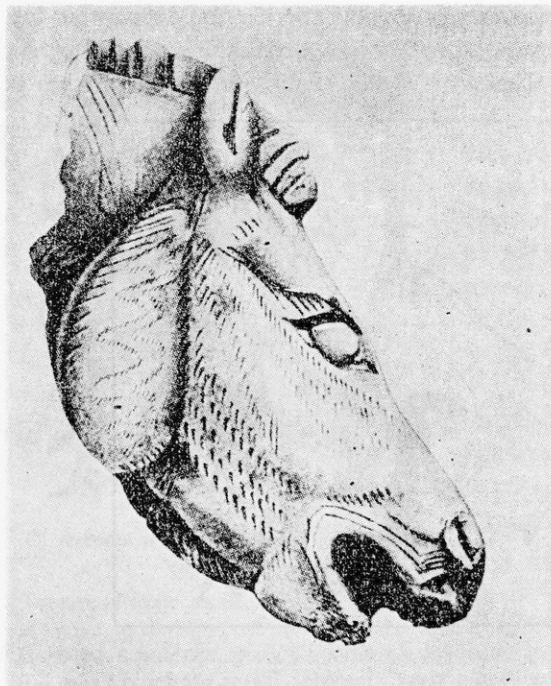
Τοιχογραφία εἰς σπήλαιον τῆς Ἀνατ. Ἰσπανίας. Τέλος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων. Προχωρημένη τέχνη, ἡ ὁποία ζητεῖ νὰ παραστήσῃ ψυχικὰς διαθέσεις. Ἡ σκηνὴ παριστάνει κυνήγιον ἢ χορὸν ἢ μαγικὴν τελετὴν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κυνηγίου.

φύσεως δὲν ὑπάρχουν. Ἄλλ' ἡ Εὐρώπη παρουσίασε τὰς εὐνοϊκὰς συνθήκας διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων τῆς.

Ἀπὸ φυλετικὴν ἄποψιν ἡ Εὐρώπη παρουσιάζει κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν ἐξῆς εἰκόνα :

Ἀκόμη κατὰ τοὺς πρώτους νεολιθικοὺς χρόνους ἡ σύνθεσις τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης εἶναι σκοτεινὴ καὶ συγκεχυμένη. Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν μετάλλων τὰ ἀνώνυμα φύλα, ποὺ εἶχον ἐμφανισθῇ παλαιότερον εἰς τὴν Εὐρώπην, διαμορφώνονται εἰς λαοὺς. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν, κατὰ τμησιν καὶ ἀνάμειξιν·

αί ομάδες ὅμως εἶναι πλέον εὐδιάκριτοι, προβάλλουν μάλιστα καὶ ὠρι-
σμένα ὀνόματα. Αἱ ομάδες αὗται ἢ φυλαὶ εἶναι αὐτόχθονες καὶ
ἀπετέλεσαν τὸ ὑπόστρωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξηπλώθησαν βραδύτερον

Κεφαλὴ ἵππου.

(Σκαλιστὴ ἐπὶ ὅστου. Ν Γαλλία.)

Ἐξαιρετὸν δεῦγμα τῆς τέχνης τῶν ἀνθρώπων τῶν
σπηλαίων. Κάμνει ἐντύπων μετὰ τὴν φυσικότητα
καὶ τὴν ἑκφρασιν.

τὰ φύλα τῆς Ἰνδοευ-
ρωπαϊκῆς γλωσσικῆς οἰκογενείας. Ἐπε-
κράτησαν κατὰ κα-
νόνα οἱ Ἰνδοευρω-
παῖοι. Ἀλλὰ αὐ-
τοὶ Ἰνδοευρωπαϊκά φυ-
λαὶ συμμετέσχον εἰς
τὴν φυσικὴν ἀνθρω-
πολογικὴν σύνθεσιν
τῶν κατὰ τόπους
λαῶν τῆς Εὐρώπης,
εἰς τὴν διαμόρφωσιν
τῶν γλωσσῶν (κλά-
δων τῆς Ἰνδοευρω-
παϊκῆς) καὶ τὰ μέγι-
στα εἰς τὴν ἀνάπτυ-
ξιν τοῦ πολιτισμοῦ
τῶν Ἰνδοευρωπαϊ-
κῶν ὁμάδων.

Αἱ γνώσεις μας
περὶ τῶν παλαιότε-
ρων, τῶν προῖνδοευ-
ρωπαϊκῶν αὐτοχθό-
νων αὐτῶν φυλῶν
τῆς Εὐρώπης εἶναι
ἀνεπαρκεῖς. Στῆρι-

ζονται εἰς τὰ φυσικὰ ὑπολείμματα (σκελετοὺς, κρανία), εἰς ἀρχαίας
παραδόσεις καὶ εἰς ὑπολείμματα τέχνης, γλώσσης, θρησκείας, τοπωνυ-
μιῶν κλπ. Καὶ αὐτὰ εἰς ὠρισμένα μόνον μέρη τῆς Εὐρώπης. Διὰ τὰς ἐλ-
ληνικὰς π.χ. χώρας γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς ἀφθόνους παραδόσεις καὶ ἀπὸ
ὑπολείμματα μὴ ἐλληνικά, ὅτι κατωκλήθησαν χιλιετηρίδας πρὸ τῆς
ἀφίξεως τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν (Ἀχαιοῖωνων, Δωριέων) ἀπὸ προελλη-

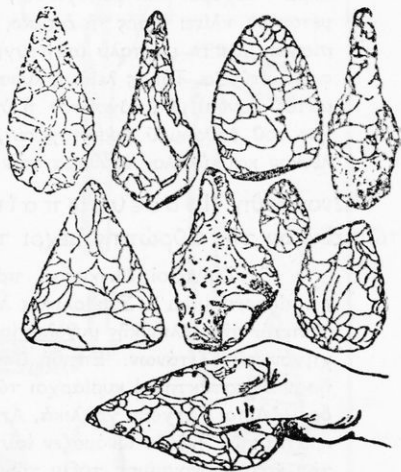
νικά φύλα, γνωστά μὲ διάφορα ὀνόματα (Κρήτες, Πελασγοὶ κλπ). Εἰς τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον εὐρίσκομεν ὅμοια ἀλλὰ ἀσφεύστερα ἴχνη λαῶν προϊνδοευρωπαϊκῶν ἀναφερομένων μὲ διάφορα ὀνόματα: Τυρρηνοί, Λίγουρες. Τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν. Εἰς τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, δηλαδή τὴν σημερινὴν Ἰσπανίαν μάλιστα, σώζεται λείψανον τοιοῦτου λαοῦ οἱ Βάσκοι, κατοικοῦντες εἰς τὰς δύο κατωφερείας τῶν δυτικῶν Πυρηναιῶν πρὸς τὸ μέρος τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Βάσκοι εἶναι ἀπόγονοι προϊνδοευρωπαϊκῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου, τῶν Ἰβήρων, καὶ παρουσιάζουν τύπον σωματικῆς κατασκευῆς καὶ γλώσσης μὴ δυνάμενον νὰ καταταχθῇ εἰς καμίαν τῶν ἄλλων ὁμοεθνιῶν τῆς Εὐρώπης. Ὑποθέτουν ὅτι ὅλοι οἱ παλαιότεροι λαοί, ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς Ἰσπανίας, ἀνῆκον εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν (homo mediterraneus).

Τέλος εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ βορειὸν Εὐρώπην μέχρι τῶν Βρετανικῶν νήσων εὐρίσκομεν ἐνδείξεις γλώσσης καὶ τοπωνυμιῶν κυρίως, ἀλλὰ καὶ ὑπολειμμάτων πολιτισμοῦ γενικῶς, αἱ ὁποῖαι μαρτυροῦν τὴν παρουσίαν προϊνδοευρωπαϊκῶν φυλῶν, μὴ δυναμένων νὰ καταταχθῶν μὲ ἀκρίβειαν.

Τὴν ὄψιν αὐτὴν τῆς παλαιότερας, μόλις ἀντιληπτῆς εἰς ἡμᾶς, ἀραιοτάτης ὅμως ἀσφαλῶς οἰκήσεως τῆς Εὐρώπης, ἥλλαξεν ἡ ἐμφάνισις τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν.

ΒΟΡΕΙΑ Ἡ ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΦΥΛΗ

Ἰνδοευρωπαϊοὶ εἶναι μία ἰσχυρὰ φυλή, ἡ ὁποία τὸν ὀριστικὸν τύπον τῆς ἔλαβεν ἐκ τῆς μακρᾶς διαβιώσεως εἰς τὰ βορειότερα τῆς

Παλαιολιθικὰ ἐργαλεῖα.

Τύποι ἐργαλείων, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ παλαιότατος ἄνθρωπος ὥπλισε τὴν χεῖρα του. Εἶδος ἐργαλείων δι' ὅλας τὰς χρήσεις: νὰ τρυπήσῃ, νὰ σουβλίσῃ, νὰ σκάψῃ, νὰ κόψῃ, νὰ ξύσῃ. Ἀπὸ τὴν ἀνάποδὴ πάλιν καταφέρει δυνατόα κτυπήματα.

Ευρώπης. Δι' αὐτὸ ὀνομάζονται καὶ *βορεία φυλή* (homo nordicus). Ἀνήκουν εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ ἔχουν ἑκδηλὰ χαρακτηριστικά.

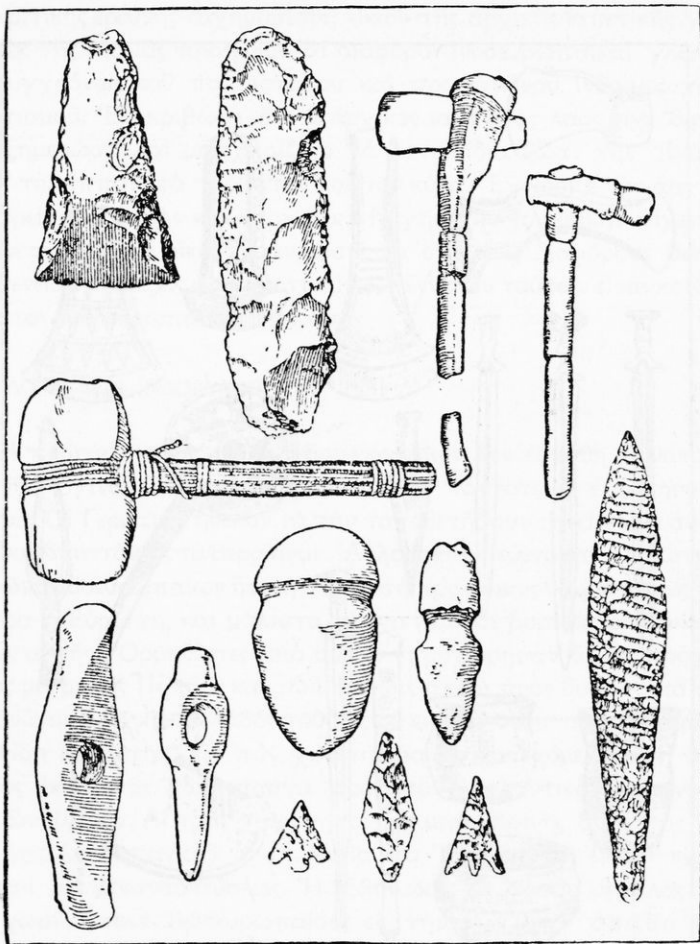
Εἶναι ὑψηλοί· τὸ ὕψος (μέσος ὅρος 1 μ. 74) ὀφείλεται εἰς τὰ κάτω ἄκρα — ἰσχυροὶ καὶ εὐλύγιστοι, δολιχοκέφαλοι καὶ λεπτοπρόσωποι. Τὸ μέτωπον κλίνει πρὸς τὰ ὀπίσω, ἡ ρίς εἶναι ὑψηλὴ καὶ λεπτή. Ἡ κάτω σιαγὼν λεπτὴ μὲ πολὺ ἀνεπτυγμένον γένειον. Χεῖλη λεπτὰ, σχισμὴ βλεφάρων εὐθεῖα. Τρίχες λεῖαι ἢ κυματοειδεῖς, λεπταί, μαλακαί, ἀνοικτοῦ χρώματος, ξανθαὶ μὲ ὑπόχρυσον ἢ ὑπέρυθρον (ιδίως τοῦ γενείου) τόνον. Ἡ ἴρις τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀνοικτόχρους, γαλανὴ μέχρι φαιᾶς. Τὸ χρῶμα ροδόλευκον καὶ εὐκλον ἐρύθημα τῶν παρειῶν.

Ὡς ὀνομάσθη Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλή, διότι ἐξηπλώθη ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Εὐρώπης μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Οἱ Γερμανοὶ ἐθνικισταὶ προτιμοῦν τὸν ὄρον Ἰνδογερμανοὶ (Indogermanen). Συμβολικῶς λέγεται καὶ Ἰαπετικὴ φυλή, ἀπὸ τὸν Ἰαπετὸν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὸν υἱὸν τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Γῆς, ἀρχηγὸν τῶν Τιτάνων. Ἐπειδὴ ὑπέθεσαν ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι πρόγονοὶ τῶν ἦσαν οἱ κατακτηταὶ κυρίαρχοι τῶν Ἰνδιῶν Ἀριοὶ, γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ ὀρου Ἄριοι (Aryens γαλλικά, Arier γερμανικά). Ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τῶν Ἰνδιῶν ὠνόμαζεν ἑαυτὴν Ἀρυάς (Aryas) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καταφρονουμένην τάξιν τῶν ὑποτεταγμένων παλαιῶν κατοίκων. Ἡ λέξις ἔχει σχέσιν μὲ τὰς ἑλληνικὰς ἄρουρα (= χωράφι), ἄροτρον. Οἱ Ἀριοὶ ἐπέρασαν ὥς οἱ γνησιώτεροι, οἱ πλέον καθαρόαιμοι Ἰνδοευρωπαῖοι καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐγίνε μεγάλη κατάχρησις τοῦ ὀρου.

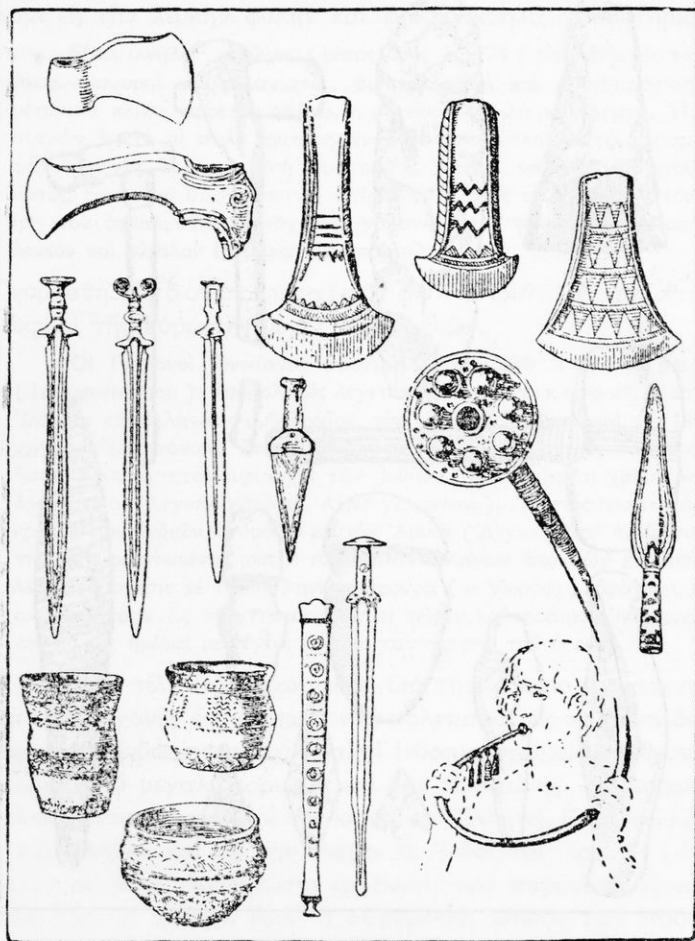
Ἡ σημασία τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν διὰ τὴν ἱστορίαν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς εἰς τὸ σύνολόν του ἔχει σφραγίδα Ἰνδοευρωπαϊκὴν καὶ οἱ Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοὶ ἔχουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς οἰκουμένης. Ἰνδοευρωπαῖοι εἶναι οἱ σημαντικώτεροι λαοὶ τῆς ἱστορίας: Ἕλληνες, Ρωμαῖοι, Κέλται, Γερμανοὶ, Σλάβοι, καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἰράνιοι (Μῆδοι Πέρσαι) κ.ἄ. Ἀπὸ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν των παρουσιάζονται χωρισμένοι ἤδη εἰς λαούς. Ἀλλ' ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ἢ Ἰαπετικῶν γλωσσῶν — ιδίως τῆς σανσκριτικῆς (γλώσσης τῶν ἀρχαίων Ἰνδῶν) καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς — γενομένη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀπέδειξαν τὴν στενὴν συγγένειαν αὐτῶν τῶν γλωσσῶν καὶ τὴν προέλευσίν των ἀπὸ μίαν ἀρχικὴν γλῶσσαν. Οὕτως ἀπεδείχθη ὅτι οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦν μίαν ὁμοεθνίαν καὶ αἱ γλῶσσαι των ἐπίσης μίαν ὁμοεθνίαν γλωσσικὴν.

Ἡ γλωσσολογία προσέφερεν ἐδῶ μεγάλην ὑπηρεσίαν. Διὰ τῆς

Ἔργαλεῖα νεολιθικῆς ἐποχῆς.

Ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ καὶ ἄνω πρὸς τὰ δεξιὰ : 1) κοπίδι, 2) σκαπάνη ἀπὸ πέτρων, 3) καὶ 4) πέλεκυς καὶ σφυρί ἀπὸ πέτρων με λαβὴν ἀπὸ κέρατα. Πρόσεξε τὴν διαφορετικὴν προσαρμογὴν. Εἰς τὸ μέσον : δείγμα τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον δύνουν οἱ Ἰνδιάνοι τῆς Ἀμερικῆς τὸν πέλεκυν εἰς τὴν λαβήν.—Δεξιὰ : δύο βαρεῖες ἀπὸ πέτρων.—Κάτω : δύο πελέκεις ἀπὸ δουλεμένην πέτρων (με ὀπὴν εἰς τὸ μέσον) τρεῖς αἰχμαὶ βέλους ἀπὸ πυριτόλιθον.—Εἰς τὸ ἄκρον δεξιὰ : μάχαιρα ἀπὸ πυριτόλιθον.

Ἔργαλεῖα τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀρειχάλκου.

*Ἐπάνω ἀριστερά: δύο πελέκειες ἀπὸ χαλκόν· δεξιά: τρεῖς πελέκειες ἀπὸ ὀρεί-
 χαλκον. Εἰς τὸ μέσον: τρία ξίφη, ἐν ἐγχειρίδιον καὶ μία αἰχμὴ βέλους. Κάτω·
 τρία ἀγγεῖα, θήκη ξίφους, καὶ σάλπιγξ ἀπὸ ὀρειχάλκον.

συγκριτικῆς ἐρεῦνης ἐσχηματίσθη εἰκὼν τῆς ἀρχικῆς ἱαπετικῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον αἱ διάφοροι Ἰνδοευρωπαϊκαὶ γλώσσαι, καὶ συγχρόνως τοῦ παλαιοτάτου καὶ πρωτογόνου Ἰνδοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐξηκριβώθη ὅτι ὁ ἀρχικὸς ἱαπετικὸς λαὸς εἶχε δαμάσει καὶ ἐξημερώσει καὶ μετεχειρίζετο τὰ κατοικίδια ζῶα: τὴν αἶγα, τὸν βοῦν, τὸν ἵππον, τὸ πρόβατον καὶ τὸν κύνα. Ἐγνώριζε τὸν ἄργυρον, τὸν ὀρεῖχαλκον, τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τὴν πλεκτικὴν· εἶχεν ἀκόμῃ ἀνεπτυγμένην οἰκογένειαν, ὥστε νὰ διακρίνη διαφόρους βαθμοὺς συγγενείας. Αἱ λέξεις αἱ δηλωτικαὶ τῶν ἐννοιῶν τούτων εἶναι κοιναὶ εἰς ὅλας τὰς Ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας.

ἘΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ἸΝΔΟΕΥΡΩΠΑΙΩΝ

Ἡ πρώτη πατρίς τῶν Ἰνδοευρωπαίων δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ ὀρισθῇ. Ἐγιναν μακραὶ συζητήσεις, ὅχι πάντοτε μὲ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα. Οἱ Γερμανοὶ ἤθελον νὰ τὴν τοποθετήσουν εἰς τὴν χώραν των, ἂν εἶναι δυνατόν εἰς τὸ Βερολῖνον. Ἀλλοτε ἐπιστεῦετο ὅτι ἡ πρώτη κοίτις τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἦτο ἡ Ἀσία· σήμερον ὁμως θεωρεῖται ὡς πιθανώτερα ἡ Εὐρώπη, καὶ μάλιστα αἱ ἐκτεταμέναι βορειοανατολικά πεδιάδες αὐτῆς. Ὁρμηθέντες ἀπὸ αὐτὴν ἐπροχώρησαν ἄλλοι πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν, ἄλλοι πρὸς δυσμὰς καὶ ἄλλοι πρὸς νότον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὴν ὀνομασθεῖσαν Ἑλλάδα.

Ἦδη κατὰ τὴν 3ην π.Χ. χιλιετηρίδα τὸ κατεχόμενον ὑπ' αὐτῶν ἔδαφος ἐκτείνεται ἀδιάσπαστα πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Αἱ τρεῖς χερσόνησοι τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης (Ἑλλάς, Ἰταλία, Ἰσπανία), ἡ Μ. Ἀσία, τὸ Ἰράν καὶ αἱ Ἰνδαὶ κατελήφθησαν διὰ μεταναστεύσεως. Ἡ ἐξάπλωσις εἰς τόσον μεγάλας ἐκτάσεις χωρίζει τοὺς Ἰνδοευρωπαίους εἰς τὴν δυτικὴν ὁμάδα (Ἕλληνας, Ἰταλοὶ, Κέλται, Γερμανοὶ, Ἰλλυριοὶ) καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν (Ἰνδοί, Ἰράνιοι, Θράκες, Φρύγες, Ἀρμένιοι, Λεττο-σλάβοι). Πάντως οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἰράνιοι ἀπέτελεσαν χωριστὴν ὁμάδα γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομα Ἀριοὶ καὶ πολὺ πιθανὸν εἶχον ὡς ἀρχικὴν ἑδραν τὰς ὀρεινὰς χώρας περὶ τὸ ὄρος τῆς κεντρικῆς Ἀσίας *Παμίρ*.

Κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα οἱ Ἀριοὶ καὶ οἱ Ἕλληνας ἐρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀρχαιοτάτους πολιτισμένους λαοὺς τῆς ἐγγύς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐμφανίζονται εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστο-

ρίας. Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος στίφη Ἀρίων προχωροῦν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν καὶ φέρουν εἰς τοὺς Σημίτας τὸν ἄγνωστον ἕως τότε εἰς αὐτοὺς ἵππον. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδίας χιλιετηρίδος οἱ Ἕλληνες, ὡς πειραταὶ κατ' ἀρχὰς καὶ ἄποικοι βραδύτερον, ἐμφανίζονται εἰς τὴν Κρήτην, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

Περὶ τὸ 1000 π.Χ. οἱ Ἀριοὶ εἶναι κύριοι τῶν βορειοδυτικῶν Ἰνδιῶν, οἱ Ἕλληνες τῆς νοτίου Βαλκανικῆς, οἱ Θράκες καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ τῆς βορείου. Οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ καταλαμβάνουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας. Κέλται καὶ Γερμανοὶ τὴν Γερμανίαν καὶ τμήματα τῆς Γαλλίας καὶ Σκανδιναβίας. Περὶ τὸ 600 π.Χ. οἱ κυματισμοὶ τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἐξακολουθοῦν ἀκόμη. Οἱ ὀλιγώτερον σταθερῶς ἐγκατεστημένοι ἀπ' αὐτοὺς, οἱ Κιμμέριοι, οἱ Ἰράνιοι νομάδες, οἱ Σκύθαι, οἱ Σαρμάται, κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς διαφόρους κατευθύνσεις, εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν κινοῦνται οἱ Κέλται.

Ἡ ἀνάμειξις μὲ τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶχον ἀνώτερον πολιτισμόν, καὶ ἡ προσαρμογὴ εἰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἐδιαφοροποίησαν τοὺς Ἰνδοευρωπαίους τόσο πολύ, ὥστε δὲν ἀνεγνώριζον ἑαυτοὺς πλέον ὡς συγγενεῖς.

Κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαίων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ἐγγὺς Ἀσίαν ἔκλεισε κατ' οὐσίαν. Αἱ μεταβολαὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη γίνονται τοῦ ἐνὸς εἰς βάρους τοῦ ἄλλου. Οἱ κυριώτεροι Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοί, τοὺς ὁποίους θὰ συναντήσωμεν κατὰ τὴν πορείαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας, εἶναι οἱ Κέλται καὶ οἱ Γερμανοὶ.

Οἱ Κέλται ἢ Κελτοί, πολυάριθμος καὶ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἐξηπλώθη κατ' ἀρχὰς εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην· περιωρίσθη βραδύτερον εἰς τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ τὰς Βρεταννικὰς νήσους. Ὁ κεντρικὸς κορμὸς αὐτῆς, ἦσαν οἱ Γαλάται κατοικοῦντες εἰς τὴν βορείως καὶ νοτίως τῶν Ἀλπεων πεδιάδα, τὴν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι. Γαλάτας ὠνόμασαν (καὶ Γαλατίαν τὴν πατρίδα των) οἱ Ἕλληνες τοὺς Κελτικούς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἐπέδραμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ 279 ἐληλάτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζαν αὐτοὺς Galli καὶ τὴν χώραν των Gallia.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ.—ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, δηλαδή τὸν 3ον καὶ 2ον π.Χ. αἰῶνα, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἦσαν πολὺ ἐξηντλημένοι. Ἀλλὰ καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐξησθένησαν βαθμηδόν. Γενικῶς οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιὰν ἀκμήν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐμφανίζονται οἱ *Ρωμαῖοι*, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουν νέαν περίοδον τῆς Ἱστορίας. Ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἕνας μικρὸς λαὸς τῆς Ἱταλίας, κατῴρθωσαν νὰ προκόψουν γρήγορα. Ἐνίκησαν τὸ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ κράτη τῶν χρόνων των, ἵδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐκυβέρνησαν αὐτὴν πολὺ καλὰ, ἔθεσαν σοφοὺς νόμους, ἔλαβον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἐξήπλωσαν ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς αὐτοκρατορίας των. Κυρίως ἦτο πολὺ μεγάλη ἡ ἐπίδρασίς των εἰς τοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβον τὸν πρῶτον πολιτισμὸν καὶ γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐδιδάχθησαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Η ΙΤΑΛΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι ὁ δεῦτερος μετὰ τοὺς Ἕλληνας μεγάλος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔχουν σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν Ἱστορίαν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἔζησαν εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἡ Ἱταλία εἶναι ἡ μεσαία ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας χερσονήσους, αἱ ὁποῖαι προβάλλουν ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἡ θέσις τῆς ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκὴ. Πρὸς βορρᾶν συνώρευε πρὸς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, μὲ τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς ἐπλησίαζε πολὺ τὴν Ἀφρικὴν, ἐνῶ τὸ στενὸν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης τὴν ἔφερεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἄλλην Ἀνατολήν. Κατεῖχε δηλαδή κεντρικὴν θέσιν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἦτο προωρισμένη νὰ παίξῃ σημαντικώτατον ρόλον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

‘Η ‘Ιταλία εἶναι χώρα ὀρεινή, ὅπως ἡ ‘Ελλάς. Μία μεγάλη ὀροσειρά, τὰ ‘Α π έ ν ν ι ν α, διατρέχει τὴν χερσόνησον ἀπὸ βορρᾶ ἕως τὸ νοτιώτατον ἄκρον καὶ χωρίζει αὐτὴν εἰς δύο ἄνισα μέρη. ‘Η ἀνατολικὴ παραλία εἶναι πολὺ στενὴ. ‘Εκεῖ τὰ ὄρη χαμηλώνουν ἀποτόμως καὶ ἀφήνουν μόνον στενὰς κοιλάδας κατὰ μῆκος τῶν μικρῶν ὀρητικῶν ποταμῶν, οἱ ὅποιοι καταβαίνουν ἀπὸ τὰ ‘Απέννινα καὶ χύνονται εἰς τὴν ‘Αδριατικὴν. ‘Η μόνη σημαντικὴ πεδιάς εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν εἶναι ἡ πεδιάς τῆς ‘Απουλίας. Ἀντιθέτως ἡ δυτικὴ πλευρὰ παρουσιάζει ἄρκετὰ μεγάλας καὶ εὐφόρους πεδιάδας, ὅπως τῆς Τυρρηνίας, τοῦ Λατίου καὶ τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν βόρειον ‘Ιταλίαν εἶναι ἡ σημαντικώτερα τῶν ἰταλικῶν πεδιάδων, ἡ πεδιάς τοῦ Πάδου. Τὴν χώραν διατρέχουν ἄρκετὰ μεγάλοι ποταμοί: ὁ Τίβερις εἰς τὸ Λάτιον, ὁ Ἄρνος εἰς τὴν Τυρρηνίαν, ἐνῶ ὁ Πάδος μὲ τοὺς παραποτάμους του πλημμυρεῖ κυριολεκτικῶς τὴν ἄνω ‘Ιταλίαν.

‘Επίσης τὸ κλίμα τῆς ‘Ιταλίας εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸ κλίμα τῆς ‘Ελλάδος. Τὸν χειμῶνα ἦτο μᾶλλον γλυκὺ, ἐνῶ τὸ θέρος ἦτο ξηρὸν καὶ θερμὸν. Ἄλλ’ ἡ θερμοκρασία ἐμετριάζετο ἀπὸ τὸν δροσερὸν ἄνεμον τῆς ‘Αδριατικῆς καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους.

‘Η ‘Ιταλία διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν ‘Ελλάδα εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς. Αἱ πεδιάδες τῆς παρῆγον ἄφθονον σῖτον, κριθὴν καὶ ἄλλα δημητριακά. Εἰς τοὺς λόφους ἤκμαζεν ἡ ἄμπελος καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν ‘Απεννίνων ἡ ἐλαία. ‘Η ‘Ιταλία εἶχεν ὀνομαστοὺς οἶνους καὶ ἐλαία. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ εἰς τὰ ὀρεινὰ διαμερίσματα ἤκμαζεν ἡ κτηνοτροφία.

‘Η μεγάλη ὅμως διαφορὰ τῆς ‘Ιταλίας ἀπὸ τὴν ‘Ελλάδα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παραλίας. ‘Η ἀνατολικὴ ἀκτὴ εἶναι σχεδὸν ἀπρόσιτος εἰς τὰ πλοῖα, διότι τὰ ‘Απέννινα κατέρχονται ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν σχηματίζουν κόλπους καὶ ὄρμους. Μόνον ἡ νότιος ‘Ιταλία ἔχει ἓνα μὲγάλον κόλπον, τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Εἰς τὴν δυτικὴν ὅμως ἀκτὴν ὑπῆρχον λιμένες καὶ ἡ παραλία ἦτο περισσότερον φιλόξενος εἰς τὰ πλοῖα.

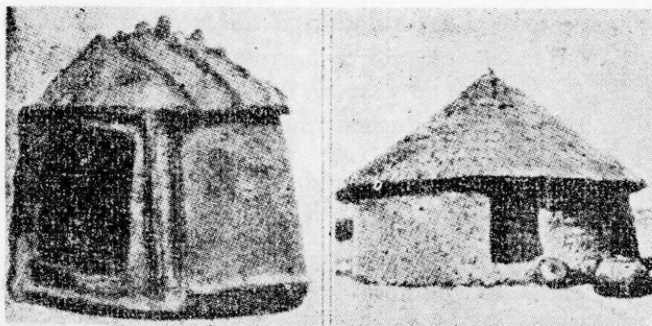
‘Επίσης ἡ ‘Ιταλία στεφανώνεται, ὅπως ἡ ‘Ελλάς, ἀπὸ συμπλέγματα νήσων. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχουν τρεῖς μεγάλοι νῆσοι: ἡ Σικελία, ὀνομαστὴ διὰ τὴν εὐφορίαν τῆς, ἡ Σαρδηνία καὶ ἡ Κορσική. Ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς ἡ Σικε-

λία είχε μεγάλην σημασίαν, διότι κειμένη εις θέσιν ἐπικαιροτάτην ἐξουσίαζε τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὸ Τυρρηνικὸν μὲ τὸ Ἴόνιον πέλαγος καὶ μὲ τὴν εὐφορίαν τῆς ἤτο ὁ σιτοβολῶν τῆς Ἰταλίας.

Η ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Διὰ τοὺς ἀρχαίους ὡς Ἰταλία ἐλογίζετο μόνον ἡ χερσόνησος. Σύννορά τῆς πρὸς βορρᾶν ἦτο ὁ μικρὸς ποταμὸς Ρουβίκων, ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Τὴν Ἰταλίαν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐχώριζον εἰς τρία μέρη: εἰς

Κατοικία τῶν παλαιῶν Ρωμαίων.

Νεκρική ὑδρεΐα εἰς σχῆμα οἰκίας τῶν παλαιωτάτων κατοίκων τῆς Ἰταλίας. Δεξιὰ, καλύβη τῶν σημερινῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι φανερά ἡ ὁμοιότης.

τὴν Ἄνω, τὴν Μέσην καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν ἦτο ἡ Τυρρηνία, εἰς τὴν Μέσην ἡ Ρώμη καὶ εἰς τὴν Κάτω αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

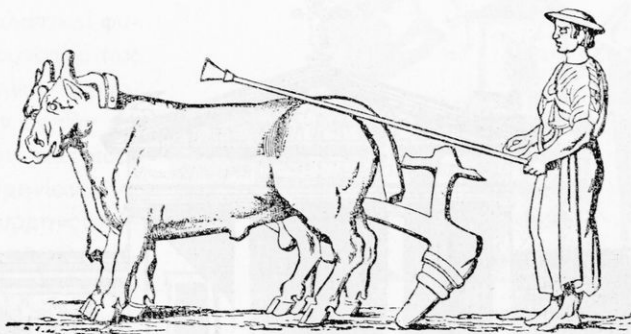
Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σήμερον λέγομεν βόρειον Ἰταλίαν, δηλαδή τὴν χώραν μεταξύ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῶν Ἀλπεων, οἱ ἀρχαῖοι τὴν ὠνόμαζαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία, διότι ἐκεῖ κατοικοῦσαν οἱ Γαλάται, ἕνας λαὸς ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν σημερινὴν Γαλλίαν.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἐγιναν εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἀπέδειξαν ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρχον ἄνθρωποι κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχὴν.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν, ἡ ὁποία καθὼς ἡξεύρομεν, ἔζη εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου κατὰ τοὺς προ-ιστορικοὺς χρόνους. Κατεσκεύαζον καλύβας στρογγυλὰς ἢ κωνικάς, ἐγνώριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ λίθου καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς των. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ὀνομάζονται **Λίγουρες**, ὅπως οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος Πελασγοί.

Ἀπὸ τὰ 2000 π.Χ. ἀρχίζει ἡ κάθοδος τῶν Ἰνδοευρωπαίων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὄταν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες — δηλαδὴ οἱ Ἀχαιοὶ — ἔλαβον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἰνδοευρω-

Τυρρηνὸς γεωργός. (Ὀρειχάλκινον σύμπλεγμα).

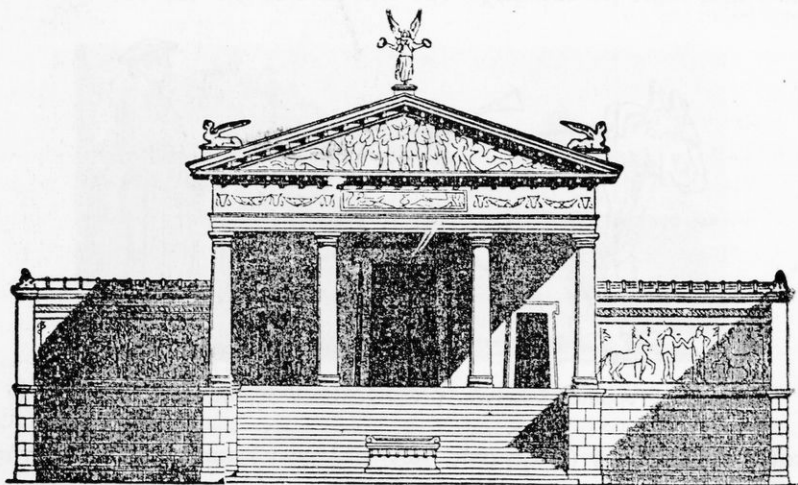
παϊκὴν ὁμοφυλίαν (συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων) κατέβησαν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς καὶ κεντρικὰς Ἀλπεῖς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἦσαν ἄρκετὰ πολιτισμένοι. Εἶχον ἐξημερώσει τὸν σκύλον, τὸν βοῦν, τὸν χοῖρον, τὸ πρόβατον, τὸν ἵππον καὶ ἄλλα κατοικίδια, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀρειχάλκου. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἐξήπλωσαν τὸν πολιτισμὸν των ἀπὸ τὴν βόρειον Ἰταλίαν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς χερσονήσου, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

Ἀργότερον, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ 1000 π. Χ. περίπου, νέοι ἐπιδρομεῖς (καὶ αὐτοὶ Ἰνδοευρωπαῖοι) κατῆλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ νέοι λαοὶ ἐγνώριζον τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καὶ ἐξηπλώθησαν πρὸς νότον μὲ διάφορα ὀνόματα: Ὀμβριοί, Σαμνῖται, Λουκανοί, Βρούττιοι κ.λ.π.

“Όλους αυτούς τους ινδοευρωπαϊκούς λαούς, οι οποίοι εγκατεστάθησαν εις δύο εποχάς εις την Ἰταλίαν, ὀνομάζουν μὲ κοινὸν ὄνομα Ἰταλιώτας. Ἀλλ’ ἡ Ἰταλία ἐδέχθη τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ ἄλλους λαούς, τοὺς Τυρρηνοὺς καὶ τοὺς Ἑλληνας.

ΟΙ ΤΥΡΡΗΝΟΙ

Οἱ Τυρρηνοὶ ἢ Ἐτροῦσκοι, ὅπως ὀνομάζουν αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι, εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄρνου βορειοδυτι-

Τυρρηνικὸς ναός.

Ὁμοιότης καὶ διαφορὰ ἀπὸ τὸν ἑλληνικόν.

κῶς τῆς Ρώμης καὶ ἡ χώρα ἀπὸ τότε ὠνομάσθη Τυρρηνία (σημ. Τοσκάνα). Δὲν γνωρίζομεν πολλὰ πράγματα περὶ τῆς καταγωγῆς, τοῦ χρόνου τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἰδιορρύθμου αὐτοῦ λαοῦ. Σήμερον παραδέχονται ὅτι ἦσαν Αἰγαῖοι, ὅτι ἔζων τὸν 13ον—12ον αἰῶνα εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅτι ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπ’ ἐκεῖ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δωρικῆς μεταναστεύσεως (1200 - 1000). Οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες ἐγνώρισαν τοὺς Τυρρηνοὺς ὡς τολμηροὺς πειρατάς.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἵδρυσαν εἰς τὴν Ἱταλίαν ἐκτεταμένον ἄλλ' ἐφήμερον κράτος. Περί τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον καὶ ἐπροχώρησαν ἕως τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας Κύμην καὶ Νεάπολιν. Ἐξουσίασαν τὴν θάλασσαν, ἥ ὁποία ἀπὸ τὸ ὄνομά των ὠνομάσθη Τυρρηνική, καὶ ἀργότερον κατέλαβον ὅλην τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἡ ἀκμή των ὅμως δὲν διήρκεσε πολὺ. Εἰς διάστημα δύο αἰώνων (500 - 300 π. Χ.) τὸ κράτος των διελύθη. Τὸ 524 Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συνεννοήθησαν καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Τυρρηνοὺς ἀπὸ τὸ Λάτιον, ἐνῶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου ἐγκατεστάθησαν διάφοροι γαλατικαὶ φυλαί. Τοιουτοτρόπως οἱ Τυρρηνοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν μικρὰν των πατρίδα, τὴν Τυρρηνίαν.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἱταλίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐφεραν εἰς αὐτοὺς πολλὰ στοιχεῖα

Τυρρηνικὸς βωμός.

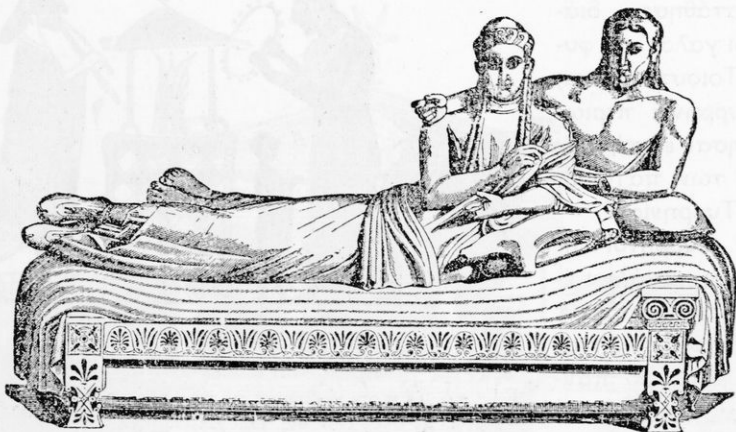
(Παράστασις ἐπὶ ἀγγείου. Παρίσιον, Λουβρον).

Εἰς τὸ μέσον ὁ βωμὸς μετὰ τὴν φλόγα· ἀριστερὰ ὁ ἱερεὺς μετὰ στέφανον εἰς τὰς χεῖρας· πρὸ τοῦ βωμοῦ ὁ μικρὸς ὑπηρέτης μετὰ στολὴν· ὀπίσω τὸ πρὸς τοὺς λαοὺς ζῶν· δεξιὰ αὐλῆτης.

ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Πρῶτοι ἐδίδαξαν τοὺς ἰθαγενεῖς λαοὺς νὰ μεταχειρίζονται εἰς τὰς οἰκοδομὰς τὸν λίθον ἀντὶ τοῦ ξύλου, ἀπεξήραναν ἔλη, ἔκοψαν δάση, ἐκανόνισαν τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ κατάρθωσαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐπίσης προώδευσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὠραιότατα ἀγγεῖα, ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ ἄλλα κομφοτεχνήματα μαρτυροῦν πολιτισμὸν λεπτὸν καὶ πολὺ προωδευμένον. Ἐπίσης πολὺ ἀνεπτυγμένη, ἀλλὰ ἰδιόρρυθμος καὶ σκοτεινὴ, ἦτο ἡ θρησκεία των. Τοὺς θεοὺς των ἐφαντάζοντο τερατώδεις. Ἰδίως ἐλάτρευον πολὺ τοὺς νεκροὺς, διὰ τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζον μεγάλους ὑπογείους τάφους καὶ ἐκόσμουσαν αὐτοὺς μετὰ τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζον μετὰ πληθὺς ἀντικειμένων.

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

Πολύ μεγαλυτέρα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ Σικελίαν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἱταλίας, ἦσαν: ὁ Τάρας, ἡ Σύβαρις καὶ ὁ Κρότων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος· τὸ Ρήγιον εἰς τὴν Καλαυρίαν· ἡ Κύμη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν Σικελίαν ἦσαν αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Σελινοῦς καὶ ἡ Κατάνη.

Τυρρηνικὴ σαρκοφάγος.

(Περὶ τὸ 500 π.Χ. Παρίσιοι, Λουβρον).

Ἀπὸ ἄργιλου. Εἰκονίζονται ἐπ' αὐτῆς οἱ δύο σύζυγοι καθήμενοι ἐπὶ τῆς κλίνης.

Βραδύτερον ἡ Κύμη ἵδρυσε τὴν Νεάπολιν καὶ δι' αὐτῆς μετέδωκε τὸ ἀλφάβητον εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἀργότερον αἱ ἀποικίαι ἵδρυσαν νέας πόλεις καὶ τοιοῦτοτρόπως ὅλη ἡ παραλία τῆς κάτω Ἱταλίας καὶ Σικελίας ἐκαλύφθη ἀπὸ ἑλληνικὰς ἀποικίας.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς Ἱταλίας εἶναι μεγάλη. Οἱ Ἕλληνες μετέφερον ἀπὸ τὴν πατρίδα τὸν νόμον, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, τοὺς ἀγῶνας καὶ ὅλην τὴν εὐθυμον ζωὴν, ἢ ὅποια διέκρινε τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἐκεῖ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ αἱ χῶ-

ραι, τὰς ὁποίας εἶχον κατοικήσει, μετεμορφώθησαν διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι δικαίως ὠνόμαζον τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν **Μεγάλην Ἑλλάδα**.

Ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῶν Ἑλλήνων γενικῶς ἦσαν αἱ πολιτικαὶ φιλονεικίαι. Αὗται ἔφθειραν μὲ τὸν καιρὸν τὴν δύναμιν τῶν ἀποικιῶν καὶ τὰς ἔκαμαν εὐκολον λείαν εἰς τοὺς πολεμικοὺς Ρωμαίους.

Οἱ Λατίνοι

Ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἀνεπτύχθησαν περισσότερον καὶ διεδραμάτισαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς χώρας τοῦ Λατίου, οἱ **Λατῖνοι**. Οἱ Λατῖνοι προῆλθον ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπεκράτησεν ὁμως τὸ ἰνδοευρωπαϊκὸν στοιχεῖον καὶ τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτάτας φυλάς, οἱ Λατῖνοι.

Εἰς τὸ Λάτιον πολὺ ἔνωρις ἐκτίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί: ἡ Ἀλβα Λόγγα, τὸ Τούσκουλον, τὸ Λαβίνιον, τὸ Τίβουρον κλπ. Αἱ μικραὶ αὗται κῶμαι εἶχον συνδεθῇ μὲ ἓνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀμφικτιονίας, διότι ὅλοι ἐλάτρευον εἰς κοινὸν ἱερὸν κείμενον εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους τὸν θεὸν Δία. Μὲ τὸν καιρὸν ὁμως ἡ ἀμφικτιονία ἐγίνε πολιτικὴ ὀργάνωσις. Ἀργότερον οἱ Λατῖνοι ἐξεπολιτίσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἰταλιώτας. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἔμελλε νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐξουσιάσῃ τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑ ΟΝ Ζ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ.—ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

ΟΙ ΡΩΜΑΪΟΙ ΜΥΘΟΙ

Οί Ρωμαῖοι εἶχον λησμονήσει τὴν παλαιότερον ἱστορίαν των καὶ διηγοῦντο διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης καὶ τὰς συνηθείας των.

Κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν παράδοσιν οἱ παλαιότεροι Ρωμαῖοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Τροίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἥρωας τῆς Τροίας Αἰνείας μὲ πολλοὺς συντρόφους τοῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν θάλασσαν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκυρίευσεν μέρος τοῦ Λατίου καὶ ἐγένε βασιλεὺς τῆς χώρας. Ἀπὸ τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς Τρῶας λοιπὸν λέγεται ὅτι κατάγονται οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ υἱὸς τοῦ Αἰνείου Ἀσκάνιος ἢ Ἰούλος ἔκτισε μακρὰν τῆς θαλάσσης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους τὴν Ἀλβαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευσαν οἱ ἀπόγονοί του.

Ἀπόγονος τοῦ Αἰνείου ἦτο ὁ Ρωμύλος. Οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγον ὅτι, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος μὲ τὸν ἀδελφόν του Ρῶμον, ὁ θεὸς των ἠθέλησε νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ καὶ τοὺς ἔρριπεν εἰς τὸν Τίβεριν ἐντὸς καλαθίου, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἶχον πλημμυρήσει, παρέσυραν τὸ καλᾶθι καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου. Ἐκεῖ μία λύκαινα ἐθήλασε τὰ δίδυμα καὶ τὰ ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ ἔλαβεν ἕνας βοσκός, ὁ ὁποῖος τὰ υἱοθέτησεν. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ὅταν ἐμεγάλωσαν, ἐφόνευσαν τὸν ἄγριον θεῖον των καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν ἰδικὴν των πόλιν. Τοιοῦτοτρόπως ἐκτίσθη ἡ Ρώμη. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγένε τὸ 753 π. Χ.

Ἡ Ρώμη ὅμως δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς κατοίκους. Διὰ τοῦτο ὁ Ρωμύλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄσυλον καὶ τοιοῦτοτρόπως κατέφυγον εἰς αὐτὴν πολλοὶ τυχοδιῶκται καὶ κακοῦργοι. Δὲν ὑπῆρχον ὅμως γυναῖκες. Ὁ Ρωμύλος τότε ἔκαμε μεγάλην πανήγυριν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθον αἱ γυ-

ναίκες καὶ τὰ κορίτσια τῶν Σαβίνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν γειτονικὸς λαός. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑορτῆς, οἱ Ρωμαῖοι ἤρπασαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων· τὸ γεγονός ὅμως αὐτὸ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς πόλεμον. Αἱ Σαβίνοι ὅμως ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ τοὺς συνεβίβασαν καὶ ἀπὸ τότε ἀπεφάσισαν νὰ βασιλεύῃ μὲ τὴν σειρὰν εἰς τὴν Ρώμην ἕνας Ρωμαῖος καὶ ἕνας Σαβῖνος.

Μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσαν ὁ Νουμᾶς Πομπίλιος, Σαβῖνος· ὁ Τύλλιος Ὁστίλλιος, Ρωμαῖος· ὁ Ἀγκος Μάρκιος, Σαβῖνος. Εἰς ὅλους αὐτοὺς ἡ παράδοσις ἀποδίδει πολλὰς κατακτήσεις καὶ σημαντικὰς πολιτικὰς πράξεις. Ὁ Νουμᾶς κυρίως ἐφημίσθη ὡς εἰρηνικὸς καὶ συνετὸς βασιλεὺς. Μετ' αὐτοὺς τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν βασιλεῖς καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν: ὁ Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ Σέρβιος Τύλλιος καὶ ὁ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος. Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς οἱ Ρωμαῖοι ἀπέδωσαν πολλὰ εἰρηνικὰ καὶ πολεμικὰ ἔργα.

Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς ἐκυβέρνησε κατὰ τὴν παράδοσιν τυραννικῶς. Ἰδίως κατεδίωξε τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι τέλος ἐξηγέρθησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ταρκύνιον νὰ φύγῃ τὸ 509 π.Χ. Ἀπὸ τότε ἔληξεν ἡ βασιλεία.

ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Ὅλα αὐτὰ εἶναι μῦθοι τοὺς ὁποίους ἐπλασαν οἱ Ρωμαῖοι, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως καὶ τοῦ κράτους των. Ἀλλ' εἰς τὸ βάθος τῶν μύθων κρύπτεται συνήθως ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν θὰ προσπαθίσωμεν νὰ διευκρινίσωμεν.

Ἡ Λύκαινα
(Ρώμη, Καπιτώλιον).

Εἶναι πλασμένη ἀπὸ ὀρείχαλκον. Κατεσκευάσθη τὸν ὅον ἢ τὸ πολὺ τὸν ὅον αἰῶνα ἀπὸ Ἑλλήνα ἢ Τυρρηνὸν τεχνίτην. Οἱ δίδυμοι Ρωμύλος καὶ Ρῶμος προσετέθησαν βραδύτερον. Ἡ Λύκαινα ἦτο πιθανώτατα τὸ ἱερὸν ζῶον, ὁ ὑποθετικὸς γενάρχης τῶν Ρωμαίων.

Ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς θέσιν σπουδαιοτάτην. Ἑπτὰ λόφοι ἐκ φύσεως ὄχυροὶ ἀπετέλουν ἓνα ἰσχυρὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη προστατεύεται ἀπὸ φυσικὰ ὄχυρώματα: τὸν Τίβεριν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον ὄρη. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Ρώμη ἐκτίσθη τὸ 753 π. Χ. φαίνεται ὅμως ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοὺς εἶχον κατοικηθῇ πολὺ ἐνωρίτερον.

Ἀργότερον (περὶ τὸ 600 π.Χ.) οἱ Τυρρηνοὶ κατέκτησαν, καθὼς εἶδομεν, τὸ Λάτιον καὶ ἔφεραν εἰς αὐτὸ τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν τῶν. Αὐτοὶ συνήνωσαν τὰς κώμας τῶν λόφων εἰς μίαν πόλιν καὶ κατεσκεύασαν μὲ ὀγκώδεις λίθους τεῖχος τετράγωνον. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔκαμαν καὶ ἄλλα σημαντικὰ ἔργα. Ἀπεξήραναν τὰ μεταξὺ τῶν λόφων ἔλη, κατασκευάσαντες μεγάλας ὑπονόμους. Μεταξὺ τῶν λόφων Καπιτωλίνου καὶ Παλατίνου ἐγκατέστησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀγορὰν (Forum Romanum). Ἡ παράδοσις αὕτῃ σημαίνει ὅτι Τυρρηνοὶ βασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ρώμην.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτά, ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς χρόνους παλαιότερους τοῦ 753 π. Χ. Ἡ ἀναφερομένη εἰς τοὺς μύθους κτίσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου εἶναι ἴσως συνένωσις τῶν μικρῶν κωμῶν εἰς μίαν πόλιν, ἓνα εἶδος συνοικισμοῦ ὅπως εἶχε κάμει ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας, ἡ κοινωνία τῆς Ρώμης ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς τάξεις: 1) τοὺς πατρικίους, 2) τοὺς πελάτας καὶ 3) τοὺς πληβείους.

Πατρικιοὶ ἦσαν οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὰς μεγάλας ρωμαϊκὰς οἰκογενεῖας. Εἰς τὴν Ρώμην ὅλοι, ὅσοι κατήγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα, ἦσαν μέλη μιᾶς οἰκογενεῖας. Αὕτῃ δὲν περιελάμβανε μόνον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἄτομα. Ἡ οἰκογένεια αὕτῃ ὀνομάζεται *γένος* καὶ τὰ μέλη πατρικιοὶ, διότι κατάγονται ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. Ὅλα τὰ μέλη ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν τὸν γεροντότερον τοῦ γένους, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής, ὁ ἀρχηγὸς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενεῖας.

Πελάται, δηλαδή υπήκοοι, ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ Λατίου τῶν Λιγούρων, τοὺς ὁποίους ὑπέταξαν οἱ κατακτηταὶ Λατῖνοι καὶ τοὺς ἔκαμαν δουλοπαροίκους· ἦσαν δηλαδή ὅπως οἱ εἰλωτες τῆς Σπάρτης. Ἀργότερον οἱ πελάται ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενῶν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς πατρικίους.

Πληβεῖοι ἦσαν οἱ νεώτεροι κάτοικοι τῆς Ρώμης, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ Ρωμαῖοι, ὅταν κατέστρεφον μίαν γειτονικὴν πόλιν, ὑπεχρέωναν τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Ρώμην ἦλθον πολλοὶ ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ πολλοὶ τυχοδιώκται. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι ἀπετέλεσαν ἐντελῶς ἰδιαίτερον λαόν, ὁ ὅποιος δὲν εἶχε κανένα δεσμόν μὲ τοὺς πατρικίους καὶ πελάτας καὶ ὠνομάσθησαν πληβεῖοι ἢ πληθῆος. Οἱ πληβεῖοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ νυμφεύωνται μὲ γυναῖκας ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἐστεροῦντο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ρώμης ἦτο, ὅπως εἰς ὅλας τὰς παλαιὰς πολιτείας, ἡ πατρικὴ βασιλεία. Ὅπως εἰς τὸ γένος ὁ πατὴρ, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἀρχηγός εἰς τὸν πόλεμον. Τὴν δύναμιν ὅμως αὐτὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πολιτείαν περιώριζαν δύο σώματα, ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ σύγκλητος.

Ἡ ἐκκλησία ἦτο συνάθροισις ὄλων τῶν πατρικίων μετὰ τῶν πελατῶν. Ἐπειδὴ συνήρχοντο διηρημένοι εἰς 30 τμήματα, φράττας ὅπως ἔλεγον, ἡ πρώτη αὐτὴ ἐκκλησία ὠνομάζετο φράττικὴ. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ὠμοίαζε μὲ τὴν ὁμηρικὴν. Δὲν ἀπεφάσισεν, ἀλλ' ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως διὰ βοῆς « ναι » ἢ « ὄχι ». Ἡ ἐκκλησία ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ἀπεφάσισε περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου.

Ἡ σύγκλητος εἶχεν 100 καὶ ἀργότερον 300 μέλη. Τὴν ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γενῶν καὶ ὠμοίαζε μὲ τὸν Ἀρειὸν Πάγον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Γερουσίαν τῆς Σπάρτης, δηλαδή ἦτο τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. Ἡ σύγκλητος ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸ πάντων ἐπέβλεπε τὴν διαφύλαξιν τῶν παραδόσεων τῆς πόλεως.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 509

Τὸ 509 π. Χ. ἔγινεν ἓν σημαντικὸν γεγονός εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πατρίκιοι ἐξεθρόνισαν τὸν τελευταῖον βασιλέα Ταρκύνιον, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Τὸ πολίτευμα λοιπὸν ἔγινεν ἀριστοκρατικόν. Συνέβη δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὅ,τι εἶχε συμβῆ πολὺ ἐνωρίτερον εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου οἱ εὐγενεῖς ἐξεδίωξαν τοὺς βασιλεῖς καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι.

Τὴν περίοδον μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ὀνομάζουν οἱ Ρωμαῖοι *δημοκρατίαν*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΙΣ

ΤΟ ΝΕΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509 ἦτο ἔργον τῶν πατρικίων, οἱ ὅποιοι κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, διότι ἐκινδύνευον ἡ δύναμις καὶ τὰ πρόνομιά των ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ταρκυνίου. Τὸ νέον πολίτευμα οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμασαν *δημοκρατίαν*. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἦτο κυβέρνησις *ὀλιγαρχική*, διότι ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ πατρίκιοι. Ἡ δημοκρατία διήρκεσε πεντακόσια χρόνια (509 - 31 π. Χ.).

Εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν δημοκρατίαν ἀνώτατοι ἄρχοντες εἶναι δύο ὕπατοι, οἱ ὅποιοι ἔλαβον ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἦσαν ἀνώτατοι ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, πρόεδροι τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀνώτατοι θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἀνώτατοι δικασταί. Ἐπίσης διετήρησαν ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως: τὴν περιπόρφυρον τήβεννον, τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, τοὺς δώδεκα ραβδούχους. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων διέφερεν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν σημαντικῶς, διότι ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς περιορισμούς. Ἡ ἐξουσία διεμοιράσθη εἰς δύο καὶ ἡ ἐνστασις τοῦ ἑνὸς ἡδύνατο νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ ἄλλου. Ἐκτὸς τούτου οἱ ὕπατοι ἐξελέγοντο μόνον δι' ἓν ἔτος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἦτο ἰσόβιος.

Εἰς στιγμὰς ὅμως κρίσιμους, οἱ Ρωμαῖοι ἐξέλεγον ἓνα μόνον ἄρχοντα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν. Αὐτὸς ἦτο ὁ *δικτάτωρ*. Τὸν δικτάτορα ἐξέλεγον οἱ ὕπατοι καὶ ἡ ἀρχὴ του διήρκει μόνον ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ ποτὲ περισσότερον ἀπὸ ἕξ μῆνας.

Εἰς τὸ νέον πολίτευμα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ἡ *σύγκλητος*, ἡ ὁποία κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνησε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Αὕτη ἔδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ σύνεσιν καὶ δικαίως θεωρεῖται ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ μεγαλείου.

ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΒΕΙΟΙ

Τὸ νέον πολίτευμα ὠφέλησε κυρίως τοὺς πατρίκίους, οἱ ὅποιοι

κατάρθωσαν να συγκεντρώσουν όλην την δύναμιν κοί όλον τον πλούτον εις χείρας των. Οί πληβείοι δέν ελάμβανον μέρος εις τὰ δημόσια αξιώματα, δέν ήδύναντο να γίνουν ούτε ύπατοι ούτε συγκλητικοί. Εις την έκκλησίαν είχον θέσιν μειονεκτικήν και εις τας δίκας ήσαν εκτεθειμένοι εις την αυθαίρεσίαν τών πατρικίων.

Κυρίως όμως ύπήρχε μεγάλη αντίθεσις οικονομική μεταξύ τών δύο τάξεων. Οί πληβείοι ήσαν μικροκτηματίαι γεωργοί και ένεκα τών μακρών πολέμων παρημέλησαν τὰ κτήματά των. Έκτòς τούτου περιήλθον εις την ανάγκην να δανεισθούν, δια να συντηρήσουν τας οικογενείας των. Άλλά οί νόμοι του δανεισμοϋ τότε ήσαν σκληρότατοι. Ο δανειστής είχε τò δικαίωμα να πωλήση τò κτήμα του χρεώστου και τόν ίδιον να τόν κάμη δούλον. Η θέσις τών πληβείων τοιουτοτρόπως έγινε έλεεινή· πολλοί κατήντησαν δούλοι και σχεδόν όλοι έζων βίον άθλιον. Η σκληρότης τών πλουσίων δανειστών πρòς τούς πτωχούς πληβείους ήτο παροιμιώδης. Ίδου πώς περιγράφει την θέσιν ενός πτωχοϋ πληβείου ó Ρωμαίος ιστορικός Λίβιος :

Παρουσιάσθη κάποιος γέρων εις την αγοράν φέρων καταφανή τὰ σημεία από τὰ μαρτύριά του. Τὰ ένδύματά του ήσαν ρυπαρώτατα, τò πρόσωπόν του ώχρòν και αδύνατον. Η μεγάλη του γενειάς και ή μακρά κόμη προσέδιδον εις αυτόν όψιν άγρίου. Άλλ' όλοι τόν ανεγνώριζον. Ήτο εκατόνταρχος και έγινετο πολϋς λόγος δια τας τιμάς, τας όποίας είχε λάβει κατά τόν πόλεμον δια τò θάρρος του. Ο ίδιος έδεικνυεν επί του στήθους του τὰ τραύματα, δείγματα τής ανδρείας του. . . Τόν ήρώτησαν διατί φορεί αυτά τὰ ράκη και πώς κατήντησεν εις αυτήν την τρομεράν δυστυχίαν. Ύπηρέτει, είπεν, εις τόν πόλεμον κατά τών Σαβίνων, όποτε οί έπιδρομείς ήρπασαν την έσοδείαν του, του έκαυσαν την οικίαν και τὰ έπιπλα και άπήγαγον τὰ ποίμνιά του. Δια να πληρώση τούς φόρους, έδανείσθη. Άλλά τò χρέος με τούς τόκους έμεγάλωσε και οί δανεισται του άφήρσαν τόν άγρόν, τόν όποιον είχε κληρονομήσει από τόν πάππον του, και όλα τὰ ύπάρχοντά του. Άργότερον έκαμαν δούλον και τόν ίδιον, ό δέ δανειστής δέν ήτο κύριός του, αλλά δεσμοφύλαξ, αληθής δήμιος. Και δια να βεβαιώση αυτά έδειξε την ράχιν του αυλακωμένην και πληγωμένην από τò μαστίγιον . . .

Δια τούτο οί πληβείοι ανέλαβον άπεγνωσμένον άγώνα κατά τών πατρικίων, ό όποίος διήρκεσε 200 περίπου έτη (500 - 300) και κατέληξεν εις την πλήρη νίκην τών πληβείων, διότι ήσαν περισσότεροι και άπετέλουν τò μεγαλύτερον μέρος του στρατού.

Η ΔΗΜΑΡΧΙΑ

Αἱ αὐθαιρεσίαι καὶ αἱ καταπιέσεις τῶν πατρικίων ἐγέννησαν πολλὰς πικρίας εἰς τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο τὸ 493 π.Χ. ἀφοῦ ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἑνα νικηφόρον πόλεμον, ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπαιτήσεις των. Ἀπεσύρθησαν εἰς ἕνα λόφον βορείως τῆς πόλεως — εἰς τὸ λεγόμενον *Ἱερὸν ὄρος* — καὶ ἠπέιλησαν ὅτι θὰ κτίσουν ἰδικὴν των πόλιν, διὰ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι. Αὐτὸ ὀνομάζεται *ἀποχώρησις τῶν πληβείων*. Οἱ πατρίκιοι ἐταράχθησαν πολὺ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἠλευθέρωσαν ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶχον γίνει δοῦλοι, καὶ τοὺς ἀπήλλαξαν ἀπὸ τὰ χρέη.

Οἱ πληβεῖοι ἐζήτησαν τότε νὰ διορισθοῦν δύο ἰδιαιτέροι ἄρχοντες, διὰ νὰ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τὰς αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ὠνομάσθησαν *δήμαρχοι*. Ἡ δύναμις τῶν δημάρχων ἦτο πολὺ μεγάλη. Εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Αὐτὸ ἦτο τὸ περίφημον *δικαίωμα τοῦ Veto*, τὸ ὅποῖον σημαίνει ἀπαγορεύω. Ἐπρόστατεον μὲ ὅλα τὰ μέσα τοὺς πληβείους κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Τὸ πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἱερὸν καί, ἐὰν κανεὶς ἐπέεραζε τὸν δήμαρχον, κατεδικάζετο εἰς θάνατον. Οἱ δήμαρχοι ἦσαν 2, κατόπιν ἔγιναν 5 καὶ τελευταῖον 10· ἐξελέγοντο μόνον ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πληβείων καὶ ἡ ἀρχὴ των διήρκει ἕν ἔτος.

Ἀργότερον οἱ Ρωμαῖοι ἔπλασαν ἕνα μῦθον. Διηγέθησαν δηλαδὴ ὅτι οἱ πατρίκιοι ἔστειλαν εἰς τοὺς πληβείους τὸν *Μερίριον Ἀγρίππαν*, ὁ ὁποῖος τοὺς διηγέθη τὸν μῦθον τοῦ στομάχου καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Ὅτι δηλαδὴ κάποτε τὰ μέλη ἐβαρύνθησαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὸν στόμαχον καὶ ἐστασίασαν· προτοῦ ὅμως πάθῃ ὁ στόμαχος, ἤρχισαν νὰ ἀδυνατίζουν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες. Μὲ τὸν μῦθον ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι οἱ πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι εἶναι ἀπαραίτητοι ὁ ἕνας διὰ τὸν ἄλλον καὶ ὅτι ἀπὸ τὰς φιλονεικίας κινδυνεύουν νὰ πάθουν περισσότερον οἱ πληβεῖοι. Οἱ πληβεῖοι ὅμως ἐγύρισαν εἰς τὴν πόλιν· ὅχι τόσον διότι ἐπέισθησαν ἀπὸ τὸν μῦθον τοῦ Ἀγρίππα, ὅσον διότι ἔγιναν δεκτὰ ὅσα ἐζήτησαν.

Η ΕΞΙΣΩΣΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Οἱ πληβεῖοι ἔχοντες τὴν κεφαλὴν τοὺς δημάρχους ἐξηκο-

λούθησαν τὸν ἀγῶνα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλήρη ἰσότητα κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν.

Πρῶτον ἐζήτησαν γραπτοὺς νόμους, διότι οἱ πατρίκιοι ἐδίκαζον σύμφωνα μὲ τὰ ἄγραφα ἔθιμα, τὰ ὁποῖα ἡρμήνευον πάντοτε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς τάξεώς των. Τὸ 450 π.Χ. λοιπὸν ἐγίναν οἱ παλαιότεροι γραπτοὶ νόμοι τῆς Ρώμης ἡ Δωδεκάδελτος. Ὁνομάσθησαν τοιοῦτοτρόπως, διότι ἐχαράχθησαν ἐπάνω εἰς δώδεκα χαλκᾶς πλάκας—«δέλτους» ὅπως ἔλεγον.

Τὸ 445 οἱ πληβεῖοι ἐπέτυχον νὰ καταργηθῇ ὁ νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τοὺς γάμους μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων. Ἀπὸ τότε οἱ πληβεῖοι ἠδύναντο ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς οἰκογενεῖας τῶν πατρικίων καὶ καμία πλέον κοινωνικὴ διαφορὰ δὲν ἐχώριζε τὰς δύο τάξεις.

Οἱ πατρίκιοι ὅμως ἐφάνησαν ἀνένδοτοι εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν πληβείων ὅ ἕνας ἀπὸ τοὺς ὑπάτους νὰ εἶναι πληβεῖος Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε μακρὸς καὶ ἐχρειάσθη αἰὼν ὀλόκληρος, διὰ νὰ ἐπιτύχουν οἱ πληβεῖοι τὴν πολιτικὴν ἰσότητα. Τέλος ὅμως οἱ πατρίκιοι ὑπεχώρησαν καὶ ἔδωσαν εἰς τοὺς πληβεῖους τὸ δικαίωμα τῆς ὑπατείας.

Τὴν τελειωτικὴν νίκην ἐκέρδισαν οἱ πληβεῖοι τὸ 309 π.Χ., ὅτε ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται *μέγιστοι ἀρχιερεῖς*. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέκτησαν καὶ θρησκευτικὴν ἰσότητα μὲ τοὺς πατρικίους. Ἀπὸ τότε ἡνωμένοι πλέον προχωροῦν εἰς τὰς μεγάλας κατακτήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Μετά μακρούς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περὶ τρεῖς αἰῶνας (μέχρι τοῦ 272), οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ὅλην τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον.

Οἱ πρῶτοι πόλεμοι τῆς Ρώμης ἦσαν ἴσως δυσκολώτεροι, διότι ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἦσαν πολεμικοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμησαν πρῶτον μὲ τοὺς γείτονάς των. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ *Λατῖνοι*, ἔπειτα οἱ *Σαβῖνοι*, οἱ *Αἰκῶνοι*, οἱ *Ουόλσκοι* καὶ εἰς ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Ρώμην εὐρίσκετο ἡ Τυρρηνικὴ πόλις *Βήιοι*.

Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου διεξάγουν πόλεμον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων αὐτῶν, διότι ἡ παράδοσις ἀνέμειξε πολλοὺς μύθους, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν. Μὲ τοὺς πολέμους π.χ. πρὸς τοὺς Αἰκούους συνέδεσαν τὸν μῦθον τοῦ Κιγκινάτου, ὅτι δηλαδὴ διωρίσθη δικτάτωρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καί, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς ἐχθροὺς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν ἀγρόν του. Ὁ ὑπερήφανος πατρίκιος Κοριολάνος, ἐπειδὴ ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δημάρχους, ὠδήγησε κατὰ τῆς Ρώμης τοὺς Ουόλσκους. Περὶ τῆς πόλεως τῶν Βηίων διηγήθησαν ὅτι ἐχρειάσθη νὰ τὴν πολιορκήσουν οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ 10 ἔτη, ὅπως ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες τὴν Τροίαν. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐδοξάσθη ὁ *Φούριος Κάμιλλος*.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ κατῴρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν (396).

ΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ (390)

Μετά τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Τυρρηνίας. Ἀλλὰ βλέψεις ἐπ' αὐτῆς εἶχον καὶ οἱ Γαλάται, οἱ

κατοικοῦντες εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν τὴν ὁποῖαν οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς εἶδομεν, ὠνόμαζον ἐντεῦθεν τῶν ᾿Αλπεων Γαλατίαν.

Τὸ 390 οἱ Γαλάται ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυρὰν τυρρηνικὴν πόλιν *Κλοόσιον* τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Γαλάται, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικουρίαν, ὥρμησαν κατὰ τῆς Ρώμης. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὸν ᾿Αλλίαν, παραπτόταμον τοῦ Τιβέρεως. Οἱ ξανθοὶ καὶ μεγάλῳσμοι Γαλάται μετὰς κραυγὰς τῶν διέσπειραν τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὅλιγοι μόνον Ρωμαῖοι ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ Γαλάται εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν χωρὶς μάχην, διότι οἱ κάτοικοι εἶχον σκορπισθῆ εἰς τὰ περίχωρα. Οἱ συγκλητικοὶ ὅμως καὶ οἱ ἄρχοντες μὲ ἀρκετοὺς πολεμιστὰς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ρώμης, τὴν ὁποῖαν οἱ ἄπειροι εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην Γαλάται δὲν κατῴρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας. Μολαταῦτα οἱ Ρωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἔδωσαν πολὺν χρυσὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, οἱ ὅποιοι μόνον τοιοῦτοτρόπως ἐπείσθησαν νὰ φύγουν.

Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ρώμης ἐξηγέρθησαν οἱ Οὐόλσκοι, οἱ Αἰκουνοὶ καὶ οἱ Τυρρηνοὶ καὶ τούτους ἠκολούθησεν ἐπικίνδυνος ἐξέγερσις τῶν λατινικῶν πόλεων (340). Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν πάλιν νὰ ἐπιβληθῶν. Ὑπέταξαν ὀριστικῶς τὰς πόλεις τοῦ Λατίου (338) καὶ ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ πόλεις τῆς συνῆψαν φιλικούς δεσμούς πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ὑπεχρέωθησαν νὰ παρακολουθοῦν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τοὺς πολέμους ὡς σύμμαχοι.

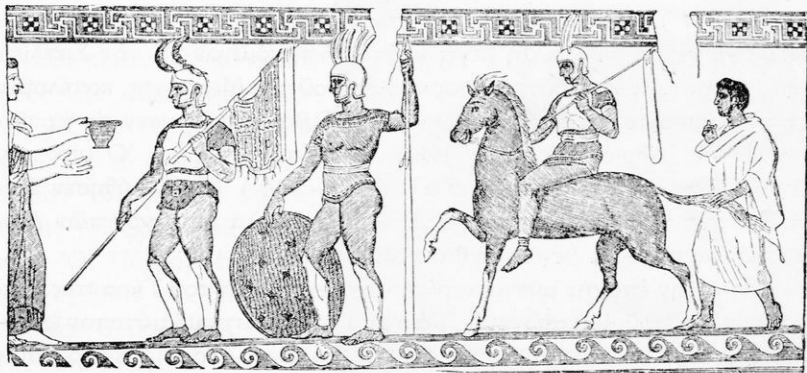
Οἱ ΣΑΜΝΙΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (343 - 290)

Μετ' ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσουν πρὸς τὸν πολεμικώτατον λαὸν τῶν Σαμνιτῶν. Οἱ *Σαμνῖται* ἦσαν τραχεῖς ὀρεινοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰς ἀποκρήμινους πλαγιάς τῶν ᾿Απεννίνων νοτιανατολικῶς τῆς Ρώμης, μεταξὺ τῆς ᾿Απουλίας καὶ Καμπανίας, ἐπικίνδυνοι διὰ τὰς ἐπιδρομάς τῶν εἰς τὰς γειτονικὰς πεδιάδας.

Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ἦτο κυρίως ἡ πλουσία πεδιάς τῆς Καμπανίας. Ρωμαῖοι καὶ Σαμνῖται ἐπάλαισαν περισσότερον ἀπὸ ἡμισυν αἰῶνα. Ἀριθμοῦν τρεῖς σαμνιτικὸς πολέμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ τύχη ἥλλαζεν ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Σαμνι-

τῶν. Τὸ 321 ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέστη μεγάλην ἥτταν εἰς τὰ λεγόμενα *Κανδιανὰ στενά*, μεταξὺ Καπύης καὶ Βενεβέντου, καὶ ὑπεχρέωθη νὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ ζυγόν, δηλαδὴ κάτω ἀπὸ ὀριζόντιον ἀκόντιον, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ἄκρα ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἄλλων καθέτων ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο πολὺ ταπεινωτικόν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πολέμου τοὺς Σαμνίτας ὑπεστήριξαν διάφοροι λαοὶ τῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἰταλίας—Τυρρηνοί, Ὀμβροί, Ἐρνίκοι, Σαβῖνοι, Λουκανοὶ καὶ Γαλάται—καὶ ὁ ἀγὼν

Σαμνίται πολεμισταί.

(Τοιχογραφία Παιστού, Νεάπολις).

Διακρίνονται ἀπὸ τὰ μεγάλα πτερὰ εἰς τὴν περικεφαλαίαν. Αἱ ἀσπίδες τῶν εἶναι σχετικῶς μικραὶ καὶ στρογγυλαί. Ἐπιστρέφουν ἀπὸ ἐπιτυχῆ πόλεμον.

ἔλαβε χαρακτῆρα ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἰταλιωτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας. Ἡ Ρώμη περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ὁμως ὑπερίσχυσε πάλιν ἡ ἀντοχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ κατὰ τῶν μεμονωμένως ἐνεργούντων ἀντιπάλων καὶ τὸ 282 ἡ Ρώμη ἦτο κυρία τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐκτείνεται τώρα ἀπὸ τὸν Ρουβίκωνα ποταμὸν μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, περιλαμβάνει δηλαδὴ τὰ $\frac{3}{4}$ τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας εἶχον καθὼς γνωρίζομεν περίοδον μεγάλης ἀκμῆς, ἰδίως τὸν 6ον καὶ 5ον αἰῶνα.

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν ἀποικιῶν, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους.

Οἱ ἀποικοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διεξάγουν σκληροὺς καὶ διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀποκλείσει ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἐφθειραν τὰς δυνάμεις τῶν ἀποίκων. Ἄλλ' ἰδίως τοὺς ἀποίκους ἐβλάψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ περίφημος τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος (405 - 367), ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπικίνδυνον ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων, ἐπιχειρεῖ νὰ ἰδρύσῃ μέγα κράτος ἐκτεινόμενον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐγινε τότε κύριος τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβεν εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος τὴν νῆσον Ἐλβαν καὶ ἵδρυσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς τὸν Ἀγκῶνα καὶ τὸν Ἀδρίαν. Ὁ υἱὸς τοῦ Διονύσιος ὁ νεώτερος (367 - 344) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὰς προσπάθειάς τοῦ πατρὸς του. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Διονυσίων κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κυρίως ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Τάραντος. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ Τάρας διεξάγει σπουδαιότατον ἐμπόριον, ἔχει στόλον καὶ χρήματα καὶ εἶναι ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις διαθέτουσα 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππους. Οἱ Ταραντῖνοι ἐβλεπον τὴν διαρκῆ ἐξάπλωσιν τῶν Ρωμαίων μὲ ἀνησυχίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἰταλικὸν πόλεμον ἐβοήθησαν μὲ χρήματα τοὺς συμμάχους. Ἡ Ρώμη ἐν τούτοις τὸ 303, ἐκ φόβου μήπως ἐξεγερῇ ἐναντίον της τοὺς Ἕλληνας τῆς Μεγ. Ἑλλάδος συγκατένευσε νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην μὲ τοὺς Ταραντῖνους, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηγορεύετο εἰς τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα νὰ πλέουν πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Βρουττίας Λακινίου, δηλαδὴ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν. Ἄλλ' ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους λαοὺς, κατήλθον εἰς τὰ σύνορα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Οἱ Θούριοι, οἱ Λοκροὶ, ὁ Κρότων καὶ τὸ Ρήγιον ἐδέχθησαν ρωμαϊκὰς φρουράς. Ἡ μοιραία σύγκρουσις μετὰ τῶν δύο πόλεων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ (281 - 275)

Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκε τυχαῖον ἐπεισόδιον. Δέκα ρωμαϊκὰ πλοῖα διέβησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 303 καθορισθὲν

ὄριον καὶ ἔπλεον πρὸς ἀνατολάς. Ὁ στόλος τῶν Ταραντίνων προσέβαλεν αὐτά, ἐβύθισε τέσσαρα καὶ συνέλαβεν ἓν. Οἱ Ταραντῖνοι, ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνοι τοὺς Ρωμαίους, προσεκάλεσαν τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον.

Ὁ Πύρρος ἀπεβεβάσθη εἰς τὸν Τάραντα ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ 20 χιλ. στρατόν, 3 χιλ. ἵππεις καὶ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280) πρώτην φορὰν ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν εὐρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ θεσσαλικὸν ἱππικὸν καὶ οἱ ἐλέφαντες μετέδωσαν τὸν τρόπον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔχασε 4 χιλ. στρατιώτας καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν τάξει εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ὡς ὅλη ἡ νότιος Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς τὸν Πύρρον, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, διότι δὲν διέθετε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς κατάληψιν ὀχυρᾶς πόλεως.

Ὁ Πύρρος
Μαρμάρινον ἀγάλμα.
(Νεάπολις, Ἑθνικὸν Μουσεῖον).

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 279 ἐπανελάβε τὴν ἐπίθεσιν διὰ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ Ἀσκουλον τῆς Ἀπουλίας ἐδόθη ἡ δευτέρα μάχη πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ὑπέστη πάλιν ὀδυνηρὰς ἀπώλειās (3.500, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἔχασαν 6 χιλ.). Ἀντελήφθη πλέον ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Τάραντα.

Ἀπὸ ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν δύσκολον θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλθει, ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν τῶν Συρακουσίων ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ ἔσπευσε εἰς τὴν Σικελίαν. Ἐκεῖ ἔμεινεν ἄρκετὰ ἔτη καὶ εἶχεν ἐπιτυχίας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν νῆσον. Ἦναγκάσθη λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμαχοί του ἐκινδύνουν. Παρὰ τὸ Βενεβέντον τοῦ Σαμνίου ἔδωκε τὴν τελευταίαν μάχην (275) καὶ ἡττηθεὶς εἶδε τὰ

Ὁ Πύρρος ἐπὶ νομίσματος

ὄνειρά του νὰ ματαιώνωνται ὀριστικῶς. Ἀφοῦ ἄφησε φρουρὰν εἰς τὸν Τάραντα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς *Mílων* παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν Τάραντα (272).

Ἡ ὑποταγὴ τοῦ Τάραντος ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης ἐφ' ὅλοκλήρου τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου. Ἡ Ἰταλία ἐντὸς ὀλίγου, ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ρώμης, ἀποβαίνει κράτος ἰσχυρὸν καὶ λαμβάνει θέσιν μετὰ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Μεσογείου, τῆς *Μακεδονίας*, τῆς *Αἰγύπτου*, τῆς *Συρίας* καὶ τῆς *Καρχηδόνας*.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἡ Ἰταλία ἠνώθη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης· δὲν διωργανώθη ὅμως εἰς κράτος ἐνιαῖον ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. Ἡ Ρώμη ἔμεινε *κεντρὸς πόλις* καὶ ἡ λοιπὴ χώρα ὡς ὑποτελής εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἡ σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων πρὸς τὴν Ρώμην δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ δι' ὅλους. Εἰς μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ο ΡΩΜΑΙΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀνεδείχθη ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς στρατοὺς τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ἐνίκησε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τοὺς στρατοὺς ὅλων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἄφησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀποτελεῖτο κυρίως ἀπὸ τὴν μεσαίαν τάξιν, ἀπὸ τοὺς μικροκτηματίας γεωργοὺς τῆς ὑπαίθρου, τοὺς ὁποίους ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν εἶχε σκληραγωγῆσει καὶ εἶχε κάμει ρωμαλέους. Ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι πολῖται ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατὸν (μέχρι τοῦ 45ου ὡς τακτικοὶ στρατιῶται καὶ ἀπὸ τοῦ 46ου ὡς ἑφεδροί). Ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ *προλετάριοι*. Αὐτοὶ ἦσαν ὅσοι δὲν εἶχον διόλου περιουσίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν καλὸν στρατιώτην ἂν δὲν εἶχε νὰ ὑπερασπίσῃ ἀγρὸν ἢ οἰκίαν. Ὡστε ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν στρατὸν δὲν ἐσήμαινεν εὖνοιαν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ κοινωνικὴν ταπεινότητα.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἦτο μόνιμος. Οἱ στρατιῶται ἐκαλοῦντο εἰς τὰ ὅπλα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὰς ἐργασίας των, μόλις ἐτελείωνεν ἡ ἐκστρατεία.

Η ΛΕΓΕΩΝ

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς εἶχεν ἰδιαιτέραν ὀργάνωσιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον λεγεῶνα. Ἡ λεγεὼν ἀποτελεῖτο ἀπὸ 4.200 πεζοὺς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς γραμμάς. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παρετάσσοντο οἱ νεώτεροι, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ὥριμον ἡλικίαν καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ παλαιάμαχοι. Ἐκάστη γραμμὴ ἦτο διηρημένη εἰς 10 τμήματα, τὰς λεγομένας *σπεῖρας*, ἐκάστη δὲ σπεῖρα εἰς 2 *λόχους*. Τοιοῦτοτρόπως, ἡ λεγεὼν εἶχε 30 σπεῖρας καὶ 60 λόχους. Αἱ γραμμαὶ τῆς λεγεῶνος δὲν ἐσχημάτιζαν συνέχειαν, ἀλλὰ

αἱ σπεῖραι ἄφηναν μεταξύ των κενὸν ὅσον ἡ ἑκτασίς μιᾶς σπεύρας.
Ἐκτὸς τῶν πεζῶν ἡ λεγεὼν εἶχε 300 ἵππεις, οἱ ὅποιοι ἦσαν

Λεγεωνάριος. (Ἀπὸ ἀνάγλυφον).
Φορεῖ περισκελίδα ἀπὸ καφέ ὕφασμα, μακρὸν χιτῶνα (tunica) μὲ κοντὰ μα-
νίκια, εἰς τὰ πόδια σανδάλια (caligae),
μεταλλίνην περικεφαλαίαν (cassis),
λωρία ἀπὸ χάλυβα εἰς τὸ στήθος καὶ
τοὺς ὤμους (lorica). Εἰς τὴν δεξιὰν
κρατεῖ τὸ δόρυ (pilum), εἰς τὸ δεξιὸν
του κρέμεται τὸ βραχὺ ξίφος (gladi-
us), εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἔχει
ἀσπίδα (scutum) μὲ προεξοχὴν εἰς
τὸ μέσον (umbo).

Ὁ ἑκατόνταρχος (centurio).
(Ἀπὸ ἀνάγλυφον τῆς ἐποχῆς τοῦ
Καίσαρος)

Φορεῖ χιτῶνα μὲ μετάλλινα ἐλάσματα καὶ
παράσημα. Εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ ράβδον
ἀπὸ κλῆμα, ἔμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

διηρημένοι εἰς 10 ἴλας ἀνὰ 30 ἄν-
δρας. Ἡ λεγεὼν ἀπετελεῖτο ἀπὸ
Ρωμαίους πολίτας. Πολὺ ἔνωρις ὁ-
μως οἱ Ρωμαῖοι ἐστρατολόγησαν
τοὺς κατοίκους τῶν ἰταλικῶν πό-
λεων καὶ ἐσχημάτισαν ἀπ' αὐτοὺς ἰδιαίτερα σώματα πεζῶν καὶ κυ-
ρίως ἱππέων· αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι *σύμμαχοι*. Ἐπίσης μετεχει-

ρίζοντο ξένους μισθοφόρους, όπλισμένους έλαφρώς με τόξα και με σφενδόνας, οί όποίοι ώνομάζοντο *επίκουροι*. Οί άξιωματικοί του ρωμαϊκού στρατού ήσαν οί περίφημοι *χιλίαρχοι* και *εκατόνταρχοι*, άνθρω-

Τοξότης (sagittarius)

Σηματοφόρος
(‘Ανάγλυφον έπιτυμβίου στήλης’
Βόννη, Γερμανία).

ποι με μεγάλην στρατιωτικήν πείραν, τολμηροί και άποφασιστικοί εις τούς πολέμους. Εις αυτούς χρεωστεί κατά μέγα μέρος την δόξαν του ό ρωμαϊκός στρατός. Άρχηγός όλου του στρατού ήτο συνήθως ό *επατος*.

ΟΠΛΑ – ΜΗΧΑΝΑΙ

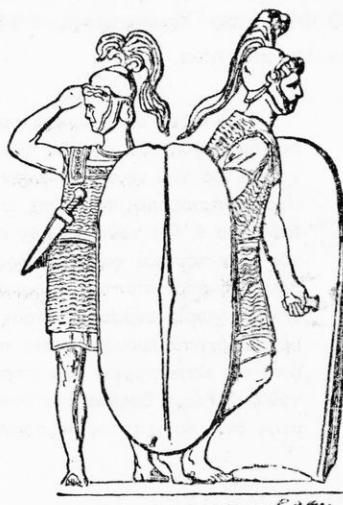
Οί Ρωμαίοι στρατιώται είχαν έπιθετικά όπλα τó *ξίφος*, τó *δόρυ* και τó *ακόντιον*. Αυτό ήτο τó έθνικόν όπλον τών Ρωμαίων και τó έφερον οί άνδρες τών δύο πρώτων γραμμών. Άμυντικά ήσαν ή *περικεφαλαία*, ό *θώραξ*, ή *άσπις* και αί *κνημίδες*.

Οί Ρωμαίοι διεκρίθησαν πολύ εις τās πολιορκίας. Διά τουτο έδη-

μιουργήθη πλήθος μηχανῶν, οἱ ξύλινοι πύργοι, οἱ ὅποιοι ἔφθανον εἰς τὸ ὕψος τοῦ τείχους καὶ ἐχρησίμευον νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἐχθροὺς

Ρωμαῖος ἵππεὺς
(Ἐπιτομβία στήλη).

Ρωμαῖοι στρατιῶται
Φέρουν τὴν μικρὰν ἀσπίδα (scutum).

ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις. Ἐπίσης ὁ ὄναγρος, ὁ καταπέλτης, ὁ σκορπιός, ὁ κριὸς κλπ. Οἱ Ρωμαῖοι, ὅταν ἐστρατοπέδευον εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, κατεσκεύαζον *στρατόπεδον* τὸ ὁποῖον ἦτο πραγματικὸν φρούριον.

Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἔκαμνε πρὸ πάντων ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους στρατοὺς, ἡ *σιδηρὰ πειθαρχία*.

Ἡ παραβίασις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς. Εἰς τὰς ἐλαφρὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον τὸν ραβδισμόν ἢ ἐξέθετον τοὺς στρατιώτας ἐπὶ πολλὰς ὥρας μὲ σίδερα εἰς τοὺς πόδας. Εἰς βαρύτερα σφάλματα ἀπέπεμπον τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς πατρίδας των, τὸ ὁποῖον ἔθεωρεῖτο ἀτιμωτικώτατον καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν σημερινὴν στρατιωτικὴν καθάιρεσιν. Συνηθέστατα ἐπέβαλλον τὴν *ποιήν τοῦ θανάτου*. Ὁ καταδικαζόμενος ἐδένετο εἰς πάσσαλον, ἐραβδίζετο ὑπὸ τῶν ραβδούχων καὶ κατόπιν ἀπεκεφαλίζετο μὲ πέλεκυν. Εἰς ὅμα-

δικὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον οἱ Ῥωμαῖοι τὸν δεκατισμὸν. Ὁ στρατηγὸς δηλαδὴ ἐκλήρωνεν ἐκ τοῦ στασιάσαντος σώματος ἀνὰ ἓνα μεταξὺ δέκα ἀνδρῶν καὶ ἐφόνευεν αὐτούς. Ὁ Λίβιος διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μανλίου Τουρκοάτου (340), τὸ ὁποῖον ἔγινε παροιμιῶδες εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ὁ υἱὸς τοῦ Τουρκοάτου ἐμονομάχησε μὲ ἓνα ἐχθρὸν παρὰ τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπάτος. Γεμάτος λοιπὸν ἀπὸ χαρὰν διὰ τὴν νίκην ἔσπευσεν εἰς τὴν πατέρα του. « Διὰ νὰ ἀποδείξω ὅτι εἶμαι γνήσιος υἱὸς σου, εἶπε, σοῦ φέρω τὰ λάφυρα ἐνὸς ἱππέως, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσα ». Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ ὑπάτος γυρίζει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὸν υἱὸν του καὶ χωρὶς νὰ βραδύνη διατάσσει τοὺς σαλπικτὰς νὰ σαλπίσουν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. « Τίτε Μάνλιε, εἶπεν εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐπειδὴ χωρὶς σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν προγονικὴν μεγαλειότητα ἐμονομάχησες παρὰ τὰς διαταγὰς μου καί, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ σέ, κατέστρεψες τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε ἡ Ῥώμη ὀφείλει τὴν δύναμίν της. . . Ἐμπρός, ραβδοῦχε εἶπε τελειῶνων, δέσε τον εἰς τὸν πάσσαλον καὶ φόνευσέ τον ».

Θ Θ Ρ Ι Α Μ Β Ο Σ

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔδιδαν πλουσίας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς καλοὺς στρατιώτας : ὅπλα πολύτιμα, παράσημα, στεφάνους, χρηματικὰς δωρεὰς καὶ μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα. Ἄλλ' ἢ μεγαλυτέρα τιμὴ διὰ τοὺς νικητὰς στρατιώτας καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο ὁ θρίαμβος.

Ὁ *θρίαμβος* ἦτο μεγάλη πομπή, ἡ ὁποία ἐξεκινοῦσε ἀπὸ τὸ πεδῖον τοῦ Ἀρεως. Προηγοῦντο οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοί, ἡκολούθει ἡ μουσικὴ καὶ μετ' αὐτὴν αἱ ἄμαξαι μὲ τὰ λάφυρα, οἱ αἰχμάλωτοι καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Κατόπιν ἤρχετο ὁ στρατηγὸς καθήμενος ἐπὶ ἐλεφαντίνου θρόνου ἐν σχήματι ἀμάξης, ἡ ὁποία ἐσύρετο ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἐφόρει πορφυρᾶν ἐσθῆτα καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε στέφανον δάφνης. Πρὸ αὐτοῦ ἐβάδιζον οἱ ραβδοῦχοι. Τὴν πομπὴν ἔκλειον οἱ νικηταὶ στρατιῶται ψάλλοντες διάφορα ἑμβατήρια.

Ἡ συνοδεία παρήλανε ἀργὰ διὰ μέσου τῆς πόλεως, ὅπου αἱ οἰκίαι ἦσαν καταστόλιστοι. Ὁ λαὸς ἐπευφήμει τοὺς νικητὰς καὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν μετέχοντες τρόπον τινὰ εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν παρέμενον ἀνοικτοί.

Κατόπιν ἡ πομπή ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου ὁ στρατηγὸς ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ ναοῦ ἐστραγγαλίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν αἰχμαλώτων. Μετὰ τὸν θρίαμβον ἐπηκολούθει συμπόσιον τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ λαός, συμμετέχων εἰς τὴν χαράν, ἐπανηγύριζε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑ·Ι·ΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ δεύτερος μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιοσύνης, ἀλλὰ διαφέρουν πολὺ ἀπὸ ἐκείνους. Εἶχον ἀνάστημα μέτριον καὶ μᾶλλον μικρόν, σῶμα εὐρωστόν καὶ ρωμαλέον. Ἐκαλλιέργουν μὲ ἀφοσίωσιν τοὺς ἀγροὺς των, περιεφρόνουν τοὺς κόπους καὶ ὄνειρόν των ἦτο νὰ καλυτερεύσουν τὸ κτῆμα των. Ἦγάπων τὰς φι-

Ρωμαῖος.

(Μουσεῖον Βελιγραδίου).

Ὁρειχαλκίνη κεφαλὴ, ὀνομαζομένη «πατήρ τοῦ Τραϊανοῦ». Παρουσιάζει ἐντονα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ρωμαίου.

Ρωμαία.

(Ἡ Λιβία Φλωρεντία).

Κανονικαὶ γραμμαὶ. Ἐνθυμίζει ἑλληνικὸν τύπον.

λονεικίας καὶ δὲν ἐκουράζοντο ἀπὸ τὰς μακρὰς δίκας, ὅταν ἐγνώριζον ὅτι κινδυνεύει ἡ περιουσία των.

Οἱ Ρωμαῖοι χωρικοὶ ἦσαν ἄνθρωποι συντηρητικοί, ἐδυσπίστουν εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ πολὺ δυσκόλως ἤλλασσον τὰς παλαιὰς των συνηθείας.

Εἶχον πρακτικὸν πνεῦμα, ἀλλ' ἐστεροῦντο φαντασίας. Ἦρκοῦντο μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν των καὶ ἐθεώρουν ὡς περιττὴν πολυτέλειαν τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Εἶχον ὅμως οἱ Ρωμαῖοι μεγάλα προτερήματα. Ἦσαν λαὸς πειθαρχικός, ὑπήκουον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γενῶν, εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ εἰς τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἄριστοι στρατιῶται, κατάλληλοι ὅχι μόνον δι' ἡρωικὰ κατορθώματα ἀλλὰ καὶ διὰ βαρυτάτας ἐργασίας. Σημαντικώτατον ἐπίσης χάρισμα τοῦ Ρωμαίου ἦτο ἡ διοικητικὴ ἱκανότης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκυβέρνησαν καλῶς τοὺς οἴκους των, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πόλιν καὶ βραδύτερον κατάρθωσαν νὰ ὀργανώσουν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τὸ ἐκυβέρνησαν κατὰ τρόπον ἐξοίρετον.

ΤΑ ΗΘΗ

Ὁ βίος τῶν Ρωμαίων ἦτο μονότονος καὶ τραχύς. Ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγρούς των, ἀνεπαύοντο ὀλίγον τὴν μεσημβρίαν, ἐξηκολούθουν κατόπιν τὴν ἐργασίαν μέχρι ἐσπέρας καὶ ἔπειτα ἐδείπνουν καὶ ἐκοιμῶντο. Μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκκλησιῶν διεταράσσετο ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἡ ὅταν ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ βιομηχανία εὐρίσκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Ὁ Ρωμαῖος κατεσκεύαζε μόνος του ὅσα ἐχρειάζετο διὰ τὴν οἰκίαν του. Ἐπίσης δὲν ὑπῆρχεν ἐμπόριον. Ὅταν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐγένετο μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις, ὁ Ρωμαῖος δὲν εἶχεν ἀκόμη νομίσματα καὶ ἔκαμνε τὰς συναλλαγὰς του μὲ ζῶα, μὲ βοῦς ἢ μὲ πρόβατα.

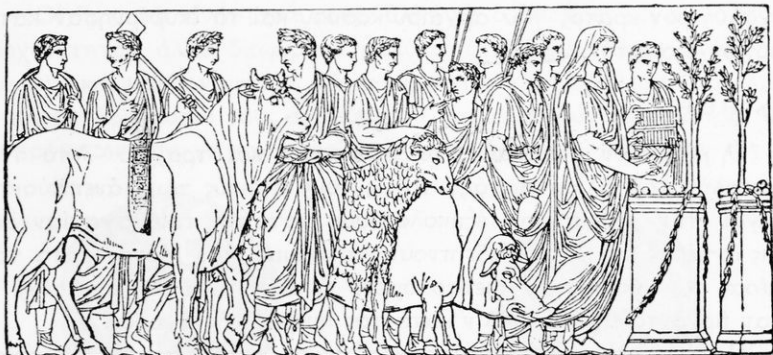
Παροιμιώδης ἦτο ἡ ἀπλότης τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἡ οἰκία των εἶχεν ἓν μόνον δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων, διὰ τὰ γεύματα, διὰ τὸν ὕπνον ἀκόμη καὶ διὰ τὸ μαγεῖρευμα. Τὸ δεῖπνον ἦτο λιτότατον. Ὀλίγος ἄρτος, χόρτα, ὄσπρια καὶ τυρὸς ἦσαν τὰ συνήθη φαγητὰ τῶν Ρωμαίων· κρέας καὶ οἶνον μόνον κατὰ τὰς θυσίας ἔτρωγον καὶ ἔπινον. Τὸ ἔνδυμα ἐπίσης ἦτο πολὺ ἀπλοῦν· συνίστατο κυρίως ἀπὸ ἓνα χιτῶνα, τὸν ὁποῖον ἔσφιγγον εἰς τὴν μέσην καὶ σπανίως ἐφόρου ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τεμάχιον ὑφάσματος.

Αἱ Προγονικαὶ Ἀρεταὶ

Ἄλλ' ὁ Ρωμαῖος μὲ ὅλην τὴν ἀπλότητά του ἐκοσμεῖτο μὲ ἐξόχους ἀρετάς: τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα, τὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὴν ἀφιλοκέρδειαν.

Ἄναφέρουν πολλὰ παραδείγματα ὑπακοῆς εἰς τὸν πατέρα. Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, ὑπεχώρει κάθε ἄλλο συναίσθημα καὶ αὐτὸ τὸ πατρικὸν φίλτρον.

Ὁ Βροῦτος διέταξεν ὁ ἴδιος νὰ φονεύσουν τοὺς υἱούς του, διότι ἐσκέφθησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν βασιλείαν. Ὁ Μάνλιος Τουρκοῦτος κατεδίκασεν ὡς εἶδομεν εἰς θάνατον τὸν υἱόν του,

Θυσία Ρωμαϊκή. (Ἀνάλυφον. Παρίσιοι, Λούβρον).

Πανηγυρικὴ θυσία (Suovetaurilia), εἰς τὴν ὁποίαν ἔσφαζον
χοῖρον, κριὸν καὶ ταῦρον.

διότι παρεβίασε τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Ἔχομεν ἐπίσης ἔξοχα παραδείγματα ἀφιλοκερδείας καὶ ἀδιαφορίας διὰ τιμᾶς καὶ θέσεις. Ὁ Κούριος Δεντάτος ἔτρωγε χόρτα ἐντὸς ξυλίνου πινακίου, ὅταν ἦλθον οἱ Σαμνῖται διὰ νὰ τὸν δελεάσουν μὲ δῶρα· αὐτὸς ὁμως ἀπήντησεν ὅτι προτιμᾷ νὰ ἐξουσιάζῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὸν χρυσὸν παρὰ νὰ τὸν ἔχῃ ὁ ἴδιος. Τέλος ὁ Κιγκινᾶτος, ἐνῶ ἐκαλλιέργει τὸν μικρόν του ἀγρόν, ἔλαβε τὴν εἰδησιν ὅτι ἐξελέγη δικτάτωρ καί, ἀφοῦ ἔσωσε τὴν πατρίδα του, μετὰ 16 ἡμέρας ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἄροτρόν του.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν θρησκευτικώτατοι. Δὲν ὑπῆρχε δημοσία ἢ ἰδιωτικὴ πρᾶξις, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ἤρχιζαν μὲ θρησκευτικὴν τελετήν. Προτοῦ συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ σύγκλητος, οἱ Ρωμαῖοι

ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεοὺς καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν προέβαινον εἰς καμίαν ἐπίσημον πρᾶξιν χωρὶς νὰ ζητήσουν τὴν γνώμην τῶν θεῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον οἱ Ρωμαῖοι πιστεύουν ὅτι οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ κανονίζουν ὅλα, τὰ εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα γεγνότα: τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὸν θάνατον, τὰ γεύματα κ.λ.π.

Ἡ Ρωμαϊκὴ θρησκεία εἶχε μεγάλην ἐξέλιξιν. Εἰς τὰς ἀρχὰς παρουσιάζεται ὡς θρησκεία ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ἀργότερον, ὅταν οἱ Τυρρηνοὶ ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον, ἔδωκαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς θρησκείας των εἰς τοὺς Ρωμαίους. Κυρίως ὅμως ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς. Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώρισαν τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὴν ὠραιότητά των καὶ ἀσυναίσθητως ἐταύτισαν τοὺς παλαιοὺς θεοὺς των μὲ τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερον, ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἀνατολήν, εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐλατρεύθησαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ οἱ θεοὶ τῆς Φρυγίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου κ.λ.π.

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἔδωσαν εἰς τοὺς θεοὺς των χαρακτηριστικὰ καὶ ἰδιαίτεραν φυσιογνωμίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς ἰδικούς των, οὔτε διηγήθησαν δι' αὐτοὺς μύθους καὶ τερπνὰς περιπετείας. Εἰς τοὺς παλαιότερους καιροὺς οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων ἦσαν ὄντα ἄμορφα καὶ ἄκαθόριστα. Περὶ τῶν θεῶν των οἱ Ρωμαῖοι τίποτε δὲν γνωρίζουν. Πολλάκις ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομα των. Διὰ τοῦτο δὲν κατασκευάζουν οὔτε ἀγάλματα οὔτε ναοὺς, ἀλλὰ φαντάζονται ὅτι οἱ θεοὶ κατοικοῦν εἰς ὠρισμένα ἀντικείμενα (εἰς τὴν θύραν, εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὴν φλόγα τῆς ἐστίας) καὶ τοὺς παριστάνουν μὲ λίθους, ξύλα, χόρτα κλπ.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἄπειρον πλῆθος θεῶν. «Εὐκολώτερον εἶναι νὰ συναντήσης ἕναν θεὸν παρὰ ἕνα ἄνθρωπον», ἔλεγεν ἕνας Ρωμαῖος ἀστειευόμενος. Ἡ θύρα ἔχει τὸν ἰδιαίτερον θεὸν τῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατώφλιον καὶ αἱ στρόφιγγες τῆς θύρας ἔχουν τοὺς ἰδικούς των θεοὺς. Ἄλλος θεὸς κάμνει τὰ παιδιὰ νὰ ὁμιλοῦν, ἄλλος τὰ μανθάνει νὰ πίνουν, ἄλλος νὰ τρώγουν, ἄλλος νὰ ἐξέρχωνται ἀπὸ τὴν οἰκίαν καὶ ἄλλος νὰ ἐπιστρέφουν. Ὁ γεωρ-

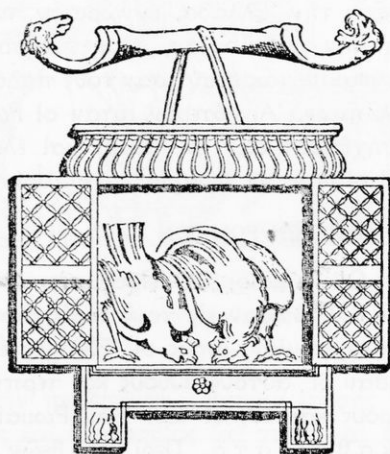
γός καλλιεργεῖ τὸν ἀγρόν, λιπαίνει, ἢ θερίζει ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰδιαιτέρων θεῶν.

Εἰς τὴν Ρώμην διακρίνομεν δύο εἶδη θρησκείας, τὴν θρησκείαν τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας. Τὴν πρώτην ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἐφέστιοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ θεοί, τὴν ἄλλην οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας.

Μεταξὺ τῶν ἐφεστίων θεῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ νεκροί, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ἐλάτρευον ὡς θεοὺς ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἦτο ἱερεὺς τῆς

Ἑστίας.

Κλωβὸς τῶν ἱερῶν ὀρνίθων. (Ἀνάγλυφον).

λατρείας τῶν νεκρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καθημερινῶς προσέφερε σπονδάς. Αἱ μεγάλαι ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι διατηροῦν εἰδώλια τῶν προγόνων ἀπὸ κηρὸν καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἑορτὰς δοῦλοι περιάγουν αὐτά. Ἄλλοι ἐφέστιοι θεοὶ ἦσαν ὁ Ἴανός, θεὸς τῆς θύρας τῆς οἰκίας, καὶ ἡ Ἑστία, θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρός.

Οἱ ἀγροὶ—μὲ τοὺς ὁποίους τόσον ἦτο συνδεδεμένη (ἰδίως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους) ἡ ζωὴ τῶν Ρωμαίων—εἶχον ἕκαστος τὸν θεόν του. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀγροτικοὶ θεοί. Οἱ ἀγρόται ὅμως ἐλάτρευον εἰς ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους πολλοὺς θεοὺς, οἱ ὅποιοι ἐπροστάτευον τὴν γεωργίαν, τὴν σποράν, τὸν θε-

ρισμόν, τὴν ἄμπελον, τὰ δάση κτλ. Εἰς τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ἔκαμναν διαφόρους ἑορτάς.

Οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας ἦσαν ὁ Ἰανός, ἡ Ἑστία, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἄρης.

Ὁ Ἰανός ἦτο θεὸς τῆς κυρίας πύλης τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν. Ὁ θεὸς παριστάνετο μὲ δύο μορφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐβλεπεν ἔξω καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως. Ὁ ναὸς τοῦ ἦτο εἰς τὴν ἀγοράν καὶ ἔμενε κλειστός μὲν ἐν εἰρήνῃ, ἀνοικτὸς δὲ ἐν καιρῷ πολέμου.

Ἡ Ἑστία ἦτο θεὰ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς πολιτείας, τὸ ὁποῖον διετηρεῖτο ἐντὸς ναοῦ περιφερικοῦ. Ὁ Ζεὺς ἦτο θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θυέλλης καὶ ἐλατρεῦετο πολὺ. Ὁ ναὸς τοῦ ἦτο εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ὁ Ἄρης τέλος ἦτο θεὸς τῆς βλαστησεως καὶ τοῦ πολέμου καὶ ἔθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς πατὴρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους, διότι ἀπ' αὐτὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ

Οἱ κυριώτεροι τύποι τῆς ρωμαϊκῆς λατρείας ἦσαν αἱ προσευχαί, αἱ σπονδαί, αἱ θυσίαι, αἱ λιτανεῖαι καὶ αἱ ἐστιάσεις τῶν θεῶν. Αἱ προσευχαί, αἱ σπονδαί καὶ αἱ θυσαί δὲν διέφερον κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικάς.

Αἱ λιτανεῖαι ἐγίνοντο εἰς ὠρισμένας ἡμέρας. Εἰς αὐτὰς παρευρίσκοντο οἱ ἱερεῖς, οἱ μεγάλοι ἱερατικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ θεοί, τῶν ὁποίων τὰ σύμβολα ἐτοποθετοῦντο ἐπάνω εἰς ἀμάξας καὶ παρεκλούθουν τὴν πομπήν. Εἰς τὰς ἐστιάσεις προετοιμάζον διὰ τοὺς θεοὺς κλίνας, ὅπως εἰς τὰ συνήθη γεύματα, καὶ ἐτοποθέτουν εἰς αὐτὰς τὰ σύμβολα ἢ τὰς προτομάς τῶν θεῶν καὶ προσέφερον φαγητὰ ἀπὸ θυσίαν ἢ δαίπνα, τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο συγχρόνως εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας συνηθίζετο εἰς κρισίμους περιστάσεις καὶ εἶχε χαρακτηῖρα γενικῆς ἱκεσίας. Διὰ τὰ γνωρίζουν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν οἰωνοσκοπίαν. Ἰδιαίτεροι ἱερεῖς, οἱ λεγόμενοι οἰωνοσκοποὶ, παρετήρουν τὸν οὐρανόν, τὴν πτῆσιν καὶ τὴν φωνὴν τῶν πτηνῶν ἢ τὰς ἀστραπάς. Πολλάκις συνεβουλευόντο τὰς ἱεράς ὀρνιθας, τὰς ὁποίας ἔτρεφον

εἰς ἰδιαιτέρον κλωβόν. Ἐρριπτον τροφήν εἰς τὰ πτηνὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὄρεξιν, μὲ τὴν ὁποίαν ἔτρωγον αὐτὴν, ἐμαντεύοντο.

Οἱ σημαντικώτεροι ἱερεῖς τῶν Ρωμαίων ἦσαν οἱ Σάλλιοι, ἱερεῖς τοῦ Ἀρεως κυρίως, οἱ ὁποῖοι ἐφύλαττον τὰς 12 ἱερὰς ἀσπίδας. Αἱ Ἑστιάδες ἦσαν ἱερεῖαι τῆς θεᾶς Ἑστίας καὶ εἶχον ὡς ἔργον τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς καὶ τὴν τήρησιν τοῦ ἱεροῦ πυρός, τὸ ὁποῖον νύκτα καὶ ἡμέραν ἔκαιεν εἰς τὸν ναόν.

Μὲ τὸν καιρὸν ἐδημιουργήθησαν καὶ διάφοροι ἱερατικοὶ σύλλογοι, οἱ ὁποῖοι ἔργον εἶχον νὰ διαφωτίζουν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπάτους περὶ τῶν θρησκευτικῶν τύπων. Σημαντικώτεροι ἀπὸ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς ἦσαν οἱ ποντίφικες καὶ οἱ οἰωνοσκόποι. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ποντιφίκων, μέγιστος ἀρχιερεὺς ὀνομαζόμενος, μὲ τὸν καιρὸν ἐγίνεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς θρησκείας καὶ τὸ ἀξίωμά του ἐθεωρεῖτο ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον ἀξιόσεβαστα τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας.

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἀπὸ τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων μέχρι τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἀρχίζουν αἱ μεγάλοι κατακτήσεις (300 - 133 π.Χ.), ἡ Ρώμη διέρχεται μακρὰν περίοδον ἐσωτερικῆς γαλήνης. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα διαμορφώνεται καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, ὁ ὁποῖος ἐζησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα, μᾶς ἔδωκεν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτοῦ.

Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον τὸ πολίτευμα των δημοκρατίαν.

Αἱ ἐξουσίαι τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος ἦσαν: 1) αἱ ἐκκλησίαι, 2) οἱ ἄρχοντες καὶ 3) ἡ σύγκλητος.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν, καθὼς γνωρίζομεν, μετὰ τὸν καιρὸν τρεῖς ἐκκλησίαι: 1) ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία, 2) ἡ λοχίτις καὶ 3) ἡ φυλετικὴ.

Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία ἦτο εἰς τοὺς παλαιούς χρόνους ἡ συνάθροισις τῶν πατρικίων· ὑφίστατο μόνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ δὲν εἶχε καμίαν ἐξουσίαν.

Ἡ λοχίτις ἐκκλησία ἦτο, ὅπως εἴπομεν, ἡ συνάθροισις τοῦ στρατευομένου λαοῦ, ἀποτελεῖτο δηλαδὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ρωμαίους πολίτας, πατρικίους καὶ πληβείους, διηρημένους εἰς 193 λόχους. Οἱ Ρωμαῖοι ἐψήφίζον ὅχι κατὰ κεφαλὰς, ἀλλὰ κατὰ λόχους· δηλαδὴ ἕκαστος λόχος ἐλάμβανε χωριστὰ ἀποφάσεις καὶ ἡ γνώμη του ἀντιπροσώπευε μίαν ψῆφον. Ἡ λοχίτις ἐκκλησία ἐξέλεγε τοὺς ἀνωτέρους ἄρχοντας (ὑπάτους, τιμητάς, πραιτόρας) καὶ συνήρχετο εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως μεταξύ Καπιτωλίου καὶ Ἰανίκλου λόφου.

Ἡ φυλετικὴ — ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς ἦτο συνάθροισις τῶν πληβείων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων — μετὰ τὴν ἐξίσωσιν τῶν τάξεων ἐγίνε κοινὴ συνάθροισις ὅλων τῶν Ρωμαίων, οἱ ὁποῖοι

συνήρχοντο κατὰ φυλάς. Ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε διαιρεθῆ εἰς φυλάς, ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν

Ραβδοῦχοι

(Ἀπὸ ἀνάγλυφον).

Φοροῦν περισκελίδα κολλητὴν (ἡ ὁποία κατεβαίνει κάτω ἀπὸ τὸ γόνα), χιτῶνα ἐσφιγμένον εἰς τὸν κορμὸν καὶ μέγα ἐπανωφόριον (ἐνδυμασίαν ἐκστρατείας). Εἰς τὸν ἀριστερὸν ὤμον κρατοῦν δέσμην ἀπὸ ράβδους, τὴν fascia. Ὁ πέλεκυς σημαίνει ὅτι εὐρίσκονται ἐντὸς τῆς Ρώμης. Οἱ ραβδοῦχοι ἀκολουθοῦν τοὺς ὑπάτους, στρατηγοὺς καὶ ἄλλους ἄρχοντας.

Οἱ τιμηταὶ εἶχον μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἦσαν 2 καὶ ἐξελέγοντο κατὰ πενταετίαν διὰ 18 μῆνας. Τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο σημαντικώτατον :

- 1) Ἐκαμμον τὴν τιμήσιν τῶν πολιτῶν κατέτασσαν

πόλιν ἀπετέλεσαν τὰς 4 ἄστικας φυλάς, οἱ δὲ διαμένοντες εἰς τὴν ὑπαιθρον τὰς 21 ἀγροτικὰς φυλάς. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν ἐψήφιζον κατὰ φυλάς. Ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία συνήρχετο εἰς τὴν ἀγοράν, ἐξέλεγε τοὺς κατωτέρους ἄρχοντας καὶ ἐψήφιζε τοὺς νόμους.

Οἱ Ἀρχοντες

Αἱ ἐκκλησίαι εἶχον κυρίως νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἄρχοντες εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν. Ἐνεκα τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν μὲ τὸν καιρὸν πλήθος ἀρχόντων.

Οἱ ὑπάτοι ἦσαν δύο καὶ εἶχον κατ' ἀρχὰς ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἀλλὰ παρ' ὅλους τοὺς περιορισμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἡ ἀρχὴ αὐτὴ μὲ τὸν καιρὸν, οἱ ὑπάτοι διετήρησαν πάντοτε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐν εἰρήνῃ προήδρευον τῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπέβλεπον τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ διενήργουν τὴν στρατολογίαν καὶ εἶχον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

δηλαδή αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς κατοικίας καὶ περιουσίας εἰς τὰς φυλάς, τὰς τάξεις καὶ τοὺς λόχους. 2) Συνέτασσαν τὸν κατάλογον τῶν σὺγκλητικῶν· ὠρίζον δηλαδή ποιοὶ ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐχρημάτισαν ἄρχοντες, ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ ποιοὶ δι' ἀνάρμοστον διαγωγὴν ἔπρεπε νὰ ἐκβληθοῦν ἢ νὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπ' αὐτήν. 3) Συνέτασσαν εἰδος προὔπολογισμοῦ τοῦ κράτους. 4) Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο ἡ ἐπιβλεψὶς τῶν ἡθῶν. Εἰς τοὺς δεικνύοντας ἀσυμβίβαστον συμπεριφορὰν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ἐπέβαλλον τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐφοβοῦντο πολὺ τοὺς τιμητὰς καὶ ἦτο παροιμιώδης ἡ αὐστηρότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ πραῖτορες, ἦσαν δικασταί, στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἰς πραίτωρ, ὁ ὁποῖος ἐδίκαζε τὰς δίκας μεταξὺ τῶν Ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἐλέγετο ἀστυδίκης. Βραδύτερον διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ξένων ὠρίσθη νέος πραίτωρ, ὁ λεγόμενος ξενοδίκης. Ὅταν ὅμως αἱ ρωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ δὲν ἐπῆρκουν διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἐξελέγοντο καὶ ἄλλοι πραῖτορες καὶ διοικηταὶ στρατιῶν. Ἀργότερον ἐστέλλοντο ὡς διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν πραῖτορες. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς ηὔξανετο.

Οἱ ταμίαι ἐπίσης ἦσαν πολλοὶ καὶ εἶχον τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Δύο ἔμενον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφύλαττον τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἄλλοι παρηκολούθουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραίτορας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ ἀγορὰ νόμοι ἐπέβλεπον τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς Ρώμης, τὴν συντήρησιν τῶν δρόμων καὶ διωργάνων τὰ δημόσια θεάματα.

Οἱ δημάρχοι — οἱ ὅποιοι ἔφθασαν μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 10 — εἶχον πάντοτε μεγίστην δύναμιν, ἡ ὁποίαν συνίστατο κυρίως εἰς τὸ veto ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ προσώπου των. Μόνον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν δικτατόρων καὶ τῶν τιμητῶν ἤργει τὸ veto τῶν δημάρχων.

Οἱ δικτάτωρ, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο ἐκτακτοὶ ἄρχων, ἐκλεγόμενος ὁσάκις ἡ πολιτεία ἠπειλεῖτο ἀπὸ μεγάλους ἐξωτερικοὺς ἢ ἐσωτερικοὺς κινδύνους. Ἀπὸ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐξέλεγον πλέον δικτάτορας, ἀλλ' ἀνέθετον εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατορικὴν ἐξουσίαν.

Ἐκτὸς τῶν τιμητῶν καὶ τῶν δικτατόρων, οἱ ἄλλοι ἄρχοντες ἦσαν ἐν ἰαύσιοι, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἦσαν ὑπεύθυνοι, δηλαδή μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των ἔδιδον λόγον. Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων εἶχον ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ σημεῖα. Τοὺς ὑπάτους ἠκολούθουν 12 ραβδοῦχοι, τοὺς πραιτόρας 6.

Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ηὐξήθη πολὺ, οἱ Ρωμαῖοι ἐδημιούργησαν νέους ἄρχοντας, ἀναπληρωτὰς τῶν ὑπάτων καὶ πραιτόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον ἀνθυπάτους καὶ ἀντιπραιτόρας.

Ἡ ἐξουσία τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἦτο πολὺ μεγάλη, διότι ἀντιπροσώπευε τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχήν. Ἦτο συγχρόνως στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητής, δηλαδή ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστῆς καὶ ἐπόπτης τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐπίσης ἐφρόντιζε διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων.

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

Ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας εἶχε συγκεντρώσει μὲ τὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστον σταθερότητα πολλὰκις ἔσωσε τὴν Ρώμην εἰς κρισιμωτάτας στιγμὰς. Τὴν σύγκλητον κατήρτιζον οἱ τιμηταὶ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ὑπερέβαινον τὰ 300. Συγκλητικοὶ ἐγίνοντο οἱ χρηματίσαντες ἀνώτεροι ἄρχοντες ἢ δήμαρχοι. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἐξουσία τῆς συγκλήτου εἰς τὰ οἰκονομικά, θρησκευτικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Ὡριζε τοὺς φόρους, διέθετε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐψηφίζε τὰ ἔσοδα καὶ ἐν γένει εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν δὲν ὑπῆρχον τιμηταί. Διέτασσε τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς τελετάς, τὰς ὁποίας ὑπεδείκνυνον οἱ ἱερεῖς, ἐπέβλεπε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐθνικῆς λατρείας. Ἐδέχετο καὶ ἀπέστελλε πρεσβευτάς, διεπραγματεύετο μὲ ξένα κράτη, ἐπρότεινε τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν κλπ.

Ἡ σύγκλητος συνήρχετο εἰς ἰδιαίτερον οἶκημα, τὸ βουλευτήριον. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου ὠνομάζοντο συγκλητικά δόγματα καὶ εἶχον ἰσχὺν νόμου. Εἰς τοὺς ξένους ἐπροξένει καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἡ σοβαρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς συγκλήτου.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ὅπως ἡ διοίκησις τῆς Ρώμης, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ ἰδιωτικὸς

βίος διακρίνεται διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν αὐστηρότητα. Τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, τὴν κηδεῖαν κ.λ.π. κανονίζει αὐστηρὰ ἔθιμοτυπία.

Ὁ πατὴρ εἶναι ἄρχων τῆς οἰκογενείας μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν· τὰ ἄλλα μέλη (ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ ὑπηρέται) ὀφείλουν ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Αὐτὸς δίδει εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τὴν ἄδειαν τοῦ γάμου, εἶναι ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἔχει δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ' αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ *ρωμαία οἰκοδέσποινα* ἔχει μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐπιβολήν: Αὐτὴ διοικεῖ τὸν οἶκον καὶ διευθύνει τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας· συμμερίζεται ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ χαίρει μεγάλου σεβασμοῦ.

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ

Ἡ γέννησις τοῦ τέκνου ἦτο μεγάλη χαρὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐγεννᾶτο παιδίον, ἡ ἐξώθυρα τῆς οἰκίας ἐκοσμεῖτο μὲ ἄνθη. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν διὰ τὰ κοράσια καὶ τὴν ἐνάτην διὰ τὰ ἀγόρια ἐγένετο ἡ τελετὴ τοῦ καθαρμοῦ, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη ἑορτὴ τῆς οἰκογενείας. Παρίσταντο ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ ἔδιδον τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον τρία ὀνόματα: τὸ κύριον, τὸ ὄνομα τοῦ γένους καὶ τὸ ἐπώνυμον. Τοιουτοτρόπως τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ ρήτορος Κικέρωνος ἦτο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων. Τὰ κοράσια ὠνομάζοντο συνήθως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γένους: π.χ. Τυλλία ὠνομάζετο ἡ κόρη τοῦ Κικέρωνος.

Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν ἔδωσαν χαρακτηριστικόν. Ἀπέβλεπον τὰ τέκνα των νὰ γίνουν καλοὶ στρατιῶται, καλοὶ πολῖται καὶ καλοὶ ἄρχοντες. Τὰ *σχολεῖα*, τὰ ὁποία ἦσαν μικρὰ καὶ συνοικιακὰ, συνετήρουν συνήθως δοῦλοι ἐγγράμματοι, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἐπέβαλλον εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς τὴν ἀποστήθισιν γνωμικῶν καὶ νόμων.

Ἀπὸ τοῦ 13ου ἔτους τὰ παιδιά ἐφοίτων εἰς τὸν γυμνασιον, ὁ ὁποῖος ἀνεγίγνωσκε καὶ ἡρμήνευε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν δωδεκάδελτον. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν εἰς τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος παρέμεινε στοιχειώδης, καὶ μόνον

ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἤρχισαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας μορφώσεως. Τότε ἰδρύθησαν ρητορικαὶ σχολαί, ὅπου οἱ νέοι ἠσκοῦντο εἰς τὴν ρητορείαν. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἔφθασαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν μόρφωσιν. Ἐθεώρουν περιττὸν ὅ,τι δὲν τοὺς ὠφελεῖ πρακτικῶς καὶ δὲν εἶχον ἀγάπην πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, ὅπως οἱ Ἕλληνες.

Ἀπὸ τὴν παιδικὴν ζωὴν
(Τοιχογραφία Πομπηίας)

Παριστάνει μητέρα ὁδηγοῦσαν τὴν κόρην της εἰς τὸ σχολεῖον. Σεμνὴ καὶ δεيلή ἡ στάσις τῆς μητρός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΠΑΛΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

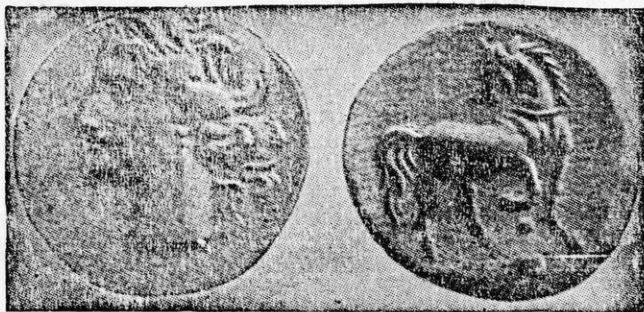
Με τήν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας, ἡ Ρώμη ἔγινε μεγάλη δύναμις καὶ ἤρχισε νὰ ἔχῃ βλέψεις εἰς τὴν θάλασσαν. Αὐτὸ τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν πλησιέστερον γείτονά της, τὴν Κ α ρ χ η - δ ό ν α. Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν ἔδωσεν ἡ Σικελία, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς φυσικὴν προέκτασιν τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, ἐνῶ διὰ τοὺς Καρχηδονίους ἦτο σπουδαία βάσις τοῦ ἀποικιακοῦ τῶν κράτους. Ὁ Πύρρος εἶχε διακρίνει τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ μεγαλόνησος διὰ τοὺς δύο λαούς, καὶ διὰ τοῦτο ὅταν ἔφευγεν ἀπ' αὐτὴν εἶπε: «Τὶ ὠ ρ α ῖ ο ν π ε - δ ῖ ο ν ἄ γ ὠ ν ὠ ν ἄ φ ῆ ν ο μ ε ν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ Κ α ρ χ η δ ο ν ῖ ο υ ς ! ». Αἱ ἀντίζηλοι πόλεις ἐπάλαισαν πράγματι περισσότερον ἀπὸ ἓνα αἰῶνα (264 — 146) καὶ ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται Κ α ρ χ η δ ο - ν ι α κ ο ῖ π ό λ ε μ ο ι.

Η ΚΑΡΧΗΔΩΝ

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο φοινικικὴ ἀποικία τῆς Τύρου καὶ ἰδρύθη περὶ τὸ 808 π.Χ. εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Εἶχε θέσιν ἐξαιρετον. Εὐρίσκετο ἐπάνω εἰς λόφον εἰς τὸ κέντρον μιᾶς χερσονήσου καὶ ἀπὸ τὸν ἀσφαλῆ της λιμένα ἐξουσίαζε τὸ μεταξὺ τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὰς δύο μεγάλας λεκάνας τῆς Μεσογείου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μητροπόλεως Τύρου ἡ Καρχηδὼν ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων τῶν φοινικικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Σικελίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ τῶν Βαλεαρίδων νήσων. Τέλος ἐσημάτισεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐκτεταμένον κράτος, ἀφοῦ ὑπέταξε τὰς ἰθαγενεῖς φυλάς μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλί-

αν, έδημιούργησαν ισχυρόν πολεμικόν στόλον καί έκόσμησαν τήν πόλιν των μέ ώραιότατα οίκοδομήματα. Δικαίως έλεγον ότι ή Καρχηδών ήτο ή πλουσιωτέρα πόλις του αρχαίου κόσμου καί ή ισχυροτέρα ναυτική δύναμις των χρόνων της. Το κράτος έκυβέρνων οί πλούσιοι έμποροι, οί όποιοι έκράτουν τόν λαόν μακράν της διοικήσεως καί τόν έπετήρουν αυστηρώς. Τήν έξουσίαν είχε κυρίως το συμβούλιον των 100, δηλαδή ή Σύγκλητος της Καρχηδόνας.

Νόμισμα Καρχηδόνας

(Χάλκινον του 4ου αιώνα. Έλληνικής τεχνοτροπίας)

1. Κεφαλή της θεάς της γεωργίας. 2. Νομαδικός ίππος, λευκός καί ευκίνητος. Ένθυμίζει άραβικούς ίππους της εποχής μας.

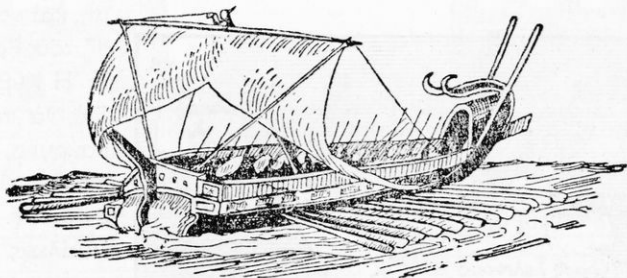
Οί Καρχηδόνιοι δέν είχον έθνικόν στρατόν, αλλά ξένον μισθοφορικόν. Μόνον οί άξιωματικοί ήσαν Καρχηδόνιοι. Έστηρίζοντο όμως εις το πολυπληθές ναυτικόν των, το όποϊον άπετελείτο από τα τελειότερα πλοία της εποχής, από πεντήρεις.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αφορμή καί κύριον θέατρον του πρώτου πολέμου ήτο ή Σικελία. Δέν γνωρίζομεν ακριβώς τας λεπτομερείας του, άλλ' είναι βέβαιον ότι οί αντίπαλοι έπάλαισαν μέ πείσμα 23 έτη εις την ξηράν καί εις την θάλασσαν.

Οί Ρωμαίοι επεκράτησαν εις την ξηράν καί περιώρισαν τους Καρχηδόνιους εις το δυτικόν άκρον της νήσου. Ήτο φανερόν όμως ότι ό πόλεμος δέν θα έτελείωνεν, έφόσον οί Καρχηδόνιοι

ἐξουσίαζον τὴν θάλασσαν. Οἱ Ρωμαῖοι λοιπὸν κατέσκεύασαν στόλον ἀπὸ 130 πλοῖα καὶ ὁ ὕπατος Γάιος Δουίλιος ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Ρωμαῖοι ἔλαβον θάρρος καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τὸν Ρήγουλον. Ἀλλὰ τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν τῆς Καρχηδόνος διωργάνωσεν ὁ ἐξόριστος Σπαρτιάτης Ξάνθιππος· οἱ ἰθαγε-

Πολεμικὸν πλοῖον Καρχηδονίων

(Τοιχογραφία Πομπηίας)

Ἀπὸ παράστασιν ναυμαχίας. Ὁ ζωγράφος ἔχει πιθανώτατα ὑπ' ὄψιν νεωτέρου τύπου πολεμικὸν πλοῖον.

νεῖς ὅμως εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐλπίσει οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκινήθησαν. Ὁ Ρήγουλος ἐνίκηθη καὶ ἡχμαλωτίσθη (255).

Μετὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀποτυχίαν τῶν Ρωμαίων ὁ πόλεμος πάλιν περιωρίσθη εἰς τὴν Σικελίαν. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον στείλει τὸν δραστήριον στρατηγὸν Ἀμίλκων Βάρκων, ὁ ὁποῖος ἀντέταξε ζωηρὰν ἀντίστασιν. Τέλος ὅμως οἱ Ρωμαῖοι κατέσκεύασαν νέον στόλον καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Σικελίας κατέστρεψαν τὸν Καρχηδονιακὸν στόλον (241). Οἱ Καρχηδόνιοι κουρασμένοι ἐζήτησαν εἰρήνην. Παρέδωσαν τὴν Σικελίαν καὶ τὰς πέριξ νήσους καὶ ἐπλήρωσαν μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (241).

ΤΟ ΜΕΤΑΞΥ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΙΣ ΕΞ ΕΤΩΝ

Ἡ εἰρήνη διήρκεσεν 23 ἔτη (241 – 218) καὶ ἦτο μόνον προσωρινὴ ἀνακωχή. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς συνέβησαν μερικά ἀξιοσημείωτα γεγονότα.

Ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην, εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐστασίασαν οἱ μισθοφόροι καὶ οἱ ἰθαγενεῖς. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεξε τότε ἡ Καρχηδὼν, καὶ ἐκυρίευσαν δύο ἄλλας νήσους, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικήν.

Ὁ ὀνομαστὸς καὶ γνωστὸς στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς μερίδος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ κάμῃ τὸ πολίτευμα τῆς Καρχηδόνης δημοκρατικόν, νὰ καταρτίσῃ ἐθνικὸν στρατόν, ὅπως καὶ ἡ Ρώμη, καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ρωμαίους.

Ἡ Κυβέρνησις, διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἐστείλῃν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ ὁ Ἀμίλκας ἐκυρίευσεν τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰσπανίαν καὶ ἵδρυσεν ἀληθινὸν κράτος. Τὸ ἔργον του ἐσυνέχισεν ὁ υἱὸς του Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος ἦτο προωρισμένος νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην δόξαν.

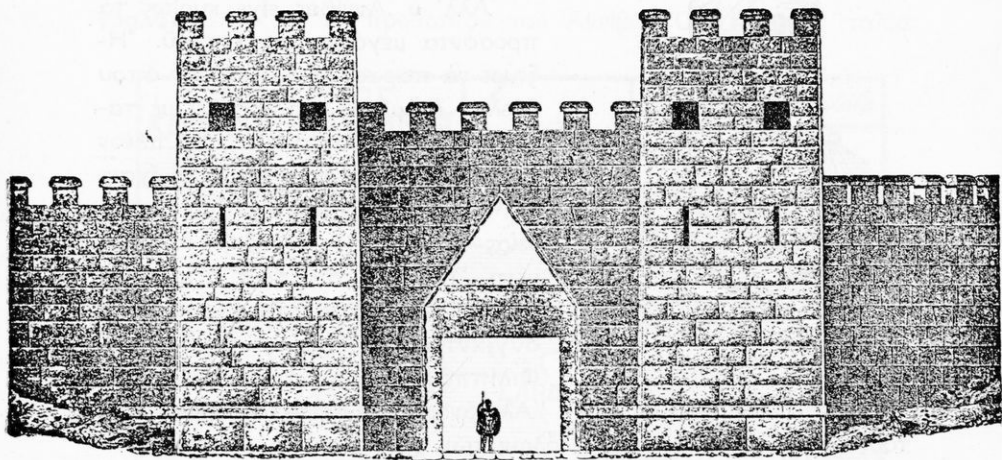

Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ εἶχον καὶ ἄλλας ἐπιτυχίας. Ἐκυρίευσαν τὴν Ἑντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (225 – 218), ἐκαθάρισαν τὴν Ἀδριατικὴν ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς πειρατὰς καὶ ἔκαμαν συμμάχους τὰς ἑλληνικὰς πόλεις Ἀπολλωνίαν, Ἐπίδαμον καὶ Κέρκυραν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνησύχησε πολὺ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ἤρχισαν αἱ πρῶται προστριβαὶ μεταξύ Μακεδονίας καὶ Ρώμης.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (218 – 201).

Ἡ ἀφορμὴ διὰ νέον πόλεμον μεταξύ Ρώμης καὶ Καρχηδόνης δὲν

ἄργησε νὰ δοθῇ. Ὁ Ἀννίβας — ἀφοῦ κατέκτησε τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰβηρος — ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Ζάκανθαν, ἡ ὁποία ἦτο σύμμαχος τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ προστατεύσουν τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἀπέκρουσε τὴν ρωμαϊκὴν ἀνάμειξιν καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν

Ἡ πόλις Μεσσήνη. (Σικελία).

Ἐξωτερικὴ ὄψις.

(219). Ὁ πόλεμος τότε ἐκηρύχθη τὸ 218. Ὁ δεύτερος καρχηδονιακὸς πόλεμος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους καὶ δραματικωτέρους τῆς ἱστορίας.

Ο ΑΝΝΙΒΑΣ

Ἦρως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολέμου εἶναι ὁ Ἀννίβας. Ἐγεννήθη τὸ 247 καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐνέπνευσεν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς πολὺ μικρὰν ἡλικίαν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἀξιωματικὸς μέχρι τοῦ 221, ὅποτε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ στρατηγός.

Ἡ φύσις εἶχε προικίσει τὸν Ἀννίβαν μὲ ἐξαίρετα προτερήματα. Ἦτο τολμηρὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ψυχραῖμος εἰς τοὺς κινδύ-

νους και διά τούτο ἐκέρδισε τήν λατρείαν και ἀφοσίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀκαταπόνητος εἰς τοὺς κόπους, εἰς τήν ἀυπνίαν και εἰς τὰς στερήσεις, συνμερίζετο ὅλας τὰς περιπετείας τῶν στρατιωτῶν του και πρῶτος ἔδιδε τὸ παράδειγμα αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς.

Διὰ τούτο ἐγόητευε τοὺς στρατιώτας του και τοὺς ἔσυρεν ὅπου ἤθελεν.

Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας εἶχε κυρίως τὰ προσόντα μεγάλου στρατηγοῦ. Ἦξευρε νὰ παρασύρῃ τὸν ἐχθρὸν ὅπου ἤθελεν, ἐλάμβανε και ἐξετέλει μὲ ταχύτητα καταπληκτικὴν τὰς πλέον τολμηρὰς ἀποφάσεις, ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του και εἰς τὰς δυσμενείας τῆς τύχης συνήθιζε νὰ ὑπομένῃ. Ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς ἀξιολογώτερους πολεμιστὰς τῆς ἀρχαιότητος συγκεντρώνων τὴν πονηρίαν τοῦ Φιλίππου και τὴν ἀνδρείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγίστους στρατηγοὺς ὅλων τῶν χρόνων.

Ὁ Ἀννίβας

Μαρμαρινή προτομή. (Νεάπολις).

Η ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

Ὁ Ἀννίβας ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 218 ἐπέρασε τὸν Ἰβηρα και τὰ Πυρρηναῖα και ἔφθασεν εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν μὲ ἀξιόλογον στρατὸν ἀπὸ 50 χιλ. πεζοὺς και 9 χιλ. ἵππεις. Περίπου 40 πολεμικοὶ ἐλέφαντες παρηκολούθουν τὸ στράτευμα, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς προχώματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ διασποῦν τὰς τάξεις του και τέλος διὰ νὰ θραύουν μὲ τὸν ὄγκον τοῦ σώματός των τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν και νὰ διευκολύνουν τὴν διάβασιν. Κατόπιν ὁ Ἀννίβας ἐπέρασε τὸν Ροδανὸν ποταμὸν και τὸν Ὀκτώβριον εὗρίσκετο εἰς τὰ ὄροσπέδια τῶν Ἀλπεων. Ἀπὸ τὸν σημερινὸν μικρὸν Ἀγίον Βερνάρδον, καθὼς ὑποθέτουν, ὁ καρχηδονιακὸς στρατὸς κατόπιν ἀπεριγράπτων δυσκολιῶν κατέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑπέστη ὅμως τρομερὰς ἀπωλείας και διεσώθησαν μόνον 20 χιλ. πεζοί, 5 χιλ. ἵππεις και 20 ἐλέφαντες.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ

Ὁ ὕπατος Κορνήλιος Σκιπίων ἐνόμιζε τὸν Ἀννίβην ἐξηντημένον καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ, ἀλλ' ἠττήθη παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Πάδου Τίκινον. Εἰς δευτέραν μάχην εἰς τὸν παραπόταμον Τρεβίαν ὁ Ἀννίβας ἐπέφερε τελείαν καταστροφὴν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν (Δεκέμβριος 218). Αἱ νῖκαι αὐταὶ περιέβαλον μὲ δόξαν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀννίβα. Ὅλη ἡ ἄνω Ἰταλία

προσεχώρησεν εἰς αὐτὸν καὶ 20 χιλ. Γαλάται ἐνίσχυσαν τὸν στρατὸν του.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν μὲ δύο νέας στρατιάς νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδον τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν μέσην Ἰταλίαν. Ἀλλ' ὁ Καρχηδόνιος στρατηλάτης ἐπέρασε τὰ Ἀπέννινα ἀπὸ ἄλλα σημεῖα καὶ εὗρεθῃ εἰς τὰ νῶτα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ ὕπατος Φλαμινῖος παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Ἀφρικανοῦ εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς λίμνης Τρασιμένης καὶ τῶν παρακειμένων λοφίσκων καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του κατεστράφη (217). Περίπου 15 χιλ. στρατιῶται ἐφονεύθησαν, χωρὶς νὰ προφθάσουν νὰ παραταχθοῦν εἰς μάχην.

ΦΑΒΙΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ

Ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ρώμην ἦτο ἀνοικτός. Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας δὲν ἐθέλωρσε φρόνιμον νὰ βαδίσῃ ἐναντίον αὐτῆς, ὅπως πρὸ 70 περίπου ἐτῶν ὁ Πύρρος. Ἦθελε πρῶτον νὰ ἀπογυμνώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοὺς συμμάχους τῆς. Ἐπέρασε λοιπὸν τὸ ὄρεινόν Σάμνιον καὶ κατέβη εἰς τὴν Καμπανίαν, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Καπύην σπουδαιοτάτην θέσιν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ρώμην ἐγίνοντο σοβαραὶ προετοιμασίαι. Ἐστρατολόγησαν νέον στρατὸν καὶ διώρισαν δικτάτορα τὸν Φάβιον, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε νέαν τακτικὴν. Ἀπέφυγε νὰ δώσῃ μάχην καὶ παρηκολούθει τὸν ἐχθρὸν προσπαθῶν νὰ τὸν ἐξαντλήσῃ μὲ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς. Διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν ὠνομάσθη ὁ Φάβιος «μελλήτης».

ΑΙ ΚΑΝΝΑΙ (216)

Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦ συνετοῦ δικτάτορος δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς συμμάχους Ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ὑπέφερον ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῶν Καρχηδονίων. Διὰ τοῦτο τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ρωμαῖοι ἔπαυσαν τὸν δικτάτορα καὶ διώρισαν πάλιν δύο ὑπάτους, τὸν Αἰμίλιον Παῦλον καὶ τὸν Τερέντιον Βάρρωνα, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσαν τὴν διοίκησιν τοῦ νέου μεγάλου στρατοῦ.

Οἱ ὕπατοι ὠδήγησαν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν καταστροφὴν. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἐγίνε τὴν 2 Αὐγούστου 216 εἰς τὴν ἀμώδη πεδιάδα τῆς Ἀπουλίας πλησίον τῆς πόλεως Κάνναι. Ἡ μάχη αὕτη εἶναι κλασσικὸν παράδειγμα κυκλώσεως διὰ τῶν πτερύγων καὶ τὸ ἀριστούργημα τῆς τακτικῆς τοῦ Ἀννίβα. Ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας καὶ ἀραίωσε τὸ κέντρον, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κάμει τὸ ἀντίθετον. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς περιεκυκλώθη καὶ ἔπαθε τρομερὰν καταστροφὴν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἐσφάγη, σημαντικὸν μέρος ἠχμαλωτίσθη καὶ μόλις 15 χιλ. ἐσώθησαν ὑπὸ τὸν Βάρρωνα. Ὁ Αἰμ. Παῦλος καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σοβαρώταται. Αἱ πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας παρεδόθησαν, ἡ Καπύη ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐκλείσε συμμαχίαν μὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ αἱ Συρακοῦσαι συνετάχθησαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Ὁ Ἀννίβας διεχίμασεν εἰς τὴν Καπύην.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ

Παρ' ὅλας ὁμως τὰς ἐπιτυχίας του ὁ Ἀννίβας δὲν κατάρθωσε νὰ ἐξεγεῖρῃ τὰς πόλεις τῆς μέσης Ἰταλίας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι ἀντιθέτως δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἐδιπλασίασαν τὰς προσπάθειας των καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ ὀρμητήριον τοῦ Ἀννίβα, τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννίβας πρὸς ἀντιπερισπασμὸν ἔκαμε τότε τὴν περίφημον πορείαν κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἐπλησίασε μέχρις ἐνὸς μιλίου (Hannibal ante portas). Ἀλλ' ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἀπέτυχε καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐκურίευσαν τὴν Καπύην, τὴν ὁποίαν ἐτιμώρησαν σκληρότατα.

Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Ρωμαῖοι εἶχον μεγάλην ἐπιτείχιαν. Κατάρθωσαν νὰ κυριεύσουν τὰς Συρακούσας παρὰ τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τῶν κατοίκων καὶ τὰ μηχανικὰ μέσα τοῦ περιφήμου μαθηματικοῦ Ἀρχιμήδους, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς ἐφευρέσεις του ἔκαie τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα καὶ ἐματαίωne τὰ σχέδια τῶν πολιορκητῶν (212). Τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας ἡμπόδισαν μὲ πλοιάρια νὰ στείλῃ βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν.

Ἀλλ' ἡ κρίσις τοῦ μεγάλου πολέμου ἤρχισε νὰ φαίνεται κυρίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ νεαρὸς στρατηγὸς Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων, υἱὸς τοῦ Σκιπίωνος, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἥτταν του εἰς τὸν Τρεβίαν εἶχε μεταφέρει τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατάρθωσε τὸ 209 νὰ κυριεύσῃ τὴν πρωτεύουσαν τῶν Καρχηδονίων Καρθαγένην καὶ ν' ἀποκτήσῃ φήμην μεγάλην. Τὴν Ἰσπανίαν τότε ἐκυβέρνηa ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβας, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ φέρῃ ἐπικουρίας εἰς τὸν ἀδελφόν του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὁμως συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς δυνάμεις ἐναντίον του καὶ εἰς τὸν μικρὸν ποταμὸν Μέταυρον, νοτίως τοῦ Ρουβίκωνος, κατέστρεψαν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν στρατὸν του (207). Ὁ ἴδιος ὁ Ἀσδρούβας ἐφονεύθη. Ὁ Ἀννίβας περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέ-

Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς
(Μαρμαρινὴ προτομή).

σιν. Ἡ κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνος, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἄφησεν εἰς τὴν τύχην του τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. Ἀφοῦ τέλος δὲν κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἐνισχύσεις καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, ἦλθεν εἰς δυσκολωτάτην θέσιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Βρουττίαν.

Η ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΖΑΜΑΝ ΜΑΧΗ. — ΕΙΡΗΝΗ

Οἱ Ρωμαῖοι παρακινούμενοι τότε ἀπὸ τὸν Σκιπίωνα, τὸν νικητὴν τῆς Ἰσπανίας, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔγινεν ὕπατος εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ὁ Σκιπίων. Τὸ 204 ἀπεβιβάσθη βορείως τῆς Καρχηδόνος, πλησίον τῆς πόλεως Ὑτίκης, καὶ ἔλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας *Μασσανάσην*.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσουν τὸν Ἀννίβαν. Ἡ κρίσιμος μάχη ἐδόθη πλησίον τῆς *Ζάμας* εἰς τὴν κεντρικὴν Τυνίδα (σημ. *Naragara*) τὸ 202. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπαθαν τόσῃν καταστροφῇ, ὥστε ὁ Ἀννίβας τοὺς συνεβούλευσε νὰ κλείσουν εἰρήνην καὶ ἀπεσύρθῃ εἰς τὰ κτήματά του.

Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὸ 201 μὲ ὅρους βαρυτάτους. Οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωσαν ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον ἐκτὸς 10 πλοίων, παρέχωρησαν ὅλας τὰς ἔξω τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, ὁ Μασσανάσης ἀνεγνώρισθη ἀνεξάρτητος βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἀνέλαβον νὰ πληρώσουν εἰς διάστημα 50 ἐτῶν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 10 χιλ. ταλάντων (60 ἐκ. χρυσῶν δραχμῶν) καὶ δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐπιχειροῦν πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν Ἀφρικανός.

ΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Η ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ

Ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἦτο ἀκόμη πόλεμος ἐθνικὸς διὰ τὴν Ρώμην, δηλαδὴ ἀγὼν διὰ τὴν ὑπαρξίν της. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐκυρίαρχησαν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ἀπέκτησαν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς των καὶ ἀπὸ τότε ζητοῦν νὰ ἐπικρατήσουν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ νὰ κανονίσουν τὴν πολιτικὴν τῶν γειτονικῶν κρατῶν κατὰ τὸ συμφέρον των. Ἐπειδὴ παρετήρησαν τὴν ἀδυναμίαν τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς των, ἀποκτοῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὑποτάξουν καὶ νὰ προσαρτήσουν τὰς χώρας αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως δίδεται ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ρωμαίων (εἰς τὸν ρω-μαϊκὸν ἱμπεριαλισμόν, ὅπως λέγουσιν) καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ὑποτάσσει ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας.

Η ΑΝΑΜΕΙΞΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονιακοῦ πολέμου ἡ Ρώμη ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἀνατολή παρουσιάζει τὴν ἑξῆς εἰκόνα:

Ἡ Μακεδονία, εἰς τὴν ὁποίαν βασιλεύουν οἱ Ἀντιγονίδαι, εἶναι κράτος ἀρκετὰ ἰσχυρόν. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος Ε' (220—179) ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του, προσπαθεῖ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὰ Ἰλλυρικά παράλια καὶ νὰ ἰδρύσῃ ἰσχυρὰν μοναρχίαν.

Ἡ Συρία, τὴν ὁποίαν κυβερνοῦν οἱ Σελευκίδαι, εἶναι κράτος πολὺ ἐκτεταμένον. Ὁ Ἀντίοχος Γ' ὁ Μέγας (222—187), σύγχρονος τοῦ Φιλίππου, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἶχε πλοῦτον καὶ δύναμιν καὶ ἔθεωρετο ὡς ὁ ἰσχυρότερος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Αἴγυπτος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευον οἱ Πτολεμαῖοι, εὐρίσκετο εἰς παρακμὴν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐκυβέρνηον τὸ κράτος, ἀπετέλουν μικρὰν μειονότητα μισητὴν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ οἱ διαρκεῖς πόλεμοι πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἐξήντηλσαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους.

Τὸ βασιλείον τῆς Περγᾶμου ἦτο μικρόν, ἀλλὰ συγκεντρωμένον καὶ καλῶς ὀργανωμένον.

Σπουδαία ναυτικὴ δύναμις ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ Δημοκρατία τῆς Ρόδου, ἡ ὁποία εἶχε γίνει σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εὐρίσκετο εἰς τελείαν ἀναρχίαν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἐριδες ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Αἱ δύο Συμπολιτεῖαι, ἡ Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτωλική, ἐξηντήθησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ δὲν ἀπετέλουν σοβαράν δύναμιν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ (200 – 197)

Διηρημένη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐξηντημένη ἡ Ἀνατολὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι προσβάλλουν πρῶτον τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος Ε' καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ' εἶχον συνεννοηθῆ νὰ διαμοιράσουν τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Τότε αἱ δύο μικρασιατικαὶ δυνάμεις, Πέργαμος καὶ Ρόδος, ἐξήτησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ Σύγκλητος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀννίβα Φίλιππον Ε', ἀπήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Φίλιππος ἡρνήθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ (200).

Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν μὲ ὀλίγην ὀρεξιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐξήρχοντο ἐξηντηλέμοι ἀπὸ τὸν τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ μόλις πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχον κλείσει εἰρήνην πρὸς τὴν Καρχηδόνα. Ὁ στρατὸς των, ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἠπείρου, δὲν κατῴρθωσεν ἐπὶ δύο ἔτη νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὴν παραλίαν, ὅπου περιώρισεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος. Ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦ 198 ὁ νεαρὸς ὕπατος Φλαμίνιος ἐπανάλαβε τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀῶου ποταμοῦ (Βόρειος Ἠπειρος) καί, ἀφοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ προσέειλκε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καθὼς καὶ τὴν Αἰτωλικὴν Συμπολιτείαν.

Τὸ θέρος τοῦ 197 ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν θέσιν Κ υ - νὸς Κεφαλαί τῆς Θεσσαλίας, μεταξὺ Λαρίσης καὶ Φαρσάλου. Ἐκεῖ αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες συνέτριψαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα· εἰς τὴν νίκην των ὁμως συνετέλεσε πολὺ τὸ ἵππικὸν τῶν Αἰτωλῶν.

Ὁ Φίλιππος ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὰς ὀχυρὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλλησπόντον, καὶ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φλαμινῖος κατήλθεν εἰς Κόρινθον (196), ὅπου ἐτελοῦντα τὰ Ἴσθμια. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν μὲ τὴν γνωστὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα νὰ χωρίσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀναρίθμητα κρατίδια καὶ νὰ τὴν καταστήσουν ἀνίκανον δι' ἄμυναν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ (192 - 190)

Ὁ Ἀντίοχος Γ' ἐφάνη ἀδιάφορος διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἄλλοτε συμμάχου του Φιλίππου καὶ ἠθέλησε μᾶλλον νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν του. Κατέλαβε τὰς κτήσεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 196 ἐπέρασε τὸν Ἑλλησπόντον καὶ ἔγινε κύριος τῆς Θράκης. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον δυσареστηθῇ κατὰ τῶν Ρωμαίων, διότι δὲν ὠφελήθησαν ὅσον ἤλπιζον ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Συνεννοήθησαν λοιπὸν μὲ τὸν Ἀντίοχον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας ἤρχισε τότε νὰ κάμνῃ προετοιμασίας, διὰ νὰ προσβάλῃ τοὺς Ρωμαίους. Εἰς τὰ σχέδια του τὸν ἐνεθάρρυνε πολὺ ὁ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του. Τὸ 192 ὁ Ἀντίοχος ἀπεβίβασε 10 χιλ. στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι τότε ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἤρχεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν δευτέραν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος διεξήγαγεν ἀδεξίως τὸν πόλεμον καὶ δὲν ἠκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀννίβα.

Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν ἰσχυρὰν συμμαχίαν προσελκύσαντες τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, τὸν Εὐμένη τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος των. Τοιουτοτρόπως ἐδιχάζετο πάλιν ὁ ἑλληνισμὸς

καὶ ἔχανε διὰ παντὸς τὴν εὐκαιρίαν νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ Ἀντίοχος ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ οἱ σύμμαχοί του Αἰτωλοὶ ἐζήτησαν ἀνακωχήν.

Οἱ Ρωμαῖοι διεβίβασαν ἰσχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Λεύκιον Σκιπίωνα εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον δώσει ὡς σύμβουλον

Ἀντίοχος ὁ Γ' τῆς Συρίας
Μαρμαρινὴ προτομή
(Παρίσιον, Λουβρον.)

τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Τὸ 190 ἐδόθη ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σιπύλου, πλησίον τῆς Σμύρνης. Ὁ Ἀντίοχος ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην. Ἐξεκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ στόλον πλέον τῶν 10 πλοίων καὶ ἐπλήρωσεν ἀποζημιώσιν 15 χιλ. τάλαντα. Πρὸς τοῦτοις ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Ἀννίβας κατέφυγε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατεδίωξαν καὶ ἐκεῖ τὸν Καρχηδόνιον στρατηλάτην, ὁ ὁποῖος, κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας

τῶν ἐχθρῶν, ἔπιε δηλητήριον καὶ ἐτέρματισε τὸν βίον του.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ (171 - 168).

Τοιοιουτρόπως ἡ Ρώμη ἀπέβαινε πανίσχυρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἔγινε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ ὄλων τῶν πόλεων ὅπως καὶ οἱ φίλοι τῆς ἀνεξαρτησίας ἦσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν τελευταίαν δύναμιν ἡ ὁποία ἀπέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Πράγματι ὁ Φίλιππος Ε' ἀπὸ τὴν ἐπομένην τῆς ἡττης εἰργάζετο δραστηρίως διὰ τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου ἐνέτεινε τὰς προπαρασκευάς.

Τὸ 179 ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος καὶ ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Περσεύς, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἡτοιμάζετο μὲ μεγαλυτέραν δραστηριότητα διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἔπαυον νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς Ρώμης. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμήν δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἕλληνες. Ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία καὶ ἡ Πέργαμος ἦσαν σύμμαχοι τῆς Ρώμης. Ὁ Εὐμένης μάλιστα τῆς Περγάμου κατήγγειλεν εἰς τὴν Ρώμην (172) τὰς μυστικὰς προετοιμασίας τοῦ Περσέως. Οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ συνεκέντρωσαν στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν πόλεμον (171).

Κατ’ ἀρχὰς ὁ Περσεὺς εἶχε σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ματαίως προσεπάρθησεν ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τέλος ἡ Σύγκλητος ἔστειλε τὸν ὑπατον Αἰμίλιον Παῦλον, δραστήριον καὶ ὀργανωτικὸν στρατηγόν. Ὁ Αἰμίλιος ἀπώθησε τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ ἔδωσεν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Πύδνης (2 Ἰανουαρίου 168). Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξεμδενίσθη, ὁ Περσεὺς συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ἡ λεία ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε οἱ Ρωμαῖοι δι’ ἀρκετὸν χρόνον ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς ἀμέσους φόρους. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἐτέλεσε τὸν λαμπρότερον θρίαμβον ἀπὸ ὅσους εἶχεν ἴδει ἕως τότε ἡ Ρώμη.

Ὁ θρίαμβος διήρκεσε 3 ἡμέρας. Ἡ πρώτη μὲν μόλις ἐξήρκεσε διὰ τὴν παρέλασιν τῶν ἀνδριάντων καὶ τῶν πινάκων ζωγραφικῆς, οἱ ὁποῖοι ἐφέροντο ἐπὶ 200 ἄμαξων. Τὴν ἐπομένην παρήλασαν ἐπὶ πλήθους ἄμαξων τὰ ὠραιότερα καὶ πλουσιώτερα μακεδονικὰ ὅπλα. . . , κατόπιν 3 χιλ. ἄνθρωποι ἔφερον ἀργυρὰ νομίσματα ἐντὸς 750 δοχείων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐβαστάζετο ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. Ἄλλοι ἐβάσταζον κρατῆρας ἀργυροῦς, ποτήρια καὶ ἄλλα πολύτιμα σκεύη. . . Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπροπορεύοντο 100 βόες προωρισμένοι πρὸς θυσίαν, ἠκολοῦθουν 77 δοχεῖα πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, οἱ βασιλόπαιδες καὶ ὁ Περσεὺς ἐνδεδυμένοι καστανόχρουν ἱμάτιον καὶ φορῶν τὰ μακεδονικὰ πέδιλα. . . Κατόπιν ἤρχοντο 400 χρυσοὶ στέφανοι σταλέντες εἰς τὸν Αἰμίλιον ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Τέλος ἐπεφαίνετο ὁ θριαμβετής ἐπιβαίνων ἐπὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἄρματος. Τὴν πομπὴν ἔκλειεν ὁ στρατὸς μὲ κλάδους δάφνης εἰς τὰς χεῖρας καὶ ψάλλων ᾠσματα ἔθνικα καὶ νικητηρίους παιᾶνας πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ.

(Πλούταρχος : « Βίος Αἰμιλίου Παύλου »).

Ἡ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρα μέρη μὲ ἰδιαιτέραν διοίκησιν. Ἡ Ἠπειρος, ἡ ὁποία εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα, ὑπέστη πρωτοφανή

καταστροφήν: 70 πόλεις ἐξηφανίσθησαν καὶ 150 χιλ. ἄνθρωποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἄλλ' ἦλθε καὶ τῶν συμμάχων ἡ σειρά. Κατὰ τὸν πόλεμον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας εἶχεν ἀκουσθῆ φωνὴ ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ Περσέως. Διὰ τοῦτο οἱ πρῶην σύμμαχοι ἐθεωρήθησαν ὑποπτοί. Ἡ Ρώμη ἀπήτησε τότε ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Ἀχαιᾶς ὡς ὁμήρους χιλίους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ὑπέδειξεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς μερίδος Καλλικράτης. Οἱ Ρωμαῖοι μετέφερον αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τοὺς ἐσκόρπισαν εἰς διάφορους πόλεις. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ ἱστορικός Πολύβιος, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα ἐκ Μεγαλοπόλεως τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐφρόντισαν ἐπίσης νὰ ταπεινώσουν τὸν βασιλέα τῆς Περγᾶμου καὶ τὴν Ρόδον.

Η ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (148) ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (146)

Εἰς τὸ διάστημα τῶν 22 ἐτῶν μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης οἱ Ρωμαῖοι ἐκανόνισαν ὀριστικῶς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπελείποντο δύο κέντρα ἀντιστάσεως: ἡ Μακεδονία, ἡ ὁποία δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ ἔνδοξον παρελθόν· ἐπίσης ἡ Ἀχαικὴ Συμπολιτεία, ὅπου τελευταίως εἶχεν ἀφυπνισθῇ ἡ ἐθνικὴ συνειδησις. Τὸ ἔτος 151 μετὰ 17 ἐτῶν ἐξορίας, ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των οἱ ἐπιζῶντες Ἀχαιοὶ διαπνεόμενοι ἀπὸ ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ ἐξόριστοι κατῴρθωσαν νὰ μεταστρέψουν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας. Τὴν ἀρχὴν κατέλαβον ὁ Δημόκριτος, ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ Δίαιος, ὁπαδοὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ρωμαίων μέχρις ἐσχάτων. Ἡ στιγμή ἦτο κατάλληλος, διότι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον περιπλακῇ εἰς τὸν τρίτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον καὶ διεξῆγον σκληρὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν οἱ Ἕλληνες δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν.

Τὸ 151 εἰς τὴν Μακεδονίαν, κάποιος Ἀνδρίσκοις, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Περσέως καὶ ἐπωνομάζετο Φίλιππος, ἐξήγειρε τὸν μακεδονικὸν λαὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ τὸ 148 ὁ ὑπάτος Καϊκίλιος Μέτελλος συνέτριψε τὰς ὀλίγας δυνάμεις τοῦ Ἀνδρίσκου καὶ συνέλαβε τὸν ἴδιον αἰχμάλωτον. Ἡ τύχη τῆς Μακεδονίας ἐκανονίσθη ὀριστικῶς. Μετὰ τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ νοτίου Ἰλλυρίας ἀπετέλεσε ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μακεδονία.

Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν συνέπραξαν μὲ τοὺς Μακεδόνες. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ ὁποία ἐζήτει νὰ ἀποσπασθῇ, καὶ ἀπήτησαν τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἀργούς καὶ τῆς Κορίνθου, δηλαδὴ τὴν διάλυσιν τῆς Συμπολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξηγέρθη καὶ τὸ 147 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Παρὰ τὸν ἥρωισμὸν τῶν τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν. Ὁ Μέτελλος συνέτριψε τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν Σ κ ἄ ρ φ ε ι α ν τῆς Λοκρίδος καὶ ἔγινε κύριος τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κριτόλαος ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἐπόμενο ἐτος 146 ὁ ὕπατος Μ ό μ μ ι ο ς κατέστρεψε τὸν τελευταῖον ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Λ ε υ κ ό π ε τ ρ α ν πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ στρατηγὸς Δίαιος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του καὶ ἠυτοκτόνησε. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος διέβη τὸν Ἰσθμὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν κατὰ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου μετέβαλεν εἰς ἑρείπια. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν ὀριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἡ Ἑλλὰς προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας.

Τὸ ἐτος 133 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου Ἀτταλὸς Γ' καὶ ἄφησε διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ρωμαϊκὸν λαόν. Τὸ 129 οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον αὐτὸ καὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην Ἀσιατικὴν ἐπαρχίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἀ σ ί α διότι περιελάμβανε τὸ ἡμῖς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῶν Ρωμαίων.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ (146)

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ β' Καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Καρχηδὼν ἐξεπλήρωσε πιστῶς τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης καὶ προσεπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τοὺς Ρωμαίους.

Ἀλλ' ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως ἀνησυχοῦσε τοὺς Ρωμαίους, ἐνῶ ἄφ' ἑτέρου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπῆρχον ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λησμονήσουν τὰς ταπεινώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

Ὁ κακὸς δαίμων τῆς Καρχηδόνας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας *Μασσανάσης*. Ὁ ἡμιβάρβαρος ἀλλὰ πονηρὸς καὶ φιλόδοξος αὐτὸς Ἀφρικανὸς διαρκῶς ἀφήρει χώρας τῆς Καρχηδόνας, ἡ ὁποία πιστῇ εἰς τὴν συνθήκην, κατέφευγε πάντοτε εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς Ρώ-

μης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδικαίωσαν πάντοτε τὸν Μασσανάσην. Τὸ 153 εἶχε μεταβῆ ὡς διαιτητῆς ὁ Κάτων, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεψε φανατικώτερος ἀπὸ πρὶν καὶ ὅλους τοὺς λόγους του εἰς τὴν Σύγκλητον ἐτελείωνε μὲ τὴν φράσιν: « πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδὼν ».

Ὅταν ὅμως τὸ 150 ὁ Μασσανάσης ἀφῆρεσε νέα ἐδάφη, ἡ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων ἐξηντλήθη καὶ παρὰ τὴν συνθήκην ἔλαβον τὰ ὅπλα. Ἡ Σύγκλητος ἐθεώρησε τοῦτο ἀφορμὴν πολέμου. Ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ὑτίκην. Ἐντρομοὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ παράσχουν πᾶσαν ἱκανοποίησιν. Ἐδωσαν ὁμήρους καὶ παρέδωσαν τὰ ὅπλα καὶ τὰς μηχανὰς των. Τότε ὁ ὕπατος ἀνεκοίνωσε τὰς βαρεῖας προτάσεις τῆς Συγκλήτου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπρεπε νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλιν των καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 5 χιλ. μακρὰν τῆς θαλάσσης (149). Οἱ Καρχηδόνιοι, ἐξαγριωθέντες ἀπὸ τὴν δολίαν αὐτὴν συμπεριφορὰν, παρεσκευάσθησαν εἰς ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Ἡγωνίσθησαν ἥρωικῶς ἐπὶ τρία ἔτη (149 - 146). Ἀλλὰ τὸ 147 οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν Σκιπίωνα Αἰμιλίον, υἱὸν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Ὁ ἀγὼν ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Οἱ Ρωμαῖοι τὸ 146 εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ λυσσώδη μάχην εἰς τὰς ὁδοὺς— ἡ ὁποία διήρκεσεν 6 ἡμερονύκτια— ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν Βύρσαν. Ὁ Ἀσδρούβας, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὸν ἀγῶνα, παρεδόθη μὲ 50 χιλ. μαχητάς. Ἀλλ' ἡ σύζυγός του καὶ χίλιοι ἄλλοι Καρχηδόνιοι κατέφυγον εἰς ἓνα ναὸν καὶ εὗρηκαν οἶκτρον θάνατον εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν.

Ἡ διαταγὴ τῆς Συγκλήτου ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχηδὼν κατεστράφη συστηματικῶς καὶ ἀπηγορεύθη νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νέας πόλιν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρικὴ καὶ ὁ Σκιπίων ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος. Τοιοῦτοτρόπως ἐξηφανίσθη ἡ ὑπερήφανος φοινικικὴ ἀποικία τῆς Ἀφρικῆς.

ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῆς Ζάμας ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ ἡ κακὴ διοίκησις ἐπροκάλεσε περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰῶνος φοβερὰν ἐξέγερσιν εἰς ὅλην τὴν χώ-

ραν, ἡ ὁποία διήρκεσε 21 ἔτη. Τέλος τὸ 134 ἐστάλη εἰς τὴν ‘Ισπανίαν ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός, ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδό-
νος. Ἡ ‘Ισπανία ὑπετάχθη ὀριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ 133 καὶ
ἀπέβη ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῆς Δύσεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ
201 - 177 εἶχον ἤδη ὑποτάξει τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν,
τὴν ὁποίαν ὠργάνωσαν μὲ ἀποικίας καὶ ὁδοὺς.

Τὸ 125 ὑπέταξαν τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἡ ὁποία ἐξησφά-
λισεν εἰς αὐτοὺς τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν ‘Ισπανίαν. Ἐκ τῆς χώρας
αὐτῆς ἐδημιούργησαν ἰδίαν ἐπαρχίαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Ναρ-
βωνίτιδα.

Τοιοτοτρόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος, οἱ Ρω-
μαῖοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτι-
κῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τότε τὴν ὠνόμαζον ἡ θάλασσά μας
(mare nostrum).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛ. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Η ΡΩΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 2ου Π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔχει κυριαρχήσει ὀριστικῶς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἔχει ἀναπτυχθῇ εἰς παγκόσμιον δύναμιν.

Τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴν ἐξησφάλισε κατόπιν μακρῶν ἀγώνων, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν ἑκατονταετηρίδας καὶ παρουσίασαν τρεῖς φάσεις :

Οἱ Ρωμαῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ μικρὸν Λάτιον καί, διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἐξουσίαν των, ἐχρειάσθη νὰ πολεμήσουν πρῶτον μὲ τοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς ὄρεινους κατοίκους τῆς Μέσης Ἰταλίας καὶ κατόπιν μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐπεκράτησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐστερέωσαν τὴν ἐξουσίαν των ἐπὶ τῆς Ἰταλίας (272 π.Χ.).

Σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν ξηρὰν ἡ Ρώμη στρέφει τὴν προσοχὴν της τώρα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔρχεται μοιραίως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἐξουσίαζον τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον. Ἀπὸ τὴν πάλην αὐτὴν — ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ ἑκατὸν ἔτη (264 - 146) — ἐξῆλθε νικητρία ἡ Ρώμη, ἐνῶ ἡ περίφημος φοινικικὴ ἀποικία Καρχηδὼν ἐξηφανίσθη.

Ἀπὸ τότε ἡ Ρώμη ἔλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῶν χρόνων αὐτῶν τῆς Μακεδονίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου, καὶ (αἰσθανομένη τὴν ὑπεροχὴν της) ζητεῖ νὰ κανονίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν συμφῶνως πρὸς τὰ συμφέροντά της. Τοῦτο τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ἡ Ρώμη βλέπει τὴν ἀδυναμίαν των καὶ συλλαμβάνει σχέδια κατακτητικὰ. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος ρωμαϊκὸς ἱμπεριαλισμός.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔγινε κυρία τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐταπείνωσε τὸν βασιλεῆ τῆς Συρίας. Εἰς τὴν Δύσιν ἐξουσίασε τὴν Ἰσπανίαν, ἐκυρίευσεν τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ἀνω Ἰταλίαν, καὶ ὑπέταξε τὴν Νότιον Γα-

λατίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλισε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ Μεγάλαι Κατακτήσεις.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ρώμη ἵδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος, ἕνα μέγα imperium ὅπως ἔλεγον οἱ ἴδιοι οἱ Ρωμαῖοι. Αἱ κατακτήσεις ὅμως αὗται εἶχον σοβαρωτάτας συνεπείας διὰ τὴν Ρώμην. Ἐφερον βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων καὶ ἔθεσαν μεγάλα κοινωνικὰ προβλήματα.

Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

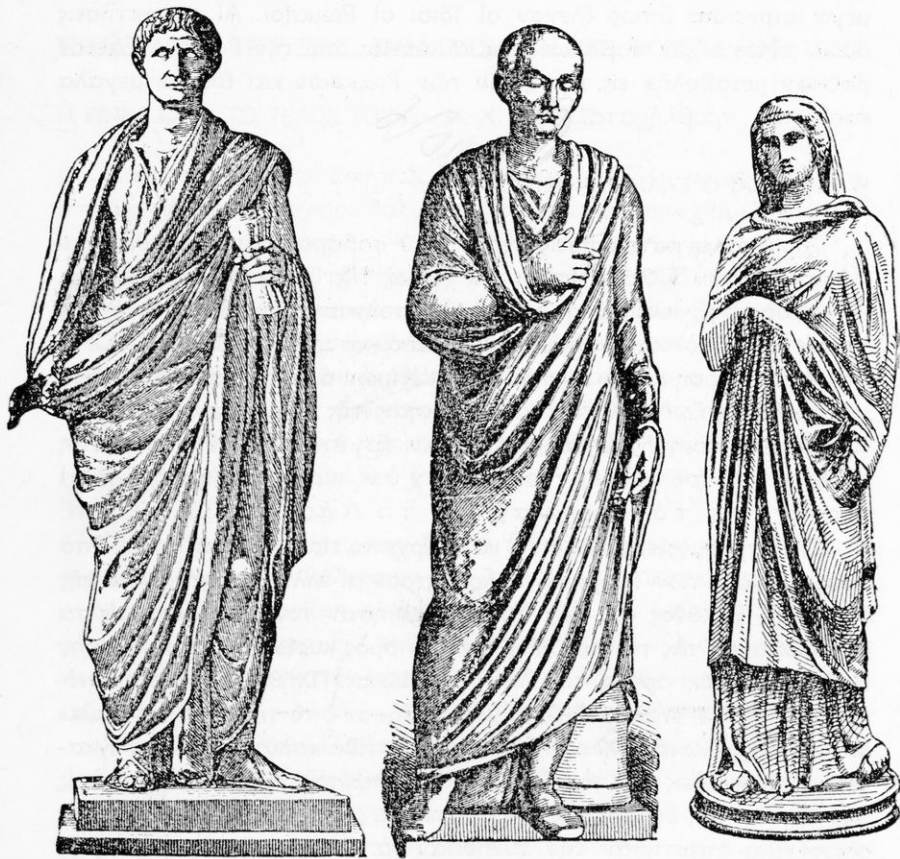
Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις εἶχον πολὺ σοβαρὰς συνεπείας διὰ τὴν Ρώμην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώρισαν ἀπὸ πλησίον τὸν ἑλληνοανατολικὸν πολιτισμὸν, ἐγοητεύθησαν ἀπ' αὐτὸν καὶ ἐμιμήθησαν τὰ καλὰ καὶ τὰ τρωτά του. Ἀλλ' ἡ ἀπότομος εἰσροὴ ξένων συνηθειῶν καὶ ἐθίμων ἄλλαξε τὸν χαρακτῆρα τῆς ρωμαϊκῆς ζωῆς. Αὐτὸ ἦτο ἡ ἐκδίκησις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εἶπον. Ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Ὁράτιος ἔγραψεν ἀργότερον: Ἡ ἡττημένη Ἑλλὰς ὑπέταξε τὸν τραχὺν κατακτητὴν καὶ εἰσήγαγε τὰς τέχνας εἰς τὸ Λάτιον.

Ὁ ἑλληνισμὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν Ρώμην ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Τυρρηνῶν. Ἀργότερον αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας ἐμύησαν τοὺς Ρωμαίους εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ὁ ἑλληνισμὸς κυρίως εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος. Πλήθος Ἑλλήνων κατέκλυσε τότε τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλοι μετεφέρθησαν ὑπὸ τὴν βίαν τοῦ πολέμου ὡς αἰχμάλωτοι, ἄλλοι πάλιν μὲ τὴν ἐλπίδα καλυτέρας τύχης ἐγκατεστάθησαν ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην ὡς ὑπηρέται, μάγειροι, ἡθοποιοί, μάντιες, ἰατροί, διδάσκαλοι, γραμματικοί, ρήτορες κλπ. Αἱ ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ μεταχειρίζονται Ἕλληνας γραμματεῖς διὰ τὰς ὑποθέσεις των. Οἱ Ἕλληνες ἐξέπληττον τοὺς νικητὰς μὲ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὰς μεγάλας δεξιότητας, πράγματα ἄγνωστα εἰς τοὺς τραχεῖς Ρωμαίους.

Πολυάριθμοι ἐξ ἄλλου ἦσαν οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι εἶτε ὡς ἔμποροι εἶτε ὡς στρατιῶται ἐπήγαιναν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας· ἀργότερον οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπισκέπτονται τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ διαμονὴ ἐπὶ τινα καιρὸν εἰς τὰς

Ἀθήνας, τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Ρόδον ἔθεωρεῖτο ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθέρας μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κίνησις, ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ

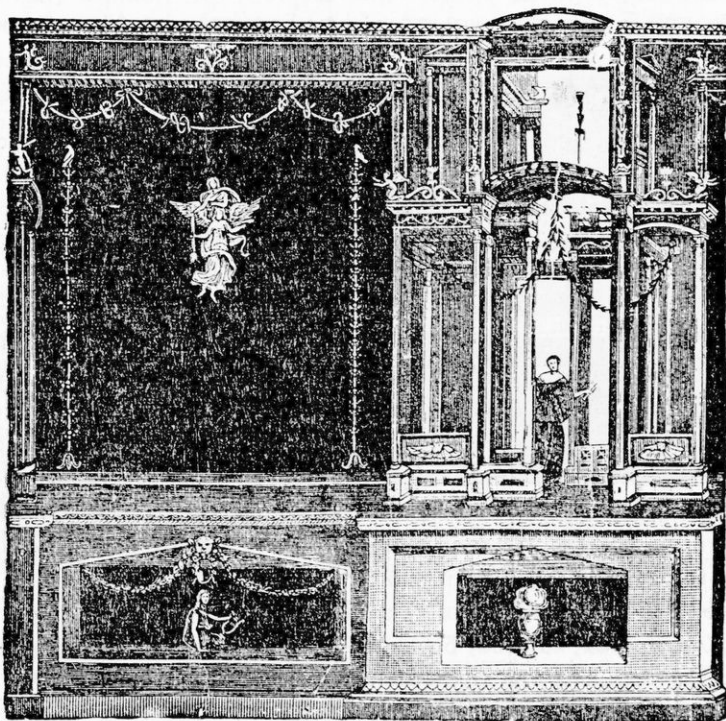
Ἡ Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία

Οἱ Ρωμαῖοι περιποιῶνται πολὺ τὴν ἐμφάνισίν των. Ἡ ἐνδυμασία των ἀποτελεῖται ἀπὸ χιτῶνα (tunica) καὶ ἐπανωφόριον (toga). Αἱ γυναῖκες ἐπίσης φοροῦν χιτῶνα καὶ τυλίσσουν ἐπάνω του ὡς ἐπανωφόριον τετράγωνον ὕφασμα (palla).

ἀντιστρόφως, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθὴς ἐπανάστασις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην, τὰ ἥθη κλπ.

Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν ἐτῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Τὰ ἐξ ἀργίλου εἰδώλια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου φαίνοντο τώρα πολὺ χονδροειδῆ ἐμπρὸς εἰς τὰ ἀπὸ μάρμαρου καὶ ὁ-

Ἐσωτερικὸν οἰκίας

(Τοιχογραφία Πομπηίας).

Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηίας εἶναι ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ δίδουν ἰδέαν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Παριστάνουν οἰκοδομήματα καὶ μυθολογικὰς σκηνὰς καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βλέπομεν αὐτὰ ἀπὸ παράθυρα ἢ ἀνοίγματα τοῦ τοίχου ἔξω εἰς τὸ ὑπαίθριον.

ρεῖχαλκον ἀγάλματα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν. Ἡ ρωμαϊκὴ μυθολογία ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ στενοχω-

ροϋνται διὰ τοὺς ταπεινοὺς θεοὺς των καὶ ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἐξυψώσουν καὶ νὰ τοὺς ταυτίσουν μὲ τοὺς ἑλληνικοὺς. Διηγέθησαν κατόπιν τὰς περιπετείας τῶν θεῶν των κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους καὶ παρέστησαν αὐτοὺς μὲ μορφήν ἑλληνικὴν. Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς: τὴν Κυβέλην ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἴσιδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον κλπ.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα. Ἡ πραγματικὴ λογοτεχνία ἤρχισε νὰ γεννᾶται εἰς τὴν Ρώμην, ἀφ' ὅτου οἱ Ρωμαῖοι ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἦσαν μιμήσεις ἑλληνικῶν ἔργων καὶ πολλάκις μεταφράσεις αὐτῶν.

Ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος, Ἕλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Ὀδύσσειαν. Οἱ πρῶτοι συγγραφεῖς ἦσαν δύο *κωμικοὶ ποιηταί*: ὁ Πλαῦτος (245 - 184) καὶ ὁ Τερέντιος (194 - 159). ἐπίσης ὁ ἐπικός Ἐννιος (253 - 169), ὁ ὁποῖος εἰς μίαν ἔμμετρον ἱστορίαν τῆς Ρώμης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον.

Ὁ πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτύχθῃ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Τὰ πρῶτα μάλιστα πεζὰ δοκίμια ἐγράφοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Πρῶτος ὁ Κάτων ὁ τιμητὴς ἔγραψε τὸ ἱστορικόν του σύγγραμμα εἰς τὴν λατινικὴν. Σημαντικὴ ἦτο ἡ πρόοδος εἰς τὴν *ρητορικὴν*. Ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρῆχε πολλὰς εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς δικηγόρους νὰ ὁμιλοῦν καὶ ἦσαν εὐνοϊκώτατοι οἱ ὅροι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ρητορικῆς τέχνης. Ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ρωμαϊκὴ ρητορεία ἦτο ἀπλὴ καὶ ἄτεχνος. Ἀργότερον ὅμως ἤρχισε μεγάλη κίνησις ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἕλληνες ρητοροδιδάσκαλοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεδείχθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ρήτορες.

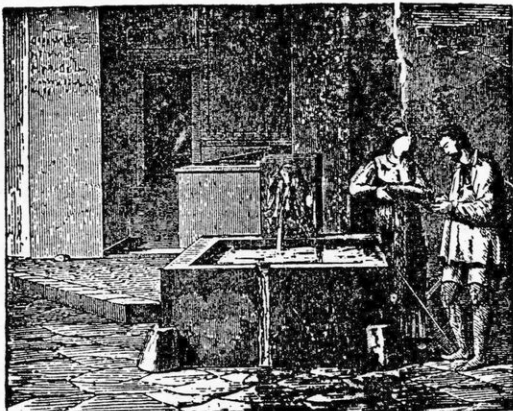
ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Οἱ Ρωμαῖοι ἠγάπησαν περισσότερο τὴν *ἑλληνικὴν τέχνην*. Πολλοὶ στρατηγοί, οἱ ὁποῖοι ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν ἰδιωτῶν καὶ μετεκόμισαν εἰς τὴν Ρώμην πολλὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, μὲ τὰ

ὅποια ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας των. Τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου ἔγινε συρμός καὶ οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἡμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν ἀπὸ ἔργα τέχνης εἰς τὰς οἰκίας των.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαύμασαν καὶ ἠγάπησαν τὴν τέχνην τῆς ἐποχῆς των, δηλαδή τὴν ἑλληνιστικὴν τέχνην μὲ τὴν προσπάθειάν της νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν φύσιν μὲ τὸ πάθος, τὰς πολυτελεῖς καὶ περιτέχνους διακοσμήσεις, τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

Ἀπὸ τότε δὲν εὐχαριστοῦνται πλέον μὲ τοὺς ξυλίνους ναοὺς των, κτίζουν ναοὺς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ κοσμοῦν τὰ κτίριά των μὲ μωσαϊκὰ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατεσκευάσθησαν πολλὰ ἔργα, ἰδίως εἰς τὴν ἀγοράν, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχιτέκτονες ἦσαν Ἑλληνες. Ἡ πρώτη ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην.

Δημοσία κρήνη εἰς τὴν Πομπηίαν.

Ο ΣΚΙΠΙΩΝ ΑἰΜΙΛΙΑΝΟΣ

Μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν νεωτεριστικὴν αὐτὴν κίνησιν ἔδωσαν μερικοὶ ἄνδρες ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός. Ὁ Σκιπίων ἠγάπα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνας καὶ ἐσχημάτισε κύκλον φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν ὅποιον διεκρίνοντο ὁ στωικὸς φιλόσοφος Παναίτιος ὁ Ρόδιος, ὁ Πόλυβιος (βαθὺς ἱστορικός μὲ ἀξιοθαύμαστον πλοῦτον στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων), ὁ κωμικὸς Τερέντιος, ὁ νομομαθὴς Μανίλιος κ.ἄ.

Ἄλλ' ἢ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ ἔμενεν ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ὠραιότητα καὶ εὗρισκε τέρψιν εἰς τὰ χονδροειδῆ θεάματα. Διη-

γούνται ότι μίαν ημέραν, ἐνῶ ἐπαίζετο κωμωδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἤκουσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν ὅτι ἔφθασε περίφημος σχοινοβάτης.

Η ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Οἱ τραχεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἀνετον καὶ πολυτελῆ βίον. Τὸν πλοῦτον καὶ τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νεοπλούτου, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς ζωῆς ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις καὶ σπατάλη παρὰ βαθύτερα κατανόησις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λεπτοτέρας ζωῆς.

Τὰς παλαιὰς ἀπλᾶς οἰκίας ἀντικατέστησαν μὲ νέας πολυτελεστέρας ἀπὸ μάρμαρον κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ κορινθιακῶν οἰκῶν.

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων δὲν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μάλλινον ὕφασμα ἀντικατέστησαν μὲ λεπτοῦφαντα ἐνδύματα καὶ ἐφρόντισαν νὰ πτυχώνουν τὸ ἱμάτιον κατὰ τὸν ἑλληνικὸν συρμόν. Μεγαλύτερα ἦτο ἡ πολυτέλεια εἰς τὸν ἱματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεζήτουν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανέστερα ὑφάσματα. Ἐφόρουν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέραια, ἐνώτια κτλ.

Ἀλλὰ περίφημος ἔγινεν ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τόσοι λιτοδίαίτοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιώδεις γαστρίμαργοι καὶ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐπεζήτουν τὰ πλέον σπάνια καὶ παλυνδάπανα φαγητὰ καὶ τοὺς πλέον ἀρωματώδεις καὶ σπανιωτέρους οἶνους τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ποσά, τὰ ὅποια ἐξώδενον διὰ τὰ συμπόσια, ἦσαν μυθώδη. «Ὁ μάγειρος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὁ ἔσχατος τῶν δούλων», λέγει ὁ Τίτος Λίβιος, «ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμα του ἔφθασεν εἰς μεγάλην περιωπὴν!»

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἀλλ' ἡ μεγάλη πολυτέλεια ἔφερεν ὅχι μόνον καταστρεπτικὴν μαλθακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλα ἐλαττώματα. Αἱ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ ἀρεταὶ ἐθεωρήθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. Ὅλοι ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ νέου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο κανὲν μέσον δὲν ἐθεώρουν ἀθέμιτον. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ

τῶν Ρωμαίων ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν καὶ τὰ διαζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίσης ἤρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς *πολιτικῆς διαφθορᾶς*. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψήφον των καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαφθορὰ ἐγενικεύθη.

Ἐναντίον τῆς καταστάσεως ταύτης ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται πολλοὶ Ρωμαῖοι καὶ ἐδημιουργήθη *ζωηρὰ ἀντίδρασις* κατὰ τῶν νεωτερισμῶν. Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως καὶ συγχρόνως ἀντιπρόσωπος τοῦ συντηρητισμοῦ τῆς Ρώμης εἶναι ὁ περίφημος Κάτων ὁ τιμητῆς.

Ὁ Κάτων ἦτο μικρὸς ἰδιοκτῆτης ἀπὸ τὴν Σαβίνην ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρώμην. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ἀνελθὼν εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ὁ Κάτων ὑπῆρξε λάτρης τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ νέα ἤθη τῆς ἀριστοκρατίας. Ὡς τιμητῆς ἐπεδίωξε μέτρα αὐτῇρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθοράν.

Ἄλλ' οἱ ἀγῶνες τοῦ Κάτωνος ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἀλλ' ὅπως ἦτο φυσικὸν τὸν προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνηθείας των. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται μὲ νέαν μορφήν καὶ ἔγινεν, ὅπως λέγουν, *ἐλληνισμὸς ρωμαϊκός*. Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες τὸν μετέφεραν εἰς τὴν ἀπολίτιστον Δύσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ. — ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις εἶχον ἀκόμη σαβαρωτέρας συνεπείας, δηλαδὴ βαθεῖαν οἰκονομικὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν μεταβολήν.

Ρωμαῖος τοκογλύφος

(Ὁρειχαλκινὴ προτομὴ ἀπὸ τὴν
Πομπηίαν. Νεάπολις)

Ὁ ὀνομαστός τραπεζίτης καὶ τοκογλύφος Caecilius Jucundus, τοῦ ὁποῦ ἡ οἰκία ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν Πομπηίαν. Ἡ εἰκὼν παριστάνει μὲ ζωηρὰν ἐκφραστικότητά τὸν πονηρὸν χρηματιστὴν.

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν μεσαίαν τάξιν, δηλαδὴ τοὺς ἰδιοκτῆτας μικρῶν κτημάτων εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Τοὺς μεγάλους πολέμους διεξήγαγε κυρίως ἡ μεσαία τάξις. Πολλοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἢ ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ὅσοι ἐπανῆλθον εὐρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ὁ ἄγρός των εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος, ἡ οἰκογένειά των εἶχε χρεωθῆ διὰ νὰ συντηρηθῇ, καὶ οἱ ἴδιοι ἐξηκολούθουν νὰ δανεῖζονται. Ἀλλὰ τότε τοὺς κατέστρεψεν ἡ τοκογλυφία. Συγχρόνως εἶχε καταντήσῃ ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντήρησις μικρῶν κτημάτων, ἀφ' ὅτου ἤνοιξαν αἱ μεγάλοι σιταγοραὶ τῆς Σικελίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ πρὸ πάντων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ εἰσαγόμενος ἀπ' αὐτὰς σῖτος ἦτο τόσο εὐθηνός, ὥστε ἡ παραγωγή τῆς Ἰταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ τοὺς σιτεμποροὺς. Οἱ μικροκαλλιεργηταὶ ἤναγκάσθησαν τότε νὰ πωλήσουν τοὺς

ἀγρούς των, ἐγκατέλειψαν τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλούσιοι ἠγόρασαν τὰ μικρὰ κτήματα, ἤνωσαν

πολλὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ ἐσχημάτισαν τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας, τὰ λεγόμενα *latifundia*. Εἰς τὰ κτήματα αὐτὰ ἐγκατέστησαν δούλους, ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακὰ, ἐφύτευσαν ἀμπέλους καὶ ἐλαίας, ὥς περισσότερον προσοδοφόρα, ἔτρεφον ζῶα ἢ ἄφηνον μεγάλας ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτους διὰ τὸ κυνήγιον. Τοιοιυτοτρόπως ἡ παραγωγή τῆς Ἰταλίας ἠλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἡ ὕπαιθρος χώρα ἄλλαξε κατοίκους, διότι τὴν θέσιν τῶν γνησίων Ρωμαίων ἔλαβον δούλοι Ἀσιᾶται. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὰ μεγάλα κτήματα κατέστρεψαν τὴν Ρώμην.

Κάτι παρόμοιον ἐγίνε καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐνῷ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν τεραστίως μὲ τὰς κατακτήσεις, οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται κατεστράφησαν, διότι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὸν συναγωνισμόν τῶν ἐργοστασίων, εἰς τὰ ὅποια μετεχειρίζοντο κυρίως δούλους. Τοιοιυτοτρόπως οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται, ὅπως καὶ οἱ ἐλεύθεροι γεωργοί, δηλαδὴ ἡ μεσαιωνικὴ τάξις, κατεστράφησαν καὶ περιήλθον εἰς μεγάλην ἔνδειαν. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

ΑΙ ΝΕΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ ἰσότης, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐπιτύχει οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τόσους ἀγῶνας, διεταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη διάκρισις τάξεων περισσότερον ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη εἶχε κυρίως δύο κοινωνικὰς τάξεις, μίαν μειοψηφίαν πλουσίων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων καὶ πτωχῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἵππεις, εἰς τὴν δευτέραν ὁ λεγόμενος ἀστικός ὄχλος.

Ἡ συγκλητικὴ τάξις, τῆς ὁποίας ὁ πλοῦτος συνίσταται κυρίως εἰς κτηματικὴν περιουσίαν, ἔχει ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ἀπ' αὐτὴν ἐκλέγουν οἱ Ρωμαῖοι σχεδὸν κατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι πολλάκις εἶναι ἀνίκανοι ἢ κάμνουν κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς των, περιφρονοῦν τοὺς νόμους, διαφθείρουν τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ κυβερνοῦν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

Ἡ τῶν ἱππέων εἶναι οἱ πλοῦστοι τοῦ χρήματος. Ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων, οἱ ἵππεις προτιμοῦν τὸ ἐμπόριον, τὰς τραπεζιτικὰς ἐργασίας καὶ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου. Ἐμπορεύονται κυρίως τὸν σῖτον (τὸν ὅποιον εἰσάγουν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον) καὶ συγ-

χρόνως είναι σπουδαίοι τοκογλύφοι. Ίδίως όμως πλουτοῦν ἀπὸ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου καὶ ἀπὸ τὴν ἐνοικίᾳσιν τῶν φόρων, εἶναι δηλαδή *δημοσιῶναί*. Οἱ ἵππεῖς καταρτίζουσιν μεγάλας ἐταιρείας, αἱ ὁποῖαι ἀναλαμβάνουσιν τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων ἢ τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν εἴτε ἐνοικιάζουσιν τοὺς φόρους. Ἀγοράζουσιν δηλαδή ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοὺς φόρους μεγάλων περιφερειῶν, προκαταβάλλουσιν τὸ ἀντίτιμον εἰς τὸ δημόσιον καὶ μετὰ τοὺς πωλοῦν τμηματικῶς εἰς μικροτέρους ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσπράττουν αὐτοὺς μὲ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ *τελιῶναί*, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ὡς διοικηταὶ καὶ οἱ ἵππεῖς ὡς ἐπιχειρηματίαι, καὶ ἰδίως ὡς δημοσιῶναι, ἐξεμεταλλεύθησαν μὲ ἀπλησίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ κατήντησαν ἀληθινὴ πλὴγὴ.

Τὸν ἀστικὸν ὄχλον ἀποτελοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παλαιοὶ μικροκτηματῖαι ἢ μικροτεχνῖται κατεστραμμένοι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι. Ἡ θέσις ὧν αὐτῶν εἶναι τραγικὴ. Δὲν εὐρίσκουν ἐργασίαν, διότι εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια προτιμῶνται οἱ δοῦλοι, ζοῦν εἰς μικρὰς καὶ ἀνθυγιεινὰς κατοικίας πτωχοί, ταπεινοὶ καὶ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὸν οἶκτον τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μοιράζουσιν τροφὰς καὶ ἐνδύματα. Ἄλλ' ἀντὶ αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ πωλοῦν τὴν ψῆφον των κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μόνη παρηγορία των ἔμεινεν ὁ τίτλος τοῦ Ρωμαίου πολίτου, τὰ μεγάλα θεάματα, αἱ ἑορταί, οἱ θρίαμβοι, αἱ ἐκλογαὶ καὶ ἡ κίνησις τῆς ἀγορᾶς.

Οἱ Δούλοι

Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ καταπληκτικὴ αὐξήσις τῶν δούλων.

Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου πωληθέντες ἢ Ἀσιᾶται τοὺς ὁποίους εἶχον μεταφέρει οἱ νικηταὶ στρατηγοί.

Ὁ δοῦλος κατὰ τὸν νόμον δὲν ἦτο *πρόσωπον*, ἀλλὰ *πράγμα*. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν οἰκτρά. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς. Ὁ ὀκνηρὸς ἢ πονηρὸς δοῦλος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωρίαι ἦσαν φρικώδεις: ραβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἢ ἐργασία τοῦ χειρομύλου, ἢ ἐργασία εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο πολλὰκις οἱ δοῦλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἠπειλήσαν σοβαρῶς τὸ κράτος.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἔλειψαν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ ἤθελον νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτήν. Ὁ Κάτων εἶχε κατανοήσει τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἐκτύπησε τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέλαβον οἱ δύο ἀδελφοὶ Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος.

Ο ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ Τιβέριος, ἦτο φύσις εὐγενική καὶ θερμὴ καὶ ρήτωρ καλός. Μὲ ἐξαιρετικὴν διορατικότη-

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι.

τα ἀντελήφθη ὅτι ἡ διόρθωσις τῆς καταστάσεως ἦτο δυνατὴ μόνον, ἂν κατώρθωνε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μικρὰν ἰδιοκτησίαν καὶ μαζὶ μὲ αὐτήν τὴν μεσαίαν τάξιν ἀποκαθιστῶν πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀνέργους τῆς Ρώμης.

Τὸ 133 π.Χ. ἐκλέγεται δήμαρχος καὶ προτείνει ἀμέσως τὸν περίφημον ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ ν ν ὅ μ ο ν, κατὰ τὸν ὅποιον κανεὶς δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχῃ γῆν τοῦ δημοσίου μεγαλυτέρας ἐκτάσεως ἀπὸ 500 πλέθρα καὶ 260 δι' ἑκάστον ἄρρεν τέκνον (τὸ πλῆθρον = 25,18 μ.). Οἱ

πλούσιοι όμως είχαν σφετερισθῇ, με τὸ πρόσχημα τοῦ ἐνοικίου, ἐκτά-

σεις πολὺ μεγαλυτέρας. Ἐπρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοὺς, νὰ διαιρεθῇ εἰς ἴσους κλήρους καὶ νὰ μοιρασθῇ εἰς τοὺς ἀκτήμονας πολίτας. Ὁ Τιβέριος ὑπεστήριξε με θερμὴν τὸν νόμον.

Ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν ἐπολέμησαν με μανίαν. Ἀλλ' ὁ Τιβέριος κατώρθωσε νὰ ψηφισθῇ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως προέβη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἀλλὰ διὰ νὰ στερεωθῇ τὸ ἔργον του, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν ὁ Τιβέριος εὗρεθη με ὀλίγους ὀπαδούς, διότι οἱ ἀγρόται εὕρισκοντο εἰς τὸν θερισμὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ πλούσιοι ἐδημιούργησαν ταραχάς, ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον με 300 ἀπὸ τοὺς

Πήτωρ ἀγορευὼν
(Μουσεῖον Φλωρεντίας).

ὀπαδούς του καὶ ἔρριψαν τὸ σῶμα του εἰς τὸν Τίβεριν.

Ο ΓΑΪΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Οἱ πλούσιοι κατ' ἀρχάς δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν πάλιν.

Ἀλλὰ τὸ 123 ἐξελέγη δήμαρχος ὁ Γάιος Γράκχος. Ὁρμητικώτερος καὶ πλέον ἐπαναστατικὸς ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. Ἦθελε νὰ κάμῃ πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἥ ὅποια θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν ἐπίσης κοινωνικήν, ἥ ὅποια θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ νὰ συντρίψῃ τοὺς συγκλητικούς, ἐστηρίχθη ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἵππέων καὶ εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰσήγαγε λοιπὸν σειρὰν νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκέρδισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἵππέων.

Ὁ Γάιος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ ἐξελέγη δήμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοὶ διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του, ἐπρότειναν διὰ τοῦ δημάρχου Λιβίου Δρούσου νόμους εὐνοϊκωτέρους διὰ τοὺς ἀκτήμονας. Ὁ λαὸς ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Ἀλλ' ὁ Γάιος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπρότεινε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Ἡ Σύγκλητος εὗρεκεν εὐκαιρίαν πάλιν νὰ δημοκοπηθῇ. Παρέστησεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν ἂν οἱ Ἰταλοὶ ἀπέκτων ἴσα δικαιώματα. Ὁ νόμος ἀπεκρούσθη καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαίου, ἡ ὅποια ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. Ὅταν λοιπὸν ἐζήτησε νὰ ἐκλεγῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχεν. Ἡ σύγκρουσις ἐπῆλθε τὸ θέρος τοῦ 121. Τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γαίου ἐφονεύθησαν καὶ ὁ ἴδιος κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἕνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

Ἡ προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ἐχθρότητα τῶν πλουσιῶν καὶ εἰς τὴν μοιρολατρικὴν ἀδράνειαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Οἱ πλούσιοι ἐξῆλθον ἰσχυρότεροι καὶ ὁ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἡ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν καὶ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. - ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΓΡΑΚΧΟΥΣ

Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις, ἔκτος τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς, ἐδημιούργησαν σοβαρωτάτην πολιτικὴν κρίσιν. Μετὰ τοὺς Γράκχους ἡ τάξις τῶν συγκλητικῶν ἐκυβέρνησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὸ 121 — 107. Ἄλλ' ἡ διοίκησις των ἦτο πολὺ κακὴ. Τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν σχεδὸν κληρονομικὰ εἰς ὠρισμένας οἰκογενείας καὶ διὰ τοῦτο διαχειρίζονται αὐτὰ ἄνθρωποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἱ ὑπάλληλοι χρηματίζονται σκανδαλωδῶς καὶ ὁ στρατὸς παραμελεῖται.

Τῆς καταστάσεως ἐπωφελοῦνται φιλόδοξοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι προσελκύουν τὸν στρατὸν, περιφρονοῦν τὴν Σύγκλητον καὶ τοὺς νόμους καὶ θέλουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως εὐρίσκονται πάντοτε περισσότεροι τοῦ ἑνός, περιέρχονται εἰς σύγκρουσιν καὶ ταράττουν τὸ κράτος μὲ πολιτικὰς ἀναστατώσεις καὶ αἱματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοι ἀντίπαλοι εἶναι κατὰ σειρὰν ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Πομπήιος, ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος.

Τοιοτοτρόπως ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα (107 — 31) ἡ Ρώμη γίνεται θέατρον ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι κλονίζουν τὸ παλαιὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν μοναρχίαν.

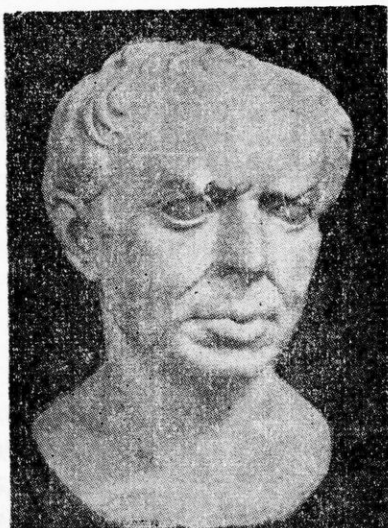
Ο ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΛΛΑΣ

Ο ΜΑΡΙΟΣ (156 - 86)

Ὑποστηρικτὴς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἀντίπαλος τῆς Συγκλήτου παρουσιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Μάριος. Κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τῆς λατινικῆς πόλεως Ἀρπίνου. Ἐμείνε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ἀμόρφωτος καὶ διὰ τοῦτο οἱ εὐγενεῖς τὸν ἐχλεύαζον. Πράγματι ἡ μορφή του εἶχε κάτι τὸ τραχὺ καὶ ὁ Κικέρων ἔλεγε : « ἦτο ἀνὴρ ἀγροῖκος, ἀλλὰ πραγματικὸς ἀνὴρ ». Εἶχεν ὅμως ἐξαιρετά στρατιωτικὰ προσόντα : ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ εἶναι συγχρόνως ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας.

Ὁ Μάριος διέπρεψεν εἰς δύο πολέμους: εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα (112 - 105) καὶ κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων (113 - 101), οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς ἀπέδειξαν τὴν διαφθορὰν καὶ ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ.

Ὁ πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Ἰουγούρθας, ἑγγονος τοῦ Μασσανάση, εἶχεν ἐξαφανίσει διὰ δολοφονίας τοὺς συνάρχοντάς του ἐξαδέλφους. Ἐπίσης εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπαίξῃ τοὺς Ρωμαίους, ἀφοῦ διέφθειρε μὲ χρήματα τὴν ρωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἥ ὁποία ἐστάλη διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Νουμιδίας. Προσκληθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Ρώμην διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, ἐξηγόρασε καὶ ἐντὸς τῆς πρωτευούσης θερμούς ὑποστηρικτάς. Ὄταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐνίκησε τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν (109). Εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσε τέλος ὁ Μάριος, ὁ ὅποιος συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν Ἰουγούρθαν (105) καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην ὅπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

Ὁ λεγόμενος Γάιος Μάριος.
(Μαρμαρινὴ κεφαλὴ. Ρώμη, Βατικανόν)

Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεῦτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἔφθασαν λεηλατοῦντες εἰς τὴν Нарβωνίτιδα, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας. Τέσσαρες ρωμαῖκοι στρατοὶ κατεστράφησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔφθασεν ὁ Μάριος ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο ἀποφασιστικὰς μάχας τοὺς δύο γερμανικοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον χωρισθῇ.

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ὁ Μάριος ἔκαμε σπουδαιότατην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἀπόρους πολίτας, ὅσοι ᾔθελον νὰ

ὕπηρετήσουν μὲ μισθόν. Ἡ μεταρρύθμισις αὐτὴ εἶχε σοβαρωτάτας πολιτικὰς συνεπείας. Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν μισθὸν καὶ ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἐξησθένησε τοιοιτοτρόπως, διότι ὁ στρατὸς ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ φιλόδοξοι στρατηγοὶ δύνανται, στηριζόμενοι εἰς τὸν στρατόν, νὰ περιφρονοῦν τοὺς νόμους διὰ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην.

ΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ.—Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετὰ τὰς λαμπράς νίκας τοῦ ὁ Μάριος ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐστράφη τότε ἀποφασιστικῶς πρὸς τοὺς δημο-

Νόμισμα τοῦ Ἰουγούρθα
(Παρίσιοι, Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη).

Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψέως εἰκονίζεται ὁ ἐπικίνδυνος Νουμηδὸς ἀρχηγός· ἐπὶ τῆς ἄλλης ὁ πολὺ διαδεδομένος ἐκείνῳ τὸν κερὸν εἰς Ἀφρικὴν ἐλέφας.

κρατικούς. Ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐφάνη ἡ ἀπειρία τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὰ πολιτικά. Οἱ δημαγωγοὶ ὁπαδοὶ τοῦ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δημοτικότητά του δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἐπροκάλεσαν ταραχάς, ὥστε ὁ Μάριος ἠναγκάσθη νὰ στραφῇ ἐναντίον των καὶ νὰ ὑποστηρίξη τὴν Σύγκλητον. Ἀλλ' οἱ δημοκρατικοὶ ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς προδοσίαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Μάριον, ὁ ὅποιος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ρώμην διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ δῆθεν τὴν Ἀνατολήν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκυριάρχησαν πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ ἡ Σύγκλητος.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ τὸν λεγόμενον

Συμμαχικὸν πόλεμον. Οἱ Ἱταλοὶ δηλαδὴ ἔλαβον τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, καὶ ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος (88), ἀλλ' ἡ Σύγκλητος μετὰ τὴν νίκην ἐχορήγησεν εἰς ὅλους τοὺς Ἱταλιώτας τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου.

Τοιοιτοτρόπως ἡ Ρώμη ἔπαυσε νὰ εἶναι κυρίαρχος πόλις καὶ ἔγιεν ἡ πρωτεύουσα, ἡ ὁποία κυβερνᾷ κατοίκους μὲ ἴσα δικαιώματα.

Ο ΣΥΛΛΑΣ (136 - 78 π. Χ.)

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τὸν Σύλλαν. Ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων. Εἶχε διακριθῇ ὡς ὑποστράτηγος τοῦ Μάριου εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ βραδύτερον ἔδειξε μεγάλην στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν ἱκανότητα. Ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας, διότι ἄφηνεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ ἐπέτρεπε νὰ λαφυραγωγοῦν τὰς χώρας ποὺ κατακτοῦσαν. Εἰς ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ἔμεινεν ὑποστηρικτὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας.

Η ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

Οἱ δύο ἄνδρες Μάριος καὶ Σύλλας δὲν ἄρχησαν νὰ ἔλθουν εἰς ρῆξιν. Ἡ Σύγκλητος εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Σύλλαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου. Ἀλλ' ὁ Μάριος ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ κατάρθωσε νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Σύλλας, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὴν κάτω Ἱταλίαν, ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὠδήγησε τὸν στρατὸν τοῦ κατὰ τῆς Ρώμης καὶ ἠκύρωσε τὴν ἀπόφασιν. Ὅταν ὅμως ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα (87), ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξε τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Σύλλα, ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν, προέγραψε τὸν Σύλλαν καὶ ἐδήμεισε τὴν περιουσίαν του. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν ὁ Μάριος (86).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ (88 - 84)

Μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, ἦτο τὸ μικρὸν βασίλειον τοῦ Πόντου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σινώπην, τὸ ὁποῖον ἐπεξέτεινε τὴν ἐξουσίαν

του εἰς τὰς περίξ χώρας καὶ ἐγινε μὲ τὸν καιρὸν ἄρκετὰ ἰσχυρὸν μὲ στρατὸν ὠργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα, μὲ στόλον καὶ πολλοὺς θησαυροὺς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἦτο ὁ περίφημος Μιθριδάτης ΣΤ' ὁ Εὐπάτωρ (123—63). Κατὰ τὸ ἥμισυ Ἕλλην, διότι εἶχεν ἑλληνίδα μητέρα, ἦτο ἄνθρωπος μὲ ἀνάστημα κολοσσιαῖον καὶ τεραστίας σωματικὰς δυνάμεις. Ὡμίλει 22 γλώσσας, ἡγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰργάσθη πολὺ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Μιθριδάτης ὠνειρεύετο νὰ ἰδρύσῃ μέγα κράτος. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Ρω-

Ὁ Μιθριδάτης

Ἐπὶ νομίσματος (τετραδράχμου).

μαῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὸν Συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐκυρίευσεν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις, κηρύττων ἑαυτὸν ἐλευθερωτὴν. Οἱ κάτοικοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν δημοσιωνῶν, ἐδέχθησαν μὲ ἀνακούφισιν τὸν Μιθριδάτην. Ὁ βα-

σιλεὺς τοῦ Πόντου μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Περγὰ μόν καὶ τὸ 88 διέταξεν ἀπὸ τὴν Ἐφεσον γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἰταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Περισσότεροι ἀπὸ 80 χιλιάδες ἄνθρωποι ἐσφάγησαν. Κατόπιν ὁ στόλος του ἐκυρίευσεν τὴν Δῆλον, ἡ ὁποία ἦτο γέφυρα τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολλαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθηναί, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Ἄλλος στρατὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (87).

Τοιοιουτρόπως ἡ Ἀνατολὴ ὁλόκληρος ἦτο ἀνάστατος καὶ ὁ Μιθριδάτης ἐγίνεν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς Ρώμης, μετὰ τὸν Ἀννίβαν. Τὰ πράγματα ὅμως ἄλλαξαν, ὅταν ἐφθασαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 87 ὁ Σύλλας ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τότε ἐσυλήθησαν πολλοὶ ναοί, διὰ νὰ ἐξευρεθῇ χρήμα, καὶ κατεστράφησαν τὰ ὠραῖα δάση τοῦ Λυκείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, διὰ νὰ κατασκευασθοῦν πολιορκητικαὶ μηχαναί. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 ὁ Σύλλας ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθή-

νας, τὰς ὁποίας ἔπνιξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ αἷμα. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἕνα εἰς τὴν Χαίρωνειαν καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας, -ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι τῆς Ρώμης ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην τῆς Δαρδάνου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Μιθριδάτης παρητήθη ἀπὸ τὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπλήρωσε μεγάλην χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (84).

ΑΙ ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

Ὁ Σύλλας ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. στρατόν, ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης καὶ προέβη εἰς τρομερὰν ἀντεκδίκησιν κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Κάθε ἡμέραν ἀνηρτᾶτο εἰς τὴν ἀγορὰν κατάλογος ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ κανεὶς καὶ ἐλάμβανε μάλιστα ἀμοιβήν. Περισσότεροι ἀπὸ 90 συγκλητικοὶ καὶ 2.600 ἵππεις ἐξηφανίσθησαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ περίφημοι προγραφαὶ τοῦ Σύλλα (82).

Ὁ Σύλλας εἶχε κατ' οὐσίαν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐλαβε τὸν τίτλον τοῦ δικτάτορος μὲ ἀπεριόριστον νομοθετικὴν καὶ συντακτικὴν ἐξουσίαν καὶ ἄλλαξε ριζικῶς τὸ πολίτευμα. Συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Σύγκλητον καὶ περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Οἱ δήμαρχοι ἔχασαν τὸ δικαίωμα τοῦ veto, τὰ δὲ δικαιώματα τοῦ λαοῦ περιορίσθησαν σημαντικῶς.

Ὁ Σύλλας παρητήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (79) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν (78).

Β' Ο ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΙΣΑΡ

Ο ΠΟΜΠΗΙΟΣ

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα ἀνέτρεψεν ὁ Πομπήιος. Ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, πλούσιος, μὲ ὥραϊαν φυσιογνωμίαν, ἦτο φιλόδοξος ἀλλ' ἄτολμος· εὐτυχὴς στρατηγός, χωρὶς ὅμως ἐξαιρετικὰ προσόντα στρατηγοῦ. Ἐφῆρεν εἰς πέρας μὲ εὐκολίαν τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Σερτώριου εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατὰ τῶν δούλων εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῶν πεπρατῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ Σερτώριος, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους ἀξιωματικούς τοῦ Μαρίου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ὠργάνωσε στρατὸν καὶ ἀπειλοῦσε νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ Σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σερτωρίου (77) καὶ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν περίφημον στασιαστὴν μὲ δόλον καὶ πανουργίαν (72). Ἐνήργησε νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σερτώριος καὶ κατόπιν εὐκόλως ἐνίκησε τὸν στρατὸν του.

Κατὰ τὰ ἔτη 73 – 71 ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ μίαν ἐπικίνδυνον ἐξέγερσιν τῶν δούλων. Οὗτοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Σπάρτακον, δούλον ἀπὸ τὴν Θράκην, ἄνθρωπον μὲ ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν καὶ ὀργανωτικὴν ἰκανότητα. Ἡ Σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κράσσον, τὸν πλουσιώτερον ἄνθρωπον τῆς Ρώμης, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δούλων. Ὁ Κράσσος ἀπέκλεισε τοὺς δούλους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Σπάρτακος ἠγωνίσθη μὲ αὐταπάρνησιν ἀλλ' ἐφονεύθη. Λείψανα τῶν δούλων διηυθύνθησαν εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν, ὅπου τὰ κατέστρεψεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος τότε ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τοῦτο διεκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς ρίζας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Οἱ δύο στρατηγοὶ ἔφθασαν πρὸς τῆς Ρώμης καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ συγκρουσθῶν. Ἐπρωτίμην ὅμως νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἐξελέγησαν καὶ οἱ δύο ὕπατοι. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀδειαν θριάμβου, ἐστράφησαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ κατήργησαν ὅλους σχεδὸν τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα (70).

Ο ΠΕΙΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (68 - 67)

Οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Αὐτὸ ὅμως ἐγένετο αἰτία νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Κιλικίας εἶχον ἐγκατασταθῇ πειραταί, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον τοὺς θαλασσίους δρόμους καὶ ἐλήστευον τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἄλλειψιν σίτου καὶ τροφίμων, τὰ ὅποια ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμὰς.

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία εἰς τὸν Πομπήιον πρὸς ἐξόντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους οἱ πειραταὶ ὑπετάχθησαν. Ὁ Πομπήιος ὑπεχρέωσεν αὐ-

τοὺς . νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἐγένισεν ἀπὸ τρόφιμα καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ Πομπηίου ἐγινε μεγάλη. Πρὶν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἱταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀνέθεσαν ἔργον σπουδαιότερον, τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (74 - 64)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐξηγέρθη πάλιν ὁ Μιθριδάτης. Ἐχει τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐκτετατοῦ βασιλείου τῆς Ἀρμενίας καὶ γαμβρόν του Τιγράνην, ὁ ὅποιος πρὸ ὀλίγου εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν.

Ὁ διοικητὴς τῆς Κιλικίας Λούκουλλος προσέβαλε τὸν βασιλεῖα τοῦ Πόντου καὶ τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐπροχώρησε νικηφόρως ἕως τὸν Εὐφράτην, ἐνίκησε τὸν Τιγράνην καὶ ἐκυρίευσεν τὰ *Τιγριανόκερτα*, τὴν πρωτεύουσάν του (69). Ἀλλ' ἡ μεγάλη του αὐστηρότης ἐδημιούργησεν εἰς τὸν στρατὸν δυσανεξίαν, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ὁ Λούκουλλος ἤναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ καὶ ἔχασεν ὅλα τὰ κέρδη ἀπὸ τὰς νίκας του.

Τὸ 66 ἡ Σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπήιον, ὁ ὅποιος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ. Ὁ Μιθριδάτης ἔφυγεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου καὶ ἠυτοκτόνησεν. Ὁ Πομπήιος ἔπειτα ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἐδημιούργησεν ἀπὸ τὰς κατακτήσεις του τρεῖς ἐπαρχίας: τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

Ο ΚΙΚΕΡΩΝ. — Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ (66 - 63)

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῇ κατάστασις χάωδης. Ὁ εὐγενὴς Σέργιος Κατιλίνας, ὁ ὅποιος ἐσπατάλησε τὴν

Ὁ Τιγράνης
(ἐπὶ νομίσματος)

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας φορεῖ τὴν ἀνατολικὴν τιάραν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἡ νωθρὰ φυσιογνωμία του ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ζωηρὰ καὶ ἐνεργητικὴν μορφήν τοῦ Μιθριδάτου.

περιουσίαν του εἰς βίον ἄσωτον, συνήνωσεν ὅλους τοὺς δυσηρεστημένους καὶ τοὺς κακοποιοὺς καὶ ἐσκέπτετο νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν, νὰ φονεύσῃ τοὺς ἄρχοντας καὶ νὰ διαρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν πλουσίων. Τοὺς σκοποὺς του ὅμως ἐματαιώσεν ὁ ρήτωρ Κικέρων,

Ὁ Κικέρων
(Μουσεῖον Μεδρίτης).

ὑπατος τοῦ ἔτους 65, ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυπεν ἐγκαίρως τὰ σχέδιά του. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ὀνομάζεται συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.

Ὁ Κικέρων (106-43), ἦτο ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς ρήτορας τῆς Ρώμης, συμπατριώτης τοῦ Μαρίου. Εἶχε συμπαθείας πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολλὴν σταθερότητα εἰς τὴν πολιτικὴν του. Δὲν ἔπαυσε νὰ κολλακεύῃ τὸν Πομπήιον καὶ δὲν κατῴρθωσε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

Ο ΚΑΙΣΑΡ. — Η ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (60 π. Χ.)

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐφάνη ἐν τῷ μεταξὺ νέος ἀνὴρ, ὁ Καῖσαρ.

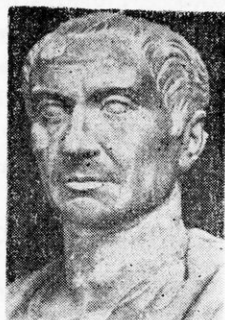
Ὁ Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ (101-44), ὁ ὁποῖος ἀπὸ καιρὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεταί γνωστός, κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγαλυ-

τέραν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, τὴν Ἰουλίαν γενεάν. Ἡ ἄμετρος ὅμως φιλοδοξία του καὶ νεώτεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Εἶχε σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἠναγκάζετο νὰ δανείζεται ἀπὸ τὸν Κράσσον, ὁ ὁποῖος ἐβλέπε τὰ προ-

σόντα τοῦ νέου καὶ ἤθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ διὰ τοὺς πολιτικούς του σκοποὺς. Ἀργότερον ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Καίσαρος : ἡ ὀργανωτικὴ ἱκανότης, ἡ στρατηγικὴ του ἰδιοφυΐα καὶ ἡ ἀπαράμιλλος δραστηριότης.

Ὁ Πομπήιος ἐπέστρεψε τὸ 61 εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του. Ἡ Σύγκλητος ἡρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐφαίνετο πάλιν πανίσχυρος. Τότε ὁ Πομπήιος, ὁ Κράσσος καὶ ὁ Καῖσαρ ὑπέγραψαν εἶδος πολιτικῆς συμφωνίας καὶ ἐμοίρασαν τὴν ἐξουσίαν. Ἡ συμφωνία αὕτη ὠνομάσθη Π ρ ὶ τ η Τ ρ ι α ν δ ρ ί α (60).

Ὁ Καῖσαρ ἐξελέγη ὑπάτος διὰ τὸ 59. Ἐπικυρώθησαν αἱ πράξεις τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐμοιράσθησαν ἀγροὶ εἰς στρατιώτας τοῦ Πομπηίου καὶ ὁ Καῖσαρ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς του διωρίζετο διοικητὴς διὰ μίαν πενταετίαν τῆς Ἑντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ναρβωνίτιδος. Πρὸς ἀσφάλειαν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνεβίβασαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνθρώπους ἰδικούς των καὶ ἐξώρισαν τὸν Κικέρωνα.

Ὁ Καῖσαρ
Μαρμαρινὴ κεφαλὴ.
(Μουσεῖον Νεαπόλεως).

Ὁ Καῖσαρ ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἐπαρχίαν του. Ἐκεῖ μετὰ μακροῦς ἀγῶνας (58 - 50), εἰς τοὺς ὁποίους ἐφάνησαν τὰ στρατηγικά του προσόντα, κατῴρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δηλ. τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀλπεων, τῶν Πυρηναίων, τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Αὕτη ἐκτὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε καὶ τὴν Ἑλβετίαν, τὸ Βέλγιον καὶ μέγα μέρος τῆς Ὀλλανδίας. Ἡ ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Καίσαρος ἤρχισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Η ΡΗΕΙΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΥ (49 - 45)

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κράσσος ἐφονεύθη πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων (53). Κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔμεινεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν Καῖσαρα καὶ ἐπέβαλεν

εις τὴν Σύγκλητον νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ. Ὁ Καῖσαρ μὲ τὸν ἀφωσιωμένον στρατὸν του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης (49).

Ὁ Πομπήιος μὲ πέντε λεγεῶνας ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἥπειρον, ὅπου τὸν ἠκολούθησε καὶ ὁ Καῖσαρ. Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰ Φάρσαλα (48) ὁ Πομπήιος ἡττήθη καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν ἐκεῖ ὁ Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς ὠραιότητας καὶ τὰς πλούτι τῆς χώρας τῶν Φαραῶ καὶ ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς Κλεοπάτρας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε νὰ λάβῃ τὸν θρόνον.

Ἀφοῦ δὲ ὁ Καῖσαρ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 47 - 45 συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν ὁπαδῶν τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Ὁ Καῖσαρ ἐκηρύχθη ἰσόβιος δικτάτωρ καὶ συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Δὲν ἐμιμήθη ὅμως τὸν Σῦλλαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμε προγραφάς. Ἔλεγεν ὅτι θέλει νὰ ὑπερισχύσῃ μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν ἐξαίρετος. Περιώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατήργησε παντοῦ τὴν βίαν. Κατεσκεύασε πλῆθος κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἵδρυσεν ἀποικίας πολλὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατέστησεν ἀπόρους πολίτας. Ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐκτίσθησαν πάλιν καὶ ἤκμασαν ταχέως. Τέλος διώρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν πολλῶν σοφῶν τὸ ἡμερολόγιον καὶ τὸ νέον, τὸ διωρθωμένον, ὠνομάσθη πρὸς τιμὴν του Ἰουλιανὸν ἀπὸ τὸ ὄνομά του. Ἄλλ' εἰς τὴν Ρώμην ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ βασιλεὺς. Οἱ ἄκροι δημοκρατικοὶ καὶ οἱ ταραχοποιοὶ συνηνώθησαν εἰς συνωμοσίαν, τὴν ὁποίαν διηύθυνον ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Βρούτος, φίλος τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 44 οἱ συνωμόται ἐδολοφόνησαν τὸν Καῖσαρ, ἐνῶ εὕρισκετο εἰς τὴν Σύγκλητον. Ἦτο τότε ὁ Καῖσαρ 55 ἐτῶν.

Γ' Ο ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Ο ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετά τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔγινεν ὁ ὕπατος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος του. Ὁ Ἀντώνιος συνεννοήθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Λέπιδον καὶ ἐξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν δολοφόνων.

Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν οἰκογένειαν καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἦτο πνιγμένος διαρκῶς εἰς τὰ χρέη καὶ ἡγάπα τὸν οἶνον καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ἦτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολιτικὰς ἀρετάς. Προσεκολλήθη εἰς τὸν Καίσαρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα.

Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Μετά τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐγκατέλειψαν τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ἀντώνιος ἦτο πραγματικὸς κύριος τῆς καταστάσεως. Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ νεαρὸς Ὀκταβιανός.

Ὁ Ὀκταβιανός, νέος μόλις 19 ἐτῶν καχεκτικὸς καὶ ἀδύνατος, εἶχε φυσιογνωμίαν ἑλκυστικήν. Ἦτο φιλόδοξος, δραστήριος καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ προσελκύῃ φίλους. Ἐδειξε μεγάλην πολιτικὴν δεξιότητα καὶ ὑπεκρίνετο τὸν μετριοπαθεῖ καὶ ἀνεξίκακον. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὸν ἰσχυρὸν Ἀντώνιον καὶ ὑπεκρίθη ὅτι πείθεται εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Κικέρωνος.

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (43). — ΑΙ ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ

Ὅταν ὁ Ἀντώνιος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς δολοφόνους, ὁ Ὀκταβιανὸς ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν Κικέρωνα καὶ — ἐνῶ ὁ περίφημος ρήτωρ ἐξεφώνει εἰς τὴν ἀγορὰν τοὺς δριμυτάτους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους, τοὺς φιλιππικοὺς (44 - 43) — αὐτὸς ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἀλλ' ἐπροτίμησε νὰ συνεννοηθῇ μαζί του καὶ μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Λεπίδου οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐσχημάτισαν τὴν Δευτέραν Τριανδρίαν (Ὀκτώβριος τοῦ 43).

Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ διεκήρυξαν ὅτι σκο-

πός των ἦτο νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Εὐθύς κατόπιν ἤρχισαν αἱ προγραφαὶ μὲ τὴν ἐξῆς τρομερὰν προκήρυξιν:

Ὁκταβιανὸς
(Ρώμη, Βατικανόν).

Ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος καὶ θὰ προλάβωμεν τοὺς ἐχθροὺς μας. . . Ἔτοιμοι νὰ ἐπιχειρήσωμεν μακρινὴν ἐστρατείαν κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλομεν νὰ ἀφίσωμεν ὀπίσω ἐχθροὺς. Ὅποιοι θὰ βοηθήσῃ τὴν φυγὴν προγραφέντων, θὰ προγραφῇ ὁ ἴδιος. Νὰ παρουσιάζωνται αἱ κεφαλαὶ τῶν προγραφέντων ἐνώπιον ἡμῶν. Ὁ ἐλεύθερος θὰ λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν δραχμὰς 25 χιλ. κατὰ κεφαλὴν, ὁ δοῦλος 10 χιλ. τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ ὀνόματα τῶν φονέων καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

Ἡ σκληρότης τῶν ἀρχηγῶν δὲν εἶχεν ὅρια. Ἐφονεύθησαν ὁ πατὴρ τοῦ Λεπίδου, ὁ κηδεμὼν τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ ὁ θεῖος τοῦ Ἀντωνίου. Θῦμα τῶν προγραφῶν ἦτο καὶ ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος συνελήφθη εἰς τὴν ἔπαυλίν του τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀνάχωρήσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφονεύθησαν 130 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ἵππεις.

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ (42)

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς δολοφόνους, ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐστρατολόγησαν σημαντικὰς δυνάμεις. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ ἐβάδισαν κατ' αὐτῶν. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων (42). Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐνικήθησαν καὶ ἠττοκτόνησαν. Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημοκρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προμάχους της.

Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ὁκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, ἀφοῦ παρηγκωνίσθη ὁ Λέπιδος, διεμοίρασαν τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον. Ὁ Ὁκταβιανὸς ἔλαβε τὴν Δύσιν καὶ ὁ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν. Πρὸς στερέωσιν

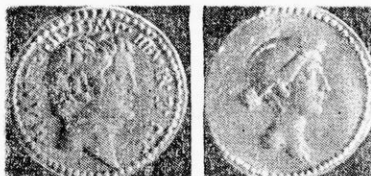
τῆς φιλίας ὁ Ἀντώνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἀνέπτυξεν ἐξαίρετα κυβερνητικὰ προσόντα καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, καὶ ἰδίως τῆς Ἰταλίας, ἀνέπνεον ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἀντίθετος ἦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὴν Ἀνατολήν. Θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν βασιλίσσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διότι εἶχε βοηθήσῃ τὸν Κάσσιον, ἐδελέασθη ἀπὸ τὰ θέλγητρά της καὶ ἔζη πλησίον της εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἔκαμε κατὰ τῶν Πάρθων διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ Κράσσου, ἀπέτυχεν. Ἐκυρίευσεν ὁμῶς τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐτέλεσε δι' αὐτὸ μεγαλοπρεπεῖ ἥθρια μὲν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἄλλ' ἀπὸ τότε ὑπεδουλώθη ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασιλίσσαν. Ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα της σχεδὸν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, διεζεύχθη τὴν Ὀκταβίαν καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν Σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του.

Ὀκταβία

(Παρίσιον, Λοῦβρον)

Εἶναι ἀδελφὴ τοῦ Αὐγούστου καὶ σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου.

Ἀντώνιος καὶ Ὀκταβία.

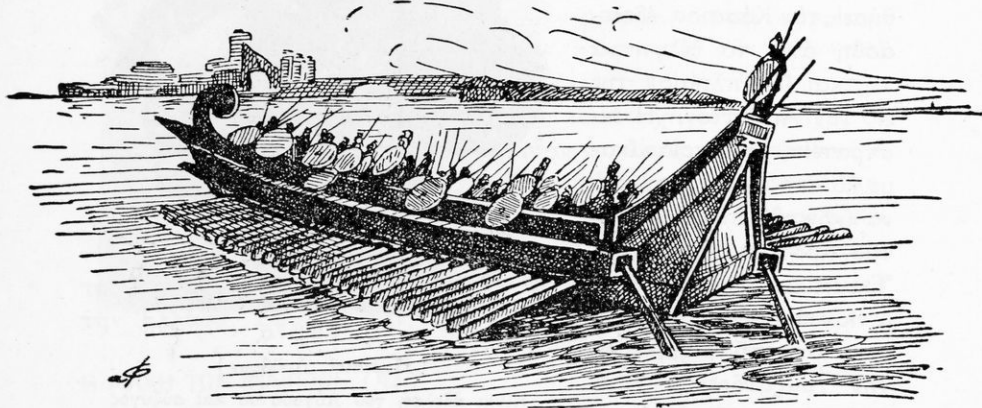
(Χρυσὸν νόμισμα περὶ τὸ 40 π.Χ.)

Ἡ διαγωγὴ τοῦ Ἀντωνίου ἐκίνησεν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξεμεταλλεύθη μὲ ἐπιτηδειότητα τὴν εὐκαιρίαν. Ἡ

Η ΡΗΕΙΣ. — ΤΟ ΑΚΤΙΟΝ (31)

Σύγκλητος ἀπεφάσισεν ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὁκταβιανοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς βασιλίσσης, ἣ ὁποία εἶχε φιλοδοξήσει νὰ ὑποτάξῃ τὸ Καπιτώλιον (θέρος 32).

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀκτιον, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρισιμωτέραν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνονται πρὸς νότον. Ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη τί-

Ρωμαϊκὸν πλοῖον.

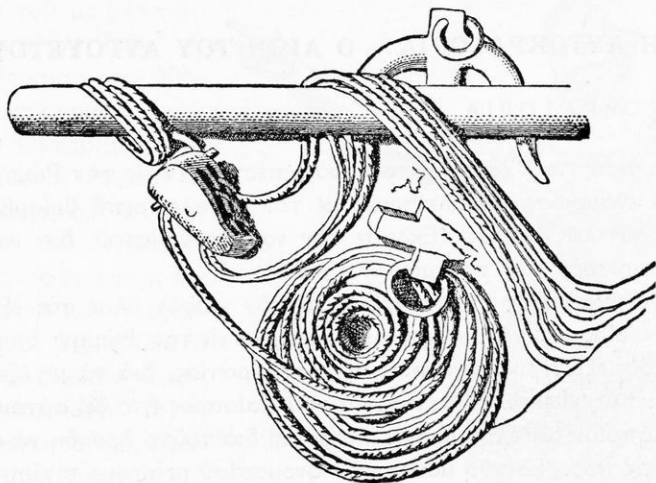
(Τοιχογραφία Πομπηίας).

Τὰ πολεμικὰ τῶν Ρωμαίων εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὰ ἐλληνικά. Κινεῦνται μὲ κόπας καὶ ἰστίαι καὶ εἶναι ἱκανὰ νὰ φέρουν ἀρκετὴν δύναμιν ὀπλιτῶν. Εἰς τὴν τοιχογραφίαν εἰκονίζεται ναυμαχία.

ποτε, ἐγκατέλειψε στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἠκολούθησε τὴν βασιλισσαν (31).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ὁκταβιανὸς ἐφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε ὁ Ἀντώνιος ἠυτοκτόνησεν, ἣ δὲ Κλεοπάτρα ἐδοκίμασε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὁκταβιανόν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Ἀντώνιον. Ἀλλ' ὁ νικητὴς τὴν ἐδέχθη ψυχρότατα καὶ ἡ ὑπερήφανος βασίλισσα, ἐπειδὴ ἐμάντευσεν ὅτι ὁ Ὁκταβιανὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κο-

σμήση δι' αὐτῆς τὸν θρίαμβόν του, ἐπροτίμησε νὰ αὐτοκτονήσῃ.
Ἡ Αἴγυπτος προσηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

*** Ἀγκυρα καὶ σχοινία**

Ἀπὸ τὴν θριαμβικὴν ἀψίδα τῆς σημερινῆς πόλεως Orange (Γαλλία), στηθεῖσαν
πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. - Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ἐθάμβωσε κυριολεκτικῶς μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἐορτάς. Ἐκλείσει τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περίοδος τῶν πολέμων ἔληξεν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς συνεκέντρωσε μὲ τὸν καιρὸν ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἐγκαθίδρυσεν τὸ *μοναρχικὸν πολίτευμα* εἰς τὴν Ρώμην· διετήρησε ὅμως τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ μὴ ἐξερεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι' αὐτὸν μάθημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλησμόνησε ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο ἠρνήθη νὰ ὀνομασθῇ δικτάτωρ. Ἐδέχθη μόνον τὴν ὀνομασίαν *princeps civium*, δηλ. ὁ π ρ ῶ τ ο ς π ο λ ί τ η ς. Αἱ ἐκκλησίαι καὶ οἱ ἄρχοντες διετηρήθησαν, ἡ Σύγκλητος ἐλειτουργοῦσε, ὅπως ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων, καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς παρουσιάζετο ὡς ἄρχων δημοκρατικός.

Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ π ρ ο ῖ σ τ α μ ἑ ν ο υ τ ῆ ς Σ υ γ κ λ ῆ τ ο υ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκέντρωσεν εἰς τὸν πρόσωπόν του τὰς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἀ ν θ υ π ά τ ο υ, τοῦ δ η μ ά ρ χ ο υ, τοῦ ὑ π ά τ ο υ καὶ τοῦ μ ε γ ί σ τ ο υ ἄ ρ χ ι ε ρ έ ω ς, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε κανονικῶς νὰ ἀσκοῦνται ἀπὸ ἰδιαίτερους ἄρχοντας.

Ὡς ἀ ν θ ύ π α τ ο ς εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, τὸ *imperium* ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, εἰς τὰς ἐπαρχίας· δηλαδὴ ἦτο ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατος δικαστής, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ ὅλους τοὺς κατοίκους (ἀκόμη καὶ τοὺς Ρωμαίους πολίτας). Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἔδιδεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν ἐξαιρετικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε διαρκῶς τὸν τίτλον *imperator*, δηλαδὴ α ὕ τ ο κ ρ ά τ ω ρ, τὸν ὁποῖον ἔφερον καὶ οἱ διάδοχοί του, καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸ νέον πολίτευμα ὠνομάσθη α ὕ τ ο κ ρ α τ ο ρ ί α.

Ὡς δ ῆ μ α ρ χ ο ς εἶναι ἀπαράβιαστος, συγκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν Σύγκλητον, προτείνει νόμους καὶ ἐμποδίζει τὰς πράξεις τῶν

ἄλλων ἀρχόντων. Ὡς ὑπατοὺς κυβερνᾷ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκδίδει διατάγματα, τὰ ὅποια ἔχουν ἰσχὺν νόμου δι' ὅλον τὸ κράτος. Τέλος, τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως δίδει εἰς τὴν ἐξουσίαν του θρησκευτικὸν χρῆσμα.

Ὁ Ὀκταβιανὸς λοιπόν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, ἦτο ἀνώτατος ἀρχὼν τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστὴς καὶ νομοθέτης καὶ ἡ ἐξουσία του περιεβάλλετο μὲ θρησκευτικὸν κύρος. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς ἱερότητος τῆς ἐξουσίας του ἐνίσχυσεν ἡ Σύγκλητος, ἡ ὅποια ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν τὸν τίτλον Αὐγουστος (= σεβαστός), ὁ ὅποιος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστός εἰς τὴν Ἱστορίαν.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος ἐδημιούργησε κατ' οὐσίαν νέον διοικητικὸν σύστημα. Τὸ κράτος ἐκυβέρνα κυρίως τὸ ἰδιαίτερον Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὅποιον ἀπετέλεσαν ἔμπιστοι ὁπαδοί του. Οὗτοι εἶναι: ὁ παιδικὸς του φίλος Ἀγρίππας, ἐξαί-

Αὐγουστος
(Ρώμη, Βατικανόν).

ρετος στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους· ὁ Μαικήνας, ἀπὸ ἀρχαίαν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Τυρρηνίας, ὁ ὁποῖος διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης· τέλος μερικοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι ὑπάλληλοι.

Διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ὑποθέσεων τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημιουργήθησαν ἰδιαιτέραι ὑπηρεσίαι καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὐγούστου, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὑπαλλήλους ἐξησκημένους καὶ ἐξαρτωμένους ἀμέσως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἡ Λιβία, σύζυγος Αὐγούστου
Μαρμαρινὴ κεφαλὴ.
(Κοπεγχάγη, Γλυπτοθήκη).

Ἐκτὸς τοῦ δημοσίου θησαυροφυλακίου, τὸ ὁποῖον διεχειρίζετο ἡ Σύγκλητος, ἐσχημάτισε τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσέρχοντο οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλληλοι πληρώνονται ἀπὸ τὸ ταμεῖον αὐτὸ καὶ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Αὐγουστος κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρώμην ὄψιν μεγαλουπόλεως, ὅπως ἦσαν αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς (ἰδίως ἡ Ἀλεξάνδρεια) ἔκτισεν, ἐπεσκεύασε καὶ κατῴρθωσε νὰ καυχήθῃ ὅτι πα-

ρέδωκε μαρμαρόκτιστον τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν παρέλαβε πλινθόκτιστον.

Ἰδίως ἀπασχόλησαν αὐτὸν δύο προβλήματα: νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν γεωργίαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν παραλυσίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκατέστησε παλαιμάχους καὶ ἀπόρους πολίτας εἰς τὰς ἐρημωθείσας ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐκτάσεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ηὐξήθη, ἡ ληστεία κατεστάλη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον νέαν ζωὴν. Διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀθείαν, τὴν ἔκλυσιν τῶν ἡθῶν, τὴν περιφρόνησιν τῆς οἰκογενείας, τὴν πολυτέλειαν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὸν ἱματισμὸν ἔλαβε διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Ἐπέβαλε τὸν γάμον, περιώρισε τὸ διαζύγιον, προσεπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ τὰς παλαιὰς τελε-

τὰς καὶ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν τῶν Ρωμαίων. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία του περιορίσθη εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους μόνον, διότι ἡ προσπάθειά του συνήντησε μεγάλην ἀντίδρασιν τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως. Αὐτὴ ἡ κόρη του Ἰουλία ἐδίδε τὸ παράδειγμα ἐκλύτου καὶ ἀτάκτου βίου, ὥστε ὁ Αὐγουστος ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐξορίσῃ.

Ἐπίσης ἐφρόντισε πολὺ νὰ βελτιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη, προσεπάθει νὰ παύσῃ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ τὴν κακοδιοίκησιν καὶ ἐπέβλεπε τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος δὲν ἐπέδιωξε κατακτήσεις, ἀλλ' ἤθελεν ἀπλῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν τὰ σύνορα. Ὁ στρατός, ὅπως καὶ ἡ διοίκησις, ἔγινεν αὐτοκρατορικός. Χωρὶς νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν στρατολογεῖ ἀπὸ Ρωμαίους πολίτας καὶ ἀπὸ κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν θέλοντάς μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι κατατάσσονται δι' 20 — 25 ἔτη. Οὗτοι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ νυμφεύωνται καὶ ἀπολυόμενοι λαμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἢ γαίας. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ 300 χιλιάδας.

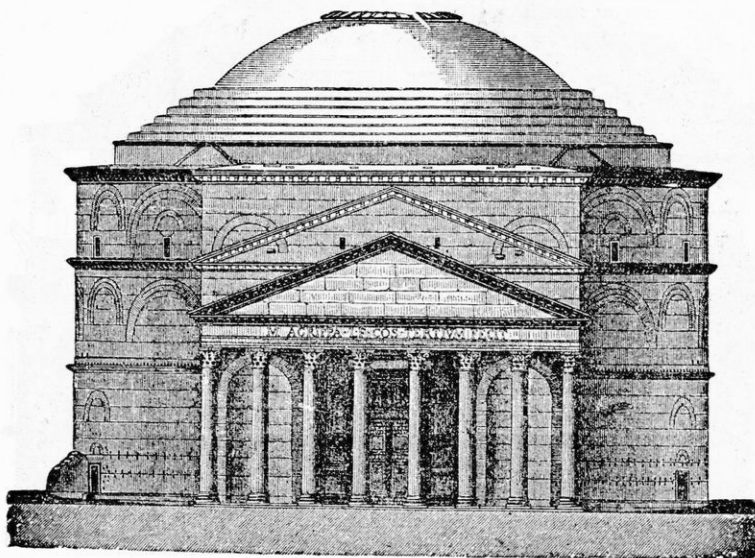
Ἐν τούτοις διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συνοριακάς ἐπαρχίας, ὑπεχρέωθη νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς πολέμους. Ὁ ἴδιος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ἐταπείνωσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Πάρθους καὶ προσήρτησε τὰ μικρὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰουδαίας. Οἱ στρατηγοὶ του Δροῦσος καὶ Τιβέριος, υἱοὶ τῆς συζύγου του Λιβίας ἀπὸ πρῶτον γάμον, ὑπέταξαν πολλοὺς παραδουναβίους λαοὺς καὶ κατέστησαν τὸν Δούναβιν εἰς ὅλον τὸ μῆκος του σύνορον τοῦ κράτους.

Ἀλλ' ὁ δραματικώτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ κατὰ τῶν *Γερμανῶν*. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρήνου ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὁ Δροῦσος ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τὰ σύνορα εἰς τὸν Ἑλβαν καὶ τὴν προσπάθειάν του ἐσυνέχισεν ὁ Τιβέριος (12 - 7 π.Χ.). Ἡ ἐπιχείρησις εἰς τὴν ἀδιάβρατον ἀπὸ δάση καὶ ἔλην χώραν ἦτο ἐπίπονος. Ἐν τούτοις ἡ μετὰξὺ Ρήνου καὶ Ἑλβα χώρα ἐφάνη ὅτι ὑπέκυψε καὶ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ἔτος 9 μ. Χ. ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρου ἐξεργάγη τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν Γερμανῶν. Ὁ Βάρος,

παρασυρθεῖς μὲ τρεῖς λεγεῶνας εἰς τὸ Τευτοβούργιον δάσος, κατεσφάγη καὶ ὁ Αὐγουστος, γέρων ἤδη δὲν ἠθέλησε νὰ ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. Ὅριον τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔμεινεν ὁ Ρῆνος.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος ἐξηκολούθει νὰ ζῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐπὶ τοῦ Παλατίου ὡς ἀπλοῦς ιδιώτης καὶ ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἐξερε-

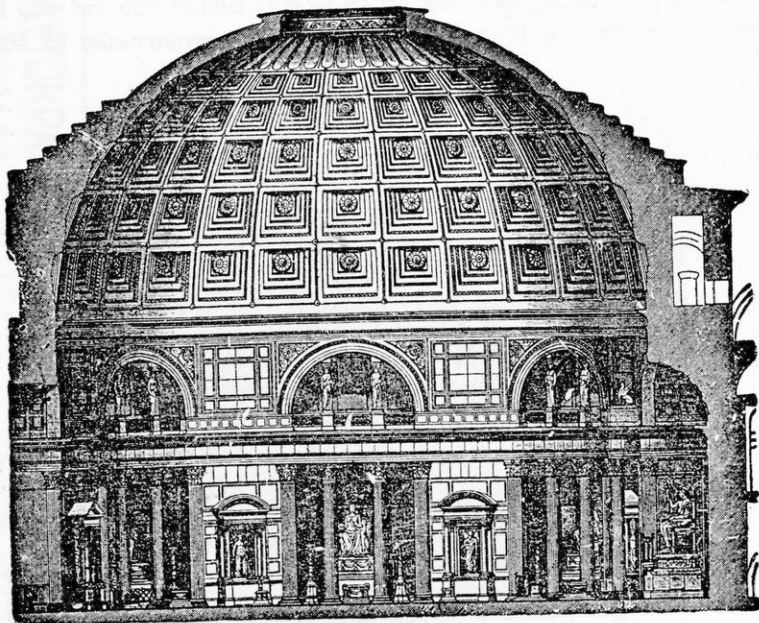
Τὸ Πάνθεον. (Ἐξωτερικὴ ὄψις).

Ἐκτίσθη τὸ 27 π.Χ. εἰς τὸ μέσον τῆς Πλατείας τοῦ Ἀρεως. Ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς. Τὴν σημερινὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ Ἀδριανοῦ. Ἀφιερώθη εἰς τὴν λατρείαν ὅλων τῶν θεῶν, δεῖγμα ἀνεξιθρησκείας τῶν αὐτοκρατόρων. Εἶναι τὸ μόνον σῶον διατηρούμενον ἀπὸ τὰ μεγάλα μνημεῖα τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης. Ὀλόκληρον ἀπὸ πλίνθους μὲ ἐπένδυση μαρμάρου. Ἐμπρὸς ὁ πρόναος, στοὰ μὲ 16 κίονας, οἱ ὅποιοι βαστάζουν τριγωνικὸν ἀέτωμα, πλάτους 33,50 μ., βάθους 13. Ὅπισω μεγάλη κυκλικὴ αἴθουσα, στεγαζομένη ὑπὸ γιγαντιαίου ἡμισφαιρικοῦ θόλου. Διάμετρος 43,40 μ., ὕψος 41 μ.

θίζῃ τοὺς πολίτας μὲ ἐπιδείξεις καὶ αὐταρχικοὺς τρόπους. Τὸν αὐτοκράτορα ὅμως ἀπασχολοῦσε διαρκῶς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἐξουσίαι εἶχον δοθῇ ἰσοβίως μόνον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ δημοκρατικὸν καθεστῶς. Ὁ

Αύγουστος ἔλαβεν ὡς συνάρχοντά του τὸν Τιβέριον, υἱὸν ὅπως γνωρίζομεν, τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ καὶ ὥρισεν αὐτὸν διάδοχον.

Ὁ Αὐγούστος μετὰ κυβέρνησιν 46 ἐτῶν ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ περίφημον μαν-

Τὸ Πάνθεον τῆς Ρώμης. (Ἑσωτερικόν).

Ἡ κυκλωτέρῃς αἴθουσα φωτίζεται ἀπὸ μέγα ἄνοιγμα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ θόλου, πλάτους 8 μέτρων. Διαιρεῖται εἰς 7 κόγχας, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιεῖχεν ἓν ἄγαλμα τῶν κυριωτέρων θεοτήτων. Ἑσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὁ ναὸς ἦτο πλουσιώτατα διακοσμημένος μὲ μαρμαρώσεις, ἀγάλματα, διακοσμήσεις καὶ ἐπιστρώσεις ἐκ γρανίτου, ὀρειάλκου κλπ.

σωλεῖον, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, καὶ ἡ Σύγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν.

Αἱ Τέχναι

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου αἱ τέχναι ἤκμασαν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν διεκρίθησαν οὔτε εἰς τὴν γλυπτι-

κὴν οὔτε εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὰ γλυπτὰ ἔργα ἢ κατεσκεύαζον Ἕλληνες τεχνῖται εἰς τὴν Ρώμην ἢ παρηγγέλλοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔργαστήρια. Ἐπίσης τὰ μέγαρα ἐκόσμησαν Ἕλληνες ζωγράφοι.

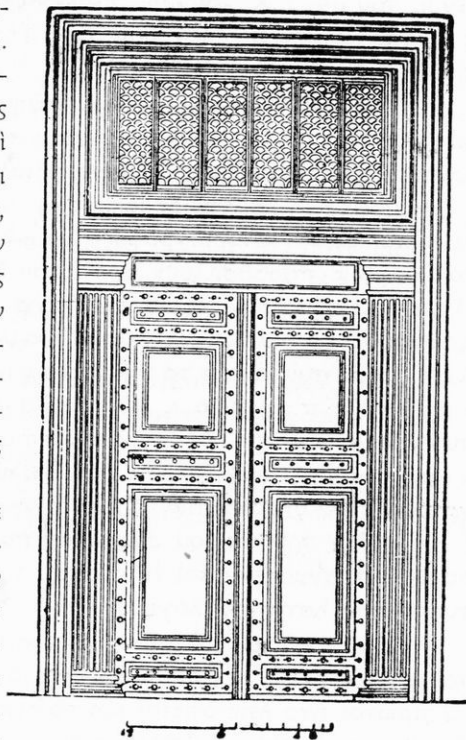
Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι διέπρεψαν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατεσκεύασαν μνημεῖα ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη.

Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν παρέλαβον τοὺς κίονας, τὴν στοὰν καὶ τὰ ἀετώματα. Οἱ ἴδιοι ἐδημιούργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν ὁποίων συνέδεον τοὺς κίονας, τὰς ἀψίδας καὶ τὸν στρογγύλον θόλον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐστέγαζον συνήθως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ ρωμαϊκὸς ρυθμός.

Ὁ Αὐγουστος ἐκόσμησε τὴν Ρώμην μὲ πλῆθος μνημείων. Κατεσκεύασε νέαν ἀγορὰν καὶ συνεπλήρωσε τὸ θέατρον τοῦ Μαρκέλλου. Ὁ Ἀγρίππας κατεσκεύασε μεγάλας θέρμας, ἤτοι λουτρά, εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἀρεως· κολοσσιαῖον ναόν, τὸ Πάνθεον (σχήματος κυκλι-

κοῦ), ὅπου ἐλατρεύοντο οἱ προστάται τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου θεοί· δύο θέατρα: τὸ ἀμφιθέατρον καὶ μεγάλην στοὰν μὲ 300 κίονας. Ἐξαιρετον ἐπίσης ἔργον ἦτο ὁ βωμὸς τῆς εἰρήνης, διακοσμημένος μὲ ὠραιότατα ἀνάγλυφα Ἑλλήνων γλυπτῶν.

Ἡ πύλη τοῦ Πανθέου.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ περίοδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σύλλα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡ ταραχωδεστέρα τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοξότερα καὶ ἡ μᾶλλον δημιουργικῇ. Ὁ *κολοσσιαῖος πλοῦτος* καὶ ἡ *ἐλληνικὴ ἐπίδρασις* ἐλέπτουν τὸ πνεῦμα τῶν Ρωμαίων καὶ ἀνέπτυξαν τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 80 π.Χ. μέχρι τοῦ 14 μ.Χ. ἔχομεν περίοδον ἀκμῆς, τὸν Χρυσὸν αἰῶνα τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων. Τὴν περίοδον αὐτὴν ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ Αὐγούστου.

Οἱ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς εἶναι μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς ἔχουν αὐτοτέλειαν καὶ ἰδιάζοντα χαρακτηριστῆρα καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ἀξιόλογα. Ἡ Ρώμη εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὁ ἱστοριογράφος Σαλλούστιος (85-35 π.Χ.), τὸν ὁποῖον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν Ἱστορίαν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ συνέγραψε τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον αὐτὸς διεξήγαγεν. Ὁ ἴδιος συνέγραψε καὶ τὰ Ὑπομνήματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Πομπηίου. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ περίφημος ρήτωρ Κικέρων (106-43), τοῦ ὁποῖου σώζονται πολλοὶ ρητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὡς πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἤκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποιηταὶ ὁ Κάτουλλος (87-54) καὶ ὁ Λουκρήτιος (97-55). Ὁ πρῶτος ἦτο λεπτότατος καὶ παθητικώτατος λυρικός ποιητής. Ὁ Λουκρήτιος ἔφαλλε μὲ ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς Ρωμαίους πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικὰς του θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἰς τὸ ποίημά του Περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων. Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀκμάζει ἡ *ἱστοριογραφία*. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ

ἱστορικὸς Τίτος Λίβιος (59 π. Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ ὁποῖος με σεμνὴν ὑπερηφάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἔζησαν τότε: ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Ὀβίδιος, ὁ Τίβουλος καὶ ὁ Προπέρτιος.

Ὁ Βιργίλιος (70 - 19 π. Χ.), ὁ πολυύμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων (τὸν ὁποῖον παραβάλλουν μὲ τὸν Ὅμηρον), ἔγραψεν εἰς τὴν νεότητά του τὰ Βουκολικά, εἰς τὰ ὁποῖα μιμεῖται τὸν Θεόκριτον. Ἀργότερα συνέγραψε τὰ Γεωργικά, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγροτῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βιργιλίου εἶναι ἡ Αἰνείας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεπάθησε νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον. Διηγεῖται τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γενάρχου τῆς Ἰουλίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνας του. Εἰς τὸ ποίημά του αὐτὸ ὑμνεῖται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὐγούστος.

Ὁ Ὀράτιος (65 - 8 π. Χ.) διεκρίθη κυρίως ὡς λυρικός ποιητής. Ἐγραψεν Ὠδαί, Ἐπιστολάς καὶ Σατίρας. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ὀρατίου ἐξέχουν κυρίως αἱ εὐτράπελοι Ὠδαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὰ ἀτομικά του συναισθήματα, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τῶν διασκεδάσεων.

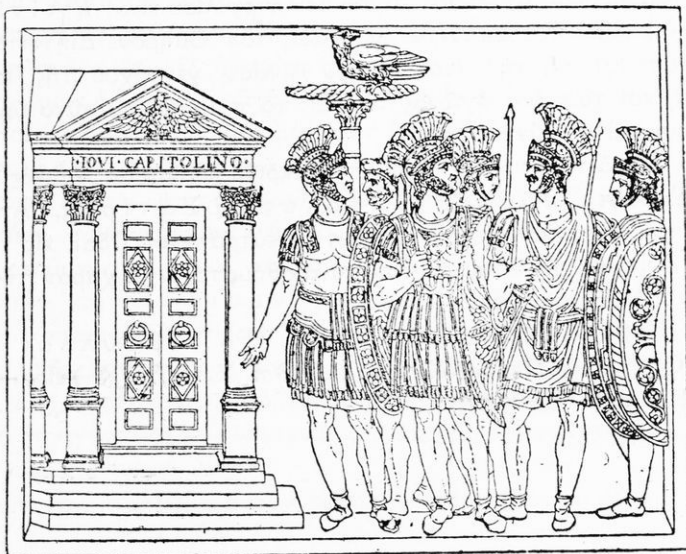
Ὁ Ὀβίδιος (43 π. Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ Τίβουλλος (54 - 16 π. Χ.) καὶ ὁ Προπέρτιος (48 π. Χ. - 17 μ. Χ.) εἶναι ποιηταὶ μὲ λεπτὴν ἔμπνευσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 78 μ.Χ. ἐβασίλευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου : ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων.

Πραιτοριανοί. (Ἀνάγλυφον. Παρίσιον, Λοῦβρον).
Φέρουν πλήρη ἐξάρτησιν. Ὅπισω ὁ ρωμαϊκὸς ἀετὶς. Πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίου: (Jovi Capitolino).

Τὸν Αὐγούστου διεδέχθη ὁ Τιβέριος, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ καὶ λάβῃ ὡς συνάρχοντα. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἐβασίλευσεν ὁ Γάιος Καλιγούλας, ἐγγονὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δρούσου. Τοῦτον διαδέχεται ὁ υἱὸς τοῦ Δρούσου Κλαύδιος. Τέλος ἡ Ἀγριππῖνα,

ἡ σύζυγος τοῦ Κλαυδίου, κατορθώνει νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς ἀπὸ τὸν πρῶτον γάμον, τὸν περίφημον Νέρωνα.

Ο ΤΙΒΕΡΙΟΣ (14 - 37 μ. Χ.)

Ὁ Τιβέριος ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο ἤδη 56 ἐτῶν. Ἦτο ἄνθρωπος μὲ σπάνια προσόντα, ἀλλὰ μελαγχολικὸς ἐκ φύσεως καὶ — ἐπειδὴ περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἔμεινε πολὺν καιρὸν ἐξόριστος — κρυφίνους, καχύποπτος καὶ μνησικακός.

Ὁ Τιβέριος ὑπῆρξε καλὸς κυβερνήτης. Ἐπέβλεπεν ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του εἶδον ἡμέρας εὐτυχίας. Τὰ οἰκονομικὰ ἐπίσης διεχειρίσθη μὲ μεγάλην σύνεσιν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πλῆρες χρημάτων. Πρὸς τὴν Σύγκλητον ὑπῆρξε πολὺ ὑποχωρητικὸς. Ἀλλ' ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνικανότητα τῶν συγκλητικῶν, πρὸ πάντων ὅμως φοβούμενος τὰς ραδιουργίας των, ἔθεσε τὸν περίφημον νόμον τῆς μεγαλειότητος, διὰ τοῦ ὁποῖου κατεδίκαζεν εἰς θάνατον τὴν ἐπιβουλήν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὰ ἦσαν τὰ λεγόμενα ἐγκλήματα καθοσιώσεως ἢ ἐσχάτης προδοσίας. Πλήθος πολιτῶν ἐξωρίσθησαν καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν, ἐνῶ ἄλλοι ἐφονεύθησαν.

Ο ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ (37 - 41). — Ο ΚΛΑΥΔΙΟΣ (41 - 54)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ὁ στρατὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν *Γάιον*, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο Καλιγούλας.

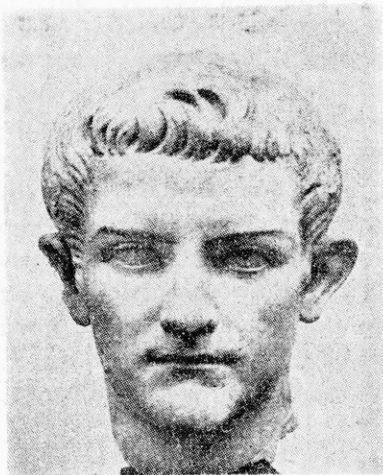
Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο 24 ἐτῶν καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἦσαν εὐτυχῆ. Ἀλλὰ κατόπιν βαρείας νόσου ἔπαθε διανοητικὴν διατάραξιν καὶ ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία του ἦτο σειρά ὤμων καὶ ἀνισορροπῶν πράξεων.

Τέλος οἱ πραιτοριανοὶ ἐφόνευσαν τὸν φρενοβλαβῆ αὐτοκράτορα (41) καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν *Κλαύδιον*, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀντήμειψε γενναίως φιλοδωρήσας εἰς ἕκαστον 15 χιλ. σηστερίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς. Ἐκτοτε καθιερώνεται τὸ φιλοδώρημα, τὸ περίφημον *donativum* τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιτοριανοὺς κατὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἤδη 50οῦτης. Μορφωμένος καὶ προ-

οδευτικός, δὲν εἶχεν ὅμως θέλησιν καὶ παρεσύρετο ἀπὸ τὰς γυναῖ-
κάς του, τὴν Μεσσαλίαν καὶ τὴν Ἀγριππίναν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπε-
λευθέρους. Μεγάλην ἰσχὺν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχον ἀποκτή-
σει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος, Ἕλληνες ἀπελεύθεροι, ἄνδρες εὐ-
φύεστατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἀλλὰ ραδιοῦργοι καὶ ἀλαζονικοί, ὅπως
ὁ Νάρκισσος, ὁ Πάλλας, ὁ Κάλλιστος κ.ἄ.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κλαυδίου ὑπῆρξε καλὴ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεως.

Καλιγούλας

(Μαρμαρινὴ κεφαλὴ. Κοπεγχάγη,
Γλυπτοθήκη).

Ἐπὶ τοῦ Ρήνου ἵδρυσεν ἀποικίαν
ἀπομάχων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνε-
πτύχθη ἡ σημερινὴ μεγαλόπολις
Κολωνία. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου
οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν τὴν κατάκτη-
σιν τῆς *Βρετανίας*, τῆς ὁποίας ὑ-
πέταξαν τὰ νότια μέρη καὶ ἐσχη-
μάτισαν ἐπαρχίαν. Εἰς τὴν Ἀφρι-
κὴν κατέκτησαν τὴν Μαυριτα-
νίαν, τὸ σημερινὸν Ἀλγέριον καὶ
Μαρόκον. Ἐσωτερικῶς ὁ Κλαύ-
διος ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὰ οἰκονο-
μικὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν με-
γάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ἐχο-
ρήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου
πολίτου εἰς πολλοὺς ξένους, ἰδίως
Γαλάτας, καὶ εἰσήγαγεν ἄρκετους
ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν Σύγκλητον. Ὁ

Κλαύδιος ἔπεσε θῦμα τῶν ραδιοουργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἡ ὁποία
τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱόν της Νέ-
ρωνα (54).

Ο ΝΕΡΩΝ (54 - 68)

Ὁ Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, μὲ ὀφθαλμοὺς
πρασινωποὺς καὶ χωρὶς ἑκφρασιν, ἄρκετὰ παχὺς ἤδη. Φύσει μοχθη-
ρὸς καὶ θηριώδης, συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ δι-
δασκάλου του φιλοσόφου *Σενέκα*. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἀποκαλύψῃ
τὴν πονηρὰν του φύσιν. Ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του *Βρεταννικόν*, τὸν
ὁποῖον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισε τὴν μητέρα του Ἀγριππίναν καὶ

βραδύτερον ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν καθὼς καὶ τὸν Σενέκαν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ζωὴ τοῦ Νέρωνος εἶναι ἀτελείωτος σειρὰ ἀπὸ μεγάλας ἀνοησίας καὶ κακούργηματα. Ἐπίστευεν ὅτι ἦτο μέγας καλλιτέχνης, μουσικός, ποιητής, ζωγράφος, ἀθλητής, ἰδίως ἔξοχος ἄρματῆλάτης. Ἐνεφανίζετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ εἰς τὸν στίβον τοῦ ἵπποδρομίου, ἐνῷ οἱ πραιτοριανοὶ ὑπεχρέωναν τὸν λαὸν νὰ χειροκροτῇ καὶ νὰ ἐπευφημῇ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα—ὅπου μετέβη, διὰ νὰ δείξῃ τὸ καλλιτεχνικὸν του ἄλαντον περισυνέλεξεν 180 στεφάνους εἰς τὰ θεάτρα καὶ τὸ στάδιον! Τὸ ἔτος 64 μεγάλη πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσεν εἰς τὴν Ρώμην 7 συνοικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. Ὁ λαὸς εἶχε τόσῃν πείραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς ἀκαταλόγιστον ἔμπνευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἄλλ' ὁ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέρριψε τὴν πυρκαϊὰν εἰς τοὺς Χριστιανούς, τῶν ὁποίων

Ὁ Νέρων
Μὲ τὸ ἀκτινοβόλον στέμμα.
(Φλωρεντία).

διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμὸν. Διὰ τὰ ἐπαρκῆ εἰς τὴν σπατάλῃν, ἤρχισε καταδιώξεις καὶ φόνους καὶ ἐνόθευσε τὸ νόμισμα.

Ὁ Νέρων ἐγίνε μισητὸς καὶ ὁ στρατὸς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπληρώνετο τακτικά, ἤρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν αἰδὸν αὐτοκράτορα. Τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ πραιτοριανοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Νέρωνα, τὸν ὁποῖον ἡ Σύγκλητος κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἐξάλλος ὁ αὐτοκράτωρ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καί, κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ, διέταξεν ἕνα δοῦλον του νὰ τὸν φονεύσῃ (Ἰούλιος 68). Ὅταν ἐπιπτεν, ἐφώνασε: « *Τί καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος!* »

Ο ΓΑΛΒΑΣ. — Ο ΟΘΩΝ. — Ο ΒΙΤΕΛΛΙΟΣ (68 - 69)

Με τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ἀφήσει τραγικὴν ἀνάμνησιν καὶ ἐπὶ 18 μῆνας τὸ κράτος ἐταράχθη ἀπὸ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν. Ἡ Σύγκλητος, οἱ πραιτοριανοὶ καὶ οἱ στρατοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεκήρυξαν μὲ τὴν σειρὰν εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους τρεῖς αὐτοκράτορας :

Νόμισμα Νέρωνος

τὸν *Γάλβαν* (διοικητὴν τῆς Ἰσπανίας), τὸν *Οθωνα* (παλαιὸν φίλον τοῦ Νέρωνος) καὶ τὸν *Βιτέλλιον*, στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρήνου. Ἀλλὰ σχεδὸν συγχρόνως αἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν τῶν Βεσπασιανόν. Μεγάλῃ μερίδι τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος του καὶ ἡ Σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα Βεσπασιανόν.

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ. — Ο ΒΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (69 - 79)

Ὁ Βεσπασιανὸς εἶναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας, τῶν Φλαβίων. Ἦτο υἱὸς δημοσιῶνου ἀπὸ μικρὰν σαβινικὴν πόλιν καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, διότι ἀπεκοιμήθη ἔνῳ ὁ αὐτοκράτωρ ἔψαλλεν ! Ἦτο πολὺ ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐθυμὸς, ἐνεργητικὸς καὶ ἀκούραστος.

Ὅταν ἐξελέγη αὐτοκράτωρ, κατεγίνετο νὰ καταπνίξη τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρέως τὴν ὑποδούλωσιν τῶν εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις, εἶχον ἐπαναστατήσῃ ἤδη ἐπὶ Νέρωνος (66). Ὁ Βεσπασιανὸς ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, τὴν ὁποίαν ἠτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ τότε ἀνεκρήρυχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱόν του Τίτον νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ ἱερὰ πόλις μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 70 αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγή. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐκάη καὶ ὁ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὅλα τὰ κειμήλιά του, τὰ ὅποια ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. Ἡ πόλις ὁλόκληρος κατεστράφη.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεχειρίσθη τόσον καλῶς τὰ οἰκονο-

μικά, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον (τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Κολοσσαῖον) καὶ ὁ ναὸς τῆς Εἰρήνης. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἐργαζόμενος καὶ τὰς τελευταίας του στιγμὰς.

Ο ΤΙΤΟΣ (79 - 81). — Ο ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ (81 - 96)

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Τίτος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς διεφθαρμένος καὶ σκληρὸς καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του νέον Νέρωνα. Ἀλλ' ἐκυβέρνησε μὲ τόσῃ γλυκύτητι καὶ φιλάνθρωπίᾳ, ὥστε δικαίως ἔλαβε τὴν προσωφυμίαν ἀγάπῃ καὶ χάριμα τοῦ ἀνθρώπου γένους. Ὁ Τίτος εἶναι ὑπόδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἔγινε παροιμιώδης εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐλυπεῖτο, ἐὰν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ καμίαν ἀγαθὴν πράξιν. Ἡ βασιλεία του ὁμῶς συνεδέθη εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ μεγάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων του. Φοβερὰ πυρκαϊὰ καὶ κατόπιν λοιμὸς ἠρμήωσαν τὴν Ρώμην καὶ τὸ 79 συνέβη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας τρεῖς πόλεις — τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπηία καὶ αἱ Σταβίαί — ἐτάφησαν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν.

Ὁ Τίτος

Κεφαλὴ μαρμαρίνου ἀγάλματος.
(Βατικανόν).

Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο ὁ ἀδελφὸς του Δομιτιανός, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἀνέωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομι-

τιανού τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἡϋξήθη μὲ νέας κατακτήσεις. Εἰς τὴν Βρεταννίαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπὸ τὸν ἐξαίρετον στρατηγὸν Ἀγκουλόαν, ἔφθασαν μέχρι τῶν ὁρέων τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ρωμαϊκὴν κατοχὴν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ Ρωμαῖοι συνεπλήρωσαν

Ἡ θριαμβικὴ ἀψὶς τοῦ Τίτου.

Ἀπεπερατώθη μετὰ τὸν θάνατόν του, τὸ 81 μ.Χ. Εἰς τὸ μέσον τοῦ θόλου παριστάνεται ὁ αὐτοκράτωρ φερόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπὸ αἰετοῦ. Τὰ γλυπτὰ παριστάνουν τὸν ἐν Ρώμῃ θρίαμβον τοῦ Τίτου μετὰ τὴν νίκην του εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν πόλεμον. Ὑπεράνω τοῦ τόξου ἐπιγραφή: *Senatus populusque Romanus divo Tito divi Vespasiani filio Vespasiano Augusto.*

τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Βεσπασιανός. Τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Δομιτιανὸς ἐγίνε σκληρότατος. Τέλος ἐδολοφονήθη τὸ 96.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96 - 192)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ Σύγκλητος ἔδωσε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν *Νέρβα*. Ἀπ' αὐτὸν ἀρχίζει ἡ Δυναστεία τῶν Ἀντωνίων (96—192), σειρά δηλαδὴ αὐτοκρατόρων ἡ ὁποία κυβερνᾷ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη. Ἐνῶ οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι καὶ οἱ Φλάβιοι, καθὼς εἶδομεν, Ἰταλοί, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας εἶχον ἐκλατινισθῇ. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Τραϊανὸς, ὁ Ἀδριανὸς, ὁ Ἀντωνῖνος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος καὶ ὁ Κόμμοδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἐξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι υἱοθέτουν ἀνθρώπους ἱκανοὺς εἰς τοὺς ὁποίους μετεβίβαζον τὴν ἀρχήν. Ὅλοι ἦσαν μεγάλοι κυβερνήται, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξαίρετοι στρατηγοὶ καὶ ἐκτὸς τοῦ Κομμόδου ἐφρόντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ 2ος αἰὼν δικαίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ο ΝΕΡΒΑΣ (96 - 98). — Ο ΤΡΑΙΑΝΟΣ (98 - 117)

Ὁ Νέρβας ἦτο ἤδη γέρων, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου του υἱοθέτησε τὸν στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήνου Τραϊανόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιῆλθεν ὁ θρόνος.

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν ἤδη φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχε τρόπους ἀπλοῦς, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ προσεῖλκε τὴν ἀγάπην μὲ τὴν γλυκύτητά του. Ἰδίως ὁμως ἐπεβλήθη μὲ τὴν δικαιοσύνην. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξεν ἐξαίρετος. Ἦτο αὐστηρὸς τηρητὴς τῶν νόμων καὶ ηὔ-

χαριστείτο νά ανακουφίξη τὸν λαόν. Ἐμοίραζε σῖτον, παρείχεν ἀγῶνας καὶ θεάματα καὶ διωργάνωσεν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς γαιοκτῆμονας καὶ τοὺς τόκους ἐχρησιμοποιεῖ διὰ τὴν διατροφήν πτωχῶν παιδιῶν. Τοιοιτοτρόπως καὶ τὴν γεωργίαν ἐβοηθοῦσε καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἐξησφάλιζεν.

Ὁ Τραϊανὸς ἐδοξάσθη διὰ τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ ὅποια κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὸ λαμπρότερον σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, τὰ ὅποια εἶχε νά παρουσιάσῃ ἡ ἀρχαία Ρώμη, δηλαδή ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἐκτίσθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἦτο ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀπολλοδώρου ἀπὸ τὴν Δαμασκόν. Δύο βιβλιοθήκαι, μεγάλη βασιλικὴ στοά, θοριαμβικὴ ἀψὶς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἡ περίφημος *στήλη τοῦ Τραϊανοῦ*, ὕψους 43 μ., ὅλα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, ἀπετέλουν τὸ περίφημον σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα: ὁδοί, γέφυραι, διώρυγες, λιμένες κλπ.

Τραϊανός.

Ὁ Τραϊανὸς ἡγάπα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἐξαιρετος στρατηλάτης. Ὀνομαστοὶ εἶναι οἱ

πόλεμοί του κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Πάρθων. Οἱ Δάκες εἶχον σχηματίσει κράτος ἰσχυρὸν πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρατείας (101 - 102 καὶ 105 - 107). Κατεσκεύασε μεγάλην *λιθίνην γέφυραν* ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως (πλησίον τῆς Ὀρσοβας), *στρατιωτικὴν ὁδόν*, ἡ ὁποία σώζεται μέχρι σήμερον, καὶ ὑπέταξε τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Δακῶν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ ὁ Τραϊανὸς ἐγκατέστησεν εἰς ἐπικαίρους θέσεις *ἀποικίας ἀπομάχων* τόσον συστηματικῶς, ὥστε ἡ λατινικὴ γλῶσσα μετεφυτεύθη εἰς τὴν Δακίαν καὶ ἔγινεν ἡ μητρικὴ τῶν κατοίκων, ἡ σημερινὴ *ρουμανικὴ*.

Ὀλίγον ἀργότερον ὁ Τραϊανὸς ἤρχισε φοβερόν ἀγῶνα κατὰ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Ἀνατολήν (114 - 117), ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφῆρεσε πολλὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ 117 ἀπέθανεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔφθασεν εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Διὰ τοῦτο ἡ Σύγκλητος ἔδωσεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν ἄριστος ἡγεμῶν καὶ ἠύχετο ἀπὸ τότε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας νὰ εἶναι εὐτυχέστεροι τοῦ Αὐγούστου καὶ ἰσχυρότεροι τοῦ Τραϊανοῦ.

Ο ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117-138)

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν υἱοθετήσῃ πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ἐξάδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεῶνων τῆς Συρίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἦτο ἄνθρωπος ὥραίος με εὐμορφα καὶ κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἐγνώριζε μουσικὴν, ἰατρικὴν, γεωμετρίαν καὶ εἶχε μεγάλην ἐκτίμησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ἡ ἀνοδὸς του εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι διέβλεπον εἰς τὸν γραικύλον αὐτὸν ἕνα νέον Νέρωνα. Ἦτο δραστήριος, ἐργατικός, περίεργος καὶ συνεδύαζε τὴν ἑλληνικὴν λεπτότητα μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν σταθερότητα.

Ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Εὐφράτης ἔγινε τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ κράτους. Ἀλλὰ κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐφρόντισεν ὅσον αὐτὸς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ. Τὸ μόνον ἐξωτερικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τὴν βασιλείαν του, ἦτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας.

Ρωμαῖοι ἱππεῖς
(Ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ, Ρώμη).

Ο Δακτικός πόλεμος. (Αντίγραφο από την στήλη του Τράϊνιου, Ρόμη).

Εἰς ἀνάντησαν τῆς νύκτος κατὰ πῶν Δακῶν, ὁ Τράϊνιος ἐστῆσεν εἰς τὴν γινωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγορᾶν (Forum Traianum) στήλην, τῆς ὁποίας τὰ ἀντίγραφα παραστάντων σκηνῶν τοῦ πολέμου. Εἰς τὸ ἀντίγραφο εἰκονίζεται ἡ θύελλα Δακικῆς πόλεως.

Ὁ Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμείλικτος. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπαθε μεγάλας συμφορὰς καὶ ἠναγκάσθη νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἐκ τῶν 21 ἐτῶν τῆς βασιλείας του ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διῆλθε περι-οδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν εὐστροφίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν Αἰγύπτιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἕλληνα. Παντοῦ κατὰ τὴν διάβασίν του κατεσκεύαζεν οἰκοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας : ναοὺς, ὑδραγωγεῖα, γε-φύρας, διώρυγας. Μὲ ἰδι-αιτέραν εὐχαρίστησιν δι-έμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐδῶ ἔκτισεν ὁλόκληρον συνοικίαν, τὴν νέα ν πόλιν τοῦ Ἀδρια-νοῦ, πλησίον τῆς πα-λαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέ-ως. Ἐπίσης κατεσκεύασε τὸ περίφημον Ἀδρι-ανεῖον ὑδραγωγεῖον καὶ ἀποπεράτωσε τὴν κατασκευὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ Πεισι-στράτου εἶχε μείνει ἡμι-τελής.

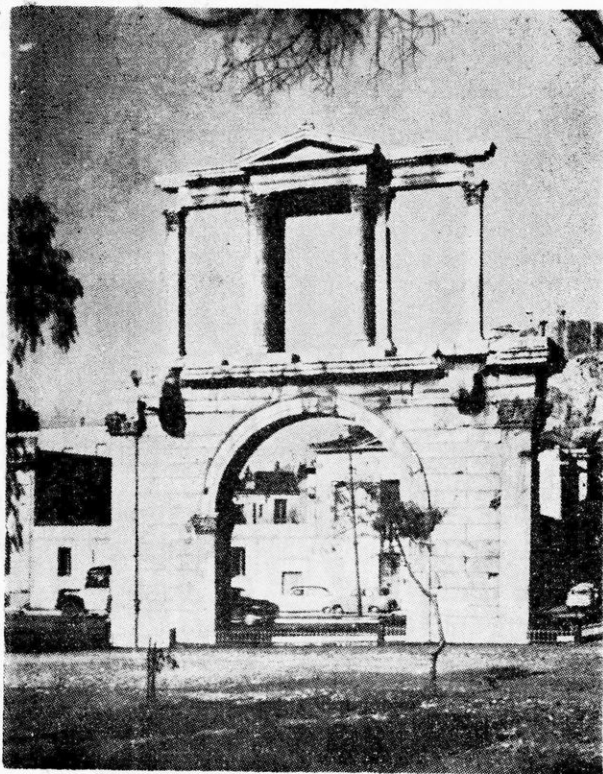
Ἀδριανός

Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικὸν ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα (σημ. *Τρίβολι*) πλησίον τῆς Ρώμης. Ἐκεῖ κατεσκεύασεν ὅσα μνημεῖα καὶ τοπία εἶχε θαυμάσει, ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τουτοτρόπως ἔβλεπε κανεὶς ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικί-λης στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν κλπ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέθανε τὸ 138, ἀφοῦ υἱοθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

Ο ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (138 - 161)

Ὁ Ἀντωνῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ἦτο πεντηκον-τούτης, ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ. Ἀνθρωπος ἔντιμος, οἰκονόμος, γλυ-κὺς καὶ ἀγαθός, ἐφήρμοσεν ὅλας τὰς ἀρετὰς του εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Ἡ βασιλεία του δὲν ἐγνώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀκολουθῶν οὗτος τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἀμυναν τῶν συνόρων. Περιστοιχίζετο ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἡ νομοθεσία του ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομοδιδάσκαλοι Οὐλπιαν

Ἡ ἐν Ἀθήναις πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ

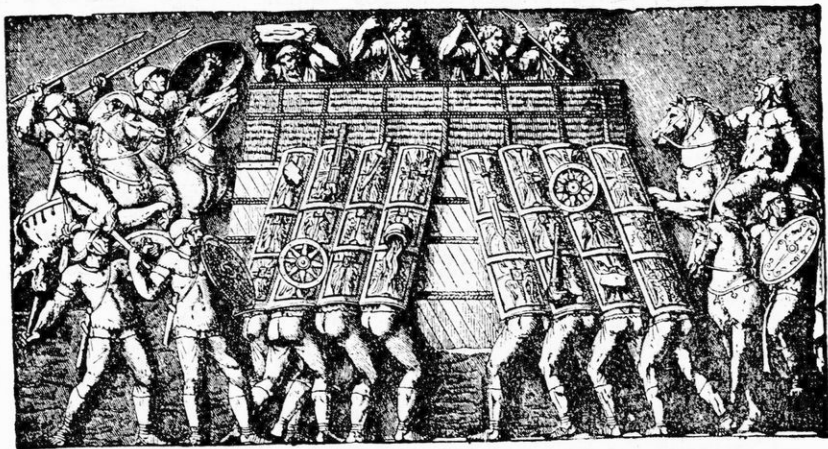
νὸς καὶ Γάιος ἔθεσαν νόμους μὲ πνεῦμα φιλανθρωπίας. Ἰδιαιτέρως ἐπροστάτευσαν τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐπετρέπετο πλέον νὰ βασανίζουν.

Ἡ σύζυγός του *Φαυστίνα* ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Ἐδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατά-

στασιν τῆς ἀρχαίας εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο ἡ Σύγκλητος τοῦ ἀπέ-
νειμε τὴν προσωνυμίαν ἐν σελήσ και ὅλη ἡ δυναστεία ἔλαβε τὸ
ὄνομά του (Ἀντωνῖνοι).

Ο Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΣ (161-180). — Ο ΚΟΜΜΟΔΟΣ (180-192)

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἀπὸ τὴν νεότητά του ἐμορφώθη μὲ τὴν
στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσεν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν
μὲ αὐστηρότητα θρησκευτικὴν. Ὁ Αὐρήλιος ἐφαίνετο προωρισμένος

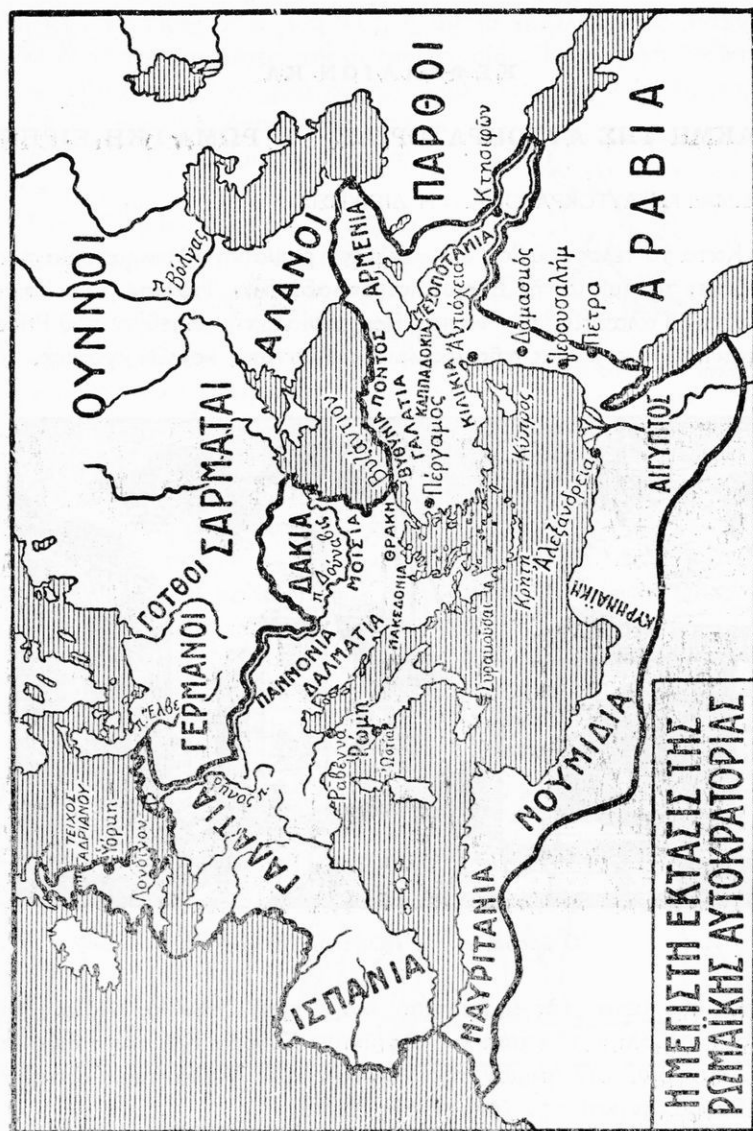
Ἐπίθεσις κατὰ γερμανικῆς πόλεως. (Ἀνάγλυφον τῆς στήλης Μ. Αὐρηλίου).

νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλάνθρωπον καὶ εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντω-
νίνου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἡγάπα τὰ ἔργα τῆς εἰ-
ρήνης. Ἀλλ' ὁ εὐγενὴς αὐτὸς ἄνθρωπος κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ ὅλην
σχεδὸν τὴν ζωὴν του εἰς πολέμους.

Τὸ 161 ἐγίνε μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συρίαν, τὴν
ὁποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετραετῆς ἐπιπόνου ἀγῶνας. Ἀλλὰ σοβα-
ρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Κουάδοι καὶ Μαρκ-
ομάνοι (κάτοικοι τῆς σημερινῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας) διέβη-
σαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐξεχύθησαν ἄλλοι εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσό-
νησον καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀκυ-
ληίαν (Βενετίαν). Ὁ αὐτοκράτωρ εὗρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν.
Λοιμικὴ νόσος ἡρήμωσε τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ του. Σεισμοί, πλημ-

μύραι καὶ ἀφορία τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ὁ Αὐρήλιος ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ στρατολογήσῃ δούλους καὶ μονομάχους, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ ἐπιπόνους ἐκστρατείας ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδίαζε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ τοῦ Καυκάσου ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ ἀπῆλλασεν ἴσως τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς. Ἀλλ' ὁ Αὐρήλιος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμόν.

Τὸν Αὐρήλιον διεδέχθη ὁ υἱὸς του *Κόμμοδος*, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ θλιβεράν παραφωνίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων αὐτῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης του μόνον μὲ τὴν τοῦ Νέρωνος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὁ Κόμμοδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἐξαιρετικὴν. Ἠγάπα μέχρι μανίας τὰς μονομαχίας, ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς καὶ ἔφερε τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντῆν. Κατήρχετο εἰς τὸν στίβον καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ ἀνθρώπους, ἐνῶ οἱ συγκλητικοὶ καὶ ὁ λαὸς τὸν ἐπευφήμουν. Τέλος ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ ὁποῖου ἠπειλεῖτο ἡ ζωὴ, τὸν ἐστραγγάλισεν (192).

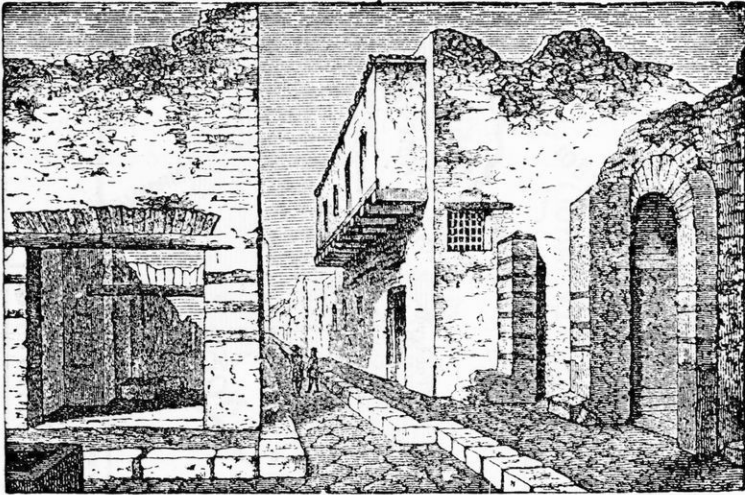

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. - Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. - Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιλαμβάνει τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης: δηλαδή τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλατίαν, τὴν νότιον Βρεταννίαν, τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ρήνου Γερμανίαν, τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν

Ὁ δρόμος μετὸν ἐξώστην. (Πομπηία).

Βαλκανικὴν μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ ὅλην τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν. Σύνορα ἔχει τὸν Ρῆνον καὶ τὸν Δούναβιν, τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν ἔρημον τῆς Συρίας.

Τὸν 2ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει ὄψιν αὐστηρῶς συγκεντρωμένου κράτους. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδημιουργ-

γήθη κεντρικὴ διοίκησις, ἡ ὁποία ἐπιβλέπει καὶ παρακολουθεῖ ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ γραφεῖα καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ Γραφεῖα ἦσαν εἶδος ὑπουργείων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμοιράζοντο αἱ ὑποθέσεις.

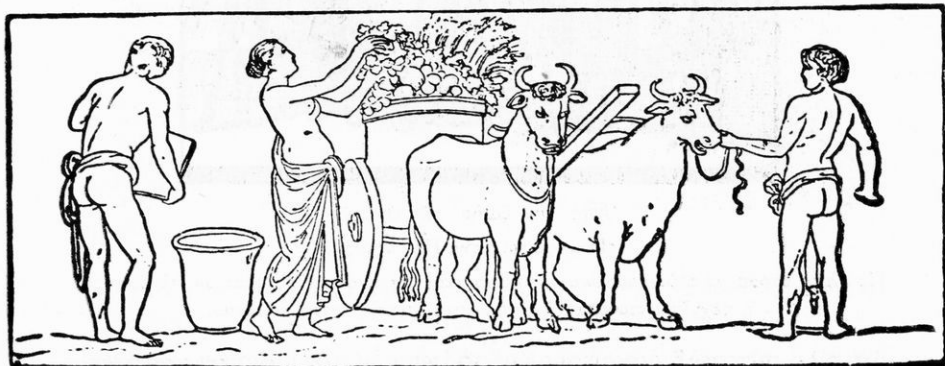
Τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, ἀπὸ τοὺς προϊστάμενους τῶν γραφείων καὶ ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ συνεζητοῦντο εἰς αὐτὸ διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα.

Τοιοιτοτρόπως ἡ δημοκρατικὴ μοναρχία — ὅπως τὴν εἶχεν ὀνειρευτῇ ὁ Αὔγουστος — ἀπεδείχθη ἀνεφάρμοστος καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβερνήσις ἔλαβεν, ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν χαρακτῆρα ἀπολύτου μοναρχίας. Οἱ παλαιοὶ ὅμως τύποι τῆς δημοκρατίας ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται.

Φυλάξου ἀπὸ τὸν σκύλον
(Cave canem)

(Ψηφιδωτὸν τῆς Πομπηίας).
Εἰς τὸ δάπεδον τῆς αὐλῆς μιᾶς οἰκίας, ὀνομασθεῖσης « οἰκία τοῦ ποιητοῦ ».

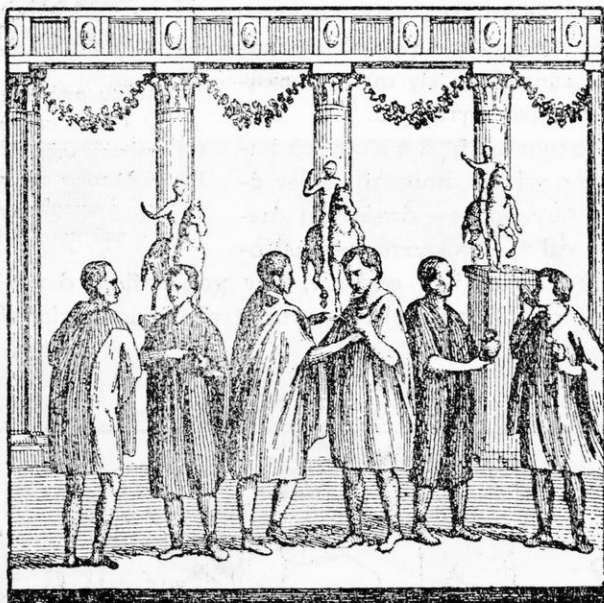
Ἀμαξα συγκομιδῆς

(Τοιχογραφία εἰς τὰς θερμας τοῦ Τίτου, Ρώμη).

Ὅλη ἡ παράστασις, ἄνθρωποι καὶ ζῶα, ἀποπνέουν εὐχαρίστησιν διὰ τὴν ἀφθονίαν τῆς συγκομιδῆς.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ. — Η ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Τὴν μεγάλην του δύναμιν χρεωστεῖ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ἡ στρατολογία ἀπέβη σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐθελοντική. Ἡ λεγεὼν περιελάμβανεν 6 χιλιάδας ἄνδρας, Ρωμαίους πολίτας. Εἰς αὐτὴν ἦτο προσηρτημένον σῶμα βοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηκόους ἢ καὶ βαρβάρους. Ἐπομένως ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων περιεῖχε 12 χιλ. ἄνδρας καὶ

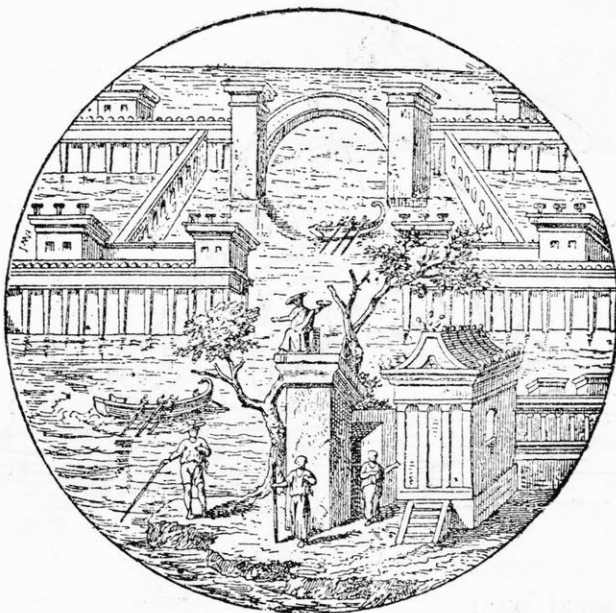
Ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἀγορᾶς

(Τοιχογραφία τῆς Πομπηίας).

Πρὸ τῆς στοᾶς με τοὺς κορινθιακοὺς κίονας καὶ τὰ ἀγάλματα ἐφίππων, οἱ ἔμποροι ἢ τεχνῖται προσφέρουν πολὺτιμα ἀγγεῖα πρὸς πώλησιν.

ἀπετέλει αὐτοτελὴ ὀργανισμόν μετὰ τὸ ἵππικόν, τὰς μηχανάς της κλπ., ὅπως ἡ σημερινὴ μεραρχία. Ὁλος ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀποτελεῖτο ἀπὸ 33 λεγεῶνας, ἧτοι 360 - 400 χιλ., δύναμιν σχετικῶς μικράν διὰ τὴν φύλαξιν τοσούτου ἐκτεταμένου κράτους. Ὁ στρατὸς δὲν ἦτο διεσκορπισμένος εἰς ὅλον τὸ κράτος, ἀλλὰ παρέμενεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς

μονίμων στρατοπέδων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. Ὅταν δὲν εἶχον στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπτον διώρυγας καὶ ἀπεξήραινον ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν τρεῖς μεγάλοι ποταμοί: εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ *Ρῆνος* καὶ ὁ *Δούναβις*, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ *Εὐφράτης*.

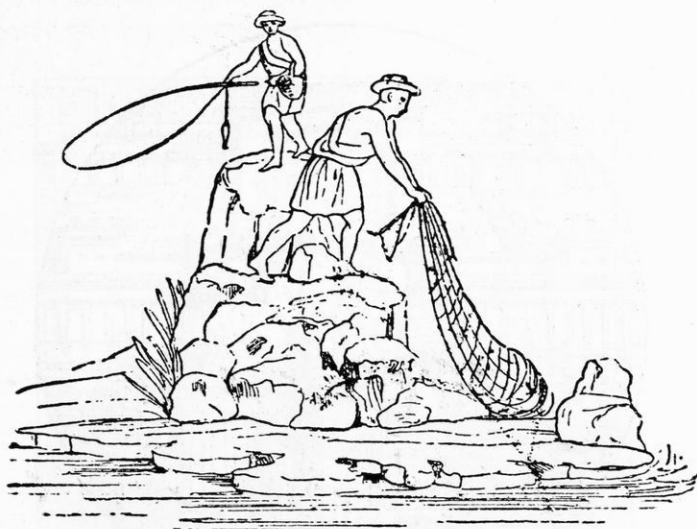

Ἀποψις λιμένος. (Τοιχογραφία Πομπηίας)

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ἐπὶ μακρὸν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφόβους ἐχθρούς. Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα ἐξοῦσαν λαοὶ βάρβαροι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν ἀκόμη ἰσχυροί. Οἱ πλεόν ἐπικίνδυνοι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ *Γερμανοὶ* ἐπὶ τοῦ *Ρήνου*, οἱ *Πάρθοι* ἐπὶ τοῦ *Εὐφράτου* καὶ βραδυτέρον οἱ *Γότθοι* ἐπὶ τοῦ *Δουνάβεως*. Ἐπίσης οἱ αἱματηροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν *Ρώμην* καὶ τὴν *Ἰταλίαν* καὶ δὲν ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ *Ρωμαῖοι* διὰ

τῶν κατακτήσεων των ἔπαυσαν τοὺς πολέμους μεταξύ τῶν λαῶν. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸ ἀχανὲς ρωμαϊκὸν κράτος ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, οἱ αὐτοκράτορες ἐκυβέρνησαν μὲ δικαιοσύνην τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ μακρὸν ἐγνώρισεν εἰρήνην καὶ εὐνομίαν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη ρωμαϊκὴ εἰρήνη (Pax Romana).

Ἀλιεῖς. (Τοιχογραφία Πομπηίας).

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ

Ἡ διαρκὴς εἰρήνη, ἡ καταστροφή τῆς πειρατείας καὶ τῆς ληστείας, τὸ ἐξαιρετικὸν δίκτυον τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα εὐημερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν κατοίκων, ὅσῃν δὲν εἶχε γνωρίσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἕως τότε. Οἱ γεωργοὶ ἐπεδόθησαν μὲ ζήλον εἰς τὰ κτήματά των, παρετηρήθη σημαντικὴ αὐξησης πληθυσμοῦ καὶ χῶραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγέμισαν ἀπὸ ἀνθηρὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Μεγάλῃ ἐπίσης ἀκμὴν ἐσημείωσαν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

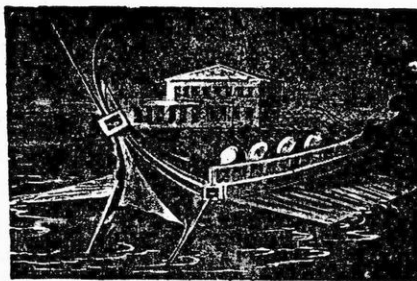
Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ρώμη κατάρθωσε νὰ ἐξημερώσῃ διὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας καὶ λαοὺς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο Ἑλλήνων ῥήτωρ δικαίως ἔλεγε :

« Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ ὄρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ τοὺς ταξι-
διώτας, ὅπως αἱ πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους. Ὁ φόβος ἔλειψε παντοῦ. Ἡ
γῆ ἀφῆκε τὴν παλαιάν της πολεμικὴν στολὴν καὶ περιεβλήθη τὰ ἐορτά-
σιμα ἐνδύματα ».

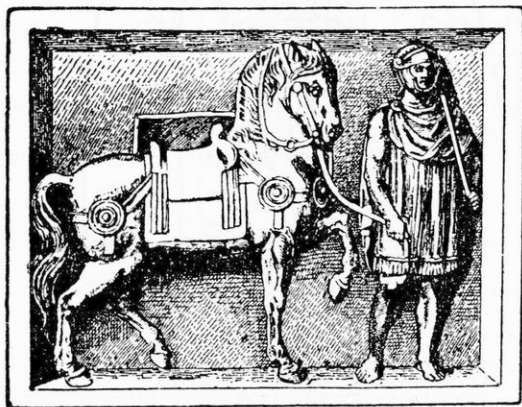
Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτοκρα-
τορικοῦ καθεστῶτος ἦσαν πε-
ρισσότερον αἰσθητὰ εἰς τὰς ἐ-
παρχίας, διότι οἱ αὐτοκράτο-
ρες ἔπαυσαν τὸν *χορηματισμόν*,
ἐπέβλεπον ἀγρύπνως τοὺς δι-
οικητὰς καὶ ἤκουον μὲ προσο-
χὴν τὰ παράπονα τῶν ἐπαρ-
χιωτῶν.

Ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἐγίνε τοιουτοτρόπως ἀγαπητὴ εἰς τὰς ἐπαρ-
χίας, οἱ κάτοικοι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμιμήθησαν τὰ ἥθη τῶν Ρωμαίων
καὶ ἔμαθον τὴν γλῶσσαν των. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ἐ κ λ α τ ι -

Πλοῖον
(Τοιχογραφία Πομπηίας).

Ἐπίλεκτος ἵππεὺς (eques singularis).
(Ἐπιτύμβιος στήλη, Μαγεντία).

Ἐκατόνταρχος παρασημο-
φορηθεὶς.

νισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτὸ ἦτο βεβαίως δύσκολον διὰ τὰς μεγά-
λας χώρας τῆς Ἀνατολῆς — Ἑλλάδα, Συρίαν, Αἴγυπτον — διότι αἱ

χῶραι αὐταὶ διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔγραφον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιεφρόνουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο

Ἀρματηλάτης (auriga)
(Ἄγαλμα. Ρώμη, Βατικανόν).

ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἐκεῖ οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εὐρίσκοντο εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ἐθαύμαζον τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλατίας, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Δακίας καὶ τῆς Β' Ἀφρικῆς ἐλησμόνησαν τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν.

Τὴν προσέγγισιν αὐτὴν τῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺ αἱ ἀποικίαι καὶ συνεπλήρωσεν ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαίουματος

Ἀρχιτέκτων
Ἐπιτύμβιον ἔγαλμα τῆς Via Appia.

τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον τιμῆσει πολυαρίθμους ἐπαρχιώτας μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου καὶ πόλεις ὁλόκληροι εἶχον ἤδη ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα αὐτό. Ὀλίγον μετὰ τοὺς Ἀντωνίνους εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος (212) ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἐπέξετεινε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρώμη δὲν εἶναι πλέον ἢ κυρίαρχος πόλις τῶν κατακτη-

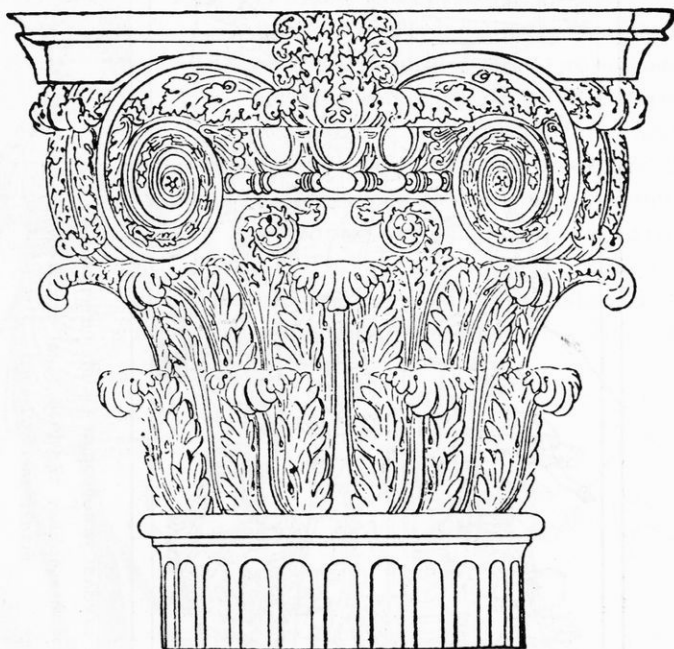

Αἱ μεγάλοι ἵπποδρομοὶ (Ludi circenses).

Ἐτελοῦντο εἰς τὸ μέγα ἵπποδρόμον τῆς Ρώμης καὶ ἀπετέλουν τὴν κατ' ἐξοχὴν
διασκέδασιν τοῦ λαοῦ.

θέντων ἀλλὰ πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Ρωμαῖοι καὶ ἔχουν ἴσα δικαιώματα.

Τοιοιουτρόπως ἡ Ρώμη ἐδημιούργησε κυβερνητικὸν σύστημα μο-

Κιονόκρανον τῆς ἀψίδος τοῦ Τίτου εἰς τὴν Ρώμην.
Τὸ διακρίνει πολυτέλεια, ἀλλὰ ψυχρὰ ἔκφρασις.

ναδικὸν διὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς διοίκησιν ἐκτεταμένου κράτους, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαούς.

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος εἶναι ἡ νομοθεσία. Ἡ παλαιότερα πηγὴ τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας, ἥ ὅπως λέγουν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, εἶναι ἡ Δ ω δ ε κ ά δ ε λ τ ο ς. Ἡ νομοθεσία αὕτη ἦτο ἀτελής, αὐστηρὰ καὶ προωρισμένη δια μικρὰν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν καὶ γόνιμον πνεῦμα τῶν Ρωμαίων κατάρθρωσε νὰ τὴν συμπληρώσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς

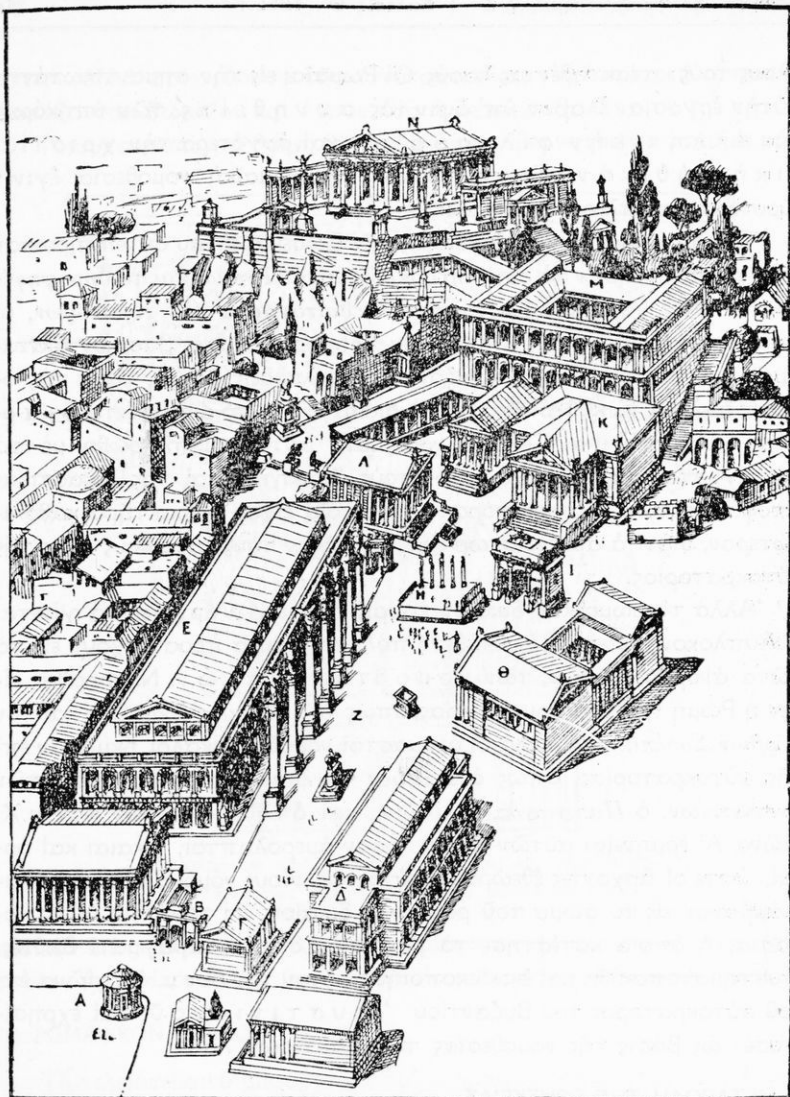
ὅλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν ἐργασίαν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰς συνθηθείας τῶν ὑπηκόων, τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀργότερα τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν. Τοιουτοτρόπως ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία ἐγένεν εὐρύτερα καὶ πλέον φιλόανθρωπος.

Ἐπὶ δημοκρατίας τὰς διατάξεις τῆς Δωδεκαδέλτου συνεπλήρωσαν καὶ ἐτροποποίησαν τὰ *συγκλητικὰ δόγματα, οἱ νόμοι καὶ τὰ δημοψηφίσματα*. Ἄλλῃ πηγῇ νόμων ἦσαν τὰ *διατάγματα τῶν πραιτόρων*, οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἐδημοσίεουν ἓνα βασικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου καθώριζον τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐμελλον νὰ κυβερνήσουν. Τὸ διάταγμα αὐτὸ ὠνομάζετο *δικαρκές διάταγμα*. Τέλος ἡ νομοθεσία αὐτὴ συνεπληρώθη μετὰ διατάγματα, τὰς ὁδηγίας πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ ὅποια εἶχον χαρακτηῖρα καθολικώτερον, διότι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἔνωρίς ἤδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται πολὺπλοκον· συνεπῶς ἐχρειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδικῶν, τῶν νομοδιδασκάλων. Νομομαθεῖς εἶχεν ἡ Ρώμη ἤδη ἐπὶ δημοκρατίας, ὅπως τὸν *Μούκιον Σκαιόλαν* καὶ τὸν *Σέορβιον Σουλπίκιον*. Ἀλλὰ οἱ ὀνομαστοὶ νομοδιδάσκαλοι ἤκμασαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως ὁ *Σάλλβιος Ἰουλιανὸς* καὶ ὁ *Γάιος* ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, ὁ *Παπινανὸς*, ὁ *Παῦλος* καὶ ὁ *Οὐλπιανὸς* τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν ἦσαν τόσον ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ ὀρθαί, ὥστε οἱ ἄρχοντες θεώρουν αὐτὰς ὡς νέους νόμους καὶ τὰς περιλαμβάνον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ τεραστία αὐτῇ ἐργασία, ἡ ὁποία κατέστησε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐσυστηματοποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Αἰγυπτιακοί, ἀσσυριακοὶ καὶ περσικοὶ θεοὶ—ὁ Ἄττις, ἡ Ἴσις, ὁ Ὅσιρις καὶ ἰδίως ὁ Μίθρας—ἐλατρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν

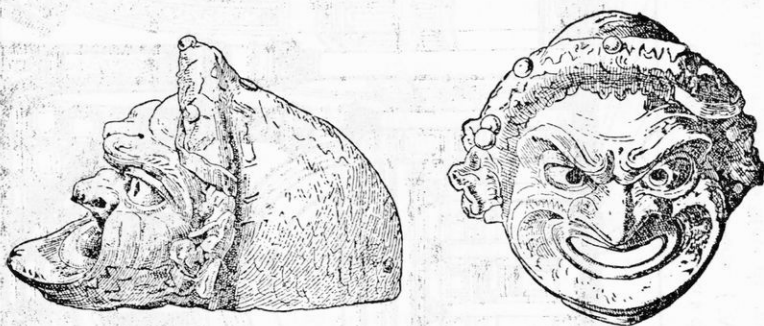

Ἡ Ρωμαϊκὴ ἀγορά. (Ἀναπαράστασις).

Διὰ σειρὰς κτισμάτων τῶν αὐτοκρατόρων ἡ ρωμαϊκὴ ἀγορά, τὸ Forum Romanum, ἀπέβη σύμπλεγμα ἀπὸ περίλαμπρα μνημεῖα. Ὡς καθαυτὸ ἀγορὰ ἔμεινεν ὁ χώρος ὁ σημειούμενος μὲ τὸ γράμμα Ζ. Τὰ οἰκοδομήματα τὰ ὅποια φέρουν γράμματα εἶναι ναοὶ καὶ ἄλλα δημόσια καταστήματα ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων.

τὰς ἀρχαίας θεότητας. Οἱ κάτοικοι ἠγάπησαν τὰς θρησκείας αὐτὰς διὰ τὴν ὑπόσχεσιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μελλούσης ζωῆς.

Τοιοιτοτρόπως αἱ θρησκείαι ὅλου τοῦ κόσμου εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ ἀνεξιθρησκοὶ καὶ δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν τῶν ξένων θεοτήτων. Γενικῶς ὅμως ἐπεκράτει τότε μεγάλη ἀθεία, ἰδίως εἰς τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπίστευον εἰς τίποτε καὶ ἐζήτουν ἀνακούφισιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Πολὺ διεδόθη τότε ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία διὰ πολλοὺς ἦτο ἀληθινὴ θρησκεία.

Προσωπίδες ἐκ τερρακόττας
(Vucli, Ρώμη)

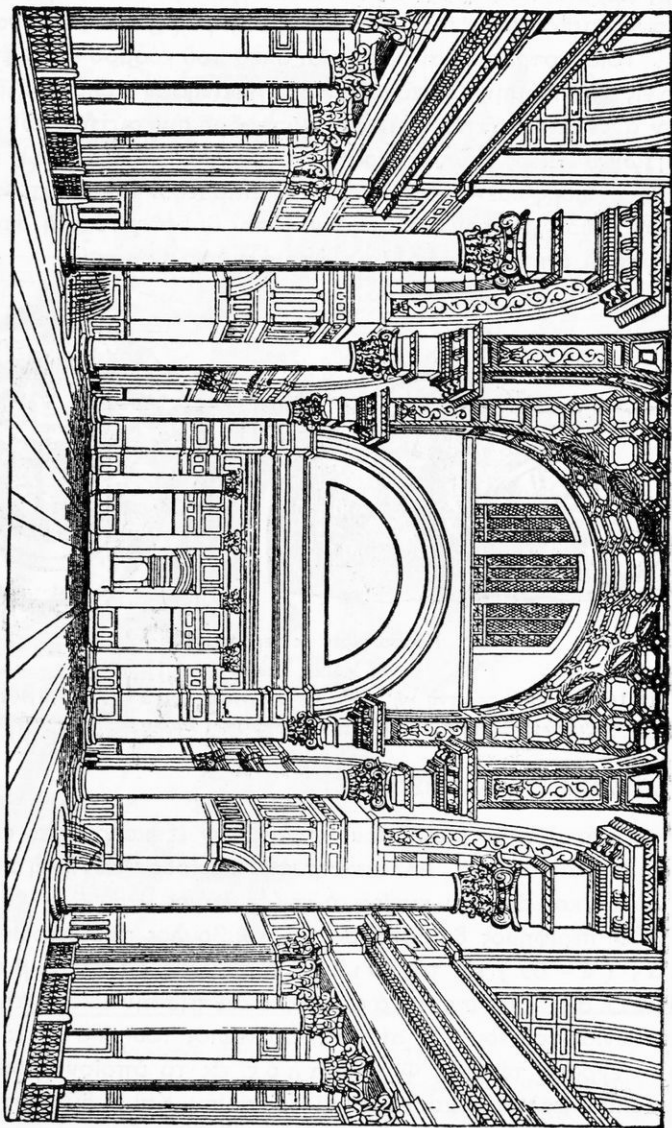
Ἡ terracotta (= ὀπτὴ γῆ· ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ terra = γῆ καὶ cotta = ὀπτὴ) κυριολεκτεῖται διὰ τὰ πᾶσινα εἰδώλια (ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα).

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων ἐξηκολούθησε καὶ τὸν 2ον καὶ 3ον αἰῶνα μ.Χ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ποίησις ὑπεχώρησε καὶ ἀκμάζει κυρίως ὁ πεζὸς λόγος.

Ὁ περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος Σε νέ κ ας (4—65) εἰς τὰς Φιλοσοφικὰς διατριβὰς καὶ τὰς Ἡθικὰς ἐπιστολάς, μᾶς δίδει πιστὴν εἰκὼνα τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος. Ὁ ἀνεψιὸς του Λουκάνος (39—65) ἔγραψε τὸ ἔπος Φάρσαλος, εἰς τὸ ὁποῖον περιέγραψε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπηίου. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ συγγραφεῖς ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ ἐπομένη γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογωτάτους. Ὁ Τάκι-

Θέρμαι τοῦ Καρκαδάδα. (Ρώμη).
 Ἡ κεντρικὴ αἴθουσα. (Ἀναπαράστασις).

Αἱ θέρμαι (τὰ λουτρά) εἶχον σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων. Διήρχοντο εἰς αὐτὰς μέρος τῆς ἡμέρας καὶ ἀπεψύσσον ἢ συνεζήτουν πολιτικὰ καὶ καλλιτεχνικά θέματα.

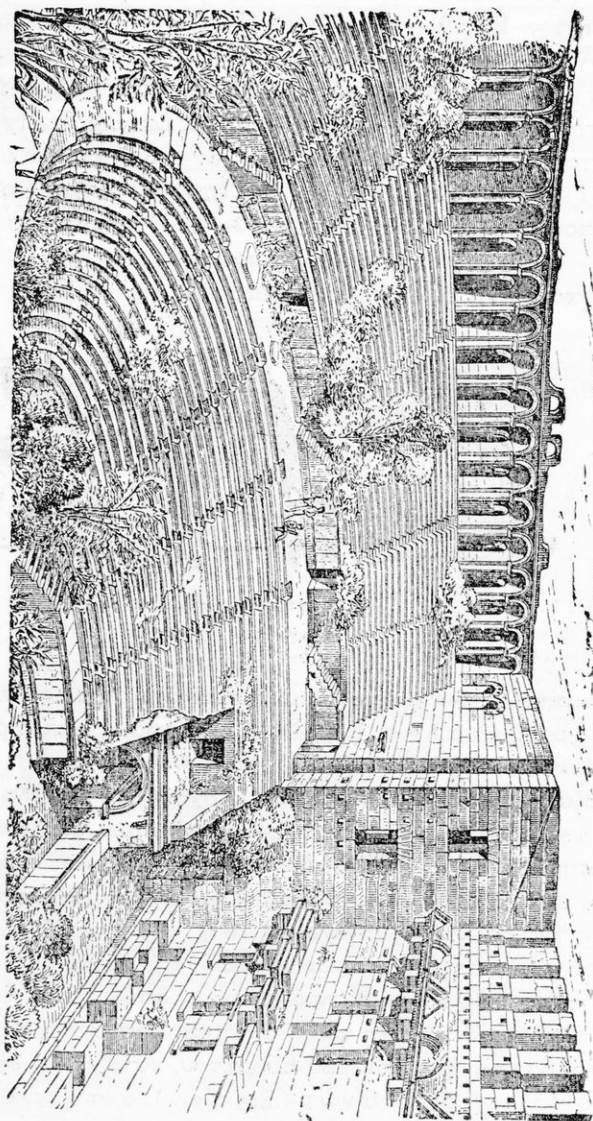
τ ο ς (55 — 120) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ χρονικά, δηλαδὴ ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14 — 68), καὶ τὴν Ἱστορίαν ἀπὸ Νέρωνος μέχρι Δομιτιανοῦ (68 — 96) διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν, διὰ τὰς ζωηρὰς περιγραφὰς καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους. Εἰς τὸ ἔργον του Γερμανία περιγράφει τοὺς Γερμανοὺς, ὅπως ἦσαν εἰς τὴν ἐποχὴν του καὶ διακρίνει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἡμιβαρβάρου αὐτοῦ λαοῦ. Ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος (62 — 113) ἦτο συγγραφεὺς κομψός. Ἐγραψεν Ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμητικῆς καὶ λογοτεχνι-

Τραγικαὶ προσωπίδες
(Τοιχογραφία Πομπηίας).

κῆς κινήσεως τῶν χρόνων του. Σατιρικὸς μὲ ἐξαιρετικὴν δύναμιν ἦτο ὁ Γίουβενάλης (50 — 130), ὁ ὁποῖος ἐκαυτηρίασε τὴν διαφθορὰν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκαλλιιεργήθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἴτε ὑπὸ Ἑλλήνων εἴτε ὑπὸ ἐξελληνισθέντων ἀνατολικῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ιου.μ.Χ. αἰῶνος ἤκμασεν ὁ σεμνὸς καὶ πράγματι φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς Πλούταρχος (46 — 120) ἀπὸ τὴν Χαιρῶνιαν τῆς Βοιωτίας. Συνέγραψε τοὺς Παράλληλους Βίους, δηλαδὴ βιογραφίας ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, καὶ πολλὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας, ὅπως τὰ Ἠθικά. Τὰ ἔργα του τὰ διακρίνει λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περιγραφή. Ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, πλησίον τοῦ Εὐφράτου, κατήγετο ὁ ἐξοχος σατιρικὸς λογογράφος Λουκιανὸς (2ος αἰὼν), ὁ ὁποῖος μὲ ἀττικὴν χάριν καὶ ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του.

Θέατρον Ἀσπένδου (πύριος τῆς Παμφυλίας, Ν. Ἀσία).

Τύπος ρωμαϊκοῦ θεάτρου, μονοδικοῦ διὰ τὸ κλίμα καὶ τὴν καλὴν διατήρησιν. Ἡ πύριος ἔχει ὅπως 24 μέτρων. Διακρίνονται 21 σειραὶ βεθμήδων εἰς τὸ πρῶτον διάζωμα, 18 εἰς τὸ δεύτερον.

Ἡ ἐπάνω στοὰ ἔχει 13 ἀψίδας.

Οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προσέχουν πολὺ τὴν ἔκφρασιν καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀττικὸν ὕφος. Οἱ ἀττικίζοντες αὐτοὶ συγγραφεῖς ὠνομάσθησαν νέοι σοφισταί. Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς ἔγραψε Ρωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν· ὁ Στράβων ἀπὸ τὴν

Ἀμάσειαν τὴν ὀνομαστὴν Γεωγραφίαν· ὁ Ἀππιανὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ Δίων Κάσσιος τὴν Ρωμαϊκὴν ἱστορίαν· ὁ Ἀρριανὸς ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψε τὴν Ἀνάβασιν Ἀλεξάνδρου, μιμούμενος τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ Παυσανίας ἔγραψε τὴν Περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων αὐτῶν δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν.

Τραγῶδης
(Ἐλεφαντοστούν)

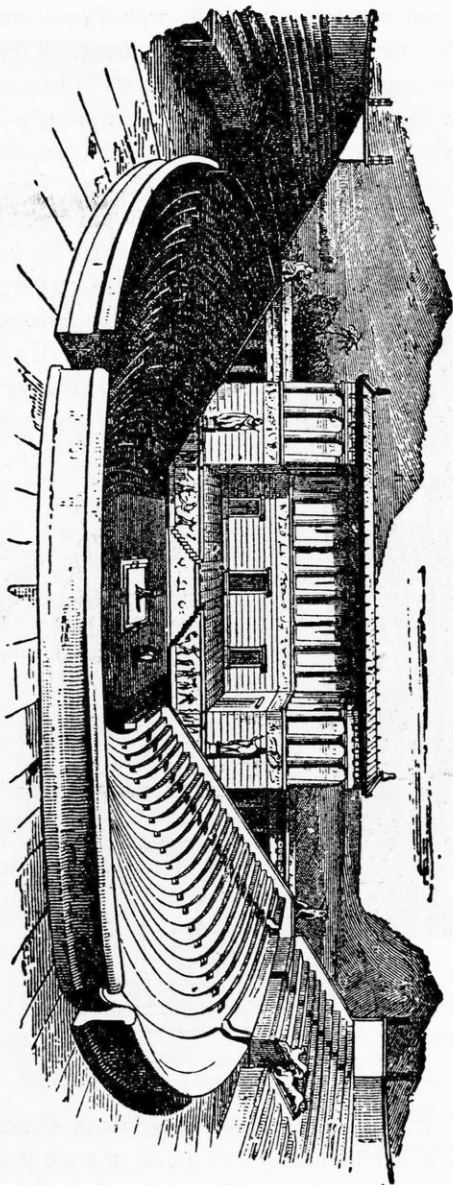

Τραγῶδης
(Ἄγαλμα. Βερολίνον)

Κωμικός
(Ρώμη. Βατικανόν)

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐξακολουθοῦν νὰ καλλιεργοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι. Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος, (θεῖος τοῦ νεωτέρου), ὁ ὁποῖος ἔπεσε θῦμα τῆς φιλομαθείας του κατὰ τὴν περί-

Θέατρον Ἐγέστης. (Ἀναπαράστασις).

Τύπος χημικής μοριακού θεάτρου με το κοίτη, με γλυπτός παραστάσεις εις την πρόσθην της βύσσος του, με τὰ ἀγέγραφα καὶ τὸν κοινὸν διακοσμον. Τὰ λεγόμενα του εις τὴν θέσιν τῆς πλάτης διακρίνεται πῶτος. Ἐντέρας ἡ Λαϊκής (βολευδουτικῆς τῆς ἡσος).

Ἐγέσσης ἢ Σαγέσσης (βορευοδυτικὰ τῆς νήσου).

φημον ἔκρηξιν τοῦ Βεζουβίου τὸ 79, ἔγραψε διεξοδικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον Φυσικὴ ἱστορία. Τὴν Γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησαν ὁ Στράβων καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ ὀνομαστός ἀστρονόμος, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴν γεωκεντρικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Σημαντικὴν ὥθησιν εἰς τὴν Ἱατρικὴν (ιδίως εἰς τὴν ἀνατομίαν), ἔδωκεν ὁ Γαληνὸς ἀπὸ τὴν Πέργαμον.

Εἰς τὴν Φιλοσοφίαν οἱ Ρωμαῖοι ἠκολούθησαν τὰ ἑλληνικά

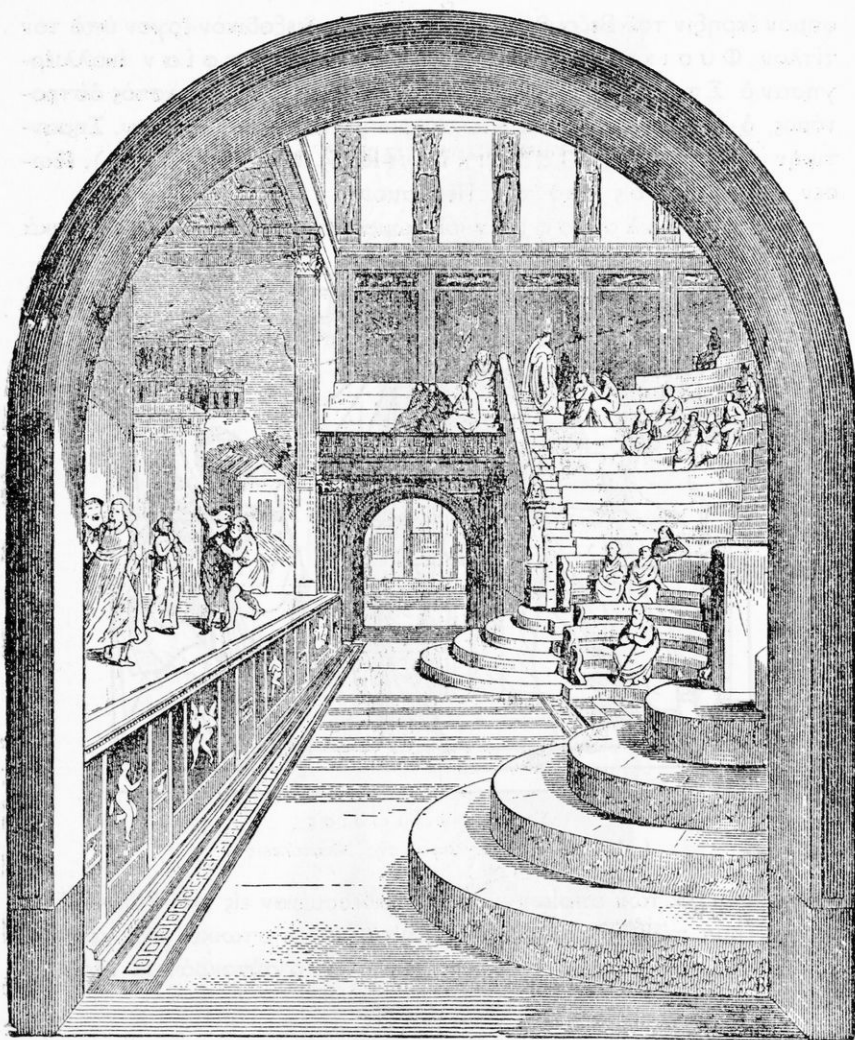
Σκηνὴ κωμῳδίας

(Μαρμάρινον ἀνάγλυφον τῆς Νεαπόλεως).

συστήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἦτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικώτεροι στωικοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἕλλην Ἐπίκτητος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Μετὰ τὸν Αὐγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ρωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκάλυψαν εἶδος ἀμμοκονίας (τσιμέντου σημερινοῦ), τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὑλικά διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκοδομημάτων. Λί-

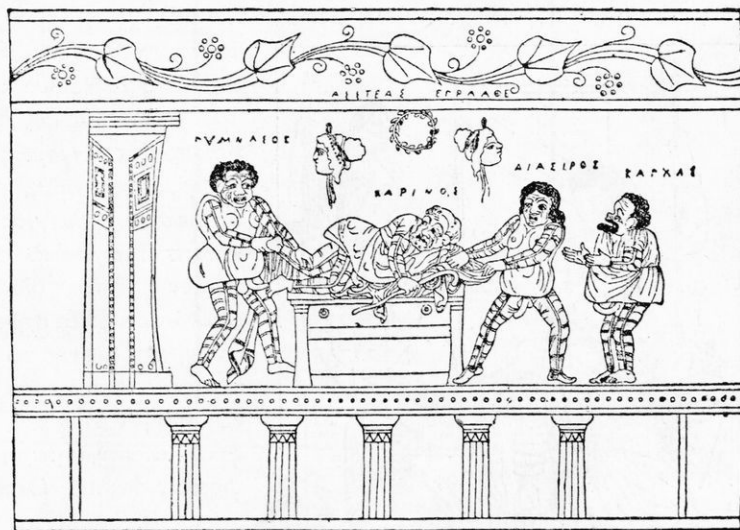

Μικρὸν θέατρον εἰς τὴν Πομπηίαν. (Ἀναπαράστασις).
 Ρωμαϊκὸν θέατρον μετὰ τὴν ὑψηλὴν σκηνὴν (λογεῖον).

θοι μικροί, χαλίκια, κεραμίδια κλπ. συγκολλώμενα διὰ τῆς ἀμμοκονίας αὐτῆς ἀπετέλουν σῶμα στερεώτατον. Ἡδύναντο τοιοῦτοτρόπως εἰς

κάθε χώραν καὶ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πελώρια οἰκοδομήματα καὶ στερεώτατα. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν τὴν ἐκάλυπτον πρὸς καλλωπισμὸν μὲ ἐπίστρωμα ἀπὸ καλοῦς λίθους ἢ μὲ πλάκας ἀπὸ μάρμαρα.

Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν μνημείων μὲ ἔργα γλυπτικῆς οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίσθησαν Ἑλλήνας τεχνίτας, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς πελάτας των καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Μὲ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα προσπαθοῦν οἱ γλύ-

Σκηνὴ κωμωδίας
Ἐπὶ κρατῆρος τῆς Νόλας (Ἰταλία).

πται νὰ παραστήσουν τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ πολλάκις δίδουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὰς λεπτομερείας των.

Ἡ μεγάλη εὐημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ κατασκευάσουν ἀνὰριθμητα ἔργα εἰς ὅλον τὸ κράτος. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῶν Ῥωμαίων εἶναι πρωτίστως ἔργα κοινῆς ὠφελείας: ὁδοί, γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ναοί, θριαμβικαὶ ἀψίδες, θέρμαι, ἵπποδρομοί, θεάτρα καὶ ἀμφιθέατρα. Τὰ ρωμαϊκὰ ὁμως οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται περισσότερον μὲ τὸν ὄγκον καὶ τὴν βαρύτητα,

παρά με τὴν κομψότητα καὶ τὴν εὐγένειαν. Ἔτσι δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ὑλικῆς δυνάμεως παρά βαθύτερου πνεύματος καὶ ψυχικῆς συγκινήσεως. Ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων ἐξέθαψε πόλεις ὁλοκλήρους, αἱ ὁποῖαι εἶχον σκεπασθῇ ἀπὸ τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου καὶ τὴν λάβαν τῶν ἡφαιστειῶν. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς δυνάμεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν. Μεταξὺ τῶν πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ Πομπηία.

Η ΠΟΜΠΗΙΑ

Πλησίον τοῦ Βεζουβίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου ἀ-

Νικητὴς ἠθοποιός.
Φορεῖ στολὴν βασιλέως.

πὸ τὴν θάλασσαν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ κομψὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς Καμπανίας, ἡ Πομπηία. Τὸ γραφικὸν ὄρος, τοῦ ὁποῖου τὰς πλαγιάς ἐκάλυπτον ἀγροὶ καὶ ἀμπελῶνες, ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἰφνης τὸ 79 τὸ ἡφαιστειὸν ἐξερράγη καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ὥραίαν πόλιν. Οἱ κάτοικοι, ἐκτὸς ὀλίγων οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ εἰς τὰ ὑπερῶα, ἐσώθησαν· αἱ οἰκοδομαὶ ὅμως δὲν κα-

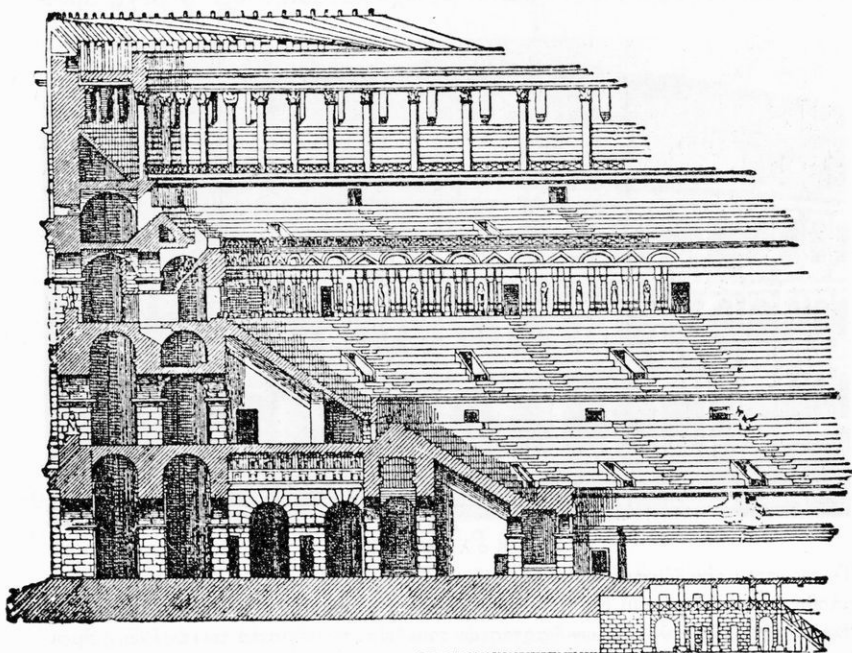
τέρρευσαν καὶ ἡ ἐπίπλωσις καὶ τὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των, ὅπως ἦσαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρχισαν ἀνασκαφάς, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν μεθοδικώτατα μέχρι σήμερον. Τοιουτοτρόπως ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ἡ πόλις, ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις μετὰ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν, τὰ καταστήματα, οἱ τοῖχοι με-

τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ τοιχοκολλήματα, ἀκόμη καὶ τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπνίγησαν ἀπὸ ἀσφυξίαν. Τὰ λείψανα τῆς Πομπηίας μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς πόλεως τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχε λάβει

Τὸ Κολοσσαῖον. (Κάθετος τομὴ)

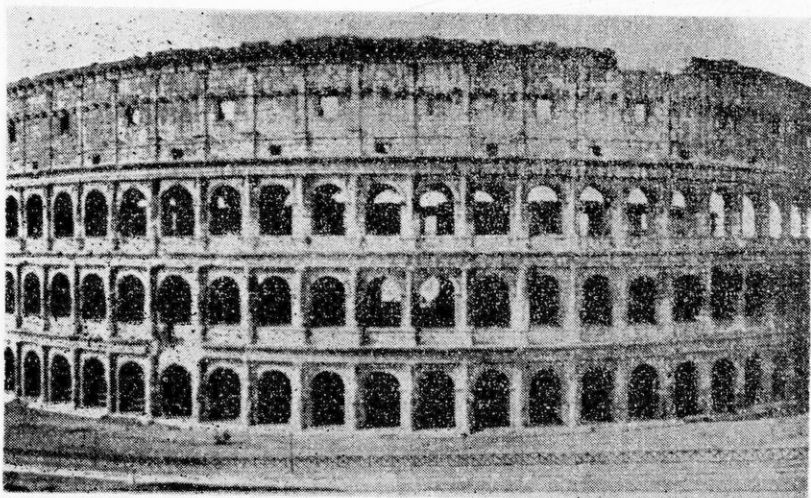
Τὸ πολυτελὲς ἐσωτερικὸν κοσμεῖται ἀπὸ ἀψίδας, στοάς, κίονας κλπ. Τέσσαρες θολωταὶ εἰσοδοὶ ὁδηγοῦν εἰς τὸν κυρίως χώρον τῶν θεατῶν. Διαθέτει θέσεις δι' 87.000 θεατὰς. Αἱ καλῦτεραι θέσεις εἶναι εἰς τὸ κέντρον, ἀπὸ τὰς ὑποίας ἡ μία τοῦ αὐτοκράτορος λέγεται cubiculum.

τεραστίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνῆλθεν εἰς 1 ἑκατομμύριον καὶ εἶχε καλλωπισθῇ μὲ πλῆθος οἰκοδομημάτων.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν, τὴν ὁποίαν μὲς ἔδωκαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχον 11 ἀγοραί, 2 ἀμφιθέατρα, 2 ἵπποδρομοὶ, 3 θέατρα, 11

θήρμαι, 10 βασιλικαί, 19 ὑδραγωγεῖα, 856 λουτρά, 36 θριαμβικαὶ ἀψίδες, 1352 πηγαί, 22 ἀδριάντες παριστάνοντες ἵππεις, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77 ἐξ ἐλέφαντος. Εἰς αὐτὰ δὲν ὑπελογίζοντο τὰ ἀνάκτορα, αἱ στοαί, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεῖα κτλ., τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπερίοριστος.

Ἀπὸ τὰς ἀγορὰς μεγαλοπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ὡς ἐν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἀγορᾶς ὁ Βεσπασιανὸς εἶχε κατασκευάσει τὸ μέγα ἀμφι-

Τὸ Κολοσσαῖον

Τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα ἤρχισε νὰ κτίζεται ἐπὶ Βεσπασιανοῦ (69-79 μ.Χ.) καὶ ὀνομάσθη Amphitheatrum Flavianum. Τὸ ὄνομα Κολοσσαῖον ἔλαβε τὸν μεσαίωνα, πιθανῶς λόγῳ τῶν κολοσσαιῶν διαστάσεών του. Ἦτο τὸ μέγιστον τῶν ἐν Ρώμῃ ἀμφιθεάτρων, ἥτοι θέατρον διὰ μονομαχίας καὶ θηριομαχίας. Ἐχει σχῆμα ἐλλειψοειδὲς καὶ κατέχει ἔκτασιν 524 π.μ. Ὁ παμμέγιστος χώρος περιβάλλεται ὑπὸ τετραώροφον οἰκοδομῆς. Ἡ μεγίστη διάμετρος τῆς κονίστρας εἶναι 77 μέτρα, ἡ ἐλαχίστη 48,50. Εἰς τὸ ἀπαίσιον αὐτὸ οἰκοδόμημα συνέρρεον χιλιάδες ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἴδουν τοὺς ὁμοίους των νὰ σπαράσσωνται ἀπὸ τὰ θηρία. Πολλοὶ χριστιανοὶ εὗρον τὸν θάνατον ἐντὸς τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ χώρου.

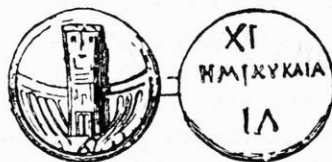
θέατρον Κολοσσαῖον. Μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὑδραγωγεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μῆκος ἕως 90 χιλιόμετρα καὶ εἶναι κατασκευασμένα μὲ πελώρια τόξα ὕψους πολλάκις 32 μέτρων.

Αἱ θέρμαι ἦσαν ιδιόρρυθμα καὶ πολλάκις πελώρια οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά· περιεῖχον ὅμως καὶ γυμναστήριον, βιβλιοθήκας, αἰθούσας διαλέξεων διακοσμημένας μὲ ὠραίας τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διήρχοντο πολλὰς ὥρας εἰς τὰς

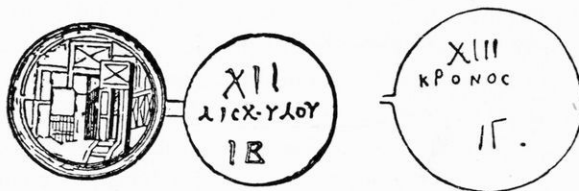
Σῆμα θεάτρου

Ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν (Σμύρνη).

Σῆμα θεάτρου

Ἀπὸ κόκκαλον εὐρεθὲν εἰς τὴν Πομπηίαν.

Σήματα θεάτρου

Εὐρέθησαν εἰς τὴν Πομπηίαν.

θέρμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαυόμενοι. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θέρμαι τοῦ Καρκαλάλα (3ος αἰών).

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὸ θέατρον. Αἱ παραστάσεις τῶν ἦσαν φάρσαι ἢ παντομίμαι, δηλαδὴ παραστάσεις μὲ χειρονομίας καὶ κινήσεις χωρὶς ὁμιλίαν.

Ἀντιθέτως μὲ πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον. Οἱ μονομάχοι ἦσαν κυρίως κατάδικοι εἰς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμάλωτοι. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων παρήλαυνον εἰς τὸν στίβον τοῦ Ἀμφιθέατρου καί, ὅταν ἔφθανον πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, ἀπηύθυνον τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: χαῖρε, Καῖσαρ, οἱ μελλοθάνατοι σὲ χαιρετοῦν. Κατόπιν ἤρχιζον οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν

σαλπίγγων. Οἱ Ρωμαῖοι εὕρισκον ἐπίσης πολλήν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων καὶ θηρίων ἢ μόνον θηρίων.

Τὸ πλῆθος μὲ τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὅπου ἐτελοῦντο ἄρματοδρομίαι. Τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 250 χιλ. θεατάς, εἶχε μήκος 600 καὶ πλάτος 100 μ. Ἦγωνίζοντο συγχρόνως 4 ἄρματα, τὰ ὅποια διεκρίνοντο ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἡνιόχου (πράσινον, λευκόν, κυανοῦν, ἐρυθρόν). Ὁ λαὸς παρακολουθοῦσε τοὺς ἀγῶνας μὲ πάθος, ἐγνώριζε τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν γενεάν των, ἐχωρίζετο εἰς φατρίας καὶ ἐτάσσετο μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ἀγωνιστήν.

Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεάματα ἦσαν τόσοσιν ἀγαπητὰ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὥστε ὁ Γιουβενάλης ἔγραψεν: « *Οἱ Ρωμαῖοι τίποτε ἄλλο δὲν ζητοῦν σήμερον παρὰ ἄρτον καὶ θεάματα* ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ. - Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ο ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (193 - 211)

Τὸ 193, ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου, ἐδημιουργήθη ὁξεῖα κρίσις. Οἱ πραιτοριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἐξέλεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεῶνων τῆς Παννονίας Σεπτίμιος Σεβήρος.

Ὁ Σεβήρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἦτο ἐξαίρετος στρατιωτικὸς. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικὸν τοῦ συστήματος εἰς τὸν στρατὸν. Ἡὔξησε τὸν μισθὸν καὶ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ νυμφεύωνται καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ἔδιδεν ἀνωτέρους βαθμοὺς. Διέλυσε τοὺς πραιτοριανοὺς καὶ ἀνασυνέστησε τὴν φρουράν του ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν Σύγκλητον τελείως ἐξεμηδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον.

Ὁ Σεβήρος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης : ἔσοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἀγρυπνὸς φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντωνίνων. Ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσε τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ 208 ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Βρετανίαν, ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἐβόρακον (Ὑόρκην).

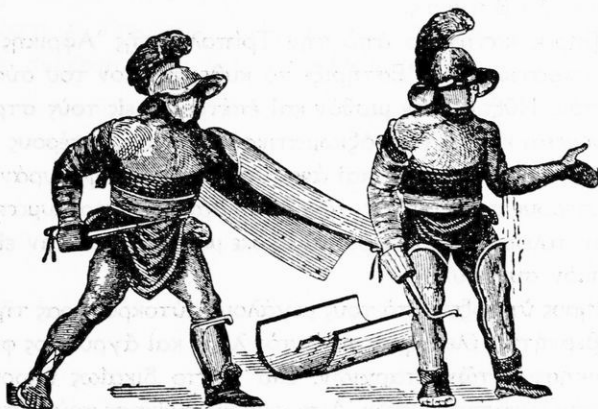
Ο ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211 - 217)

Τὸν Σεβήρον διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Καρακάλλας, ἓνας ἄγριος καὶ σκληρὸς ἡγεμὼν. Διεσκέδαζε τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν μὲ δαπανηρὰ θεάματα καὶ κατεσκεύασε τὰς περιφήμους θέρμας. Τὸ 212 διὰ νόμου ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ *Ρωμαίου πολίτου* εἰς ὅλους τοὺς κατοικοὺς τῆς αὐτοκρατορίας, ἔκτος τῶν δούλων καὶ τῶν νομάδων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκινεῖτο ἰδίως ἀπὸ λόγους οἰκονομικοὺς, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωνον διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Ἀλλ' ἡ πράξις εἶχε βαθυτέρας συνεπείας, διότι ἔφερε τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Ὁ Καρακάλλας ἔκαμε πολλές ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἀσίαν. Τὸ 217, ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τῶν Πάρθων, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτοριανῶν *Μακρίνου*, ὁ ὁποῖος ἔγινεν αὐτοκράτωρ. Ὁ Μακρίνος ἐβασίλευσε μόνον ἐν ἔτος.

Ο ΕΛΑΓΑΒΑΛΟΣ. — Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (217 - 235)

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν παρατηροῦμεν τὴν μεταβολήν, ἥ ὁποία εἶχε γίνεῖ εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἐξασθένεισιν τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ ἐξουσία περιέρχεται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ

Μονομάχοι

(Τοιχογραφία ἀμφιθεάτρου Πομπηίας).

Δύο δοῦλοι, ὁ πρῶτος Σαμνίτης καὶ ὁ δεύτερος Θραῶξ

Σεπτιμίου Σεβήρου Ἰουλίαν, ἥ ὁποία κατήγετο ἀπὸ μεγάλῃν ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Δι' ἐνεργειῶν τῆς Ἰουλίας ἀνυψώθη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐγγονός της Βάδιος Ἀβίτος Βασσιανὸς (218), ἐπονομασθεὶς *Ἐλαγάβαλος* ἢ *Ἡλιογάβαλος*, διότι ἐγένετο ἀρχιερεὺς τῆς ταυτιζομένης μετὸν Ἡλίον συριακῆς θεότητος Ἐλαγαβάλ. Κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ὀκνηρίαν του. Μετ' αὐτόν, δολοφονηθέντα τὸ 222, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ *Ἀλέξανδρος Σεβήρος* μόλις 13 ἐτῶν, μετὰ καλὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν καὶ μετὰ καλὰς διαθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν του ἐκυβέρνηα ἡ μήτηρ του μετὰ τοὺς περιφήμους νομοδιδασκάλους Οὐλπιανόν, Παῦλον,

καὶ Μοδεστίνον. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγκλητος, ἐξ ἴσου ἀπειλούμενοι ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς, συνειργάσθησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουσε καὶ τέλος ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον (235).

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ (235 - 284)

Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠκολούθησε μεγάλη κρίσις, ἣ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἔξη σοβαρωτάτας συνεπειάς δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους. Ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα (235 - 284) οἱ στρα-

Μονομάχοι. (Ζωγραφικὴ).

τιῶται ἀναγορεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ περίοδος αὕτη ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν σ τ ρ α τ ι ω τ ι κ ῆ ἀ ν α ρ χ ι ᾶ. Μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ 26 αὐτοκράτορες ἀνεκηρύχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀπέθανον μὲ βίαιον θάνατον. Οἱ ἱστορικοὶ παρωμοίαν αὐτοὺς μὲ τοὺς τριάκοντα τυράννους τῶν Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρώτατον κίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν συνόρων—εἰς τὸν Ρῆνον, τὸν Δούναβιν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν Ἀφρικὴν—βάρβαροι λαοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κράτος.

Εἰς τὴν Ἀσίαν διελύθη τὸ κράτος τῶν Πάρθων, τὸ ὁποῖον ἐκυβερνοῦσαν οἱ Ἀρσακίδαι, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Νέον Περσικὸν

Μονομάχοι. (Τοιχογραφία Πομπηίας)

κράτος ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (226 - 651) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κτησιφῶντα ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Οἱ Σασσανίδαι διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἀνῆκον εἰς τὸ Περσικὸν βασίλειον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς Σαπὸρ εἰσέδυσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεριανός, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πέρσας, συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ βάρβαροι προσέβαλον τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Οἱ Γότθοι, γερμανικῆς καταγωγῆς προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν, κατῆλθον βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἀπέβησαν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλούτη τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμαν

πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς αὐτήν. Διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐληλάτησαν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδοσίαν. Μὲ τὰ πειρατικά των πλοῖα προσέβαλον τὸ Βυζάντιον, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὸ 267 τμήματα αὐτῶν ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐληλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρῆνον ἐμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμανοί. Οἱ Φράγκοι ἐπέδραμον εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, οἱ Ἀλαμανοὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Ἰταλίας. Οἱ Σάξονες, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς βορείου θαλάσσης παρὰ τὸ ποταμὸν Ἑλβαν, ἐπέδραμον διὰ θαλάσσης καὶ ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρετανίας.

Ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς διάφορα μέρη οἱ κάτοικοι διωργάνωσαν ἐπιτόπιον ἄμυναν καὶ ἀνέδειξαν ἰδίους αὐτοκράτορας τοὺς ὀνομασθέντας αὐτοκράτορας τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας ἡ πόλις Παλμύρα (κειμένη εἰς ὁασιν ὅπου συνηντῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς) ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν τῆς Ὀδένανθου, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ’ ὁ Ὀδένανθος διενενοήθη νὰ ἰδρύσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (627) ἡ σύζυγός του Ζηνοβία ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην σχεδὸν τῆς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐφιλοδοξοῦσε νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν. Εὐφυῆς καὶ πολὺ μορφωμένη, ἔδειξε μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αὐλήν της διέμενον ἀξιόλογοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς.

Οἱ ἸΛΛΥΡΙΟΙ Αὐτοκράτορες

Τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν Παννονίαν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐστρατολογοῦντο τώρα οἱ καλῦτεροι στρατιῶται. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ἀξιωματικοὶ σκληραγωγημένοι καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ὤφειλον τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν προσωπικὴν των ἀξίαν. Ἀπ’ αὐτοὺς ὁ Κλαύδιος Β’ (268-270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ’ ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν ἔνδοξος. Παρὰ τὴν Ναισσὸν (σημερινὸν Νις) τῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν γοτθικός.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη ὁ Αὐρηλιανὸς (270 - 275), ὁ ὁποῖος

ήτο δραστηριώτατος αυτοκράτωρ. Ἐκλείσεν εἰρήνην με τοὺς Γότθους, παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν, καὶ ἀπὸ τότε σύνορον τοῦ κράτους εἶναι ὁ Δούναβις. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμανούς, οἱ ὅποιοι εἶχον εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην με πελώριον τεῖχος 19 χιλιομ., διὰ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰφνιδίας ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνοβίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Παλμύραν. Ἡ βασίλισσα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡ ἀκμαία καὶ πλουσία ἄλλοτε πόλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑφοῦνται εἰς τὴν ἀπόκεντρον ἐκείνην ἄκραν τῆς συριακῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικὰ ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἑλληνορωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ ὅποια ἐνθυμίζουν παλαιὰν λαμπρότητα.

Ὁ Αὐρηλιανὸς ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 275. Μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν τὸ Ὑ Π ρ ὀ β ο υ (275-282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐσοχώτερος ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς αυτοκράτορας, ὁ Διοκλήτιανος (284).

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὴν Συρίαν, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον δεῖξει ἕως τότε μεγάλην ἀνοχὴν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, αυτοκράτορες καὶ κοινὴ γνώμη ἐδέχθησαν με δυσμένειαν καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζοῦσαν οἱ χριστιανοί, καὶ ἔπλασαν διαφόρους διαδόσεις: ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις των, τὰς λεγομένας χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ᾶ ς ἁ γ ᾶ π α ς, ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἶδους ὄργια. Οἱ αυτοκράτορες καὶ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς θὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀπόρους καὶ τοὺς δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αυτοκράτορος καὶ τῶν λοιπῶν πλουσίων καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς. Διὰ τοῦτο πολλοὶ αυτοκράτορες ἐθεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ

Ὁνομάζουν διωγμοὺς τὰς βιαιότητας, τὰς ὁποίας διέπραξαν οἱ

εἰδωολάτραι κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ λαὸς μὲ τὸν φανατισμὸν τοῦ ἀπέδιδεν ὅλας τὰς δυστυχίας (πυρκαϊάς, πανῶλη, κακὴν ἐσοδείαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα) εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἀλλ’ ἡ πολιτεία ἦτο διστακτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰῶνος δὲν ἔγινε συστηματικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ τοῦ Νέρωνος, τοῦ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Μ. Αὐρηλίου. Ἀλλ’ οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν ὀλίγον. Κατὰ τὸ πρῶτον ὄμως ἡμισυ τοῦ 3ου αἰῶνος ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι οἱ χριστιανοὶ εἶχον πληθυνθῇ καὶ εἶχον εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Περιφρονοῦσαν τοὺς ἐπιστήμους θεοὺς καὶ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὀφειλομένην τιμὴν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ κατὰ τὰ ἄλλα καλοὶ αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

Ὁ πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου τὸ 250 μ.Χ. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία ὀνομάζει μέγαν διωγμόν. Οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν μὲ θαυμαστὴν καρτερίαν τὰς φρικώδεις ποινὰς καὶ ἡ ἐκκλησία ὠνόμασε μάρτυρας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον χάριν τῆς πίστεως. Παρ’ ὅλους ὅμως τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πιέσεις, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐπληθύνετο καὶ ἠριθμαῦντο ἤδη πιστοὶ καὶ μεταξὺ τῆς ἀνωτάτης κοινωνίας.

Η ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ἡ ταχεῖα διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν εἰρήνην. Ἐπίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Οἱ ἀπόκληροὶ τῆς κοινωνίας, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν μεγαλυτέραν μᾶζαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐζήτουν παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ἔξω τῆς γήινης ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος δι’ αὐτοὺς.

Μεταξὺ αὐτῶν ὁ χριστιανισμὸς ἐστρατολόγησε τοὺς περισσοτέρους καὶ πλέον φανατικοὺς ὁπαδοὺς. Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων προσεέλκυσε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἐνίσχυσε τοὺς δειλοὺς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ο ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284 - 305) — Η ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

Ἡ βαθεῖα μεταβολή, ἥ ὁποία εἶχε γίνει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κράτους, ἐπέβαλε νέαν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως. Τοῦτο ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ τὸ ἔργον του συνεπλήρωσεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

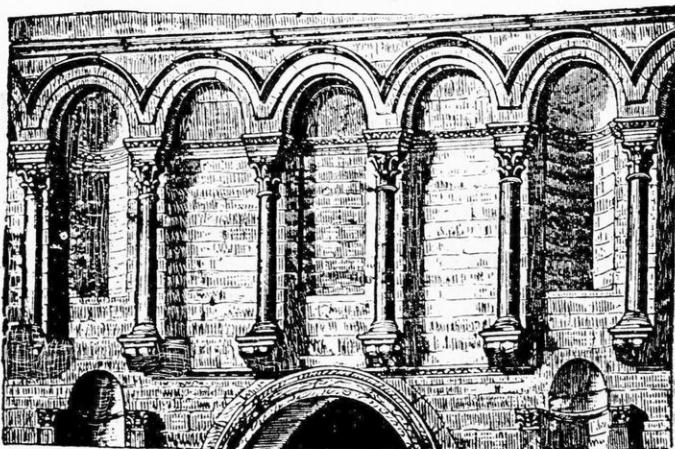
Ἀνάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ.
Εἰς τὸ Σπαλάτον τῆς Δαλματίας.

Ὁ Διοκλητιανὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν. Εἰσῆλθεν ἔνωρῖς εἰς τὸν στρατὸν καὶ μετὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὑψίστα ἀξιώματα. Ἐκλεγείς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου αὐτοκράτωρ (284) κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐπεχείρησε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποδειχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ὅτι εἰς ἀνώτερος ἄρχων διοικῶν τὸ κράτος ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲν ἐπαρκοῦσε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας — ἰδίως

διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων — ὁ Διοκλητιανὸς προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Μαξιμιανόν, ἄνθρωπον ἀμόρφωτον ἀπὸ τὴν Παννονίαν, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐκυβέρνησεν τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου, προσέ-

λαβον ἀργότερον δύο βοηθοὺς καὶ συνάρχοντας μὲ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος: ὁ Διοκλητιανὸς τὸν Γαλέριον καὶ ὁ Μαξιμιανὸς τὸν Κωνσταντίον τὸν Χλωρόν. Ὁ Κωνσταντῖος ἐκυβέρνα τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρεταννίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν γαλατικὴν πόλιν Τρεβήρου (σημ. Τρίρ), ὁ Μαξιμιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μὲ πρωτεύουσαν τὸ Μιλάνον, ὁ Γαλέριος τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον μὲ ἔδραν τὸ Σίρμιον τῆς Σερβίας καὶ ὁ

Ἀνάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ. (Σπαλᾶτον, πρόσψις).

Διοκλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Αὐτὸ ἦτο τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη *τετραρχία*.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανὸς, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του εἰς τὰ Σάλωνα (σημ. Σπαλᾶτον) τῆς Δαλματίας, ὅπου ἐξῆσεν ἀκόμη 8 ἔτη. Ἐπεισε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων, αὐγουστοὶ ἐγίναν ὁ Κωνσταντῖος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ ὁποῖοι προσέλαβον δύο καίσαρας, τὸν Μαξιμῖνον καὶ τὸν Σεβήρον.

Η ΝΕΑ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μετα-

βολή, αλλά συνετελέσθη κυρίως υπό τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ νέον καθεστὼς δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἑξῆς :

1) Τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχία κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς.

2) Ἡ διοίκησις ἔγινε περισσότερον πολυπλοκος καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων ηὔξηθη ὑπερμέτρως.

3) Οἱ βάρβαροι κατέλαβον θέσιν πολὺ σημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ὁ Διοκλητιανὸς περιεστοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ αὐλὴν καὶ καθιέρωσεν ἔθιμοτυπίαν ὁμοίαν μετὰ τὴν τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἔθεωρεῖτο ἱερὸν καὶ οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνοῦν.

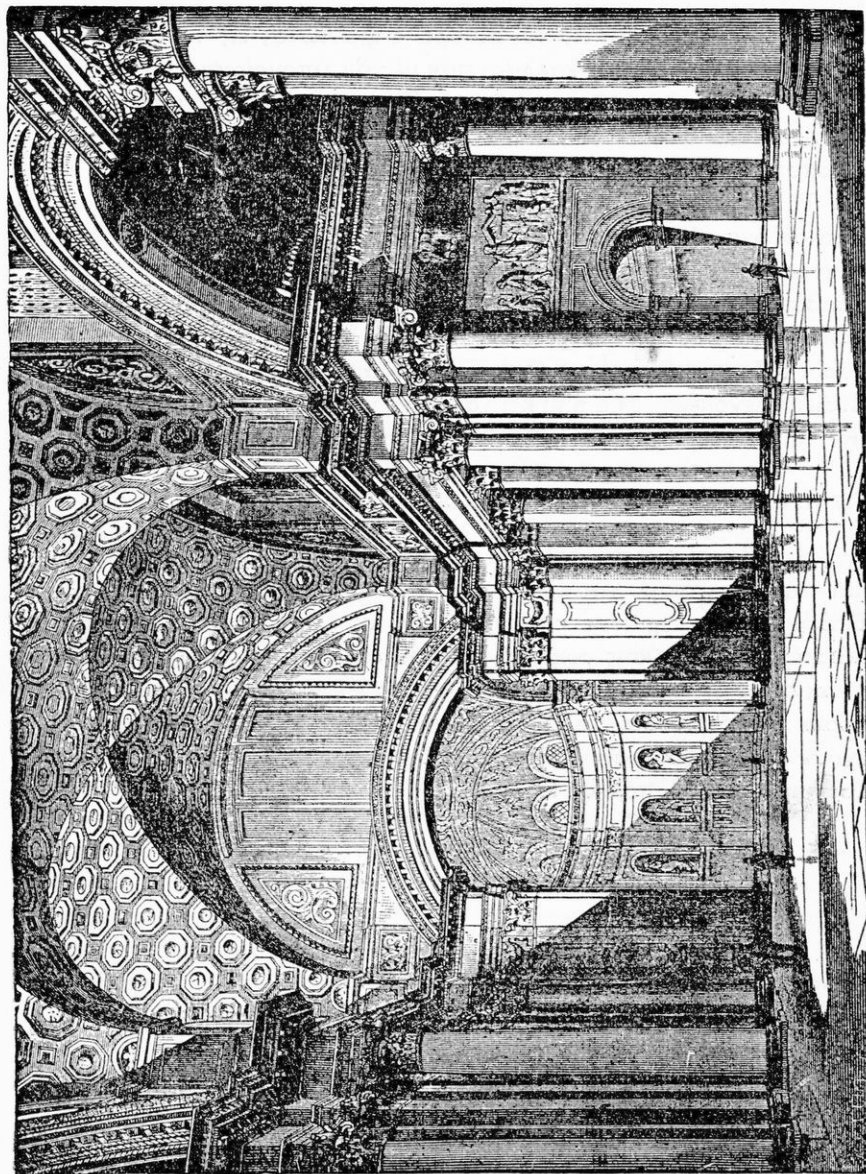
Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοὺς πολυαριθμοὺς ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα. Οἱ ὑπάλληλοι ηὔξηθησαν ὑπερμέτρως. Ἡ Σύγκλητος κατήντησεν ἀπλῶς συμβούλιον, τὸ ὅποιον ἐφρόντιζε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως. Οἱ ὑπατοὶ εἶχον μόνον τὴν φροντίδα τῶν θεαμάτων.

Καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπειδὴ ἐκυβερνοῦσαν μεγάλας στρατιάς καὶ ἐκτεταμένas χώρας, ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι. Ὁ Διοκλητιανὸς περιώρισε τὴν ἑκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν των εἰς 90 καὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὰς ἀφῆρεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχίαι ἔγιναν 120.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ.—ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ ὀργάνωσις ἀπαιτοῦσαν μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγον εἰς τοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο διαρκῶς βαρύτεροι. Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα τὸ κράτος δὲν εὕρισκετο εἰς ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Οἱ διαρκεῖς πόλεμοι εἶχον δημιουργήσει σοβαρὰν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἐρμηώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχον προκαλέσει σιτοδείας καὶ μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἀγροὶ ἔμεναν ἀκαλλιέργητοι καὶ ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἀραιωθῇ πολὺ.

Εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἀμυναν τῶν συνόρων ἔγινεν ἡ ἑξῆς μετα-

Θέρμαι Διοκλητιανού εἰς τὴν Ρώμην. Κεντρικὴ αἴθουσα. (Ἀντιγράψαις)

βολή. Ἐγκατέστησαν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας εἰς τοὺς ὁποίους διεικοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον. Ὁ κυρίως στρατὸς κατενεμήθη εἰς μικρότερα σώματα, διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον τὸ ὅποιον ἐκινδύνευε.

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπῆλθε στρατὸν 450 χιλιάδων. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐθελοντικὴ στρατολογία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπαρκοῦσε, οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα ἀπὸ βαρβάρους τῶν συνόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν *συμμάχους*. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς ἔγινε καθαρὸς μισθοφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι (ἰδίως οἱ Γερμανοὶ) ἔλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς αὐτόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη *εἰρηνικὴ διεΐσδυσις τῶν βαρβάρων* εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ βαθυτάτη αὕτῃ ἀλλαγὴ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ὀργάνωσιν διὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν διαδόχων του σημειώνει τὸ τέλος μιᾶς μεγάλης περιόδου, τῆς παλαιότερας ἀκμαζούσης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ *Haut Empire*, ὅπως εἶπον οἱ νεώτεροι ἱστορικοί. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ νέα αὐτοκρατορία ἢ καταρέουσα, τὸ *Bas Empire*. Οἱ ὅροι *haut* καὶ *bas Empire* ἔχουν ἀπλῶς χρονικὴν ἔννοιαν καὶ ὄχι ἀξιολογικὴν, ὅπως συνηθίζουν νὰ ἐννοοῦν πολλοὶ ἱστορικοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. — ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' ὀλίγον θὰ καταρρεύσῃ ἡ κραταιὰ αὐτοκρατορία, καὶ ὁ κόσμος ὁλόκληρος θὰ πάθῃ βαθεῖαν ἀλλοίωσιν ὥστε νὰ λάβῃ νέαν μορφήν. Αὐτὸ ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς καταστροφῆς εἶναι: 1) ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ γενικῶς ἡ ἐξασθένησις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον δημιουργήσῃ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν, 2) ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ 3) ἡ ἀποχέρωσις τῶν ἀγρῶν.

Η ΕΞΑΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ὁ Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἡ ὁποία κατέκτησε τὸν κόσμον, ἐξέλιπεν. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐξαφανίσει τὰ ἀκμαίότερα καὶ τὰ ζωτικώτερα γένη τῶν Ρωμαίων. Συγχρόνως διὰ λόγους γνωστοὺς οἱ μικροκτηματῖαι καὶ ἀγρόται ἐγκατέλειψαν τὰ κτήματά των καὶ ἔγιναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἔμποροι ἢ τεχνῖται ὥστε ἡ ὑπαιθρος ἐγέμισεν ἀπὸ δούλους Ἀσιάτας. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως (Ἰταλοὶ, Γαλάται, Ἰσπανοί, Βορειοαφρικανοί), ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους, ἔλειπεν ἡ διάκρισις μεταξὺ ὑπηκόων καὶ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος συνεχωνεύθη καὶ ἐξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαοὺς, τοὺς ὁποίους εἶχε κατακτήσει.

Ὁ ἑλληνορωμαϊκὸς κόσμος δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔχασεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε νὰ ἀπορροφᾷ καὶ νὰ ἀφομοιώνῃ ξένα στοιχεῖα, καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς

τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν, τὸ ὁποῖον ἐπλημμύρησε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

Ἡ καταστροφή τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἐξηκολούθησε καὶ ἡ γῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ μεγάλα κτήματα εἶναι ὁλόκληροι πόλεις. Περιέχουν ἐλαιῶνας, βοσκάς, δάση καὶ ἀγρούς. Ὁ κύριος κατοικεῖ εἰς πολυτελῆ ἔπαυλιν, ἡ ὁποία ἔχει κήπους, λουτρά, βιβλιοθήκην καὶ κοσμεῖται ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

Ἡ ἔπαυλις περιβάλλεται πολλάκις ἀπὸ τεῖχος. Τοιουτοτρόπως ὁ Ρωμαῖος μεγαλοκτηματίας προετοιμάζει τὸν αὐτὸν τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ ἔπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν πύργον.

Οἱ μεγαλοκτηματῖαι εἶναι τώρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ μαζί με τὸν αὐτοκράτορα κυβερνοῦν τὸ κράτος.

Οἱ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΟΙ

Οἱ ἰδιοκτῆται καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των με δούλους, οἱ ὁποῖοι εἶναι πολυάριθμοι ὅπως κατὰ τοὺς προηγούμενους αἰῶνας. Ἀλλὰ μεταξύ τοῦ δούλου τῶν πόλεων καὶ τοῦ δούλου τῶν ἀγρῶν ἐπῆλθε μία διαφορά. Οἱ δοῦλοι τῶν μεγάλων κτημάτων θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρα εἰς υἱὸν καὶ ἐγγονὸν τὴν γῆν, εἶναι οἱ δοῦλοι τῆς γῆς ἡ δούλοπαροικοὶ καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα.

Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ ἰδιοκτῆται προτιμοῦν πολλάκις ἐλευθέρους γεωργούς ἢ βαρβάρους, εἰς τοὺς ὁποίους παραχωροῦν τμήματα γῆς με τὸν ὅρον νὰ τοὺς δίδουν μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Με τὸν καιρὸν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἐταυτίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην μάζαν τῶν δουλοπαροίκων, ὅπως παρουσιάζεται κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Η ΑΠΟΧΕΡΣΩΣΙΣ

Σοβαρὰ πληγὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο ἡ ἀποχέρσωσις. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ ραγδαῖαι βροχαὶ ἀπογυμνῶνουν εὐκόλως τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ χῶμα, δηλαδή ἀπὸ τὸ παχὺ

καὶ καλλιεργήσιμον ἐπίστρωμα, ἐνῶ ἀντιθέτως ἕνεκα κλιματικῶν λόγων ἢ γῆ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἀνανεώσῃ τὸ ἐπίστρωμα αὐτό. Ἡ καταστροφή αὕτη γίνεται ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀναστατώσεων, ὅποτε οἱ ἄγροὶ μένουσιν ἀκαλλιεργήτοι καὶ παραμελημένοι. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς παραμέλησις ἀγροῦ σημαίνει ἀνεπανόρθωτον καταστροφήν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ ἀποχέρσωσις ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ἰδίως εἰς τὰς χώρας αἱ ὁποῖαι εἶχον κατοικηθῆ πυκνῶς. Ἐκεῖ τὰ δάση κατεστράφησαν, αἱ πηγαὶ ἐστείρευσαν, ὀλιγόστευσαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν καὶ ἀνθηροὶ ἄγροὶ ἔχασαν τὸ γόνιμον χῶμα των καὶ μετεβλήθησαν εἰς βραχῶδεις ἐρήμους. Παραλλήλως ἐξηπλώθησαν πολὺ τὰ ἔλη καὶ ὁ πυρετὸς ἐγίνετο φοβερὰ μάστιξ. Διὰ τοῦτο εἶπον κάπως ὑπερβολικῶς ὅτι οἱ ἐλῶδεις πυρετοὶ ἔφαγον τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἡ ἐρήμωσις αὕτη ἐγένετο εἰς τὰς ἐστίας τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΜΑΡΑΣΜΟΣ

Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων ἀλλάξετο τοὺς ὅρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ ἀγροκτήματα αὐτὰ ζοῦν ἀπλούστατα καὶ κατασκευάζουσιν μόνοι των ὅσα χρειάζονται διὰ τὰς ἀνάγκας των. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν παρακμὴν τῆς βιομηχανίας καὶ συγχρόνως τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὅποιον συναντᾷ τῶρα πολλὰς δυσκολίας ἕνεκα ἐλλείψεως ἀσφαλείας.

Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ὁ μαρασμὸς τῶν πόλεων. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε παρατηρηθῆ μεγάλη αὔξησις τῶν πόλεων. Ἔνεκα τῆς μακρᾶς εἰρήνης τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία προώδευσαν σημαντικῶς εἰς αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπλούτησαν καὶ ἐφρόντιζον νὰ καλλωπίζουσιν τὰς πόλεις με ὥραϊα κτίρια καὶ ἡ ἀσφάλεια ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰς τειχίζουσιν. Ἀπὸ τὸν 3ον αἰῶνα ὅμως ἀλλάξαν τὰ πράγματα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι εἰσέρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔκαμνον αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι εὐρέθησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσουσιν αὐτάς με τείχη. Εἰς τὸν στενὸν περιτειχισμένον χώρον συνεσώρευθησαν αἱ οἰκίαι, οἱ δρόμοι ἐγίναν πολὺ στενοὶ καὶ οἱ κά-

τοικοι δὲν ἐφρόντιζον πλέον διὰ τὸν καλλωπισμόν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Αἱ πόλεις ἔπαθον μαρασμόν, ὁ πληθυσμός των ἡλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὄψιν τὴν ὁποίαν θὰ παρουσιάσουν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

Οἱ τεχνῖται τῶν πόλεων εἶχον ὀλίγην ἐργασίαν καὶ εἶχον συμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρους τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των. Διὰ τοῦτο οἱ ἐξασκοῦντες τὴν ἰδίαν τέχνην συνηνώθησαν εἰς σωματεῖα, τὰς λεγομένας σ υ ν τ ε χ ν ῖ α ς. Ἡ ἐνωσις αὐτῇ τῶν ἐπαγγελματιῶν εἰς σωματεῖα εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβεν ὀριστικὴν μορφήν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἐργάται τῶν μεταλλείων, τῶν νομισματοκοπειῶν καὶ τῶν ὀπλοποιείων τοῦ κράτους ἀπετέλεσαν συντεχνίας ἀποκλειστικὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐξέλθουν οὔτε νὰ νυμφεύωνται γυναῖκα ἀπὸ ἄλλην συντεχνίαν. Τὸ ἐπάγγελμά των ἐθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ἀκολουθοῦν τὴν τέχνην τοῦ πατρὸς των. Τὸ παράδειγμά των ἐμιμήθησαν διάφοροι ἐπαγγελματίαι τῶν πόλεων (ἀρτοποιοί, κρεοπῶλαι, λεμβούχοι κλπ.) καὶ ὠργανώθησαν εἰς ὁμοίας συντεχνίας μὲ αὐστηροὺς κανονισμούς. Ξένος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐξασκῇ τὸ ἐπάγγελμά του, τὸ ὁποῖον κατήντησε κληρονομικόν. Τοιουτοτρόπως αἱ πόλεις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ λαμβάνουν κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν θὰ συναντήσωμεν περισσότερον ὀριστικὴν τὸν μεσαίωνα. Ἡ ρωμαϊκὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία παρουσιάζει κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς. Εἶναι, ὅπως εἴπομεν, ἡ κατάρεουσα αὐτοκρατορία (Bas Empire).

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΕΙΣΕΡΧΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ

Τοιουτοτρόπως ἐξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἐξωθεν πίεσιν. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι διαρκὲς ἀπειλὴ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν με γ ἄ λ η ν με τ α ν ἄ σ τ ε υ σ ι ν τ ῶ ν λ α ῶ ν.

Ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν εἶναι ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Οὐννων. Οἱ Οὐννοι,

ἀνήκοντες εἰς τὴν κιτρίνην φυλὴν, ἐζοῦσαν εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον σήμερον Τουρκεστάν. Εἶχον κάμει πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Κίναν· τελευταίως ὁμως εἶχον στραφῇ πρὸς δυσμὰς καὶ προχωροῦντες ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Γότθους. Μέρους τῶν Γότθων, οἱ Ὅστρογότθοι (δηλαδή οἱ ἀνατολικοὶ Γότθοι) ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Οὐννους, ἀλλ' οἱ Βησιγότθοι (δηλαδή οἱ δυτικοὶ Γότθοι) ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως *Βάλην* νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ 376 οἱ Γότθοι διέβησαν τὸν Δούναβιν εἰρηνικῶς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν ὁμως ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ὁ Βάλης πολεμῶν κατ' αὐτῶν ἐνίκηθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ εἴσοδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωσε τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ *εἰρήνη* καὶ ἡ *τάξις* ἐταράχθησαν. Ἀπὸ τὴν θύελλαν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη, κατεποντίσθη τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος (476) καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαραυγὴ νέου κόσμου, τοῦ *μεσαιωνικοῦ*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟ ΜΕΤΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ

Οί αριθμοί τούς ὁποίους μεταχειρίζεσθαι σήμερον, δηλαδή οί λεγόμενοι ἀρ α β ι κ ο ι, ἤρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἕως τότε ἰδικούς των ἀριθμούς, ὅπως οἱ Ἑλλήνες, ὡς ἑξῆς :

I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000

Τοὺς διαμέσους ἀριθμούς ἐσχημάτιζον διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως κατὰ τοὺς κατωτέρω πίνακας :

I = 1	X = 10	C = 100	M = 1.000
II = 2	XI = 11	CC = 200	MM ἢ II = 2.000
III = 3	XII = 12	CCCC ἢ CD = 400	VM ἢ V = 5.000
III ἢ IV = 4	XX = 20	D = 500	CCID = 10.000
V = 5	XXX = 30	DC = 600	XXM ἢ XX = 20.000
			CCCID ἢ CM ἢ C = 100.000
VI = 6	XXXX ἢ XL = 40		
VII = 7	L = 50	DCC = 700	X = 1.000.000
VIII = 8	LX = 60	DCCC ἢ CM = 900	L = 5.000.000
VIII ἢ IX = 9	XC = 90		O ἢ ∞ = 10.000.000

2. ΤΑ ΜΕΤΡΑ

α) Μέτρον

Digitus (δάκτυλος)	1/16 ποδός =	0,018 μ.
Palma (παλάμη)	1/4 » =	0,074 μ.
Pes (πούς, κυρία μονάς)	=	0,296 μ.
Cubitus (1 πούς + 2 παλάμει)	=	0,444 μ.
Passus (βήμα = 5 πόδες)	=	1,481 μ.
Mille passus	=	1481,50 μ.

β) Ἐπιφανεία

Jugerum (πλέθρον)	=	25,18 ἑκατστ.
	ἢ	8.527 τ.μ.

γ) Χωρητικότητα

Congius = 3,30 λίτρας	}	ὕγρῶν
Sextarius = 0,55 »		
Hemina = 2,270 »	}	στερεῶν
Semodius = 4,329 »		
Modius = 8,640 »		

δ) Βάρος

Libra ἢ Pondus	= 327	γραμμάρια
Semis	= 163,5	»
Uncia	= 27,3	»
Scrupulum	= 1,15	»

3. ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχὰς διὰ τὰς συναλλαγὰς τῶν πρόβατα ἡ βοῦς. Τὰ πρῶτα νομίσματα, τὰ ὅποια ἦσαν ὀρειχάλκινα, ἐφάνησαν κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Τὸ νομισματικὸν σύστημά των ἦτο τότε τὸ ἐξῆς :

As	= 0, 25	φρ. περίπου
Semis (1/2 as)	= 0,125	»
Quadrans (1/4 as)	= 0,062	»
Uncia (1/10 as)	= 0,025	»

Τὸ 269 π.Χ., 4 δηλαδὴ ἔτη πρὸ τοῦ Α' Καρχηδονιακοῦ πολέμου, ἐκυκλοφόρησαν τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα :

Denarius	= 0,88	φρ.
Sestertius	= 0,225	»

Ἀπὸ τοῦ Καίσαρος ἐξεδόθησαν τὰ πρῶτα χρυσᾶ νομίσματα, ὁ denarius aureus = 26,95 φρ. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος βραδύτερον ἔκοψε χρυσοῦν νόμισμα ὀνομαζόμενον solibus = 15,66 χρ. Σήμερον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν μὲ ἀκριβείαν τὴν ἀξίαν τῶν ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἰδικὰ μας.

4. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ Καίσαρος μετεχειρίζοντο τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, κατὰ τὸ ὅποιον τὸ ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας καὶ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν 366 (δίσκετον). Τὸ ἔτος διηγεῖτο εἰς 12 μῆνας περιλαμβάνοντας 31, 30 καὶ 28 ἡμέρας. Καλένδα (Calendae) ἐλέγετο ἡ 1η ἐκάστου μηνός. Εἰδοί (Idus) ἄλλοτε ἡ 13η καὶ ἄλλοτε ἡ 15η καὶ Νόναι (Nonae) ἑννέαι ἡμέραι πρὸ τῶν Εἰδῶν, ἄλλοτε ἡ 5η καὶ ἄλλοτε ἡ 7η τοῦ μηνός. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπελόγιζαν τὰς ἡμέρας ἐν σχέσει πρὸς τὰς Καλένδας, τὰς Νόνας καὶ τὰς Εἰδοὺς. Αἱ ἡμέραι λοιπὸν τῶν διαφόρων μηνῶν δὲν ῥιθμιζοῦντο κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν, 1, 2, 3 κλπ. ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐπόμενον πίνακα :

Ἰανουάριος, Ἀπρίλιος, Ἰούλιος
Αἰγρονστός, Σεπτέμβριος,
Νοέμβριος, Δεκέμβριος.

Μάρτιος, Μάιος
Ἰούλιος
Φεβρουάριος.

1. Calendae
2. IV ante Nonas
3. III » »
4. Pridie Nonas
5. Nonae

1. Calendae
2. VI ante Nonas
3. V » »
4. IV » »
5. III » »

6. VIII ante Idus
7. VII » »
8. VI » »
9. V » »
10. IV » »
11. III » »
12. Pridie Idus
13. Idus

6. Pridie Nonas
7. Nonae
8. VIII ante Idus
9. VII » »
10. VI » »
11. V » »
12. IV » »
13. III » »

Ἰανουάριος

Αἰγόνοστος

Δεκεμβριος,

Ἀπριλίος

Ἰούνιος, Σεπτέμβριος

Νοέμβριος.

Μάρτιος

Μάιος, Ἰούλιος,

Ὀκτώβριος

14. XIX ante	Cal. έπ. μην.	XVIII ante	Cal. έπ. μην.	Pridie Idus
15. XVIII	» »	XVII	» »	Idus
16. XVII	» »	XVI	» »	XVII ante Cal έπ. μην.
17. XVI	» »	XV	» »	XVI »
18. XV	» »	XIV	» »	XV » »
19. XIV	» »	XIII	» »	XIV » »
20. XIII	» »	XII	» »	XIII » »
21. XII	» »	XI	» »	XII » »
22. XI	» »	X	» »	XI » »
23. X	» »	IX	» »	X » »
24. IX	» »	VIII	» »	IX » »
25. VIII	» »	VII	» »	VIII » »
26. VII	» »	VI	» »	VII » »
27. VI	» »	V	» »	VI » »
28. V	» »	IV	» »	V » »
29. IV	» »	III	» »	IV » »
30. III	» »	Pridie Calendas	III	» »
31. Pridie Calendas			Pridie Calendas	

Ὁ Φεβρουάριος μέχρι τῆς 13 ὁμοιάζει πρὸς τὸν Ἰανουάριον. Κατόπιν ἡ ἀρίθμησης γίνεται ὡς ἑξῆς :

14. XVI ante	Calendas	Martias	22. VIII ante	Calendas	Martias
15. XV	»		23. VII	»	
16. XIV	»		24. VI	»	
17. XIII	»		25. V	»	
18. XII	»		26. IV	»	
19. XI	»		27. III	»	
20. X	»		28. Pridie Calendas	Martias	
21. IX	»				

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΙΩΝ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Κ' αἰών (2000)	Κάθοδος τῶν Ἀχαιῶν	Κάθοδος τῶν Ἰταλιωτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν.
ΙΑ' αἰών (1100)	Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων.	Νέα Κάθοδος Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν.
Θ' - Η' αἰών (900 - 700)	Οἱ Ὀμηρικοὶ χρόνοι	Ἐγκατάστασις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
ΣΤ' αἰών (600 - 500)	594. Πεισίστρατος καὶ υἱοὶ του. 510. Ἐξωσις τῶν τυράννων.	Κυριαρχία Τυρρηνῶν εἰς κεντρικὴν καὶ βόρειον Ἰταλίαν. 509. Κατάλυσις τῆς βασιλείας.
Ε' αἰών (500 - 400)	Μηδικοὶ Πόλεμοι. Ἀκμὴ ἀθηναϊκοῦ κράτους Περικλῆς Ἐναρξίς τοῦ Πελοποννη- σιακοῦ πολέμου.	493. Ἰδρύσις τῆς δημαρχίας. Ἡγεμονία τῆς Ρώμης ἐπὶ τοῦ Λατίου. 405. Πολιορκία Βηίων. Ἀρχὴ παρακμῆς τῶν Τυρρηνῶν.
Δ' αἰών (400 - 300)	404. Πτώσις τῶν Αθηνῶν 399. Θάνατος Σωκράτους. 371. Μάχη εἰς τὰ Λεῦκτρα. 338. Μάχη τῆς Χαιρωνείας. Ἡγεμονία τοῦ Φιλίππου. Κατακτήσεις Μ. Ἀλεξάνδρου. 323. Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου	390 Ἀλωσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν. 338. Ὑποταγὴ τῶν Λατίνων. Πόλεμοι κατὰ τῶν Σαμνι- τῶν καὶ Τυρρηνῶν.
Β' αἰών (200 - 100)	146. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους.	146. Καταστροφὴ τῆς Καρχη- δόνας.

ΠΙΝΑΞ ΗΓΕΜΟΝΩΝ

1. ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Πτολεμαῖος	Α'	ὁ Σωτήρ	323 - 283
»	Β'	ὁ Φιλάδελφος	285 - 247
»	Γ'	ὁ Εὐεργέτης	247 - 222
»	Δ'	ὁ Φιλοπάτωρ	222 - 205
»	Ε'	ὁ Ἐπιφανής	205 - 181
»	ΣΤ'	ὁ Φιλομήτωρ	181 - 146
»	Ζ'	ὁ Εὐπάτωρ	146
»	Η'	ὁ Εὐεργέτης Β'	146 - 117
»	Θ'	συμβασιλεὺς	121 - 119
»	Ι'	ὁ Σωτήρ Β'	117 - 107 καὶ 88 - 81
»	ΙΑ'	ὁ Ἀλέξανδρος Α'	107 - 88
»	ΙΒ'	ὁ Ἀλέξανδρος Β'	81 - 80
»	ΙΓ'	ὁ Αὐλητής	80 - 52
»	ΙΔ'		52 - 47
»	ΙΕ'	ὁ Παῖς	47 - 44
		ἡ Κλεοπάτρα	47 - 40
»	ΙΣΤ'	ὁ Καισαρίων	42 - 30

2. ΟΙ ΑΤΤΑΛΙΔΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Εὐμένης	Α'	263 - 241
Ἀτταλος	Α'	241 - 197
Εὐμένης	Β'	197 - 159
Ἀτταλος	Β'	159 - 138
Ἀτταλος	Γ'	138 - 133

3. ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΣΕΛΕΥΚΙΔΑΙ

Σέλευκος	Α'	321 - 281
Ἀντίοχος	Α' ὁ Σωτήρ	281 - 261
Ἀντίοχος	Β' ὁ Θεὸς	261 - 246
Σέλευκος	Β' ὁ Καλλίνικος	246 - 226
Σέλευκος	Γ' ὁ Κεραυνὸς	226 - 223
Ἀντίοχος	Γ' ὁ Μέγας	223 - 187
Σέλευκος	Δ' ὁ Φιλοπάτωρ	187 - 175
Ἀντίοχος	Δ' ὁ Ἐπιφανής	175 - 164
Ἀντίοχος	Ε' ὁ Εὐπάτωρ	164 - 162
Δημήτριος	Α' ὁ Σωτήρ	162 - 150
Ἀλέξανδρος	Α' ὁ Βόλας	150 - 146
Δημήτριος	Β' ὁ Νικάτωρ	146 - 138 καὶ 130 - 125

’Αντίοχος	Ζ’	ὁ Εὐεργέτης	138 - 130
Σέλευκος	Ε’	ὁ Νικάτωρ	125 - 124
’Αντίοχος	Η’	ὁ ’Επιφανής	121
Σέλευκος	ΣΤ’	ὁ ’Επιφανής	95 - 93
Δημήτριος	Γ’	ὁ Εὐκαιρος	93 - 88
’Αντίοχος	ΙΓ’	ὁ Εὐσεβής	69 - 65

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΜΕΧΡΙ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ

1. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ (31 π.Χ. - 69 μ.Χ.)

Αὔγουστος	31 π. Χ. - 14 μ.Χ.
Τιβέριος	14 - 37
Καλιγούλας	37 - 41
Κλαύδιος	41 - 54
Νέρων	54 - 68
’Οθων	69
Βιτέλλιος	69

4. ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΥΡΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ (193 - 235)

Σεπτίμιος Σεβήρος	193 - 211
Καρακάλλας	211 - 217
’Ελαγάβαλος	218 - 222
’Αλέξανδρος Σεβήρος	222 - 235

5. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ (235 - 270)

2. ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ (69 - 96)

Βεσπασιανός	69 - 79
Τίτος	79 - 81
Δομιτιανός	81 - 96

3. ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96 - 192)

Νέρβας	96 - 98
Τραϊανός	98 - 117
’Αδριανός	117 - 138
’Αντωνίνος	138 - 161
Μάρκος Αὐρήλιος	161 - 180
Κόμμοδος	180 - 192

Μαξιμιανός ὁ Θραξ	}	235 - 238
Γορδιανός Α’		
Γορδιανός Β’		
Γορδιανός Γ’		238 - 244
Φίλιππος ὁ ’Αραψ		244 - 249
Δέκιος		249 - 251
Βαλεριανός		253 - 260
Γαλλιηνός		260 - 268
Κλαύδιος Β’		268 - 270

6. ΙΑΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ (270 - 305)

Αὐρηλιανός	270 - 275
Τάκιτος	275 - 276
Πρόβος	276 - 282
Κάρος	282 - 284
Διοκλητιανός	284 - 305

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

1. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Δ' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 323 Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.
Λαμιακὸς πόλεμος.
322 Ἦττα τῶν Ἑλλήνων. Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.
321 Ὁ Περδίκκας φονεύεται εἰς τὴν Αἴγυπτον.
Νέα διανομὴ εἰς τὸν Τριπαράδεισον.
319 Θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου.
318 Ὁ Φωκίων καταδικάζεται εἰς θάνατον.
316 Θάνατος τοῦ Εὐμένους.
306 Οἱ διάδοχοι λαμβάνουν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως.
301 Μάχη ἐν Ἰψῷ.

Γ' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 300 Κτίσις Ἀντιοχείας.
297 Θάνατος τοῦ Κασσάνδρου. Ὁ Δημήτριος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
281 Ὁ Λυσίμαχος ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ φονεύεται. Τὸ βασίλειον τῆς Θράκης ἐξαφανίζεται.
280 Τέσσαρες πόλεις τῆς Ἀχαΐας σχηματίζουν τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν.
Ὁ Ἀντίοχος διαδέχεται τὸν Σέλευκον καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Συρίαν.
279 Ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.
277 Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ἡ δυναστεία τῶν Ἀντιγονιδῶν.
251 Ὁ Ἀρατος ἐλευθερώνει τὴν Σικυῶνα.
243 Ὁ Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἅγις καταργεῖ τὰ χρέη. Φονεύεται τὸ 241.
240 Τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου ἀνεξάρτητον.

- 235 Ὁ Κλεομένης βασιλεὺς τῆς Σπάρτης.
 226 Ὁ Κλεομένης ἐπιβάλλει τὴν μεταρρύθμισίν του.
 221 Μάχη εἰς τὴν Σελλασίαν.
 215 Ὁ Φίλιππος Ε' πολεμεῖ τοὺς Ρωμαίους.
 211 Πόλεμος μεταξύ τῶν δύο Συμπολιτειῶν.
 200 Ἡ Ρώμη κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

2. ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Περὶ τὸ 1700 Κάθοδος α' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (ὀρεῖχαλκος).
 » 1000 Κάθοδος β' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος).
 » 950 Ἄφιξις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
 » 753 Κτίσις τῆς Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν.
 » 752 - 509 Περίοδος βασιλείας ἐν Ρώμῃ.

Ε' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 509 Ἐξωσις βασιλέων κατὰ τὴν παράδοσιν
 493 Δημαρχία.
 450 Δωδεκάδελτος.

Δ' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 395 Ἀλωσις Οὐθίων.
 387 Οἱ Γαλάται κυριεύουν τὴν Ρώμην.
 338 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον.
 300 Ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων.

Γ' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 272 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν.
 264 - 241 Α' Καρχηδονιακὸς πόλεμος.
 241 - 218 Ἀνακωχὴ μεταξύ Ρώμης - Καρχηδόνος.
 237 - 221 Οἱ Καρχηδόνιοι κυριεύουν τὴν Ἰσπανίαν.
 218 - 201 Β' Καρχηδονιακὸς πόλεμος.
 216 Κάνναι.
 212 Οἱ Ρωμαῖοι κυριεύουν τὰς Συρσκούσας. Θάνατος τοῦ Ἀρχιμήδους.

- 202 Μάχη παρὰ τὴν Ζάμαν.
 201 Εἰρήνη Ρώμης καὶ Καρχηδόνας.

Β' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 200 - 197 Πόλεμος κατὰ Φιλίππου Ε' Μακεδονίας.
 192 - 190 Πόλεμος κατὰ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας.
 171 - 168 Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως.
 149 - 146 Γ' Καρχηδονιακὸς πόλεμος.
 148 Ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας.
 146 Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος. Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνας.
 133 Δημαρχία Τιβερίου Γράκχου.
 123 - 122 Δημαρχία Γαίου Γράκχου.
 111 - 105 Πόλεμος κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα.
 102 - 101 Καταστροφὴ Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου.

Α' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 90 - 88 Συμμαχικὸς πόλεμος.
 89 - 85 Α' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
 82 - 79 Δικτατορία Σύλλα.
 73 - 63 Β' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
 67 Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν.
 63 Ὑπατεία Κικέρωνος. Συνωμοσία Κατιλίνα.
 60 Πρώτη Τριανδρία.
 58 - 51 Κατάκτησις Γαλατίας ὑπὸ Καίσαρος.
 48 Μάχη Φαρσάλων. Θάνατος Πομπηίου.
 46 Ὁ Καῖσαρ δικτάτωρ.
 44 Δολοφονία τοῦ Καίσαρος.
 43 Δευτέρα Τριανδρία.
 41 Μάχη Φιλίππων.
 31 Ναυμαχία Ἀκτίου. Ὁ Ὀκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους.

Α' ΑΙΩΝ μ.Χ.

- 31 π.Χ - 14 μ.Χ. Βασιλεία Αὐγούστου.
 14 - 37 Τιβέριος.
 37 - 41 Καλιγούλας.

- 41 - 54 Κλαύδιος.
- 54 - 68 Νέρων.
- 68 - 69 Γάλβας — 'Οθων — Βιτέλλιος.
- 69 - 79 Βεσπασιανός.
- 70 'Αλωση και καταστροφή τῆς 'Ιερουσαλήμ
- 79 - 81 Τίτος.
- 79 'Εκρηξεις Βεζουβίου— Πομπηία.
- 81 - 96 Δομιτιανός.
- 96 - 98 Νέρβας.
- 98 - 117 Τραϊανός.

Β' ΑΙΩΝ μ. Χ.

- 117 - 139 'Αδριανός.
- 138 - 161 'Αντωνίνος.
- 161 - 180 Μάρκος Αὐρήλιος.
- 180 - 192 Κόμμοδος.
- 193 - 211 Σεπτίμιος Σεβήρος.

Γ' ΑΙΩΝ μ. Χ.

- 211 - 217 Καρακάλλας.
- 212 Διάταγμα Καρακάλλα. 'Επέκτασις τοῦ δικαιώματος τοῦ
Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους.
- 218 - 222 'Ελαγάβαλος.
- 222 - 235 'Αλέξανδρος Σεβήρος.
- 235 - 268 Περίοδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας.
- 249 Διωγμὸς Χριστιανῶν ὑπὸ Δεκίου.
- 270 - 275 Αὐρηλιανός.
- 272 Καταστροφή τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας.
- 284 - 305 Διοκλητιανός.
- 292 Τετραρχία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.....

Σελίς
5 - 6

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς.—Ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων.—Ἀγὼν τῶν στρατηγῶν διὰ τὴν ἐπικράτησιν.—Τὸ τέλος τοῦ Πέρδικα.—
Ἄνοδος τοῦ Ἀντιγόνου.—Εὐμένης.—Ἐπικράτης τοῦ Ἀντιγόνου.—Δημήτριος ὁ Πολιορκητής.—Ὁ Δημήτριος εἰς τὰς Ἀθήνας.—Τὸ βασιλικὸν στέμμα.—Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη.—Διαμελισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας — Τὰ κράτη τῶν διαδόχων..... 7 - 19

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

1. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Ἡ φύσις τοῦ βασιλείου.—Οἱ βασιλεῖς.—Ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων..... 20 - 25

2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Ἡ φύσις τοῦ κράτους.—Οἱ βασιλεῖς.—Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου..... 25 - 29

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους

Ἡ ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα.—Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.—Ὁ Πύρρος.—Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία.—Ὁ Ἄρατος ἀρχηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.—Ἄγις καὶ Κλεομένης.—Ὁ Φιλοποίμην..... 30 - 39

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Α' ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Χαρακτήρ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ.—Οἰκονομικὴ ζωὴ.—Τὰ κέντρα.....	40 - 43
--	---------

Β' ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ ἐξασθένησις.—Πνευματικὴ ζωὴ.....	43 - 44
------------------------------------	---------

Γ' ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Κτίσις τῆς πόλεως.—Ἡ μεγάλη πόλις.—Περιγραφὴ τῶν ἀρχαίων.—Τὰ μνημεῖα.....	44 - 49
---	---------

Δ' ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

Κτίσις καὶ σημασία.—Ἡ τετράπολις.—Ἡ εὐδαίμων Ἀντιόχεια.—Ἀκτινοβολία.....	49 - 54
--	---------

Ε' ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΟΣ

Πέργαμος.—Ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς.—Ἡ βιβλιοθήκη.—Ρόδος.—Διοικήσις καὶ πολιτικά.—Παιδεία.....	54 - 61
---	---------

ΣΤ' ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Γενικὰ χαρακτηριστικά.—Ποίησις.—Πεζογραφία.—Φιλοσοφία.—Ἡ ἐπιστήμη.—Ἡ τέχνη.....	61 - 72
---	---------

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ περιοχὴ.—Γνώσεις τῶν ἀρχαίων περὶ Εὐρώπης.—Αἱ πληροφορίες ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς.—Παλαιολιθικὴ ἐποχὴ.—Νεολιθικὴ ἐποχὴ.—Ἐποχὴ τῶν μετάλλων.—Διαμόρφωσις λαῶν.—Βορεῖα ἡ Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ.—Ἐξάπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαίων.....	73 - 86
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ.—ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

- Σημασία τῆς Ρωμαϊκῆς ἱστορίας.—'Η Ἱταλία.—Διαιρέσεις τῆς Ἱταλίας.—Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἱταλίας.—Οἱ Τυρρηνοί.—Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.—Οἱ Λατίνουι..... 87 - 95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ.—ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

- Οἱ Ρωμαῖκοι μῦθοι.—Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ρώμης.—'Η Ρωμαϊκὴ κοινωνία.—Πολιτικὴ ὁργάνωσις.—'Η ἐπανάστασις τοῦ 509..... 96 - 100

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΙΣ

- Τὸ νέον πολίτευμα.—Πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι.—'Η Δημαρχία.—'Η ἐξίσωσις τῶν τάξεων..... 101 - 104

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

- Οἱ πόλεμοι πρὸς τοὺς γειτονικοὺς λαούς.—Οἱ Γαλάται.—Οἱ Σαμνιτικοὶ πόλεμοι.—Οἱ Ἑλληνες τῆς Ἱταλίας καὶ Σικελίας.—'Ο πόλεμος κατὰ τῶν Ταραντίνων.—Πολιτικὴ ὁργάνωσις τῆς Ἱταλίας.—'Αποικίαι.—'Οδοί..... 105 - 111

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

- 'Ο Ρωμαῖος στρατιώτης.—'Η λεγεών.—'Οπλα.—Μηχαναί.—'Η πειθαρχία.—'Ο θρίαμβος..... 112 - 117

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΤΑ ΘΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

- Οἱ Ρωμαῖοι.—Τὰ ἥθη.—Αἱ προγονικαὶ ἀρεταί.—'Η ρωμαϊκὴ θρησκεία.—Οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων.—'Η λατρεία..... 118 - 124

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

- Τὸ πολίτευμα.—Ἐκκλησίαι.—Οἱ ἄρχοντες.—'Η σύγκλητος.—'Η οἰκογένεια.—'Η γέννησις.—'Η ἀγωγή τῶν παίδων..... 125 - 130

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

Τὰ αἷτια.—Ἡ Καρχηδών.—Ὁ πρῶτος καρχηδονιακὸς πόλεμος.—
Μεταξὺ δύο πολέμων.—Δεύτερος καρχηδονιακὸς πόλεμος.—
Ὁ Ἀννίβας.—Ἡ διάβασις τῶν Ἀλπεων.—Αἱ πρῶται νίκαι.—
Φάβιος.—Κάνναι.—Μεταβολὴ τῆς τύχης.—Ἡ παρὰ τὴν
Ζάμαν μάχη.—Ἡ εἰρήνη..... 131 - 140

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ἡ νέα πολιτικὴ κατεύθυνσις.—Ἀνάμειξις εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνα-
τολῆς.—Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου.—Ὁ πόλεμος κατὰ
τοῦ Ἀντιόχου.—Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως.—Ὑποταγὴ
Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος.—Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος.—
Αἱ κατακτήσεις εἰς τὴν Δύσιν..... 141 - 149

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ἙΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Ἡ Ρώμη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος.—Ἡ Ρώμη καὶ ὁ ἑλληνι-
σμός. Μεταβολὴ τῆς θρησκείας.—Τὰ γράμματα.—Αἱ τέχναι.—
Σκιπίων Αἰμιλιανός.—Ἡ πολυτέλεια.—Ἡ ἀντίδρασις 150 - 157

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ.—ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Καταστροφὴ τῆς μεσαίας τάξεως.—Αἱ νέαι κοινωνικαὶ τάξεις.—Οἱ
δοῦλοι.—Οἱ Γράκχοι.—Τιβέριος Γράκχος.—Γάιος Γράκχος..... 158 - 163

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ.—ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ πολιτικὴ κρίσις μετὰ τοὺς Γράκχους.

Α' ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Ὁ Μάριος.—Στρατιωτικὴ μεταρρύθμισις.—Ἐσωτερικαὶ ταραχαί.
Συμμαχικὸς πόλεμος.—Ὁ Σύλλας.—Ἀντιζηλία Μαρίου καὶ
Σύλλας.—Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.—Προγραφαὶ καὶ
πολιτικαὶ μεταβολαὶ τοῦ Σύλλας..... 164 - 169

Β' ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

Πομπήιος.—'Ο πειρατικός πόλεμος.—Δεύτερος Μιθριδατικός πόλεμος.—Κικέρων. Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.—Καίσαρ. Πρώτη Τριανδρία.—Ρήξις Καίσαρος καὶ Πομπηίου.—Δικτατορία καὶ θάνατος τοῦ Καίσαρος..... 170 - 174

Γ' ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Αντώνιος.—'Οκταβιανός.—Δευτέρα Τριανδρία. Προγραφαί.—Φίλιπποι.—'Οκταβιανός καὶ 'Αντώνιος.—'Η ρήξις.—'Ακτιον..... 175 - 179

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ.—Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

'Η αὐτοκρατορία.—'Η διοίκησις τοῦ Αὐγούστου.—Πόλεμοι τοῦ Αὐγούστου.—Τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου.—Αἱ τέχναι.—Τὰ γράμματα..... 180 - 189

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

'Η οἰκογένεια τοῦ Αὐγούστου.—Τιβέριος.—Καλιγούλας.—Κλαύδιος.—Νέρων.—Γάλβας.—'Οθων — Βιτέλλιος.—Οἱ Φλάβιοι.—Βεσπασιανός.—Τίτος.—Δομιτιανός..... 190 - 196

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

Οἱ 'Αντωνῖνοι.—Νέρβας — Τραϊανός.—'Αδριανός.—'Αντωνῖνος.—Μ. Αὐρήλιος — Κόμοδος..... 197 - 204

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία. 'Η διοίκησις.—'Ο στρατός.—'Η ἄμυνα τῶν συνόρων.—'Η ρωμαϊκή εἰρήνη.—Οἰκονομικὴ ἀκμή.—'Ο ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν.—Τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον.—Μεταβολὴ τῆς θρησκείας.—Τὰ γράμματα — Αἱ ἐπιστῆμαι.—Αἱ τέχναι.—Πομπηία.—'Η Ρώμη ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων.—Τὰ θεάματα..... 206 - 230

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ.—Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Σεπτίμιος Σεβήρος.—Καρακάλλας.—'Ελαγάβαλος — Σεβήρος 'Αλέξανδρος.—Στρατιωτικὴ ἀναρχία.—Αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί.—Οἱ 'Ιλλυριοὶ αὐτοκράτορες.—'Ο Χριστιανισμός.—Οἱ διωγμοί.—Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ..... 231 - 237

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Διοκλητιανός — Τετραρχία. — Ἡ νέα μοναρχία. — Τὰ οἰκονομικά. — Τὰ στρατιωτικά. — Τὸ τέλος τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορίας..... 238 - 242

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς. — Ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. — Τὰ με-
γάλα κτήματα. — Οἱ δουλοπάροικοι. — Ἡ ἀπεχέρσωσις. — Ὁ
οἰκονομικὸς μαρασμός. — Οἱ βάρβαροι εἰσέρχονται εἰς τὴν αὐτο-
κρατορίαν..... 243 - 247

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Σελίς

1. Ἀριθμοί.....	248
2. Μέτρα (μήκος, ἐπιφανείας, χωρητικότητος, βάρους)	248 - 249
3. Νομίσματα.....	249
4. Ἡμερολόγιον.....	249 - 250

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς ἱστορίας 251

ΠΙΝΑΞ ΗΓΕΜΟΝΩΝ 252 - 253

1. Οἱ Πτολεμαῖοι τῆς Αἰγύπτου.....	252
2. Οἱ Ἀτταλίδαι τῆς Περγάμου.....	252
3. Οἱ σπουδαιότεροι Σελευκίδαι.....	252 - 253

Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ 253

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ 254 - 257

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμεον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946 Α' 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Θ', 1964 (IV) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 50.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1213/10-3-64

Ἐκτύπωσις — Βιβλιοδεσία Ἄφῶν Γ. ΡΟΔΗ — Κεραιμεικοῦ 40

Ανδ

